

GENEL YAYIN YÖNETMENİNDEN

Bu sayı hakkında okuyucuya özel not

Din ve Hayat dergimizin bu sayısını elinize ulaştırabilmek için çok emek harcadık. Emek ve destek veren herkese, bilhassa saygıdeğer yazarlara ve mülâkat için vakit ayıran Devlet Bakanımız Sayın Selma Aliye KAVAF'a içten şükranlarımızı sunuyoruz. Onların sayesinde bir ailenin, bir çocuğun bile geleceğine hayırlı bir katkı sağladıysak ne mutlu bize... Ama bu sayının daha fazlasını kazandıracığına inanıyoruz. Çünkü konu aile olunca, yazarlarımız bu sayıya sadece bilgilerini katmadılar; gönüllerini, ümitlerini, dileklerini de kattılar.

Bu sayımız özel bir önem taşıyor; çünkü dünyadaki en değerli varlıklarımız olan ailemiz için, çocuklarımız için hazırlandı bu sayı... Dergiyi eline alan herkesin, evlilerin veya evlenme adaylarının bütün yazıları büyük bir ilgi ve dikkatle okumalarını, okutmalarını arzuluyoruz.

Özenle, aşkla ve hülyalarla kurduğumuz yuvamızı gözümüz gibi korumamız ve esirgememizin ne kadar önemli olduğunu anlamak için bu yazıları okumalıyız. Yuvamızın canı, nefesi olan eşlerimizin kadriğini bilmemiz için; huzur ve mutluluğumuzu zengin ve sürekli kılmamız için bu yazıları okumamız gerekir.

Ama belki hepsinden önemlisi, daima her şeyimiz olduğunu söylediğimiz, uğruna çektiğimiz sıkıntıları, acıları bile mutluluk saydığımız, gerektiğinde uğruna gözümüzü kırpmadan hayatımızı feda edebileceğimiz çocuklarımız için; onların bütün geleceğini basit ihmallerimiz, bilgisizliklerimiz yüzünden nasıl bir felâkete sürükleyebileceğimizi bugünden görüp, bunun dehşetini yüreğimizde hissetmemiz için bu yazıları okumalıyız. Hepsini ve dikkatle... Bir defa değil, birçok defa...

Yazıları okuduğunuzda göreceksiniz ne kadar haklı olduğumuzu...

Saygılarımızla...

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YA VEDÜD
Hat: Hasan Çelebi

Hikayeye göre Leyla'nın sevdasıyla çöllere düşen Mecnun namaz kılan birinin önünden geçmiştir. Namazını bitiren adam Mecnun'a, "–Be adam görmüyor musun namaz kılıyorum, ne diye önümden geçiyorsun!" diye çıkışınca Mecnun, "–Ben Leyla'mı arıyorum, ondan başka bir şey görmez gözüm. Sen ise Allah için namaz kılıyorsun; beni nasıl görebildin?" diye cevap verir. Bu kıssanın bize anlattığı çok şey var.

İnsan önce kendini bilmeli, kendi davranışlarını değerlendirmelidir. Çünkü "Kişi kendini bilmek gibi irfan olmaz." Kendini bilen neyi ne kadar görmesi gerektiğini bileceği gibi neyi ne kadar görmemesi gerektiğini de bilir.

Aile şahıslara karşı duygusal, topluma karşı sosyal, bireyin kendisine karşı kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklıktır. Günümüz şartlarında bu sorumluluğun hem ağırlığı artmış hem dengesi değişmiştir.

Dünyanın geldiği yeni şartlarda artık yeri geldiğinde erkek kadın işlerini, kadın erkek işlerini yapmakla mükelleftir.

Artık ailede kadın da erkek de çocuk da öznedir ve ailenin her bir üyesi ailenin huzuru, mutluluğu ve devamı için çaba sarfetmek durumundadır.

Artık açık toplum olmanın getirdiği sorunları okumak ve ona göre çözümler üretmek gerekmektedir.

Artık bazı kalıpların kırılması bazı bilgiler ve alışkanlıklar sürerken, bazılarının da yenilenmesi gerekmektedir.

Aile hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bakış açımızla tekrara düşmediğimizi düşünüyoruz. Ahmet Yaman, Mustafa Çağrı, İsmail Hakkı Ünal, Nihat Dalgın, Yusuf Altıntaş, Gülgün Uyar, Cihan Aktaş, Ahmet Turan Alkan, Kadriye Avcı Erdemli, Sibel Eraslan, Rahime Beder Şen sayımızın yazarlarından bazılarıdır. Dosyanın büyük bölümü, evlilik öncesi bilinmesi gerekenlerden başlayarak aile içi huzur, ailelerin sorunları, "en sevilmeyen helâl olan boşanma" ve boşanmanın psikolojik etkileri içerikli makalelerden oluşmaktadır. Kur'an ve sünnette aile, Müsevilik ve Hıristiyanlık'ta aile ile ilgili makalelerin aile algısı hakkında genel bilgiler vermesi açısından önemlidir. İslâm ve feminizm ilişkisi, muhafazakarların çelişkileri, yabancı ülkelerdeki ailelerin sorunları içerikli makaleler ve özellikle ilk defa yayınlanan belgeleriyle arşiv yazımızı okumanızı tavsiye ederim. Aileden sorumlu bakanımız Sayın Selma Aliye Kavaf ile yaptığımız söyleşi Türkiye'de aile çalışmalarına ilişkin aydınlatıcı bilgiler içermektedir.

Siz 12. sayımızı okurken bizler 13. sayı için mutfağa çoktan girdik bile. İlk sayıdan bu yana heyecanımızı hiç kaybetmedik. Başlangıçtan itibaren bize destek veren, fikirleriyle aydınlatan ilim adamlarına müteşekkirimiz.

Emeği geçen herkese teşekkürler...

Saygılarımla
Kerime Cesur

Kerime Cesur

6 KUR'AN VE SÜNNET VERİLERİ
IŞIĞINDA AİLE

Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNAL

30 İSLÂM AHLÂKİ KAYNAKLARINDA
AİLENİN YERİ VE ÖNEMİ

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

36 SÖYLEŞİ

Selma Aliye KAVAF

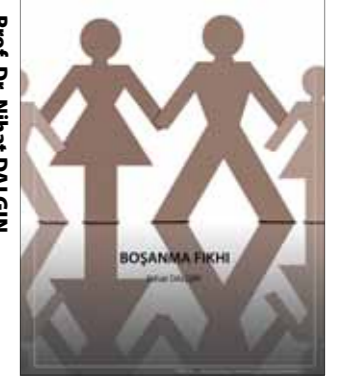
58 AŞK VE EVLİLİK ARASINDA
İRŞAT BÜROLARI

Sibel ERASLAN

70 İSLÂM'IN FEMİNİZME
YAKLAŞIMI

Kadriye AVCI ERDEMELİ

110 BOŞANMA FIKHI

Prof. Dr. Nihat DALGIN

10 DİNLERDE VE BAZI KÜLTÜRLERDE
AİLE YAPISI
Prof. Dr. M. Akif AYDIN14 MUSEVİLİKTE DİNSEL KURALLAR
VE GELENEKLER ÇERÇEVESİNDE
AİLENİN KURULUŞU VE AİLEDE
ROLLER
Yusuf ALTINTAŞ20 MESİH İNANCINDA
EVLİLİK VE AİLE
Dr. Turgay UÇAL24 Hz. PEYGAMBERİN SOYU VE
AİLESİ
Yrd. Doç. Dr. Gülgün UYAR44 MUTLU BİR YUVANIN TEMELİ
EVLİLİK ÖNCESİNDE ATILIR
Prof. Dr. Ahmet YAMAN48 AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ
Cihan AKTAŞ

52 Dr. EMİNE ARSLAN İLE SÖYLEŞİ

62 GÜNÜMÜZ AİLE SORUNLARI
Rahime BEDER ŞEN76 GURBETÇİ AİLELERİN SORUNLARI
Dr. İsmail DEMİREZEN82 ÇOCUKLARDA KİŞİLİK VE KARAKTER
EĞİTİMİNDE DİZİLERİN ROLÜ
Uz. Pdg. Adem GÜNEŞ86 AİLE EĞİTİM
PROGRAMLARI ÜZERİNE
Alpaslan DURMUŞ90 ÖYKÜ: KÜÇÜK KIZ
Sema MARAŞLI94 AİLE EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI
TÜRLERİ TARİHÇESİ VE İÇERİKLERİ
Dr. Azize Nilgün CANEL100 MUHAFAZAKLILIKIN LODOŞ
BULANTISI
Ahmet Turan ALKAN104 NECLA KOYTAĞ
İLE SÖYLEŞİ116 BOŞANMANIN PSİKOLOJİK SONUÇLARI
Uzm. Psk. Leyla ARSLAN120 ÖYKÜ: KULAK AŞIK OLURMUŞ
GÖZDEN EVVEL
Sema MARAŞLI124 ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE
OSMANLILARDA NİKAH AKDI
AYHAN İŞİK132 AİLE KİTAPLIĞINDAN SEÇMELER
Kâmil BÜYÜKER

AİLE

İ. Hakkı ÜNAL*

Cenab-ı Hak, "İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi O'nun varlığının belgelerindedir. Bunlarda düşünen toplum için dersler vardır." (Rûm 30/21) buyurmuş; Peygamber Efendimiz de, kişinin sahip olduğu en değerli hazinenin, yüzüne bakılınca insana huzur veren sâliha bir kadın olduğunu belirterek, bu fitrî ilgiye ne kadar ihtiyaç duyulduğunu vurgulamak istemiştir.

* Prof. Dr., Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

□ Toplumun en temel birimi, sosyal yapının çekirdeği olan aile insanlık tarihiyle yaşıt bir kurumdur. Kur'an'a göre ilk insan yalnız bırakılmamış, Hz. Adem'in yanı sıra eşi de yaratılmıştır.¹ "Ey Adem! Sen ve eşin cennette kalın"² buyuran Allah böylece, Hz. Adem'in eşiyle beraber bir aile oluşturduğuna işaret etmektedir.

Erkek ve kadının birbirine ilgi duyması, nesillerin devamını ve toplumsal kaynaşmayı sağlayan bir yaratılış gerçeğidir. Cenab-ı Hak, "Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan da eşini var eden ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı saygılı olun..."³ "İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi O'nun varlığının belgelerindedir. Bunlarda düşünen toplum için dersler vardır."⁴ buyurmuş; Peygamber Efendimiz de, kişinin sahip olduğu en değerli hazinenin, yüzüne bakılınca insana huzur veren sâliha bir kadın olduğunu⁵ belirterek, bu fitrî ilgiye ne kadar ihtiyaç duyulduğunu vurgulamak istemiştir.

Cenab-ı Hak bekârların evlendirilmelerini emretmiş,⁶ evlenme imkânı bulamayanların ise evleninceye kadar iffetlerini korumalarını istemiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) de bu doğrultuda, evlenmeye gücü yetenlerin evlenmesini tavsiye etmiş, bunun, gözü ve namusu haramdan en iyi koruyan şey olduğunu bildirmiştir.⁷ Ayrıca dengi bulunan gençlerin evliliğinin geciktirilmemesini istemiş⁸, hiç evlenmek istemeyenlerin bu taleplerini uygun bulmamıştır.⁹ Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre, Cenab-ı Hakk'ın iki cins arasında takdir ettiği bu beraberliği kuran eşler, gayri meşrû yollardan ve günahdan kendilerini korudukları için, ailevî ilişkilerinden bile ibadet sevabı kazanacaklardır.¹⁰ İlgili âyet ve hadislerden hareketle evliliğin, herhangi bir mazereti olmayanlar için ihtiyârî bir iş olmadığını söylemek mümkündür.

Ergenlik çağına gelmiş akıllı insanları mükellef sayan, tercih ve tasarruflarında özgür bırakan İslâm dini, evlilik gibi çok önemli bir karar için de son sözü kişilerin iradelerine bırakmıştır. Cenab-ı Hak, sorumluluğun şahsî olduğunu¹¹ ve herkesin ancak kendi yaptığının karşılığını göreceğini¹² bildirir. Allah Resûlü de, babasının zorla evlendirdiği şikayetiyle kendisine başvuran bir kadını kocasından ayırmış ve onu istediği kişiyle evlendirmiştir.¹³ Hz. Peygamber'in

kendi kızlarını, onların onayını aldıktan sonra evlendirdiği de bilinmektedir.¹⁴ Hz. Aişe'nin kocasından ayrılmak isteyen azadlı cariyesi Berîre'ye, yuvasını bozmaması tavsiyesi kabul görmeyen Peygamber Efendimiz, kendisinin sadece bir aracı olduğunu bildirerek, manevî otoritesini bir kadının iradesine karşı baskı unsuru olarak kullanmayı düşünmemiştir.¹⁵

Evlenme imkânı bulamayanlardan, Allah'ın lütfuyla bu imkânı elde edinceye kadar iffetlerini korumalarını istemesi¹⁶ Cenab-ı Hakk'ın, evliliği, iffeti korumanın bir vasıtası kabul ettiğini göstermektedir. Çünkü, zina gibi büyük bir günahattan uzak durarak âfif, yani temiz kalabilmek ve meşru olanla yetinmek, büyük ölçüde evlilikle mümkündür. Cenab-ı Hak iffet yükümlülüğünü kadın ve erkeğe hiçbir ayırım yapmadan yüklemiş, mümin erkek ve kadınların gözlerini ve namuslarını haramdan korumalarını ayrı ayrı emretmiştir.¹⁷

İslâm dini kadının iffetine yönelik isnat ve iftiralar konusunda adeta pozitif ayrımcılık yaparak, erkeklere yönelik bu tür iftiralarda somut bir ceza belirlemediği halde, kadına yönelik iftiralar için oldukça ağır bir ceza getirmiş, ayrıca bu kişilerin şahitliklerinin ebediyen kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.¹⁸ Peygamber Efendimiz de "Kadını kocası aleyhine kışkırtan bizden değildir"¹⁹ buyurarak aile içerisindeki güven ortamını bozmaya çalışanları uyarmıştır.

Cenab-ı Hak, mümin erkek ve kadınları birbirlerinin dostları olarak nitelemiş ve onların, birbirlerine iyiliği tavsiye etmek ve kötülükten sakındırmakla yükümlü olduklarını bildirmiştir.²⁰ Ayrıca eşleri, birbirlerinin mahremiyetlerini örten bir elbiseye benzetmiştir.²¹ Erkek ve kadınların dostluklarını en iyi gösterecekleri yer şüphesiz aile yusasıdır. Koca, karısının âmiri değil eşidir. Hiyerarşik yapı dostluğa ve samimiyete engel olur. Kur'an, erkekleri eşlerinin âmiri değil, kayyûmu, yani, hâmisî, gözetip kollayanı ve işlerinin takipçisi olarak nitelendirmiştir.²² Peygamber Efendimiz de erkeği ailesinden sorumlu, kadını da evinden sorumlu bir çobana benzetmiştir.²³ Ailesini korurken öldürülen kimse için şehit sayılacağı müjdesini veren de odur.²⁴ Dolayısıyla evlilik bir ast-üst ilişkisi değil bir dost ilişkisidir. Eşler karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış içerisinde, hem birbirlerine hem de çocuklarına karşı görevlerini ada-

Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre, Cenab-ı Hakk'ın iki cins arasında takdir ettiği aile birliğini kuran eşler, gayri meşrû yollardan ve günahtan kendilerini korudukları için, ailevî ilişkilerinden bile ibadet sevabı kazanacaklardır.

let ve hakkaniyet ölçüleri içinde yerine getireceklerdir. Hz. Peygamber eşlerine âdil davranmayan erkekleri uyarmıştır.²⁵ Karısına kızdığı için onu anasına benzeterek (zihar yaparak) kendisiyle birlikte olmayan ve ilgilenmeyen kocasını Hz. Peygamber'e şikayet eden bir kadın hakkında inen âyetler, Cahiliye döneminden gelen bu haksız cezalandırma yöntemine başvuran kocayı eleştirerek yaptırımlar getirmekte ve kadının haklılığını tescil etmektedir.²⁶ Peygamber Efendimiz, "Sizin en hayırlınız ailesine hayrı dokunandır, ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım"²⁷ buyurarak daha çok, erkeğin dikkat etmesi gereken bir sorumluluğa işaret etmiştir. Allah Resûlü, çocuklarına bağış yaparken bazılarını malından mahrum eden birisini uyarış ve "Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaleti gözetin!"²⁸ buyurmuştur.

Kur'an'da, erkeğin eşiyle iyi geçinmesi emredilmekte, "Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir"²⁹ buyrulurken çok ciddi bir sorun olmadıkça erkeğin eşini boşayarak aile yuvasını dağıtmaması istenmektedir. Peygamber Efendimiz de bu mealdeki bir hadislerinde "Mü'min bir erkek karısına buğz etmesin. Bir huyunu beğenmezse diğerini beğenebilir"³⁰ buyurmuştur.

İslâm dini, ailenin devamı için ısrarlı olmakla beraber, sorunların çözülemediği ve huzursuzluğun had safhaya ulaştığı durumlarda boşanmayı meşrû ve gerekli kabul etmiştir. Hz. Peygamber, arzu edilmeyen bu sonucu "Allah'ın en sevmediği helal" olarak tanımlamıştır.³¹ Câhiliye Arap örfünden intikal eden erkeğin tek taraflı boşama yetkisi, İslâmî dönemde de devam etmekle beraber, Kur'an'a göre bunun tek seçenek olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, en son nâzil olan âyetlerden biri olan Talak sûresinin 2. ayeti, iddeti biten kadınların ya uygun bir şekilde alıkonulup evliliğin devam etmesi ya da onlardan uygun bir şekilde ayrılarak, âdil iki şahidin tanıklığıyla boşanmanın sağlanması gerektiğini bildirmektedir. Ancak fukahâmız, bu ayetteki şahit bulundurma emrini ihtiyârî bir tavsiye olarak değerlendirmişler ve erkeğin tek taraflı boşama

Cenab-ı Hak, evlilik gibi çok önemli bir karar için sorumluluğun şahsî olduğunu ve herkesin ancak kendi yaptığı için karşılığını göreceğini bildirir. Allah Resûlü de, babasının zorla evlendirdiği şikayetiyle kendisine başvuran bir kadını kocasından ayırmış ve onu istediği kişiyle evlendirmiştir.

ma yetkisinin, sanki Kur'an'ın bu konudaki tek seçeneği imiş gibi algılanmasına yol açmışlardır. Halbuki âdil iki şahidin tanıklığında yapılan boşanma, bugün mahkeme yoluyla şahitler huzurunda yapılan boşanmaların prototipi olarak da kabul edilebilir. Ayrıca Kur'an'da, boşama hakkını kötüye kullanan erkekler, eşlerinin haklarına tecâvüz etmemeleri konusunda uyarılmaktadır.³² Kur'an'ın boşanmayla ilgili âyetlerinin farklı seçenekler içermesinin, bu konuda tek ve nihâî bir yöntem yerine, şartlara göre değişiklik gösterse bile, iki tarafın haklarını âzami derecede gözeterek bir çözüme işaret ettiği söylenebilir.

Erkek çocukları olduğunda sevinip şenlik yapan, kız çocukları olduğunda utançtan nereye gizleneceklerini bilemeyen, bazen onları diri diri toprağa gömen Câhiliye insanını Kur'an şiddetle kınamakta,³³ bunu yapanları "beyinsiz" ve "cahil" olarak nitelendirmektedir.³⁴ Çocuklara selâm veren,³⁵ onlarla şakalaşan,³⁶ kız torunu Ümâme omuzunda olduğu halde namaz kıldıran,³⁷ kızı Fâtıma geldiğinde ayağa kalkıp yerine oturtan,³⁸ sahip olduğu kız çocuklarını güzelce yetiştirene cehennem kapısını kapatan³⁹ Allah Resûlü, bu tutumuyla, çocuklarına hor bakan ve ayrımcılık yapan Câhiliye anlayışının izlerini silmek istemiştir.

Kur'an-ı Kerim, geçim korkusuyla çocuklarını öldüren ana-babalara uyarıda bulunduğu gibi, ebeveynine saygıda kusur eden evlatları da uyarmaktadır. Kendisine kulluğun akabinde, ana-babaya iyi davranmayı emrettiği âyette Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "Rabbin, yalnız kendisine tapmanıza ve ana-babaya iyi davranmanıza hükmetmiştir. Eğer ikisinden biri veya her ikisi senin yanında yaşlanacak olursa, onlara öf bile deme ve onları azarlama. Onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet kanatlarını ger ve 'Rabbim! Küçükken beni büyüttükleri gibi sen de onlara acil!' de."⁴⁰ İlgili âyetlerde, ebeveyne iyi davranma emrinin, Allah'a ortak koşmama emrinden hemen sonra gelmesi, konuya ne kadar önem verildiğinin ayrı bir göstergesidir.⁴¹ Peygamber Efendimiz de birçok hadislerinde ana-babaya iyiliğin önemini vurgulamış⁴², onlara yapılan saygısızlık ve kötü muameleyi büyük günahlar arasında saymıştır.⁴³

Eşler karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış içerisinde, hem birbirlerine hem de çocuklarına karşı görevlerini adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde yerine getireceklerdir.

İnsanın doğal ve manevî gelişimi açısından en uygun çevre aile ortamıdır. Değerlerin aktarılması ve oluşturulmasında toplumsal yapıların en vazgeçilmezini aile kurumu oluşturur. Aile, sevgi ve dayanışmanın bilfiil yaşandığı, temel insanî ve ahlâki değerlerin öğrenildiği bir okuldur.

SONUÇ

Aile, temeli erkek ve kadının evlilik sözleşmesiyle atılan ve içinde yaş, cinsiyet, makam, rol, yetki ve sorumluluk bakımından birbirinden ayrışan az ya da çok sayıda insanın yer aldığı, ortak yaşam alanını paylaşan bir sosyal birimdir.

İnsanın doğal ve manevî gelişimi açısından en uygun çevre aile ortamıdır. Değerlerin aktarılması ve oluşturulmasında toplumsal yapıların en vazgeçilmezini aile kurumu oluşturur. Aile, sevgi ve dayanışmanın bilfiil yaşandığı, temel insanî ve ahlâki değerlerin öğrenildiği bir okuldur. Eşlerin cinsel ihtiyaçlarının yanı sıra, sevgi, bağlanma, korunma, güvenme ve psikolojik destek gibi duygusal ve fizyolojik ihtiyaçları da en iyi şekilde aile içinde karşılanır. Çocukların yetiştirilmesinde iyi bir ailenin yerini tutacak daha sağlıklı bir kurum yoktur. Kişilik aile ortamında gelişir. Çocuğun, toplumun inanç ve değerlerine, kültür ve geleneklerine uyumlu bir birey olarak yetişmesi önce aile çevresinde sağlanır. Aile, çocuğun bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayarak güven ortamı yaratır ve onun sağlıklı büyümesini güvence altına alır.

İşte bu nedenle İslâm dini, toplumsal hayatın vazgeçilmez birimi olan aileyi tabii, gerekli ve önemli saymış, Yüce Yaratıcı'nın konuyla ilgili buyrukları, Allah elçisinin söz ve uygulamaları, karşılıklı sevgi ve saygı esasına dayanan, hak ve sorumlulukların bilincinde olunan mutlu bir aile yuvasının oluşturulmasını amaçlamıştır. Sevgili

Peygamberimizin, eşlerine karşı şefkatli ve sevecen tutumu, kötü söz ve şiddetten uzak durması, her konuda onlara yardımcı olması, istişarede bulunması, aile mahremiyetine özen göstermesi, çocuk ve torunlarına karşı sevgi ve merhametle muamelesi, ideal bir aile konusunda, müminler için model alınması gereken en somut örneklerdir. ■

D İ P N O T L A R

1 Nisâ, 1.	23 Müslim, İmâre, 20.
2 Arâf, 19.	24 Nesâî, Muhârebe, 23.
3 Nisâ, 1.	25 Ebû avud, Nikâh, 38.
4 Rûm, 21.	26 Mücâdele, 1-4.
5 Ebû Dâvud, Zekat, 32.	27 İbn Mâce, Nikâh, 50.
6 Nur, 32.	28 Müslim Hibe, 13.
7 Buhârî, Nikâh, 3.	29 Nisâ, 19.
8 Tirmizi, Salat, 13.	30 Müslim, Radâ, 61.
9 Müslim, Nikâh, 8; Nesâî, Nikâh, 4.	31 Ebû Davud, Talak, 3.
10 Ebû Davud, Edeb, 160.	32 Bakara, 231.
11 Necm, 38-39.	33 Nahl, 58-58; İsrâ, 31.
12 Casiye, 22.	34 En'am, 140.
13 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 364.	35 Müslim, Selam, 15.
14 A.g.e. VI, 78.	36 Buhârî, Edeb, 112.
15 Ebû Dâvud, Talak, 19.	37 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 304.
16 Nur, 33.	38 Ebû Dâvud, Edeb, 143.
17 Nûr, 30-31.	39 Buhârî, Edeb, 18.
18 Nûr, 4.	40 İsrâ, 23-24.
19 Ebû Dâvud, Talak, 1.	41 Bkz., Bakara, 63; Nisâ, 36; En'am, 151.
20 Tevbe, 71.	42 Buhârî, Edeb, 1-2.
21 Bakara, 187.	43 Buhârî, Edeb, 6.
22 Nisâ, 34.	

DİNLERDE VE BAZI KÜLTÜRLERDE AİLE YAPISI*

Mehmet Akif Aydın**

Aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam hem neslin devamı için bir vesile hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıttır.

□ Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluğa aile denmektedir. Aileler, aileyi teşkil eden fertlere göre geniş veya dar aile, ailedeki hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre ataerkil veya anaerkil aile ve eşlerin sayısına göre de tek eşli veya çok eşli aile gibi farklı isimler almaktadır. İslâm'da aile yapısından önce İslâm'dan önceki din ve topluluklarda ailelerin yapısına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Yahudilik'te: Yahudilik'te aile sadece sosyal değil, aynı zamanda dinî bir topluluktur. Atalar kültü, bir aile ibadetidir. Geleneksel ibadeti muhafaza eden ve onu yeni nesillere aktarma görevini üstlenen aile ve onun reisi olan babadır. Aynı zamanda baba bir aile ibadeti olarak evde icra edilen fısıh (pe-sah) bayramına da başkanlık etmektedir. Bu yüzden babanın ruhanî bir hüviyeti vardır, sınırsız otoritesi de buradan gelmektedir. Aile bağlarını koparan kimse atalarının himayesinden mahrum olur. Yahudilik'te bekâr kalmak, ailenin ortadan kalkmasına ve bir kültürün yok olmasına sebep olduğu için büyük günahdır.

Yahudi ailesi esas itibarıyla ataerkil bir aile ise de eski dönemlerde anaerkil ailenin var olduğu, sonra yerini babanın üstünlüğüne bıraktığı söylenebilir. Ataerkil ailede evlenen kadın kocasının kabile veya klanına geçer. Akrabalık, kabile ilişkisi ve miras erkeğe göre belirlenir.

Kitâb-ı Mukaddes'teki bazı ifadeler kadının evlenme akdinde taraf değil, akdin konusu olduğunu ortaya koymaktadır.¹ On Emir'de kadın ev, köle cârîye, öküz ve eşek ile birlikte kocanın mal varlığı arasında sayılmıştır.² Bu anlayışın tabii bir sonucu olarak kadının miras hakkı yoktur; yalnız kendisine verilen hediyelere sahip olur ve sadece kocasının mâlik olduğu hizmetçi kölelerin efendisidir.

Ataerkil olan yahudi ailesi aynı zamanda geniş bir ailedir; sadece kan ve sıhrî hısımları değil, köle, cârîye ve hizmetçileri de içine alır. Ailenin bu geniş yapısı İsrail toplumunun sosyal, dinî ve iktisadî yapısıyla ilgili olduğu kadar, İsrâiloğulları arasında uygulanmış olan çok evlilik (poligami) ile de yakından ilgilidir.

Yahudilik'te evlenme bir bakıma endogamik, bir bakıma egzogamik bir karakter taşımaktadır. Genel bir kural olan İsrâiloğulları dışından birisiyle evlenmeme, içten evlenmenin (endogami) geniş bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Ne var ki bu uygulamaya da istisnalar getirilmiştir.

Evlenme sırasında kadının ailesine bir para veya mal verilir (mohar). Başlangıçta bunun üzerinde evlenen kadının hiçbir hakkı yoktu; sonraları

aileye verilen para ve mal bizzat evlenen kadına ödenen bir hediyeye dönüşmüştür.

Yahudilik'te boşanma meşru bir olay kabul edilmektedir.³ Ancak yahudi hukuk ekolleri arasında boşanma sebepleri konusunda görüş birliği yoktur. Genel olarak boşanmalara yahudi topluluğunda sıkça başvurulduğu ve bu konuda aşırılığa kaçıldığı görülmektedir.

Hıristiyanlık'ta: Hz. İsâ, önceki şeriatları tamamlamak için geldiğinden⁴ hıristiyan aile yapısı yahudi ailesinden çok farklı değildir. Burada bilhassa farklılıklara değinilecektir.

Hıristiyanlık aileyi sosyal veya medenî değil, tamamen dinî bir kurum olarak kabul etmektedir. Bu bir ölçüde Yahudilik'teki maddeci anlayışa bir tepkidir. Hz. İsâ'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhî-mânevî alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Yahudilik'te olduğu gibi Hıristiyanlık'ta da aile, kocanın hâkimiyetine dayanır. İsâ Mesîh kilisenin başı olduğu gibi erkek de ailenin başıdır. Hatta kadın kocasına, rabbi-ne tâbi olduğu gibi tâbi olacaktır.⁵ Bundan dolayı onun erkeği üzerinde herhangi bir şekilde hâkimiyet kurması kabul edilemez. Bütün bunlara rağmen Hıristiyanlık'ta kadın, Yahudilik'te olduğu gibi kocasının âdeta mülkiyeti altındaki bir mal da değildir.

Aileyi meydana getiren evliliğe Hıristiyanlık'ta o ölçüde kutsî bir mahiyet verilmiştir ki evlenmekle karı kocanın tek bir beden haline geldiği ve artık ayrılmalarının mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.⁶ Buna göre boşanıp başkasıyla evlenen eş zina etmiş olmaktadır.⁷ Çünkü önceki evliliği henüz devam etmektedir. Her ne kadar bu yasak Yahudilik'teki boşanmaların aşırılığına bir tepki olarak ortaya çıkmışsa da boşanmayı bütünüyle reddettiği için bu defa da bir başka aşırılığa sebebiyet vermiştir. Hıristiyan dünyasında yaşanan çeşitli sosyal çalkantıların bir sebebi de bu boşanma yasağı olmalıdır.

Yahudiliğin aksine hıristiyan ailesinin tek evli (monogam) olduğu söylenebilir. Ne var ki bu da kesin değildir.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde hiçbir konsil birden çok kadınla evlenmeye karşı çıkmamıştır. Hatta Anabaptistler 1531'de çok evliliği tavsiye ettiler. Mormonlar da çok evliliği ilâhî bir müessese olarak kabul etmektedirler. Diğer Hıristiyanlar arasında çok kadınla evlenme yasağı sonraki dönemlerde başlamıştır.

Ailenin içerisinde yaşadığı evin Roma'da dinî ve hukukî bir dokunulmazlığı vardır. Oraya sığınan zorla çıkarılamaz. Evde bulunan kimseyi zorla çıkarıp mahkeme önüne götürün kimse meskene tecavüzde bulunmuş olur. Bilindiği kadarıyla Roma'da tek evlilik esastır; çok evlilik uygulamasına rastlanmaz.

Romalılar'da: Roma toplu-
munda aile dinî, iktisadî ve sosyal
bir birimdir. Roma'da aile, biri ge-
niş diğeri dar olmak üzere iki gruba
ayrılır. Geniş mânada aile müşterek
bir atadan erkek evlâtlar yoluyla ge-
len bütün fertleri içine alır. Aile rei-
sinin ölümünden sonra erkek evlâtların meydana getirdi-
ği birimler de dar mânada aileyi oluştururlar. Bu sebeple
Roma ailesi agnatik bir ailedir (asabe ailesi). Bu tür ailede
genel bir kan hısımlığı değil, sadece erkek vasıtasıyla sağ-
lanan kan hısımlığı önemlidir.

Roma'da aile ataerkil bir ailedir. Kadın evlenmekle
babasının ailesiyle ilişkisini keser ve kocasının ailesine da-
hil olur. Bütün güç ve yetki aile reisinde (pater fa-milias)
toplantmıştır. Bir anlamda "pater familias" ailenin reisi,
hâkimi ve rahibidir. Çocukları üzerinde özellikle ilk dö-
nemlerde onları öldürmeye, başkalarına satmaya kadar
varan geniş yetkileri vardı. Aile reisinin bu yetkileri son-
radan azaltılmıştır.

Ailenin içerisinde yaşadığı evin Roma'da dinî ve
hukukî bir dokunulmazlığı vardır. Oraya sığınan zorla
çıkarılamaz. Evde bulunan kimseyi zorla çıkarıp mahkeme
önüne götürülen kimse meskene tecavüzde bulunmuş
olur. Bilindiği kadarıyla Roma'da tek evlilik esastır; çok ev-
lilik uygulamasına rastlanmaz.

Araplar'da: Câhiliye devri Araplarında ailenin müs-
takil bir varlığı olduğunu söylemek güçtür. Gerçekte o
mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Zira bu top-
lumda bir ailenin üyesi olmaktan çok bir kabilenin üyesi
olmak değer taşımaktadır. Kabile âdeti büyük bir aile gi-
bidir. O dönemde aile koca, eş veya eşler, çocuklar ve kö-
lelerden oluşmaktaydı. Akrabalık ilişkisi erkek akrabalar
(asabe) yoluyla kurulur. Bu yönüyle eski Arap ailesi ata-
erkil bir ailedir.

Eski Arap toplumunda erkek kadından daima daha
önemlidir. Zira o, kadının aksine alelade bir fert değil, bir
savaşçı olarak ailenin ve kabilenin güç kaynağıdır. Yine bu
yüzden kız çocuğuna sahip olmak utanılacak bir şeydir.

Bu dönemde çok evlilik on eşe kadar
uygulanabilmektedir. Bunun yanı sıra nikâhsız yaşama,
sürelî nikâh {nikâh-ı muvakkat, nikâh-ı müt'a), eşleri kar-
şılıklı değiştirme (nikâh-ı bedel) veya asil bir erkekten ço-
cuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk olana kadar
ona yanaşmama (nikâh-ı istibdâ') gibi muhtelif evlenme
şekilleri görülmektedir.

Evlilik daha ziyade kabile içerisinde olmaktadır (en-
dogami); yabancı bir kadınla evlenmek hoş karşılanmaz.
Kız çocuklarının amcaoğullarıyla evlenmeleri özellikle

*Yahudi ailesi esas itibariyle ataerkil bir
aile ise de en eski dönemlerde anaerkil
ailenin var olduğu, sonra yerini babanın
üstünlüğüne bıraktığı söylenebilir.*

teşvik edilmiştir. Amca kızı sözü bu
dönemde aynı zamanda eş anla-
mına gelmektedir.

Velayet hakkı asabe akrabalara
tanınmıştır; annenin çocukları üze-
rinde böyle bir hakkı yoktur. Velinin
velayeti altındaki kimseler üzerinde

Roma hukukunda aile reisinin sahip olduğu haklara ben-
zer geniş hak ve yetkileri vardır; velî velayeti altındaki ço-
cuğu satabilir, rehin verebilir, miras ve himayeden mah-
rum edebilir ve hatta öldürebilir. Kız çocuklarını öldürme
hakkına sahip olmaları bu dönemde velinin yetkilerinin
genişliğini göstermektedir.

Türkler'de: Eski Türk ailesinin de çağdaşı birçok top-
lumdaki gibi ataerkil bir yapıda olduğu görülmektedir.
Yalnız bu ataerkil aile yapısı yahudilerde veya Roma top-
lumunda olduğu gibi aile reisine geniş yetkiler veren, eş
ve çocukları âdeti bir mülkiyet ilişkisiyle babaya bağla-
yan bir aile değildir. İlk zamanlarda göçebe ve genellik-
le savaşçı bir toplum olmanın gereği olarak erkeğin aile
ve toplum içerisindeki yeri kadına göre daha önemlidir.

Fazla yaygın olmamakla birlikte çok evlilik uygula-
masının eski Türk toplumunda var olduğu ve buna özel-
likle zengin tacirler arasında rastlandığı bilinmektedir.
Aynı şekilde babanın veya ağabeyin ölümünden sonra
üvey anne veya yengeyle evlenme kuralı belirli bir yay-
gınlığa sahiptir.

İslâm'da Aile: İslâm'da aile, Hıristiyanlık'ta olduğu
gibi tamamen dinî bir kurum değilse de bu birliğe bü-
yük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları muhtelif
âyet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Çünkü aile hem kişi-
nin huzur bulduğu bir ortam hem neslin devamı için bir
vesile hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülük-
lerden alıkoyan bir vasıttır. "İçinizden kendileriyle huzu-
ra kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rah-
met var etmesi O'nun varlığının belgelerindedir. Bunda
düşünen insanlar için dersler vardır"⁸ "Nikâh benim sün-
netimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden
değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çoklu-
ğunuzla iftihar ederim..."⁹ Bu gibi âyet ve hadislerin yanı
sıra İslâm hukukçuları evlenmenin dinî hükmünün çeşit-
li durumlara göre farz, sünnet, mubah, mekruh ve haram
olduğunu belirtmişlerdir.

Birçok toplumda olduğu gibi İslâm aile yapısı da ata-
erkildir. Fakat bu aile Yahudilik'te, Roma ve eski Arap top-
lumunda var olanlardan farklı bir yapıdadır. Aile reisinin
onu meydana getiren fertler üzerindeki yetkisi öncekile-
re nisbetle son derece sınırlıdır. Meselâ bir aile reisi ola-

rak babanın çocuklarının şahısları ve
mal varlıkları üzerinde onların yara-
rıyla sınırlı bir velayet hakkı vardır.
Çocuklarını satmak veya onların ha-
yat ve ölümleriyle ilgili bir karar ver-
mek yetkileri yoktur. Buna bağlı ola-
rak eski Arap toplumunda yaygın
olan kız çocuklarını öldürme âdeti
yasaklanmıştır.¹⁰ Kocanın karısı üze-
rindeki yetkileri de aile birliğini devam ettirme esasına
yöneliktir ve bununla sınırlıdır.

Genel olarak İslâm'ın kadına bakışı, Hıristiyanlığın
Hz. Âdem'in cennetten çıkarılışını Hz. Havva'ya ve onun
şahsında bütün kadınlığa yükleyen anlayışından çok fark-
lıdır. Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesine göre Hz. Âdem'i alda-
tan ve onun cennetten çıkmasına sebep olan eşi Havva
değil şeytandır.¹¹ Hatta bazı âyetlerde suç sadece Âdem'e
yüklenmiştir.¹² O halde İslâm'da kadın ilk günahın veba-
lini taşımamaktadır. Din ve cemiyet nazarındaki durumu
da buna göre şekillenmektedir.

Kadın, kocası karşısında bağımsız bir kişiliğe sahip
olduğu gibi iktisadî bakımdan da bağımsızdır; İslâm hu-
kukundaki tek kanunî mal rejimi olan mal ayrılığının ta-
bii sonucu olarak karı ve kocanın mal varlıkları birbirin-
den ayrıdır; hâkim görüşe göre kadın kendi mal varlı-
ğında dilediği gibi tasarruf edebilir. Ayrıca kadın erkek-
ler gibi mirasa ehildir. Bu mallar üzerinde de kocasının
bir müdahalesi söz konusu değildir. Zaten İslâm huku-
ku bakımından kadın ve erkek esas itibariyle eşittir. Nite-
kim bir hadiste kadınlar erkeklerin mülkiyetinde olan bir
mal olarak değil, aynı haklara sahip kimseler olarak tak-
dim edilmektedir.¹³

Aynı şekilde, kadın olma kişinin ehliyeti üzerinde de
olumsuz bir etki yapmaz; tam ehliyetli sayılmak için kişi-
de bulunması gereken nitelikler bakımından kadın ve er-
kek aynı durumdadır. Ne var ki erkeğin cemiyet hayatın-
da yüklenmiş olduğu ağır yükler onun hak ve yetki ba-
kımından kadına karşı nisbî bir üstünlüğe sahip olma-
sını gerekli kılmıştır.¹⁴

İslâm belli bir dereceye kadar kan, süt ve sıhrî hısımlar-
larla evlenme yasağı koyarak¹⁵ esas itibariyle bir aile eg-
zogamisi uygulamıştır. Bunun yanında kadınların sade-
ce müslüman erkeklerle, erkeklerinse yabancı olarak yal-
nızca Ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanlarla evlenmeleri
mümkün olup, buna göre çok geniş anlamda bir içten ev-
lenmenin (endogami) var olduğu söylenebilir.

Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla belir-
li bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer.

*İslâm'da aile esas itibariyle tek evlilik
üzerine kurulmuştur. Fakat belirli
durumlarda kocanın dörde kadar
evlenmesine izin verilmiştir. Ancak
bunun bir emir değil, belirli şartlarla
başvurulan bir ruhsat olduğu
unutulmamalıdır.*

İslâm hukukunda mehir evlenecek
kadının ailesine değil, bizzat kendi-
sine verilir ve kadın diğer mallarında
olduğu gibi onda da dilediği gibi ta-
sarrufta bulunur. Bu durum ödenen
mehrın satış bedeli, nikâhın da bir
satış akdi olduğu iddialarını çürüt-
mektedir. Bir kimsenin bir akde hem
taraf olup satış bedelini alması, hem

de akde konu olması mümkün değildir.

İslâm'da aile esas itibariyle tek evlilik (monogami)
üzerine kurulmuştur. Fakat belirli durumlarda kocanın
dörde kadar evlenmesine izin verilmiştir. Ancak bunun
bir emir değil, belirli şartlarla başvurulmuş bir ruhsat oldu-
ğu unutulmamalıdır.

İslâm ailesinde evlâtlık kurumuna yer verilmemiş,
bu sunî bir ilişki olarak kabul edilmiştir. Kimsesiz çocuk-
ların bakılıp büyütülmesi bütün müslümanlara ve bu ara-
da İslâm devletine yüklenen dinî-hukukî bir görev olmak-
la birlikte bir kimseyi himayesine alanla o kişi arasında ev-
lenme engeli doğacak, tek veya çift taraflı bir miras ilişki-
si kurulacak şekilde bir akrabalık bağının doğduğu kabul
edilmemiştir.¹⁶

İslâm dini belirli şartlarla aile birliğinin bozulması-
na müsaade etmiştir. Boşanma konusunda kabul edilen
sistem, boşanmayı yozlaştıran yahudi uygulamasıyla onu
asla kabul etmeyen hıristiyan tatbikatı arasında yer alan
orta bir yol görünümündedir. Hz. Peygamber'in, eşlerin
birbirlerine iyi davranmaları ve aile birliğini devam ettir-
meleri hakkında çeşitli emir ve tavsiyeleri vardır. Birbirle-
riyle uyuşamayan eşlerin en son başvuracakları çözüm
şekli boşanmadır. ■

D İ P N O T L A R

* Di'Adaki Aile maddesinden Kadir Öztürk tarafından özetlenmiştir.

1 Tekvîn, 4/19; 6/2; 11/29; 29/28; 34/8; Hâkimler. 1/12-13.

2 Çıkış, 20/17.

3 Tesniye, 24/1.

4 Matta, 5/17.

5 Efesoslular'a Mektup, 5/22-23.

6 Markos, 10/8-12.

7 Matta, 19/9; Luka, 16/18.

8 er-Rûm 30/21; ayrıca bk. en-Nahl 16/72; en-Nûr 24/32.

9 İbn Mâce, "Nikâh", 1; ayrıca bk. Miftâhu küñûzîs-sünne, "nikâh" md.

10 el-İsrâ 17/31; el-Enam 6/151.

11 el-Bakara 2/36; el-A'râf 7/20.

12 Tâhâ 20/115.

13 Ebû Dâvûd, "Taharet", 94; Tirmizî, "Taharet", 82; Dârimî, "Vudû", 76; Müsned, VI, 256, 377.

14 el-Bakara 2/228; ayrıca bk. en-Nisâ 4/34.

15 en-Nisâ 4/23.

16 el-Ahzâb 33/4-51.

AİLENİN KURULUŞU VE AİLEDE ROLLER

Yusuf ALTINTAŞ

* Türkiye Hahambaşısı Genel Sekreteri

□ Tarihin bilinen ilk “göksel tek tanrılı kitabî din disiplini” Musevilik, mensuplarına bu disiplin doğrultusunda bir devlet düzeni önerirken, bu devletin birleştirici unsuru olarak bir toplum düzeni de dayatır ve en küçük toplumsal birim olarak aileyi temel alıp, hedeflediği toplumsal düzeni aile eksenli bir yapıdan başlayarak kuramsallaştırır.

Musevilik'te aile yapısı ve ailede rol dağılımını daha iyi anlayabilmek için Peygamber Moşe¹ eliyle tebliğ edilen din disiplini edinmeleri öncesi, bu din mensuplarının ataları olarak bilinen İbranlar'da bu konudaki geçerli uygulamaları izlemekte, Musevî din disiplininin ne türde bir kültür alt yapısı üzerine geldiğinin saptanması bakımından yarar vardır.

Temelde Akdeniz kültürünün bir tür saçaklanması olarak da tanımlayabileceğimiz, Mezopotamya bölgesi Kildan/Kenaan altyapılı İbran kültüründe aile yapısı ve ailede rollere ilişkin ipucu veya örnek sayılabilecek kimi bilgilere Musevilik'in temel ilâhî metni Tora/Tevrat'ın satırları arasında da rastlamak mümkündür.

Tevrat'ın ilk bölümü niteliğindeki Bereşit/Tekvin/Yaratılış kitabında sıkça rastlanan soyağacı sıralamalarında annelerden ve kız evlatlardan hiç söz edilmezken ailelere yeni doğanlardan yalnızca erkeklerin sayılıyor olması² İbran kültürünün bu bakımdan ne denli erkek egemen ve ataerkil bir yapıya sahip olduğunun göstergesi sayılabilir. Örneğin ilk İbrânî ata Avraham'ın³ oğlu Yitshak⁴ için en uygun eşin seçimini üstlenmesi de bir ölçüde bu ataerkil yapıyı yansıtırken, bu eşin yöresel halktan değil de kendisinin içinde yetiştiği toplumsal yapının halkından olması konusundaki ısrarlı tavırlarının,⁵ bir anlamda aile birliğinin kurulumunda kültür birliği ya da yakınlığının önemine işaret ediyor olması bakımından değerlendirilmesi mümkündür.

Diğer taraftan Yitshak için uygun görülen gelin adayının babasının, böylesi bir izdivaç için kızının rızasını araması⁶ da dikkatlerden uzak tutulması gereken ve zaman içinde kaybolduğu ya da ihmale uğradığı varsayılan bir olgu niteliğiyle kayda geçirilme durumundadır. Ancak aynı kişinin evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra ailesi içinde kocasından daha fazla baskat roller oynadığı ve İbran kabilelerinin kaderini değiştiren radikal davranışlarda bulunduğu⁷ dikkate alınırsa, yukarıda anlatılmaya çalışılan “rızasını arama” olgusunun bu kadının kişiliğinden mi, yoksa eşinin kişilik yapısından mı kaynaklandığını sorgulamak için birden fazla neden olduğunu düşünmek pek yersiz olmayabilecektir.

İbranlar'ın erkek egemen ve ataerkil toplumsal yapısına işaret sayılabilecek bir başka örnek de Tevrat metinlerindeki son İbrânî ata önderliğinde Mısır coğrafyasına göçleri sırasında sergilenen anlatım tarzıdır. Burada da göç edenler sayılırken⁸ biri hariç tamamı erkeklerden oluşmakta, eşler ve kız evlatlar göç edenlerin sayısına da dâhil edilmemektedir.

Tevrat metinleri incelendiğinde Musevilik öncesi İbran kültüründe bu türden pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Hiç kuşku yoktur ki, bu türde bir kültürel alt yapı Musevî din disiplinli yaşam biçiminde büyük ölçüde yansımaları bulacaktır.

Musevilik'te Aile

Musevî yaşam biçiminde aile bir yönüyle toplumun devamını temin ederken, bir başka yönüyle de dinî bakımdan Tora (Tevrat) buyruklarına uygun, toplumsal bakımdan ahlakî olarak yetkin, düzenli ve yaşamın hemen her alanında meşruiyeti gözetken sağlıklı nesiller ve üretken bir toplum yapısı oluşturmanın temel sorumlu kurumu olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme biçimi aile ve evlilik kurumunun belli ölçüde dokunulmazlık ve ihlal edilemezlik zırhıyla korunmasına da sebep olmuş görünmektedir.

Burada birincil hareket noktası Tevrat'ın hemen ilk bölümlerinde yer aldığı biçimiyle tanrısal iradenin hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek kadar açık ve net olan “Peru Urbu/Semereli olup Çoğalın”⁹ şeklindeki ilk buyruğudur. Musevilik'te bu buyruk daha ziyade erkeğin üzerine düşen bir sorumluluk olarak algılanır ve tek başına bu alandaki yetersizliği açık olan erkeğin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için aile kurumu içinde kendini tamamlaması beklenir.

Bu nedenledir ki Musevilik'te evlilik çağına gelmiş bir erkeğin bunu zorunlu kılan meşru bir nedeni olmaksızın bekâr kalması veya evliliğini öteleyip ertelemesi hoş karşılanmaz, doğru bulunmaz, günaha eğilim, hatta aralarında Maimonides'in¹⁰ de bulunduğu kimi Musevî din ulularınca bir anlamda günah olarak da değerlendirilir.

Musevilik'te evlilik çağına gelmiş bir erkeğin bunu zorunlu kılan meşru bir nedeni olmaksızın bekâr kalması veya evliliğini öteleyip ertelemesi hoş karşılanmaz, doğru bulunmaz, günaha eğilim, hatta aralarında Maimonides'in de bulunduğu kimi Musevî din ulularınca bir anlamda günah olarak da değerlendirilir.

Ailede Bireylerin Roller

Hem kurallar açısından hem de günümüze kadar ulaşan gelenekler açısından Musevî ailenin reisi evin erkeğidir ve aile reisinin adıyla anılır. Ailesinin geçimi, işesi, barınması, giydirilmesi erkeğin sorumluluğundadır. Aile reisi eşini hemen her fırsatta övme ve imkânları nispetinde eşine takı ve süs eşyaları da hediye etme durumundadır. Antik Musevî hukuku ailede babanın tüm aileyi ilzam edeceğini belirtir. Buna göre; örneğin ailenin hangi ülkede, hangi kentte yaşayacağı, evlenme yaşına gelen kızının kiminle evleneceği gibi önemli hususlar babanın kararına bağlıdır. Ailenin mülklerinin, maddî varlıklarının, özetle tüm yararlarının yönetilmesi de yine evin reisi erkeğe düşen bir görevdir.

Bir başka yönüyle Musevî aile yapısında evin reisi, öncelikle ergin yaşa gelmiş oğullarının olmak üzere, evlatlarının ilâhî buyrukları öğrenmesinden, onların Tora/Tevrat tetkikleri yapabilecek şekilde eğitilmesinden, Musevî ahlakına göre yetişmelerinden ve Musevî kültürünün sonraki nesillere doğru ve aslına uygun biçimde aktarılmasından¹⁴, sözünde durma, vaatlerini yerine getirme konusunda evlatlarına iyi örnek olmaktan ve mutlak surette oğullarına bir meslek veya bir zanaat edindirmekten sorumludur.¹⁵ Gerektiğinde tedip etme adına cezalandırma yoluna da tevessül edebilecektir ama bu konuda acımasız davranma hakkı yoktur. Ancak baba evlatları arasında açıkça tercih belirtecek tutumlara girmemelidir.

Evin kadını erkeğin birinci derecedeki yardımcısı olarak öncelikle eşinin huzurunu temin etmekle yükümlü olup, kocasına itaatkâr bir tutum içinde evin iç işlerini yönetmekten sorumludur. Çocukları küçük yaştaiken ba-

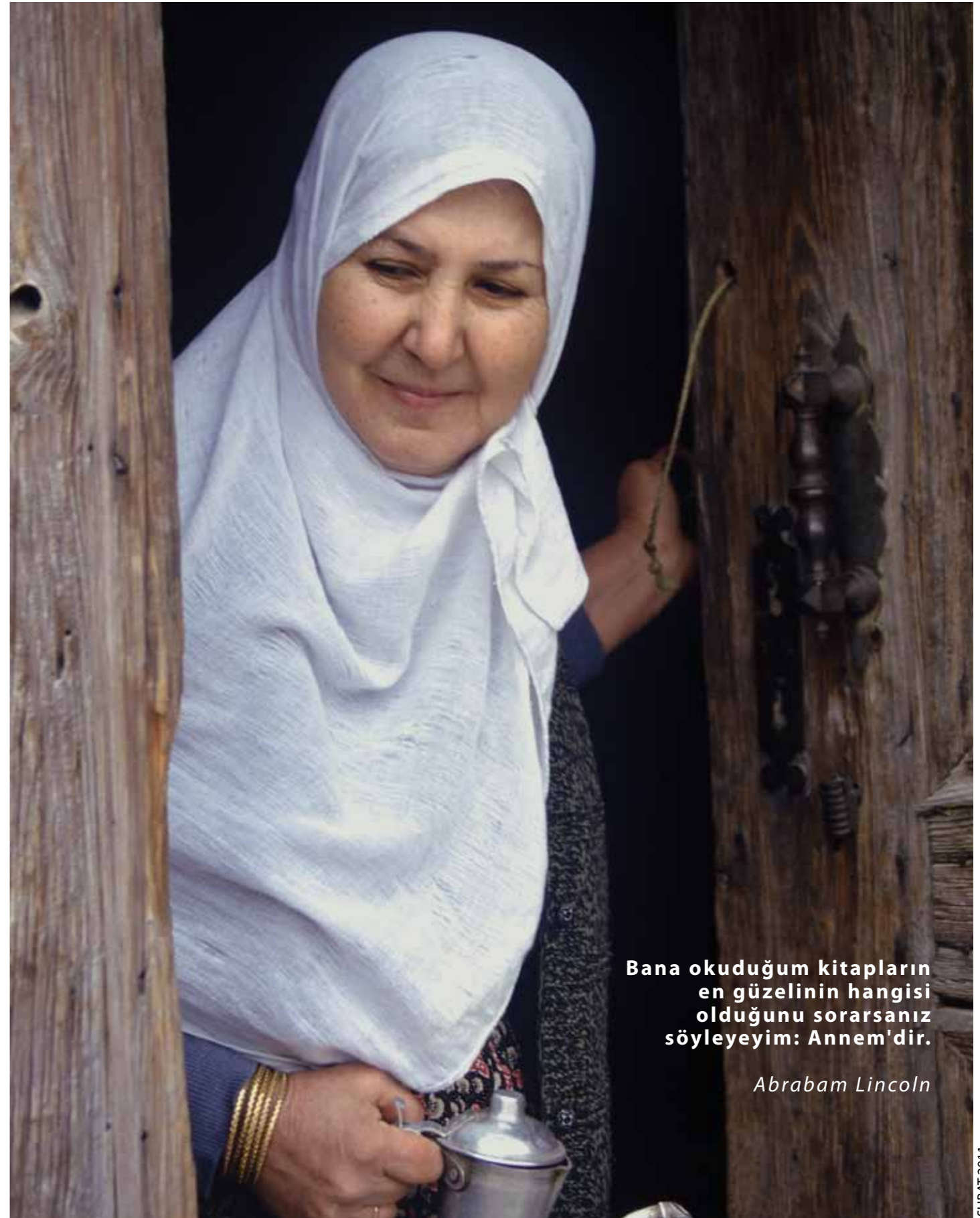
kimlarını ifa etmesi, onlara dine uygun yaşam pratiklerinde yol gösterici ve örnek olması, özellikle kızlarının iffetli yetişmelerine özen göstermesi¹⁶ gerekir. Musevî kültüründe kadının eşini saydığı ve memnun ettiği oranda ailenin bereketinin artacağını, bu bereketin nihai aşamada kendisine de yansıtacağını bildiren öğüt nitelikli metinler vardır.

Ailedeki çocuklar anne ve babalarına olduğu kadar onların ebeveynlerine de âzami saygı gösterme, büyüklerine itaat etme, aile içindeki küçük çocuklara göz kulak olma ve ebeveynlerinin öğretti ve talimatları doğrultusunda yaşam sürme durumundadırlar.

Görüldüğü gibi; Musevî dini kuralları ailenin insicamı, ahengi ve sürdürülmesi adına ailenin her ferdine sorumluluk yüklemekte ve bunu temelde kutsal metinlere dayandırmakta olduğundan, bu alandaki gelenekler de bu çerçevede oluşmuştur. ■

D İ P N O T L A R

- 1 Hz. Musa.
- 2 Tekvin/Yaratılış 5: 3-32.
- 3 Hz. İbrahim.
- 4 Hz. İshak.
- 5 Yaratılış/Tekvin 24:2-9.
- 6 Yaratılış/Tekvin 24: 57-58.
- 7 Yaratılış/Tekvin 27: 5-17.
- 8 Yaratılış/Tekvin 46: 8-17.
- 9 Yaratılış/Tekvin 1: 28.
- 10 Musa İbn Meymun - More Nevuhim/Şaşkınlığın Klavuzu.
- 11 Sefer Hovot Halevavot - Bahya İbn Pakuda Endülüs.
- 12 Levililer 18:6-30.
- 13 Haham Yosf Karo'nun (Toledo 1488-Safed 1575) derlemeleri.
- 14 Tensiye/Yasanın Tekrarı 6:7 11:19.
- 15 Tosafat Kiduşin 81:11.
- 16 Levililer 19:29.

Bana okuduğum kitapların en güzelinin hangisi olduğunu sorarsanız söyleyeyim: Annem'dir.

Abrabam Lincoln

MESİH İNANCINDA

EVLİLİK VE AİLE

Turgay ÜÇAL*

*Dr., Pastör, Saints Moda İstanbul Presbiteryen Kilisesi

□ Hiç kuşkusuz dünyamızın hızlı ilerleyişi içinde, insanı insan yapan birçok değer sürekli darbe alıp durmaktadır. Bu, esasında insanın yaratılmış tabiatı ile kendi yarattığı tabiatı arasındaki uyum probleminde kaynaklanmaktadır. Ve ne yazık ki, bu darbe alan değerlerin başında aile gelmektedir. Oysa bugün asrımızın akli başında her bir ferдинin rahatlıkla görebileceği ve ifade edebileceği gibi aile toplumun temeli, çekirdeğidir. Onun sağlam ve sağlıklı oluşu toplumların sağlam ve sağlıklı olması demektir. Onun dağılması, ötelenmesi ise kişileri doğrudan kendi benlikleriyle başbaşa bırakmakta ve dolayısıyla kişinin sadece kendi çıkarı için alma arzusu içinde kalmasına ve “Sevgi ve İhsan olan” O Yüceler Yücesi’nin sûreti olabilme ayrıcalığından da en azından mânen uzaklaşmasına sebep olmaktadır. İşte bu nedenle Yüceler Yücesi’nin o ilâhî “mâna yolu” üzerinde yerlerini alan semavî dinlerde toplumun en çekirdek temeli olan aileye, ailenin meydana gelişine ve gelişimine kadar olan bütün evrelerine büyük bir hassasiyetle yaklaşmışlar ve bu ilâhî müessesenin en temel değerlerden olduğunu, kaybedilmesinin insanlık âlemi için büyük sıkıntılar doğuracağını vurgulayıp durmuşlardır. Ve elbette Hıristiyan inancı, yani Hz. İsa’nın yolu olan Mesih inancı da evlilik ve aileye çok büyük bir önem vermektedir.

Kutsal Yazılar ve Evlilik

Mesih inancının genel bakış açısına göre evlilik, kadın ve erkeğin çok özel birlikteliği ve tamamlayıcı ilişkisidir. Hatta bu özel birliktelik Hz. İsa ile kilisesi arasındaki irtibatı izah için bir örnek olarak dahi kullanılmaktadır. Kendisine tâbi olanlara kendisini tamamen adayan Hz. İsa, kutsal yazılarda mecazen bir damada, kilisesi de bir geline benzetilmektedir¹. Bu özel birliktelik, yani “evlilik” ve dolayısıyla aileyi meydana getirme aşaması, sanki Yaratan’ın yaratılmışla bulunduğu o çok özel duruma misal teşkil etmektedir. Yani kısacası “evlilik” âdeta ilâhî mânada manevî birlikteliklerin yeryüzündeki ifşâsı gibidir. Bu sebeple Mesihî bakış açısında evlilik bir sırdır, mukaddesdir, hususîdir ve belli zarurî haller dışında insanlık için bir olmazsa olmazdır. Kitab-ı Mukaddes’in girişinde insanın Yaratan’ın suretinde “er-

kek ve kadın” olarak yaratıldığı ifade edilmektedir². Arkasından esaslı hayat mesuliyetine çağırılma durumlarında da öncelikle birleşmeleri ve bir bütün oluşturmalarının istendiği görülmektedir. Burada çekirdek ailenin insanı insan yapan unsurların başında yer aldığı, hemen yaratılma işlevinin ardından çekirdek ailenin oluşturulmuş olmasından görülebilmektedir. Zaten bu öneminden ötürü de bu ilâhî yönlendirilmiş kutsal metinlerin girişinde yer almaktadır; “*Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak, karısı ile birleşecek ve bir beden olacaklardır*”³.

Demek ki, daha yaratılış anından itibaren kutsal yazıların ifadesine göre aile, Yaratan’ın bir takdiri, hatta başlangıç itibarıyla bir olmazsa olmazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa medenî toplumlar içinde gün geçtikçe insanlar hayatın akış hızı içerisinde kendilerini çokluk içinde teklife yani bir mânada yalnızlığa itmektedirler. İnancımızın bakış açısına göre daha başlangıçtan itibaren ne insanın yalnız olması ne de bir toplumun Yaratan’ın vahyinden uzak kalması olumlu olarak kabul edilmektedir. Zaten bu tarz bir yalnızlığın getirdiği gerek kişisel bunalımlar, gerek toplumsal bunalımlar da ortadadır. Yine inancımıza göre, Yaratan’ın Ruhü’nün yüreklerde işlemesi ve Mesih’inin kişilere “kişinin kendi benliği için alma arzusu” yani günahlı durumlarına bir kurtuluş sunusu olarak gönderilmesi de zaten böylesi bunalımlara ilâhî bir çare olsun dindedir. Bir başka deyişle Yaratan’ın ışığını insanına doğrudan sunma arzusu insanını kendi başına kalmasından ve toplumlarını yönsüzlükten kurtarmak içindir. Çünkü manevî hazlar bütünü olan Yaratan’ın ışığının kesilmesi demek, kişisel ve toplumsal depresyona girmek demektir. Bu nedenle bu ışık hiç kesilmemelidir. Kesilmemesi için de kişilerin, hatta toplumların kendi başlarına kalmamaları gerekmektedir. Kutsal yazılarda “*karanlığın ve şekilsizliğin yani kaosun ıslahı ışıqla olduğu*”⁴ gibi insanın da yalnızlığı içinde kalmayıp diğer parçası ile birleşmesi ıslahı getiren bir durumdur. Yani insanın erkek ve kadın olarak birleşerek sağlıklı bir topluma başlangıç oluşturması bir yaratılış düzenini yerine getirmesidir. Bu tam Yaratan sureti olarak yaratılmış olan insanın ifşâsıdır. Dolayısıyla bu önemli durum Kitab-ı Mukaddes’te şu cümlelerde açıkça kendini göstermektedir: “*Ve Allah insanı kendi*

Semavî dinler toplumun çekirdek temeli olan aileye, ailenin meydana gelişine ve gelişimine kadar olan bütün evrelerine büyük bir hassasiyetle yaklaşmışlar ve bu ilâhî müessesenin en temel değerlerden olduğunu, kaybedilmesinin insanlık âlemi için büyük sıkıntılar doğuracağını vurgulayıp durmuşlardır.

ışığı içinde kalmayıp diğer parçası ile birleşmesi ıslahı getiren bir durumdur. Yani insanın erkek ve kadın olarak birleşerek sağlıklı bir topluma başlangıç oluşturması bir yaratılış düzenini yerine getirmesidir. Bu tam Yaratan sureti olarak yaratılmış olan insanın ifşâsıdır. Dolayısıyla bu önemli durum Kitab-ı Mukaddes’te şu cümlelerde açıkça kendini göstermektedir: “*Ve Allah insanı kendi*

suretinde yarattı, onu Allah'ın suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı⁵, Adamın yalnız olması iyi değildir⁶. Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak, ve karısı ile birlikte olacaktır ve bir beden olacaklardır⁷." Bu ifadelerin ışığında o zaman inanca göre aile olma yolu da aşamaları ile bize tarif edilmektedir:

a) Ayrılma: Kelâmın ifadeleri doğrultusunda evliliğe birinci basamak ayrılma işlevidir. Bu durum, bir hücreden yeni bir hücrenin oluşup kendi işlevine başlaması gibidir. Bunun için bir ayrılma ve sonra bir birleşme olması gerekmektedir. Bu sağlıklı bir sorumluluk bağımsızlığı halidir.

b) Birleşme: Bu olguda bütünlük vardır. İki kişi bir beden olarak kendi başına yeterli bir çekirdek oluşturabilecek bir olgunluğa erişmişlerdir. Bu ayrılma artık anne ve babalardan beklenti içinde olunmaksızın birbirine bağlanmış kadın ve erkeğin kendi manevî ve maddî kaynaklarını oluşturarak yepyeni bir yaşama adım atmaları şeklindedir.

c) Tek beden olma: Ve bu ayrılma ve birleşmede artık Mesih

ve kilisesinin bir beden oluşturmaya örnek olarak gösterilmesinden de anlaşılacağı gibi; erkek ve kadın, bu iki kişinin Yaratan suretinde insan olarak, yine Yaratan buyruğu doğrultusunda birliktelikleri tam mânasıyla bir beden oluşturma durumunda görülmektedir. Burada duygusal ve fiziksel birliktelik vardır. Burada karşılıklı farklı sorumluluklar taşımakla birlikte karşılıklı sevgi ve saygı içinde insanı oluşturma eşitliği vardır. Kısacası Mesih inancında da eşitlik, seküler bir eşitlik algısından ziyade farklı rolleri birbirini tamamlama koşulunda üst-

lenmek şeklinde algılanmaktadır ve Hz. İsa şöyle buyurmaktadır: "Başlangıçta yaratan onları erkek ve dişi yarattığını, ve 'bunun için insan babasını ve anasını bırakacak ve karısı ile birleşecektir; ve ikisi bir beden olacaktır' dediğini okumadınız mı? Şöyle ki, onlar artık iki değil, fakat bir bendirler. İmdi Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın"⁸.

Yukarıda dediğimiz gibi bu ayrılma ve birleşme sonrasında bir beden olma algısı aynı zamanda hayat boyu birlikteliği de beraberinde getirmekte ve bir mânada Mesih inancının toplumun o en temel oluşturucu değerine daha başlangıcından itibaren bakış açısını özetlemektedir.

Kutsal Yazılar ve Aile

O zaman bütün bu değiştiğimiz konular ışığında Kitab-ı Mukaddes'e göre ailede iki temel unsur vardır diyebiliriz. Bu unsurlar kan bağı ve birlikteliktir. Bu iki unsur üzerinde yükselen aile yine ilâhî vahye göre aynı zamanda bir yuva, bir okul, bir kutsal mekân ve bir sığınma yeridir.

a) Aile bir yuvadır: Çünkü Yaratan'ın Sevgi ve İhsan vasfı, evlilik birlikteliği ile bütünlüşmekte,

İsmin bir inanca sahip olduğunu söylemek, elbette bu ilâhî vahiy temellerindeki dünyayı ve insanı ıslah edecek değerleri yaşamak ve bu değerlerin o bereket dolu neticelerini ifşa edebilmek demek değildir. Ve her şeyde olduğu gibi samimiyetle Yaratan vahyine sarılmak ve ilâhî değerleri her çağa temel oluşturmak insanı kendi yaratıldığı o müstesna mevkiinde yaşamak ve yaşatmak olacaktır.

aileye sirayet etmekte ve dolayısı ile buradan da çocuklar vasıtasıyla topluma akmaktadır. Sevgi sadece sevme, hoşlanma eyleminden ibaret değil, bilakis sevgi karşılıksız verme, koruma ve bütünlük gibi çok önemli kavramları içeren geniş bir kelimedir. İhsan da zaten bütün bu üst kavramların pratikte takdimidir. Yani yuva bütün bu muhteşem ilâhî vasıfları bağrında barındırmaktadır.

b) Aile bir okuldur: Çünkü dünyaya gelen her bir fert esasında ilk eğitimini anne ve babasından, hatta kardeşlerinden almaktadır. Saygı, sevgi, koruma, karşılıksız verme, bir olma gibi kavramlar hep bu küçük nüvede öğrenilmektedir. "Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir, yaşlandığında o yoldan ayrılmaz"⁹ vecizesi bunu çok güzel ifade etmektedir.

c) Aile kutsal bir yerdir: Çünkü insanı insan kılan ve Yaratan suretine taşıyan bütün ilâhî temel edinimler aile içinde edinilmektedir. O zaman ilâhî vahyin en samimi biçimde irdelendiği hayat ve edinildiği ortam da, dolayısı ile kutsal bir mekân olmuş olacaktır. Kelâm'ın çok iyi bilinen şu sözleri de bunu açıkça ortaya koymaktadır. "Ve bugün sana emretmekte olduğum bu sözler senin yüreğinde olacaklar, ve onları evlatlarının zihnine iyice koyacaksın ve evinde oturduğun, yolda yürüdüğün, yattığın ve kalktığın zaman bunlar hakkında konuşacaksın"¹⁰.

d) Aile başkaları için sığınaktır. "Kendi yakınlarına, özellikle de ev halkına bakmayan kişi imanı inkâr etmiş, imansızlardan beter olmuştur"¹¹ şeklindeki ifadelerde görüldüğü gibi samimi mânada Hz. İsa'ya tâbi bir inananın en yakınlarından başlamak kaydı ile insanlara sıcacık bir sevgi ve ihsan kaynağı olması imanının temel pratiklerindedir. Elbette bu kaynak bütün sözlerimizle belirtmeye çalıştığımız gibi, Yaratan'ın ışığının yüreklerde dolayısı ile ailenin temelinde olması kaydıyla vardır. Yani ancak samimi bir iman ve kararlı bir iman hayatı ile bu değerler inanan kişi ve ailelerde kendisini açıkça gösterecektir. İsmen bir inanca sahip olduğu-

nu söylemek, elbette bu ilâhî vahyin temelindeki dünyayı ve insanı ıslah edip insan-ı kâmil seviyesinde bir insan yapacak değerleri yaşamak ve bu değerlerin o bereket dolu neticelerini ifşa edebilmek demek değildir. Ve her şeyde olduğu gibi samimiyetle Yaratan vahyine sarılmak ilâhî değerleri her çağa temel oluşturmak insanı kendi yaratıldığı o müstesna mevkiinde yaşamak ve yaşatmak olacaktır. Aksi takdirde bu değerlerin terki ya da tahribinde yine en büyük kaybeden insandan başkası değildir. ■

D İ P N O T L A R

- 1 Efesliler 5:23-33.
- 2 Tekvin 1:27.
- 3 Tekvin 2:24.
- 4 Tekvin 1:2-19.
- 5 Tekvin 1:27.
- 6 Tekvin 2:18
- 7 Tekvin 2:24.
- 8 Matta 19:4-6.
- 9 Süleyman'ın Meselleri 22:6.
- 10 Tesniye 6:6-7.
- 11 1.Timoteus 5:8.

HZ. PEYGAMBER (s.a.v)'İN SOYU VE AİLESİ

Gülgün UYAR*

*Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

□ Hz. Peygamber, Hz. İbrahim ve onun Mısırlı eşi Hacer'in oğlu İsmail'in soyundan gelmektedir. Hacer ve İsmail, Hicaz bölgesinde Mekke'de yerleşmişler;¹ Hz. İsmail o bölgede yaşayan Cürhümlüler'den Arapça konuşmayı öğrenmiş ve bu kabileden bir kızla evlenmiştir. Dolayısıyla Hz. İsmail ve soyu müsta'ribe Araplar'dan kabul edilir. Hz. Peygamber de Hacer ve İsmail'in yaşadıkları Mekke'de doğmuş ve dedeleri İbrahim ve İsmail'in dini- ni ihyâ etmiştir.

Hz. Peygamber tebliğ ettiği tevhid/hanif dini açısından İbrahim milletine² mensubiyetini açıklamış ve kendisinin Hz. İbrahim'in duası³ olduğunu ifade etmiştir. Nebiliğin yanı sıra Hz. İbrahim ile aralarındaki nesep birliğine de çeşitli vesilelerle işaret etmiştir. "Bu gece bir oğlum oldu, ona atam İbrahim'in adını verdim"⁴ ifadesi, bu nesep birliğine verdiği önemi göstermektedir. Hz. İsmail'e de atıfta bulunan Hz. Peygamber, "Ben iki kurbanlığın oğluyum"⁵ sözüyle iki atasından Hz. İsmail'i ve babası Abdullah'ı birlikte anmıştır. Torunları Hasan ve Hüseyin için dua ederken, benzer duayı Hz. İbrahim'in de oğulları İsmail ve İshak için yaptığını haber veren Hz. Peygamber'in,⁶ ashâbına İsmailoğulları olarak hitap ettiği de bilinmektedir.⁷

Hz. Peygamber, belli bir düzeye kadar neseplerini bilmelerini müslümanlara tavsiye ettiği gibi, kendi nesebini de atalarından Adnan'a kadar saymıştır.⁸ Yine "Allah İbrahim'in çocuklarından İsmail'i, İsmail'in çocuklarından Beni Kinâne'yi, Beni Kinâne'den Kureys'i, Kureys'ten Beni Hâşim'i, Beni Hâşim'den de beni seçti"⁹ ifadesiyle soyunun belirginliğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber'in Adnan'dan gelen soyu şu şekildedir: Adnan, Mead, Nizâr, Mudar, İlyâs, Müdrîke, Huzeyme, Kinâne, Nadr, Mâlik, Kureys/Fihr, Ğâlib, Lüey, Kâ'b, Mürre, Kilâb, Kusay, Abdümenâf, Hâşim, Şeybe/Abdülmuttalib, Abdullah, Hz. Muhammed (sas).

Hz. Peygamber'in aynı haneyi paylaştığı ve birlikte hayat sürdürdüğü ailesinin fertleri, onun Ehl-i Beyt'i ni teşkil ediyordu. Hz. Peygamber'in ailesini ifade etmek için Ehl-i Beyt (ev halkı, aile), Âl-i Resûl (Peygamber ailesi), Âl-i Muhammed, İtretü'n-Nebi (Hz. Muhammed'in ailesi) gibi deyimler kullanılmıştır.

Hz. Muhammed (a.s) Allah'tan vahiy alması sebebiyle diğer insan-

lardan farklı olsa da, beşer vasfıyla herkes gibi yaşamıştır. O da bir eş, bir baba ve dede olarak ailesinin bir ferdi olmuştur. Hz. Peygamber, Ehl-i Beytini sevmiş, onların üzerine titremiştir. "Ey iman edenler! Gerek kendinizi ve gerek ehlinizi/ailelerinizi öyle bir ateşten koruyun ki onun yakacağı insanla taştır" âyeti¹⁰ gereğince o da ailesinin dünya ve âhiret mutluluğuna erişmesi için onları daima gözetmiş, korunmuştur.

Ehl-i Beyt fertlerinden her birinin Hz. Peygamber nezdinde özel yerleri olduğunda şüphe yoktur. Ehl-i Beyt mensuplarının her biri de yüksek ahlâkî meziyetlere sahip şahsiyetler olmuşlardır. Onların seçkin konumlarına işaret eden âyet ve Peygamber sözleri mevcuttur.

Bilhassa Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytinden olan hanımlarının konumu Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir. Onlar diğer hanımlar gibi değillerdir: "Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz!"¹¹ Ve onlar müminlerin anneleridir: "Peygamber, müminlere kendi canlarından üstündür. Eşleri, onların analarıdır."¹² Müminlerin anneleri olmaları hasebiyle de, Hz. Peygamber'den sonra bir başkası onlarla evlenemez: "Sizin Allah'ın Resûlü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla câiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük günahdır."¹³ Müminler bu minval üzere hareket ederek Ezvâc-i Tâhirât'ı baş tacı etmişler ve Hz. Peygamber'le birlikte anılarını yaşatmışlar, onlara sevgi ve saygı gösterme hususunda kusur etmemişlerdir.

Hz. Peygamber'in ilk eşi Hz. Hatice'dir. Bi'setten (peygamberlikten) önce on beş, bi'setten sonra dokuz yıl olmak üzere Hz. Hatice'nin vefatına kadar yaklaşık yirmi dört yıl devam eden bu evlilikten altı çocukları dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Sevde vâlidemizle evlenmiştir.

Hz. Peygamber'in diğer hanımlarıyla evlilikleri Hicret'ten sonra gerçekleşmiştir. Bu hanımlarından sadece Hz. Mâriye'den bir çocuğu dünyaya gelmiştir. Hanımlarından Hz. Zeyneb ve Hz. Reyhâne kendisinden önce vefat etmişlerdir. Hz. Hatice dışında Ezvâc-ı Tâhirât'ın hepsi Medine'de yaşamışlar ve orada vefat etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in Mekke'de Hz. Hatice'den dördü kız ikisi erkek olmak üzere altı evlâdı dünyaya gelmiştir.

Hz. Peygamber'in Mekke'de Hz. Hatice'den dördü kız ikisi erkek olmak üzere altı evlâdı dünyaya gelmiştir. Oğulları Kâsım ve Abdullah küçük yaşta vefat etmiş, Mekke'de toprağa verilmişlerdir. Kızları Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma Medine'ye hicret etmiş ve orada vefat etmişlerdir.

Oğulları Kâsım ve Abdullah küçük yaşta vefat etmiş, Mekke'de toprağa verilmişlerdir. Kızları Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm ve Fâtıma Medine'ye hicret etmiş ve orada vefat etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in yedinci evladı İbrahim, Medine'de 7. yılda evlendiği Mısırlı Mâriye'den dünyaya gelmiş, ancak fazla yaşamamış ve küçük yaşta vefat etmiştir.

Büyük kızı Hz. Zeyneb, teyzesinin oğlu Ebü'l-Âs b. Rebî ile evlenmiştir. Ebü'l-Âs'ın müslüman olmaması üzerine ayrılmışlar, Hz. Zeyneb hicret etmiş, daha sonra Ebü'l-Âs'ın müslüman olması üzerine tekrar evlenmişlerdir. Bu evlilikten Ümâme ve Ali isimli iki çocukları dünyaya gelmiştir. Ali küçük yaşta vefat etmiş, Ümâme'nin ise yaptığı evliliklerden çocuğu olmamıştır.

Hz. Rukiyye ve Hz. Ümmü Külsüm bi'setten önce Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Utebe ile nikâhlanmışlardır; ancak İslâmiyet'in zuhuru üzerine Ebû Leheb bu evliliklere son vermiştir. Hz. Rukiyye, Mekke döneminde Hz. Osman ile evlenmiş, bu evlilikten Abdullah isimli bir oğulları olmuş, ancak küçük yaşta vefat etmiştir. Hz. Rukiyye ise hicretin 2. senesinde Medine'de vefat etmiştir.

Hz. Rukiyye'nin vefatından sonra Hz. Osman, Hz. Ümmü Külsüm ile evlenmiştir. Bu evlilikten çocukları olmamıştır. Hz. Ümmü Külsüm hicri 9. senede vefat etmiştir.

Hz. Peygamber'in küçük kızı Fâtıma Hicret'in 2. yılında Ali b. Ebû Tâlib ile evlenmiş, bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhsin, Zeyneb ve Ümmü Külsüm isimli çocukları dünyaya gelmiştir. Muhsin bebek iken vefat etmiş, Zeyneb ve Ümmü Külsüm'un ise nesepleri devam etmemiştir.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma dışındaki bütün çocukları kendisinin irtihâlinden önce vefat etmişlerdir. Hz. Fâtıma da babasından dört veya altı ay sonra ona kavuşmuştur. Hz. Peygamber'in nesli torunlarından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vasıtasıyla devam etmiştir. Asr-ı Saâdet'ten sonra Hz. Peygamber'in bu nesli Ehl-i Beyt olarak anılmışlardır.

Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i tebliğ ederken ailesinden destek gördüğü ve onlardan güç aldığı bilinen hakikatlerdendir. Bunu gösteren hâdiselerden biri Hicret'in 9. senesinde Necranlı Hıristiyanlarla yapılan görüşmedir.

Bilindiği üzere Mekke müşrikler, oğlu Kâsım'ın vefatı üzerine, soyunun kesilmiş olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'le alay etmişlerdi. Bu hâdiseye üzerine bir müjde olarak Kevser sûresi nâzil olmuştur. Bu sûrede Hz. Peygamber'e verildiği müjdelenen, "çok, bol" anlamını taşıyan Kevser'in mâhiyeti konusunda farklı tefsirler yapılmıştır. Nüzûl sebebine binâen ve üçüncü âyetle de birlikte değerlendirilerek yapılan tefsirlerden birine göre bu âyet, Hz. Peygamber'in neslinin maddî ve mânevî anlamda gürlüğüne delâlet etmektedir.¹⁴ Nitekim Hz. Peygamber'in sayıca fazla hem de İslâmiyet'i muhafaza bakımından kudretli bir nesli olmuştur.

II. yüzyılın yarısından itibaren bazı Ehl-i Beyt mensupları dünya üzerinde farklı coğrafyalarda yaşamaya başlamışlardır. Fas'ta, Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Taberistan bölgesinde, Mekke'de, Yemen'de Ehl-i Beyt yönetimleri ortaya çıkmıştır. Ticaret yolları vasıtasıyla Kore'ye kadar giden Ehl-i Beytten bahsedilmektedir. Ayrıca Türkistan bölgesi, Tayland ve Malezya gibi bazı bölge insanları Ehl-i Beyt mensupları sayesinde müslüman olduklarını söylemektedirler. Yerleştikleri bölgelerin yerel halkıyla yaptıkları evlilikler sonucunda da, Arabından Çinlisine, Türkünden Acemine kadar farklı farklı ırklara mensup Seyyid ve Şerifler dünyaya gelmiştir.

Âl-i Muhammed'e gösterilen sevgi ve hürmete ilave olarak, Ehl-i Beyte zekâtın haram kılınması hususu,¹⁵ onları maddî ve manevî anlamda korumak amacıyla İslâm devletlerinde **Nakibü'l-eşraflık** müessesesinin doğmasına yol açmıştır.¹⁶ Devletin bir organı olarak faaliyet gösteren **Nikâbet** müessesesinin temel vazifelerinden bir diğeri ise seyyidlerin neseplerini doğru olarak tespit etmektir. Kendileri de birer Ehl-i Beyt mensubu olan **nakibler** tarafından idare edilen bu müessese, Osmanlı Devleti'nde Nakibü'l-eşraflık adını

Hiz. Peygamber'in Soyağacı

almıştır ve son derece mühim bir kurumdur.

Ailesi için Hz. Peygamber vazgeçilemez ve tartışılmaz yücelikte bir konuma sahipti. Tevhîde ilk olarak onlar şehâdet getirmişler, onun peygamberliğine hiç şüphe etmeden hemen iman etmişler, İslâmiyet'in tebliği safhasında ilk günlerden itibaren Hz. Peygamber'i korkusuzca desteklemiş ve himaye etmişlerdir. Tebliğ süreci boyunca dinin bütün emir ve yasaklarını uygulamışlar, Peygamber ailesi olmanın getirdiği sorumluluğu taşımışlar, örnek olmuşlardır. Öyle ki Cebrâil, onlar hakkında vahiy getirmiştir. Peygamber nasıl yaşıyorsa ve onların nasıl yaşamalarını istiyorsa o şekilde yaşamaya âzami ölçüde gayret etmişlerdir. Peygamber'in uygulamalarını hıfz etmiş ve bu uygulamaları nakletmişlerdir. Her şeyden önemlisi Hz. Peygamber'i canlarından aziz bilmiş ve sevmişlerdir.

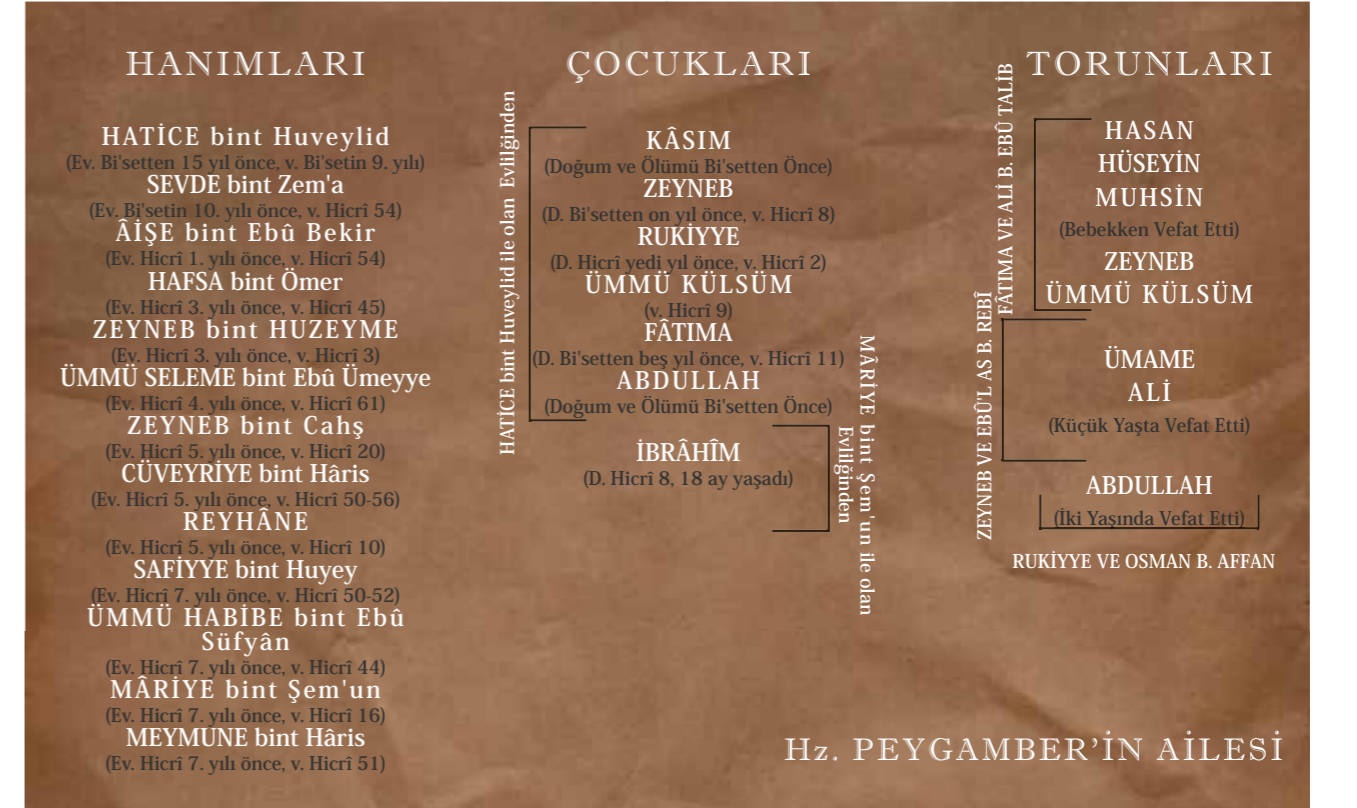
Hz. Peygamber'in ailesi olmaları hasebiyle, mükellefiyetlerini yerine getirmeleri bakımından Ehl-i Beyt'in, titizlik göstermeleri hususunda Ahzâb sûresinin 33.

Müslümanların kabulüne göre Ehl-i Beyt sevgisi Peygamber sevgisinin bir parçasıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz'in, ashâbından, kendisini seviyorlarsa Ehl-i Beytini de sevmelerini istemesi bu anlayışın bir senedir: "Size nimetlerinden bahsettiği için Allah'ı seviniz; Allah sevgisiyle beni seviniz ve benim sevgimle Ehl-i Beytimi seviniz."

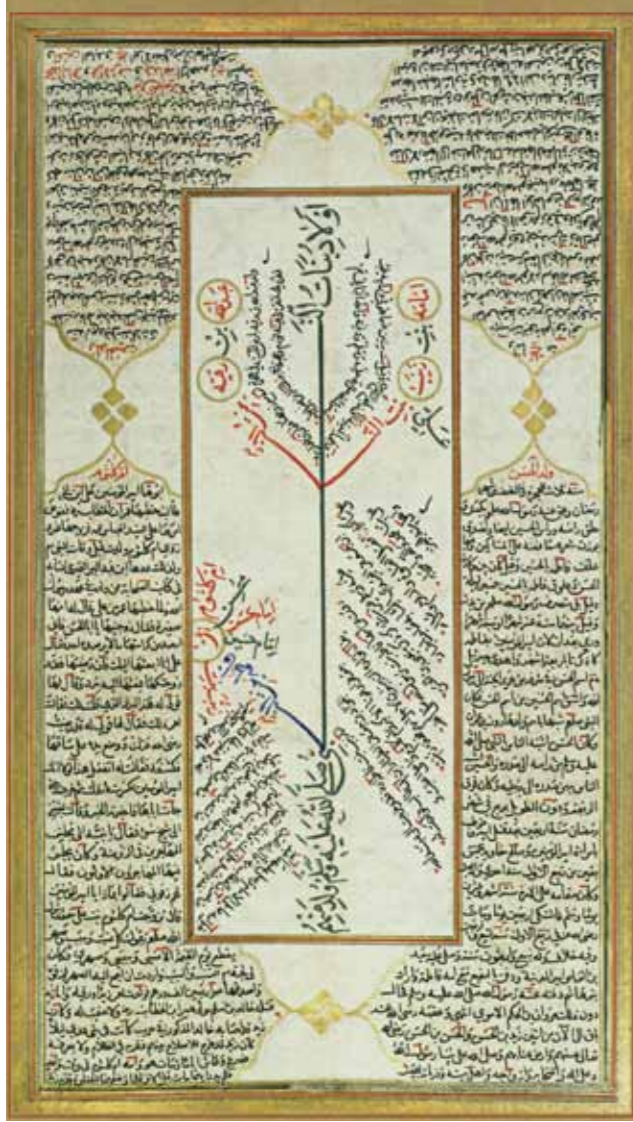
âyetinde kendilerine şu şekilde hitapla Allah'ın teveccühüne mazhar olmuşlardır: "Evlerinizde oturun. Önceki câhiliye dönemi kadınlarının açıldığı gibi siz de açılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." "Tathîr Âyeti" olarak bilinen bu âyet-i kerîme İslâm tarihi boyunca

Ehl-i Beytin önemine kaynaklık eden ilâhî bir işaret olarak kabul edilmiştir.

Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i tebliğ ederken ailesinden destek gördüğü ve onlardan güç aldığı bilinen hakikatlerdendir. Bunu gösteren hâdiselerden biri Hicret'in 9. senesinde Necranlı Hıristiyanlarla yapılan görüşmedir. Medine'ye gelen bu heyetle ya müslüman olmaları ya da cizye ödemeleri konusunda bir anlaşma yapılmak isteniyordu. Ancak görüşmeler tıkanmış, bunun üzerine Âl-i İmrân sûresinin 61. âyeti nâzil olmuştu: "Artık sana ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki: 'Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınla-

Hiz. PEYGAMBER'İN AİLESİ

rinızı, kendimizi ve kendinizi çağırılm, sonra dua ve niyâz edelim de Allah'ın lânetini yalancılara üstüne okuyalım." Bu âyet "Mübâhele Âyeti" olarak bilinir. Hz. Peygamber bu âyetin gereğini yerine getirmek üzere, heyet üyelerine yalancı ve haksız olan tarafa beddua etmeyi teklif etmiş ve yakınlarını, yani Hz. Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin'i yanına alarak onların karşısına çıkmıştır.¹⁷ Bu âyet de Ehl-i Beytin Peygamber ailesi olma hususundaki seçkinliğinin, liyakatinin ve şerefının bir şahidi olarak tespit edilmiştir.

Hz. Peygamber ilâhî bir lütuf olarak böyle bir aileye hayat vermiştir. Ailesi onun saadeti olmuştur. Ancak bi'setten sonra Mekkelilerle girilen tevhid mücadelesinde Hz. Peygamber'le birlikte ailesi de birçok sıkıntıya uğramış, ezâ ve cefâyı sineye çekmişler, dışlanmışlar, zorlu

bir boykotu göğüslemişlerdir. Böyle bir ortamda Hz. Peygamber, kabilesi olan Kureyş'ten, kendisine ve ailesine meveddet yani sevgi ile muamele etmelerini ve en azından kendisiyle olan akrabalık hukukunu muhafaza etmelerini istemiştir. Bu konuda "Meveddet Âyeti" olarak meşhur olan Şûrâ sûresinin 23. âyeti nâzil olmuştur: "İşte bu Allah'ın, inanıp sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalarım sevgiden/akrabalık sevgisinden (meveddet) başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir."¹⁸

Şu bir gerçektir ki, bu âyet-i kerîme asırlardır müminlerin ortak şuurunda Âl-i Muhammed'e meveddetle bağlılığı âmir bir hüküm kabul edilmiş, Nakîbü'l-eşrâf tarafından verilen siyâdet hüccetlerinde ve nakîblerin atama yazılarında bilhassa bu âyet zikredilerek seyidlere sevgi, saygı gösterilmesi, ikram ve izzette bulunulması tavsiye edilmiştir.¹⁹

Son günleri yaklaşan Hz. Peygamber, gözünden sakındığı Ehl-i Beytini ashâbına ve dolayısıyla da ümmetine emanet etmiştir. "Sekaleyn Hadisi" olarak meşhur olan bu hadiste Hz. Peygamber, kendisinden sonraya iki şey bıraktığını, bunlardan birinin Kur'an-ı Kerîm, diğerinin İtresi, yani Ehl-i Beyti olduğunu bildirmiştir. Bu ikisinin havuz başında kendisine ulaşmaya kadar birbirinden ayrılmayacağını, ümmetinin bu ikisine, sıkıca sarılmaları halinde ebedî olarak dalâlete düşmeyeceklerini ifade buyurmuştur. Burada Ehl-i Beytini Kur'an'dan ayrılmayan bir çizgi olarak tavsif etmiştir. "Ehl-i Beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum" ifadesiyle de bu emanetine sadakat gösterilmesini vasiyet etmiştir.²⁰

Biz bu emanetten, Hz. Peygamber'in aziz hatırasına saygı olarak onun Ehl-i Beytini muhabbetle benimsemeyi, onların Kur'an ahlâkını aksettiren şahsiyetlerini örnek almayı ve toplum içinde hukuklarını muhafaza etmeyi anlıyoruz. Zira Ehl-i Beyt mensupları da tıpkı Ashâb-ı kirâm gibi sünnet-i Nebeviyye'nin uygulayıcıları ve aktarıcılarıdır.

Bilindiği üzere Peygamber Efendimiz'in ümmetine bir emaneti de salâvat-ı şerîfe ile kendisine dua edilmesi, böylece şanınin yüceltilmesidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Allah ve melekleri Nebî (Muhammed)'e çok salât ederler; ey inananlar, siz de ona salât edin. Ona tam bir teslimiyetle selâm verin."²¹

Ahzâb sûresinin bu âyeti nâzil olduğunda Ashâb kendisine nasıl salât edebileceklerini Hz. Peygamber'e sormuşlar, o da, Sallî-Bârik duâları olarak bildiğimiz salâvat-ı şerîfeleri öğretmiştir. Bu salavatlar, tıpkı Hz. İbrahim'in âline olduğu gibi Peygamber Efendimiz'in de âline dua edilmektedir.²² Bu salavatlar asırlardır günde beş vakit ibadetlerinde müminlerin zikirleri olmuş ve onların Peygamber ve ailesine bağlılıklarını canlı tutmuştur.

Ehl-i Beytle ilgili olduğu kabul edilen başka âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler de bulunmaktadır.²³ Ehl-i Beytin önemi ve değeri üzerine kaleme alınmış eserlerden müteşekkil son derece zengin bir edebiyat mevcuttur.²⁴

Buhârî şârihi Aynî, Âl-i Resûl muhabbetini, Ashâb sevgisiyle birlikte, imanın şübeleri arasında sayarak Ehl-i Beyt sevgisinin derecesini ve ehemmiyetini ortaya koymuş ve bu sevginin aynı zamanda imanın kemâlini gösteren bir unsur olduğunu bildirmiştir.²⁵ Sîretin her sayfasında Ehl-i Beytin isimleri şerefle yazılmıştır. Hz. Peygamber'in hatırasına onların da kokusu sinmiş ve Ehl-i Beyti, Peygamber Efendimiz'in yüz akı olmuştur.

Müslümanların kabulüne göre Ehl-i Beyt sevgisi Peygamber sevgisinin bir parçasıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz'in, ashâbından, kendisini seviyorlarsa Ehl-i Beytini de sevmelerini istemesi bu anlayışın bir senedir: "Size nimetlerinden bahşettiği için Allah'ı seviniz; Allah sevgisiyle beni seviniz ve benim sevgimle Ehl-i Beytimi seviniz."²⁶ ■

K A Y N A K L A R

İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd (230/845), et-Tabakâtü'l-kübrâ: el-Kismü'l-mütemmim li tâbiî ehli Medine ve min ba'dihim, thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, Dârü Sâdir, Medine 1403/1983.

_____, et-Tabakâtü'l-kübrâ, thk. İhsan Abbas, I-IX, Dârü Sâdir, Beyrut 1377/1957.

_____, et-Tabakâtü'l-kübrâ: et-Tabakatü'l-hâmise mine's-sahâbe, thk. Muhammed b. Samil es-Sülemî, I-II, Mektebetü's-Sâdik, Tâif 1414/1993.

KAZICI, Ziya, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Eşleri ve Aile Hayatı, Çağ Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZ, Mustafa, "Ehl-i Beyt", DİA, X (İstanbul 1994), s. 498-501.

SARICIK, Murat, Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt, Nesil, İstanbul 1997.

_____, Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-eşrâf Müessesesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

UYAR, Gülgün, Ehl-i Beyt – İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı (260/873'e kadar), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

D İ P N O T L A R

- 1 İbrahim 14/37.
- 2 Bakara 2/130, 135.
- 3 Bakara 2/129; Müsned, IV, 127, 128; V, 262.
- 4 Müslim, "Fezâil", 62.
- 5 Hâkim, II, 604; Aclûni, I, 230.
- 6 Müsned, I, 236; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 20; İbn Mâce, "Tib", 36; Tirmizî, "Tib", 14.
- 7 Buhârî, "Cihâd", 78; "Enbiyâ", 12; "Menâkıb", 4.
- 8 Mustafa Fayda, "Adnân", DİA, I, 392.
- 9 Müsned, II, 107; Müslim, "Fezâil", 1; Tirmizî, "Menâkıb", 1.
- 10 Tahrim 66/6.
- 11 Ahzâb 33/32.
- 12 Ahzâb 33/6.
- 13 Ahzâb 33/53.
- 14 Elmalılı, Hak Dini, VIII, 6186.
- 15 Buhârî, "Zekât", 58, 61; "Cihâd ve's-Siyer", 188; Müslim, "Zekât", 161; İbn Zenceveyh, III, 1145-1146.
- 16 Ebû Fâris, s. 378.
- 17 Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 32; Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necrânîli Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, 2 (1975), s. 143-149.
- 18 Makrizî, Ma'rifetü mâ yecübü li Âli'l-beyti'n-Nebevî, s. 75, 77, 78. Bu âyetle ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Murat Sancık, Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt, Nesil Basım-Yayın, İstanbul 1997, s. 21-41.
- 19 Sancık, Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt, s. 16, 17, 240-242.
- 20 Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 36, 37; Tirmizî, "Menâkıb", 32. Aynı hadisin, "Size iki emanet bırakıyorum. Bunların birincisi Allah'ın Kitabı, diğeri de sünnetimdir" şeklinde farklı bir rivayeti de bulunmaktadır.
- 21 Ahzâb 33/56.
- 22 Buhârî, "Da'vât", 32, 33; "Tefsîrü'l-Kur'an, Sûretü'l-Ahzâb", 247.
- 23 bkz. Süleyman b. İbrahim el-Hüseyinî el-Kundûzî, Yenâbiu'l-mevedde, nşr. Alâüddin el-A'lemî, I-III, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1418/1997, s. 104-171; Ahmed b. Muhammed el-Heysemî, es-Savâiku'l-muhrika alâ ehli'r-rafz ve'd-dalâl ve'z-zendeka, thk. Abdurrahmân b. Abdullah et-Türki-Kâmil Muhammed el-Harrât, I-II, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1417/1997, II, 421-556.
- 24 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Meliha Y. Sankaya, "Türk-İslâm Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdilî Kavramları Şiire Taşıma Geleneği", MÜF Dergisi, 32 (İstanbul 2007), ss. 89-126.
- 25 Bedreddin Mahmud Aynî (855/1451), Umdetü'l-Kârî, I-XXII, İdâretü't-Tibâati'l-Müniriyye, Kahire, ts, I, 151.
- 26 Tirmizî, "Menâkıb", 32; İbn Arabî, Fütühât, III, 17; IV, 306-309; V, 107; VI, 444.
- 27 Buhârî, "Zekât", 58, 61; "Cihâd ve's-Siyer", 188; Müslim, "Zekât", 161; İbn Zenceveyh, III, 1145-1146.

İslâm Ahlâkı Kaynaklarında **Aile ve Önemi**

Mustafa Çağrıci*

Evlenme, sadece evlenen erkek ve kadını bir araya getirmekle kalmayıp iki tarafın aileleri arasında da yeni ve özel bir bağ kurmak suretiyle sosyal dayanışma, kaynaşma ve barışa güç katmaktadır.

*Prof. Dr., İstanbul İl Müftüsü

□ Tesbit edebildiğimiz kadarıyla İslâm bilimler tarihinde ilk kez Ebû Abdullah Muhammed el-Hârizmî'nin (öl. 387/997) *Mefâtihu'l-ulûm* adlı ünlü eserinde ahlâk bilimi (müellifin deyimıyla "amelî felsefe") üç bölüme ayrılmıştır:

1. Huylar ilmi (İlmü'l-ahlâk),
2. Aile yönetimi (Tedbîru'l-men zil),
3. Toplum yönetimi (Tedbîru'l-âmm e).¹

Aynı dönemin Horasanlı düşünürü Ebü'l-Hasan el-Âmirî'nin (öl. 381/992) *et-Takrîr li-evcûhi't-takdir* ile el-lâm bi-menâkibi'l-İslâm adlı eserlerinde² ve İbn Sînâ'nın (öl. 428/1037) *Uyûnü'l-hikme*'sinde³ de görülen bu bölümlemeye dayalı ahlâk ilmi, en sistematik ve ayrıntılı biçimde İranlı filozof Nasîruddin-i Tûsî (öl. 672/1273) tarafından işlenmiş; Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsirî'si*⁴ sonraki ahlâk düşünürleri için hem biçim hem içerik bakımından örnek teşkil etmiştir. Hârizmî ve İbn Sînâ'nın "amelî hikmet" veya "amelî felsefe" başlığı altında işledikleri yukarıdaki üç bölüm, Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsirî*'de ele alınan ferdi, ailevî ve siyasî/toplumsal ahlâktan başka bir şey değildir.

Görüldüğü gibi bu bölümlemede aile ahlâkı genel ahlâkın üç ana bölümünden birini oluşturmuştur. Bu yaklaşım Kınalızâde Ali Efendi, Muhyî-i Gülşenî, Kâtip Çelebi gibi Osmanlı ilim ve fikir adamlarınca da sürdürülmüştür. Sözelimi Kınalızâde *Ahlâk-ı Alâf*⁵ adlı tanınmış eserinin "İlmü tedbîri'l-men zil" başlığını taşıyan aile ahlâkına dair bölümünde, geleneksel görüşleri aktarmanın yanında, yer yer Osmanlı-Türk gelenek ve zihniyetini yansıtmayı da ihmal etmemiştir. Meselâ adı geçen eserde "Aile Bireylerinin Eğitimi" başlığı altında filozofların çok kadınla evlilik anlayışına olumsuz baktıkları açıkça ifade edildikten sonra, "Merd (erkek) menzilde (evde) tende can gibidir ve nitekim iki bedene bir can olmaz; kezâlik iki menzile bir merd layık değildir ve şer'an bunun sevabı sâbikan zikrolunmuştur" denilmektedir.⁶ Bu görüşün benzer ifadelerle Muhyî-i Gülşenî'nin *Ahlâku'l-kirâm* adlı kitabında da tekrar edildiği görülmektedir.⁷

İslâm ahlâk kültürünün ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ahlâkın diğer konularının yanında aile ahlâkına da temel oluşturan hükümler ve genel ilkeler konulmuş, daha sonra yazılan ahlâk kitaplarında bu ilke ve hükümler

Ebû Abdullah Muhammed el-Hârizmî, Ebü'l-Hasan el-Âmirî'nin, İbn Sînâ'nın, Tûsî gibi birçok âlimin ahlâk tanımlamasında aile ahlâkı, genel ahlâkın üç ana bölümünden birini oluşturmuştur.

esas alınarak aile ahlâkına, özellikle aile bireylerinin karşılıklı hak ve yükümlülüklerine, erdemli davranışlarına ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bir örnek olmak üzere, Ahmed b. Hüseyin Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *el-Âdâb*⁸ adlı ahlâk kitabında, tümüyle âyet ve hadislerden alınarak sıralanan erdemlerin önemli bir bölümü aileyle ilgilidir. Her biri ayrı başlıklar altında işlenen bu erdemlerden bazıları şunlardır:

Ana-babaya saygı, sıla-i rahim (aile ve akrabalarla iyi ilişkileri sürdürme), çocuk sevgisi, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, aile bireylerinin haklarını gözetme, eşlerin haklarına saygı, hediyeleşme, yardımlaşma, dayanışma, sırsaklama, bağışlama, hoşgörü, haya ve iffet, eve izin alarak ve haber vererek girmek, çocuklara güzel ve beğenilen isimler vermek, yiyecek ve giyeceklerin temiz tutulması, sofra kurallarına uymak, temiz ve güzel giyinmek vs...

Kuşkusuz gerek bu eserde gerekse İslâm ahlâkının diğer kaynaklarında yer alan ve genel olarak insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler aynı zamanda aile ahlâkıyla da ilgilidir; bunlar aile bireylerini de bağlar. Esasen insanın doğumundan sonra ilk tanıştığı sosyal çevre aile bireyleri olduğu için ahlâkî sorumluluklar da ilk kez bu çevrede başlar.

Genel olarak ahlâkı, bir bakıma risâletin amacı ve iyi bir müslüman olmanın ölçüsü sayan İslâm dini, aileyi de yaratılışın başlangıcından itibaren bir erkekle bir kadının (Hz. Âdem ile Havva'nın) yaratılışıyla gerçekleşen, insanlığın en eski ve en köklü kurumu olarak göstermiş; bütün insanlığın bu kurum sayesinde gelişip çoğaldığını bildirmiştir.⁹ Modern antropolojik araştırmalar da Kur'an-ı Kerim'in verdiği bu bilgiyi desteklemektedir. "Bu birliğe bütün insanlık tarihinde rastlanmakta olup hatta bugün bile modern toplumların temelini oluşturmaktadır".¹⁰

Ailenin bütün çağlarda ve bütün toplumlarda geçerli bir kurum olması, onun insanlık için başka yollardan ulaşılamayacak amaçlara hizmet etmesinin bir sonucudur. Bu amaçların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İslâm âlimlerinin tamamı, insanlığın üreme yoluyla yaşayabileceği gerçeğinden hareketle, erkek ve kadının evlenerek insan soyunun devamına katkıda bulunmalarını insanlığa karşı ahlâkî bir sorumluluk olarak değerlendirmişlerdir.

Bu sorumluluğun yerine getirilmesini evlenmenin en temel amacı olarak gören büyük düşünür ve ahlâk bilgini Gazzâlî (öl. 505/1111), konuyu metafizik temele kadar götürerek evlenmeyi, Allah'ın evrende hâkim kıldığı genel düzene bir uyum olarak değerlendirmiştir. Buna göre her doğal gerçeklik gibi cinsel arzunun da genel düzen içinde bir yeri, anlamı ve işlevi vardır. Bu işlev, insan türünün, -İslâm âlimlerinin deyimleriyle- "neslin devamı"dır. Evlenmenin asıl amacı çocuk yetiştirme olup ilâhî hikmet, cinsel hazzı buna bir araç olarak koymuştur.¹¹

2. Çocuğu dünyaya getirmekle ailenin işlevi tamamlanmış olmaz. Bundan öte, aile çocukların beden, zihin ve ahlâk bakımından sağlıklı ve dengeli yetişmelerinde birinci derecede rol alır; bu suretle insanlığın her bakımdan gelişmesine ilk ve en önemli katkıyı sağlar. Tarihin çeşitli dönemlerinde ve çeşitli kültürlerde aile az çok değişik fonksiyonlar üstlenmişse de çocuklarla ilgili işlevleri kesintisiz devam etmiştir. Çünkü diğer bütün canlılardan farklı olarak insan denilen canlı türünün fizyolojik, ruhsal, zihinsel ve ahlâkî gelişmesi ancak kadın ve erkeğin sürekli birlikte yaşamaları, böylece uzun yıllar ilgiye muhtaç olarak yaratılan çocuklarını beslemeleri, her türlü tehlikeden korumaları, eğitmeleri, diğer maddî ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamaya birlikte çalışmalarıyla mümkündür.¹² Bu yüzden Kur'an-ı

Kerimde çocukların yalnızca emzirilme dönemleri için iki yıllık bir süre belirlenmiş;¹³ ayrıca Kur'an ve Sünnet'teki özel ve genel hükümlere dayanılarak fıkıh kitaplarında çocuğun doğumundan evlenip aile kurmasına kadar türlü ihtiyaçlarının karşılanması için ebeveyne birçok görev yüklenmiştir. Bütün bu görevlerin yerine getirilmesi aile kurmakla mümkün olduğu içindir ki Hz. Peygamber "Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimden yüz çevirenler benden yüz çevirmiş olurlar" buyurmuştur.¹⁴

3. Eğitimciler aileyi ilk ve en etkili eğitim kurumu kabul ederler. Ailenin bu işlevi yalnız içe dönük bir faaliyet olmayıp, toplumsal ve ahlâkî hayata da büyük bir hizmettir. Her ne kadar insanların öteki canlılar gibi evlenmeden çocuk dünyaya getirmeleri mümkünse de çocuğun uzun süren zahmetli bakımını ve din, toplum, hukuk gibi kurumların bireyden beklediklerini kazanmasını sağlamak anne tarafından tek başına yerine getirilemeyecek kadar ağır bir sorumluluktur. Çocuğun maddî ve bedensel ihtiyaçları yanında dîni, ahlâkî, toplumsal ve meslekî eğitime şiddetle ihtiyacı vardır. Bu sebeple "Ey müminler! Kendinizi ve aile halkınızı (...) ateşten koruyunuz" mealindeki âyet¹⁵ bütün müfessirlere göre eşleri çocuklarının eğitim ve yaşayışından sorumlu kılmalıdır.

İslâm ahlâk literatüründe çoğunlukla "terbiye", "edep" ve "tedip" kavramlarıyla ifade edilen bu eğitim hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hiçbir baba, çocuğuna güzel ve yararlı eğitimden daha değerli bir miras bırakamaz."¹⁶ Kuşkusuz çocuğa bu "değerli miras"ı en iyi ailesi verir. Çünkü çocuğun ilk tanıdığı, güvendiği, özendiği, sevdiği ve en köklü duygusal bağlarla bağlandığı kişiler ana ve babadır. Bu yüzden aile yuvasından yoksun kalan çocukların eğitim ve öğretiminde, hatta ahlâk ve ruh sağlığında ciddi problemlerle karşılaştığı bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü tarafından 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan araştırmada bu çocukların yüzde 42.1'inin parçalanmış aile çocuğu olduğu tespit edilmiştir.¹⁷ Keza sokak çocuklarının yüzde 82'sinin parçalanmış aile çocukları olduğu belirtilmektedir.

4. Aile kurumunun işlevi sağlıklı nesiller yetiştirmekten ibaret değildir. Aile, kadın ve erkek arasında cinsel ilişkilerin değer yargılarına ve ahlâk kurallarına uygun olarak sürdürülmesini sağlayan, bu suretle cinsel arzuların gayri

meşru yollardan karşılanmasını önleyen, dolayısıyla toplumsal ahlâka hizmet eden bir kurumdur. Aile kurumu ve onunla ilgili olarak konulan kurallar, kadın-erkek ilişkilerine içgüdülerin ve hayvaniliğin üstünde değerler ve anlamlar katar. İslâm dininin bir yandan zinaya karşı sert tedbirler alırken öte yandan evlenmeyi teşvik etmesinin amaçlarından biri de ailenin bu işlevini kolaylaştırmaktır. Hz. Peygamber'in "Gençler! Evlilik zahmetlerine katlanabilenleriniz evlensin. Çünkü evlilik gözü ve cinsel arzuları zinadan korur" anlamındaki hadisi¹⁸ ailenin bu önemini açıkça göstermektedir.

Bazı zâhit Sabâbiler kendilerini daha çok ibadete verebilmek için hiç evlenmeyeceklerini, evli olanlar da eşlerine yaklaşmayacaklarını söylemişlerdi. Bu durumu öğrenden Hz. Peygamber onlara "Sizlerin şöyle şöyle dediğinizi duyuyorum. Yemin ederim ki ben Allah'a hepinizden daha çok saygılıyım, O'ndan daha çok korkarım. Bununla birlikte oruç tuttuğum günler de olur, tutmadığım günler de; namaz da kılarım; uyku da uyurum; kadınlarla da evlenirim... Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden uzak kalır" buyurdu.¹⁹

Peygamberimizin evlenmeyi zorlaştıran şartları ortadan kaldırdığını veya kolaylaştırdığını, uzun süre bekâr yaşayan erkekleri ikaz ettiğini, kızların çağlarını aşmadan evlendirilmelerine ilişkin tavsiyelerde bulunduğunu bildiren çok sayıda hadis vardır. Bütün bunların, gerek birey gerekse toplum açısından aile düzeni ve disiplininden uzak yaşayışın taşıdığı ahlâkî riskleri ortadan kaldırma amacı güttüğünde kuşku yoktur.

5. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Allah'ın âyetlerinden (varlığının ve gücünün kanıtlarından) biri

İslâm ahlâk literatüründe çoğunlukla "terbiye", "edep" ve "tedip" kavramlarıyla ifade edilen bu eğitim hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hiçbir baba, çocuğuna güzel ve yararlı eğitimden daha değerli bir miras bırakamaz."

de kendileriyle kaynaşmanız ve huzur bulmanız için kendi nefislerinizden (bir kadınla bir erkekten) sizlere eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet sağlamasıdır."²⁰ Bu âyeti ve hayatın tecrübelerini dikkate alan İslâm ahlâkçıları, insanların beden ve ruh sağlıklarını koruyabilmeleri, dîni görevlerini ve dünya iş-

lerini daha kolay yürütebilmeleri için en uygun ortamın aile yuvası olduğunu ifade ederler. Hz. Peygamber'in "yüzüne baktığında içini mutlulukla dolduran bir eşle" evlenmiş olmayı, kişi için en değerli nimetlerden sayan hadisi²¹ aile mutluluğunun İslâm ahlâkındaki önemine güzel bir örnektir. Ayrıca karı koca arasındaki sevgi, saygı ve hoşgörünün, yalnız eşlerin kendi mutlulukları için değil, çocukların ruh sağlığı ve ahlâk terbiyesi için de son derece etkili ve verimli olduğu bilimsel gözlemlerle kanıtlanmıştır.²²

6. Evlenme, sadece evlenen erkek ve kadını bir araya getirmekle kalmayıp iki tarafın aileleri arasında da yeni ve özel bir bağ kurmak suretiyle sosyal dayanışma, kaynaşma ve barışa güç katmaktadır. Nitekim birbiriyle zıtlaşma ve çatışma halinde bulunan kabileleri, hatta zaman zaman ülkeleri ve milletleri uzlaştırma yollarından

biri olarak, bunlar arasında hısımlık bağları kurmak, her dönemde uygulanan bir önlem olmuş ve bundan başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Tanınmış İslâm bilgini Ebü'l-Hasan Mâverdî'nin (öl. 450/1058) *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* adlı ahlâk kitabında yer alan bilgilere göre Emevî halifesi Muaviye şöyle demiştir: Bir zamanlar Zübeyir Oğulları benim can düşmanımdı. Fakat bu ailenin kızı olan Remile ile evlendikten sonra onlar, Allah'ın bütün yarattıkları içinde en çok sevdiğim insanlar oldular. Mâverdî Hz. Peygamber'in "Evlilik taraf-

EDEB YAHU

1900'lerin başından bir kare

lar arasında sevgi ve şefkat doğurur" anlamındaki bir hadisini kaydederek, bu açıdan evlilik yoluyla kurulan yakınlığı, sosyal barış ve kaynaşma (ülfet) için önemli bir imkân olarak değerlendirir.²³

* * *

Günümüzde modern Batı'nın aşırı bireyci, bencil ve hazcı hayat felsefesi ve tarzının hakim olduğu toplumlarda aile kurumunun çökmeye yüz tutması; boşanmaların, nikâhsız ve eşcinsel birliklerin hızla yayılması, bunlara bağlı olarak çocuk sayısının ve genel nüfusun giderek azalması ve yaşlanması gibi ağır sorunlar, bunların hem sebebi hem sonucu olarak gelişen ahlâkî çöküşler ve nihayet bütün bu gelişmelerin Batı'da ortaya çıkardığı derin kaygılar dikkate alındığında, İslâm'ın aileye verdiği büyük değerın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

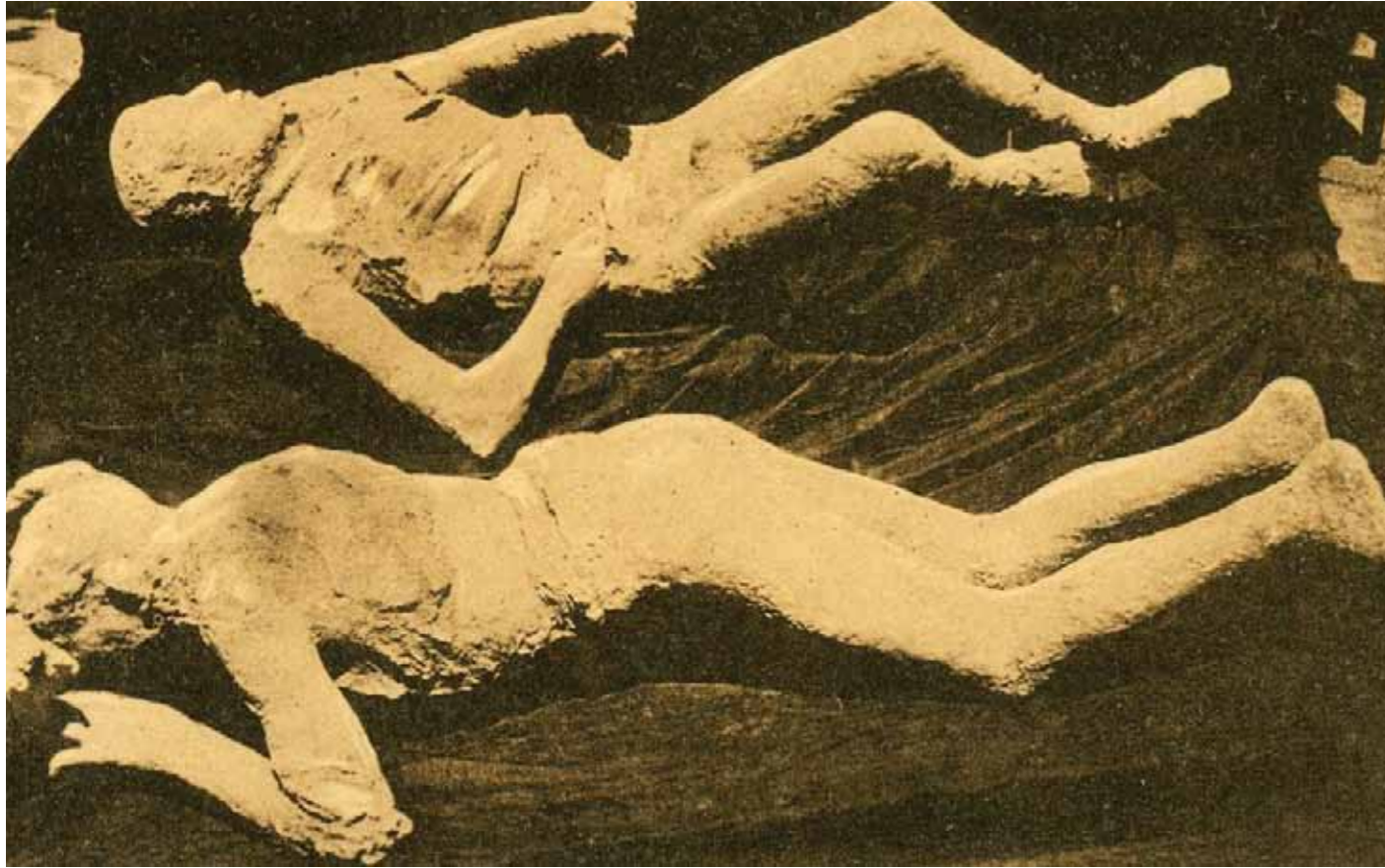
Konuyu, Cambridge'de Pembroke Koleji üyeliği,

Çocuğun maddî ve bedensel ihtiyaçları yanında dîni, ahlâkî, toplumsal ve mesleki eğitim-öğretime şiddetle ihtiyacı vardır. Bu sebeple "Ey müminler! Kendinizi ve aile halkınızı (...) ateşten koruyunuz" mealindeki âyet (Tahrîm 66/6) bütün müfessirlere göre eşleri çocuklarının eğitim ve yaşayışından sorumlu kılmıştır.

Wolfston Koleji'nde ilâhiyat çalışmaları direktörlüğü, Muslim Academic Trust kuruluşunda vekillik ve genel sekreterlik, Anglo-Muslim Fellowship for Eastern Europe kuruluşunda direktörlük görevlerinin yanı sıra UK Friends of Bosnia-Herzegovina kuruluşunda başkanlık ve Cambridge Üniversitesi'nde İslâm çalışmaları alanında okutmanlık yapan İngiliz mühtedi Abdülhakim Murad'dın

(Tim Winter) "Ailenin Çöküşü" başlıklı dikkate değer makalesinden aldığımız aşağıdaki pasajlarla bağlayalım:²⁴

"... 1950'ler ve 60'lara kadar Avrupa aile değerleri, farkedilir derecede, aileyi merkeze alan İbrahîmî toprakta boy vermiş- büyük bir dinî gelenekten besleniyordu. Yani İslâm ve Hıristiyanlık arasındaki öğretilere ilişkin tartışmalar keskin kalsa da müslüman ve hıristiyanların ahlâkî ve sosyal kabulleri, birçok bakımdan birbirine destek olacak şekilde verimli ve benzerdi.

Pompei

Bugün bu örtüşme büyük ölçüde kayboldu. Dahası kiliseler yıllanmış mercan kayaları gibi kendilerini özgürlükçü kum fırtınasıyla temizlenmiş ve yeniden şekillenmiş buldukça, mutlak ahlâkî hakikatlerle uyumlu ve inandırıcı bir ses olmayı iddia edemiyorlar artık.

... Sodom'un erdemlerini (eşcinselliği) belâgatla terennüm eden hıristiyan ve yahudi örgüt ve kişilerinin sayısının gün geçtikçe arttığı gözlenmekte ve bu, laikçiler tarafından sevinçle karşılanmaktadır...

... Görülen o ki, piskopos ve hahambaşı, çocukların ve yetişkinlerin aile sığınağına geçmişte asla bu kadar ihtiyaç duymadıkları hızla değişen bir dünyada, ailenin günahların en temeli olan bencillikle yıkılmış olmasının yasını tutuyorlar. Kimse bir feragatte bulunmak istemiyor. Kişisel özgürlük putuna boyun eğerek, hepimiz, haklarımız için yaygara koparıp görevlerimizi es geçiyoruz.

... Çocuklar ve eşler ne kadar acı çekerlerse çeksinler, isterse intihara kadar varan travmalar yaşasınlar, bu şartlar altında sistem bir koruma sunmamaktadır. Demek ki, bireysel hakların aile haklarından önce geldiği gibi felâkete götürücü bir anlayış kaçınılmaz bir şekilde hem bireyin hem de ailenin çökmesi sonucunu doğurmaktadır.

... Erkek ve kadınların gelişigüzel birbirine karıştırıldığı, ayartma ve sadakatsizlik yönünde radikal bir şekilde artmış fırsatın bu derece herkese açık olduğu bir toplum daha önce asla var olmamıştı. Bu, artık en ahlâk karşıtı gazetecilerin, siyasetçilerin ya da sosyal stratejistlerin dahi görmek zorunda olduğu bir durumdur... Kamusal alanın erotikleşmesi, kültürümüzün bir parçası haline gelmiştir.

... Bu noktada, müslüman imanına mensup insanların gemiye atlamaları gerekir. Kur'an ve bizim tüm ilâhiyat geleneğimiz, iki cinsin kâinatın kalıtsal kutupluluğunun bir parçası olduğu bilinci içerisinde kök salmıştır. Bizim inancımız odur ki, kâinattaki her şey çiftiyle yaratılmıştır; dünyada hareketi meydana getiren ve dünyaya değer kazandıran da bu almasıllık ilkeler arasındaki manyetik ilişkidir.

... Bir mümin için eşcinsel eylemlerin metafiziksel olduğu kadar ahlâkî açıdan bir suç olduğu tartışma götürmez bir konudur. Gebelikle sonuçlanan kadın-erkek cinselliği, yeni yaşama, çocuklara, torunlara ve bitmez tükenmez bir soya yol açan muazzam bir birleşmedir. Sonsuzluğa aç-

Hız. Peygamber'in "yüzüne baktığında içini mutlulukla dolduran bir eşle" evlenmiş olmayı, kişi için en değerli nimetlerden sayan hadisi aile mutluluğunun İslâm ahlâkındaki önemine güzel bir örnektir.

lan bir kapıdır. Buna mutlak derecede zıt olarak eşcinsellik ise hiçbir ürün vermez. Her zaman olduğu gibi, en uç noktada günahlar bir erdem tersyüz edildiğinde gelir."■

D İ P N O T L A R

- 1 Hârizmî, Mefâtihu'l-ulûm, Beyrut 1984, s. 154.
- 2 Resâilü Ebi'l-Hasan el-Âmirî ve şezerâtühü'l-felsefiyye, yayımlayan Sahban Khalifat, Amman 1988, s. 80-81, 320-321.
- 3 Beyrut 1980, s. 16.
- 4 Leknev 1316.
- 5 Kinalizâde, Ahlâk-ı Alâî, Bulak 1248.
- 6 age., II, 23.
- 7 Muhyî-i Gülşeni, Ahlâku'l-Kirâm, Mecmua-yı Muhyî-yi Gülşeni içinde, Hidiv Ktp. nr. 7128, vr. 120b.
- 8 Beyhakî, el-Âdâb, Beyrut 1988.
- 9 Hucurât 49/13.
- 10 Joachim Wach, Din Sosyolojisi, çev. Ünver Günay, Kayseri 1990, s. 70.
- 11 Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, Beyrut ts., II, 24-25.
- 12 Geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Engin Geçtan, Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, Ankara 1984, s. 93-97.
- 13 Bakara 2/232; Lokman 31/14.
- 14 İbn Mâce, Nikâh, 1.
- 15 Tahrîm 66/6.
- 16 İbn Hanbel, Müsned, III, 412; Tirmizî, "Birr", 33.
- 17 www.bilgipdr.com/.../560-bosanmanin-cocuklar-uzerindeki-ruhsal-etkisi/
- 18 Buhârî, Savm, 10.
- 19 Buhârî, Nikâh, 1.
- 20 Rûm, 30/21.
- 21 Ebû Davud, Zekât, 32.
- 22 Bkz. H. Fikret Kanad, Ailede Çocuk Terbiyesi, İstanbul 1976, s. 43-47; Haluk Yavuzer, age., s. 40-41, 53-60.
- 23 Age., s. 154. Bu konuda Endülüslü İslâm bilgini İbn Hazm'in (öl. 456/1064), İslâm ahlâk kültürünün şaheserlerinden olan el-Ahlâk ve's-Siyer fi Müdâ'i'âti'n-Nüfûs (Beyrut 1985, s. 48-49) adlı kitabındaki görüşleri bir istisna teşkil eder. Yazar burada kendi gözlemlerine dayanarak, hisimlik kurma ve sözleşmelere girmenin çoğunlukla insanların birbirinden kopmasına yol açtığını belirtir ve hisimlik veya sözleşmelerle dostlukların tehlikeye düşürülmemesini tavsiye eder. Aynı bilgin, ilişkilerin düzgün sürdürülmesi için akraba evliliğinin en uygun yol olduğunu öne sürmüştü de, Peygamberimiz akraba evliliğini, doğacak çocukların sağlığı açısından doğru bulmamıştır (Bkz. Gazâlî, İhyâ, II, 41).
- 24 www.karakalem.net/?article=2763.

SELMA ALİYE KAVAF İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Kerime Cesur, Tuba Er Sertel
Fotoğraflar: Tuba Er Sertel

Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf 1962 yılında Denizli'de dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimini Denizli'de tamamlayan Kavaf, 'Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi' Türkoloji Bölümü'nü bitirdi. Üniversite eğitimi sonrasında önce özel bir dersanede ardından da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim kurumlarında 7 yıl öğretmenlik yaptı. Selma Aliye Kavaf, 2002 yılında AK Parti'nin kuruluşunun ardından aktif siyasete katıldı. 'Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Merkez Kadın Kolları Kurucu Genel Başkanlığı'na getirilen Kavaf, görev süresi içinde bir ilke imza atarak bir siyasi partinin kurumsal anlamda kadın örgütlenmesini gerçekleştirdi. Kavaf, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni çeşitli bölgesel ve uluslararası platformlarda temsil etti. 22 Temmuz 2007 tarihindeki erken genel seçimler sonucunda Denizli Milletvekili seçilen Kavaf; Meclis Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Sözcülüğü ile Meclis Peru Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanlığı görevlerini yürüttü. 1 Mayıs 2009 tarihinde Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığına atanan Selma Aliye Kavaf, evli ve bir çocuk annesidir. İngilizce bilmektedir.

□ **Modernizmin geleneksel aile kurumu üzerindeki etkisi bir gerçektir. Değişen sosyal hayatı dik-kate aldığımızda sizce geleneksel aile yapısının bütün yönleriyle korunması gerekli midir?**

Modernleşme öncesinde ve sonrasında toplumsal yapıda bulunan, ailenin de temelini oluşturan değerler ve dinamikler, geleneksel olanla modern olanı birbirinden ayırmaktadır. Aslında Türk ailesinin temelini oluşturan toplumsal değerler ve dinamikler halen vardır ama eski zamana kıyasla çözümler de dikkati çekmektedir. Türk ailesi geçmişten bugüne dek sorun çözme kabiliyeti olan, tüm aile bireyleri arasında güçlü ilişkilerin kurulduğu, sosyal çevresiyle (aile büyükleri, akraba, komşu vb.) sağlıklı iletişim kuran bir niteliğe sahiptir. Eşler arasındaki anlayış ve hoşgörü, saygı, sadakat, sorumluluk ve inanç birliği temel müştereklerimizdendir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılında yapılmış olan Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'na göre Türk toplumunda aile kurumu çok değerli görülmektedir. Bu oran % 84'tür. Araştırmada maddi ve manevi sorunlar olduğunda başvurulması gereken ilk yerin aile olduğunu belirtenlerin oranının % 84; ailesinin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanabileceğini belirtenlerin oranının % 90 olarak bulunması aileye verilen önemi ortaya koymasından oldukça önemlidir. Bu araştırmaya göre modernleşmedeki hızlı ilerlemeye rağmen ülkemizde aile değerlerine olan bağlılık yüksek oranda devam etmektedir. Aile bağları Türk toplumunda huzur ve barışın korunmasında, sevgi ve kardeşlik duygularının gelişmesinde, bireyde arzu edilen "Biz" bilincinin olgunlaşmasında hayli belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle geleneksel toplumsal yapımızda aileyi güç merkezi haline getiren ruhu yakalamak zorundayız. Biz bakanlık olarak kültürümüze özgü değerlerin korunmasına ve bu yapıyı ayakta tutan dinamiklerin güçlendirilmesine son derece önem veriyoruz. Hayatın merkezi konumundaki aileyi toplum içinde güçlendirmeye yönelik çalışmalarımız da olanca hızıyla devam etmektedir. Kuşkusuz aile, muhafaza edilmesi gereken en önemli kurumdur.

Türkiye'deki aile yapısının toplumu koruyucu özelliğe sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, kesinlikle bunu söyleyebiliriz. Biliyorsunuz 2000'li yılların başında bütün dünyada ekonomik krizler yaşandı. Dünyanın çeşitli ülkelerinde farklı farklı, hepimizi ürküten ve dehşete düşüren görüntülere şahit olduk. Türkiye de o dönemde ekonomik sıkıntılar yaşadı ama bizde asla o görüntüler yaşanmadı. Çünkü bizim toplumumuzda aile derin ve kuşatıcı bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla zor zamanlarda aileler yine bir araya toplandılar, kenetlendiler. Belki az olan imkânları bir arada paylaşmak ve onunla yetinmek suretiyle o sıkıntılı dönemi bu şekilde geçirmeyi başarabildiler. Tabi burada hakikaten güçlü aile yapısının, o kuşatıcı aile yapısının çok önemli bir katkısı vardır. Bizim toplumumuzun %80'i hâlâ aile ilişkileri içerisinde yaşıyor. Akrabalık ilişkileri çok sıktır. İnsanlar akrabaları ile her fırsatta bir araya gelip beraber zaman geçirmeyi tercih ediyor. Aynı şekilde değerler aktarımının, geleneklerin, göreneklerin, kültürel ve tarihî mirasın da bu şekilde yeni nesillere, genç kuşaklara aktarıldığını görüyoruz. Ancak bütün sorunları perdeleyen pembe bir tablo da çizmiyoruz. Diğer taraftan sanayileşmenin, endüstrileşmenin ve bütün dünyada olduğu gibi globalleşmenin, sınırların ortadan kalkmasıyla iletişimin, teknolojinin ve bilginin baş döndürücü bir hızla insan hayatına girmiş olması nedeniyle bir miktar değer erozyonu yaşıyoruz. Bundan ailelerimizin olumsuz olarak etkilendiği de bir gerçektir.

Belli bir miktardaki erozyondan kaçınmak mümkün değil denebilir mi?

Değerler erozyonunu ya da çözülmeyi kaçınılmaz olarak değerlendirmek doğru olmaz. Bu durum insanların değişim ve dönüşümü gibi kaçınılmaz bir sonuç ama bu değişim ve dönüşümün değerler erozyonuna sebep vermeden, sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak hepimizin görevidir diye düşünüyorum.

Aileden sorumlu bakanlık bu erozyonu en aza indirmek için neler yapmaktadır?

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (ASAGEM) yaptığı "Televizyon ve Aile" adlı araştırmaya göre, Türk ailesinin yeme-içme, iletişim kurma, eğlenme ve vakit geçirme düzeninin televizyona göre belirlendiği ve onun bu alanda önemli bir belirleyici konumuna geldiği anlaşılmaktadır. Buna karşın televizyonun, bu açırlığa denk düşen bir yayıncılık anlayışı içinde olduğunu söylemek zordur.

Türkiye'de 133 tane toplum ve aile merkezimiz var. Yenilerini açmaya devam ediyoruz. Belediyelerimizin aile okulları, evlilik okulları var. Yine toplum merkezleri şeklinde hizmet veren birimleri var. Protokoller çerçevesinde onlarla da koordineli çalışmalarımız var. Onlara uzmanlar vasıtasıyla teknik destek sağlıyoruz. Bu konuda ailelerimize her türlü desteği verme gayreti içindeyiz.

Kitle iletişim araçlarının aile üzerinde etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Olumsuz etkiler varsa sizce bu olumsuzlukları en aza indirmek için neler yapılmaktadır/yapılabilir?

Ülkemizde ve dünyada yaşanan küreselleşme süreci içinde ailenin temel işlevlerini yerine getirme çerçevesinde medyanın önemli fonksiyonlar gördüğü yadsınmaz bir gerçektir. Öyle ki, küreselleşme sürecinin önemli araçlarından biri sayılan televizyon, yeni dünya değerlerinin paylaşılması ve benimsenmesinde en çok yararlanılan iletişim ortamı haline gelmiştir. Artık günümüzde kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon, aile odaklı bir iletişim aracı olarak toplum ve aile hayatımızdaki belirleyici rolünü daha da arttırmıştır. Özellikle te-

levizyonun, aile odaklı bir iletişim aracı olarak, bu temel kurumun sosyalleşme, temel değer ve tutumlarını oluşturma süreçlerinde etkin rol oynadığı yapılan araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (ASAGEM) yaptığı "Televizyon ve Aile" adlı araştırmaya göre, Türk ailesinin yeme-içme, iletişim kurma, eğlenme ve vakit geçirme düzeninin televizyona göre belirlendiği ve onun bu alanda önemli bir belirleyici konumuna geldiği anlaşılmaktadır. Buna karşın televizyonun, bu ağırlığa denk düşen bir yayıncılık anlayışı içinde olduğunu söylemek zordur. Yapılan çalışmalar, aile ve toplum odaklı yayın anlayışı içinde temel değer, davranış ve modelleri üretme sürecindeki televizyonun henüz toplumsal sorumluluk anlayışından uzak bir yayıncılık gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçları arasında başta televizyon olmak üzere internet kullanımının aile değerlerini yozlaştırdığı, çocuk ve ergenlerin olumsuz rol modeller oluşturduğu, çocuklarda erken cinselliğe yol açtığı üzerinde ısrarla durulan bir husustur. Medya alanında ülkemizde halen geçerli olan yasalarda özellikle yayınların Türk aile yapısına, toplumun millî ve manevî değerlerine aykırı olamayacağı açıkça belirtilmiş-

tir. Ayrıca 'şiddet ve korkuya dönük, çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve ahlâkî gelişimini olumsuz etkileyebilecek yayın yapılmaması' şeklindeki sınırlamalara rağmen, uygulamada bunun gerçekleşmediği de bilinen bir gerçektir. Televizyonda yayınlanan evlenme programları, çeşitli yarışmalar, yerli dizilerin bir kısmı aile yapımız ve değerlerimize tamamen zıttır. Aile yapısına bizim kültür ve medeniyetimizin yüklediği kutsallığın, medyanın önemli bir kesiminin ve internetin de etkisiyle çözülmeye başladığına şahit olunmaktadır. İnternetin Türk ailesine etkisini ortaya koymak üzere gerçekleştirdiğimiz bir araştırma ise, ailelerin İnternet kültürünü sosyal yaşamla bütünleştirmekte sorunlar yaşandığını gözler önüne sermektedir. Medyanın seslendiği kesimlerin genişliği yanında aileyi odak alarak sunduğu yapımlar göz önüne alındığında, aile bireylerini eğitime ve kültürlendirme süreçlerinde medyanın bir kamusal sorumluluk anlayışı içinde hareket etmesinin önemi daha da fazla ortaya çıkmaktadır. Bu alanda özellikle televizyon, aile odaklı bir iletişim aracı olarak, bütün aileler için temel tutum, değer ve kamusal konulara ilişkin benzer görüşleri sürekli üretip sunan ve böylece ailelerin sosyo-kültürel şekillenmelerinde önemli bir işlev gören araç konumundadır. Aileye dönük kamusal yarar odaklı yayınlarda olumluya çevrilebilecek bu işlev, hayati bir öneme sahip bulunmaktadır. Reyting kaygısı, izleyicilerin memnuniyeti kaygısına dönüştüğü zaman medya, ticarî özelliğini de muhafaza ederek sosyal yönden önemli bir dönüşümü gerçekleştirmiş olacaktır. Gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen kitle iletişim araçlarından ihtiyaç duyulan faydayı temin etmek ve gelebilecek zararları da asgarîye indirmek gerekir. Bunun yanı sıra kitle iletişiminin soğuk yüzüne karşılık yüz yüze iletişimin sıcaklığının fark edilmesi, önemsenmesi aile ilişkilerinde ve aile içi iletişimde son derece önemlidir. Özellikle aileye yönelik programlarda görülen artış göz önüne alındığında, bu yayınların içeriklerinin kamusal yarar ve toplumsal sorumluluk bağlamında incelenme-

Türkiye'de 133 tane toplum ve aile merkezimiz var. Yenilerini açmaya devam ediyoruz. Belediyelerimizin aile okulları, evlilik okulları var. Yine toplum merkezleri şeklinde hizmet veren birimleri var.

si gerekmektedir. Ayrıca, medya okur-yazarlığının, zararlı internet sitelerinin engellenmesi için filtre programlarının ve gençlerin internet bağımlılığının azaltılmasında gençlik merkezlerinin aktif görev üstlenecek şekilde yaygınlaştırılması; aile değerlerini tahrip edici ve yozlaştırıcı yayınlar konusunda RTÜK

hassasiyetinin sağlanması; bilgisayar ve internet kullanımı konusunda ailelerin bilinçlendirilmesi önemlidir. Medya okur-yazarlığı konusunda yetişkin eğitimlerinin verilmesi sağlanmalıdır. Diğer yandan bu tür sosyal konularda yasal yaptırımlardan ziyade toplumsal bilincin oluşmasını sağlamak çok daha önemli ve geçerli bir yöntemdir. Küreselleşen iletişim alanında, yasaklayıcı ya da maddî ceza gibi önlemlerin çözüm olamayacağı ortadadır. Bu çerçevede medya izleme ve değerlendirme kurulunun oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Cezaî yaptırım yetkisi bulunmayacak olan kurul; televizyonun aile ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konusunda duyarlılığı olan ve bu konularda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları temsilcileri ile araştırmacı ve akademisyenlerden oluşturulacaktır. Bu kurul aracılığıyla özellikle ailelerimizi daha bilinçli ve kendi hayatlarını etkileyen norm ve değerler konusunda aktif birer unsur haline getirmeyi amaçlıyoruz. Medya İzleme Kurulu'nun; aileleri temsil eden bir sivil hareket olmasını da hedefliyoruz.

Köyden kente göçün geleneksel aile üzerinde bazı olumsuz etkileri olmaktadır. Şehirde taşra hayatı yaşayan ailelerin rehabilitasyonu ile ilgili çalışmalarınız var mı?

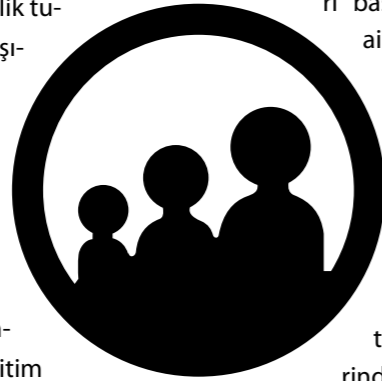
İçinde yaşadığımız modern toplumların çekirdek ailesi, anne-babalar ve yaşlı kuşaklar ile toplum liderlerinin deneyimlerinden yararlanma imkânlarından yoksundur. Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte yaşanan sosyal değişim, kişiler arası iletişim, evlilik, ebeveynlik ve çocuk bakımı konusunda bilinçlenme ve bilgilenmeyi zorunlu hale getirmiştir. Günümüz toplumlarının ihtiyaçları ve yaşam koşulları

Aile içerisinde hak ve adalet kavramının zedelenmemesi çok önemlidir. Çünkü ailede hak ve adalet kavramı zedelenmediği zaman ilişkilerde zayıflama ve sonrasında kopma görülebilir. Hak ve adalet kavramındaki zedelenme tabii ki güveni de ortadan kaldırıyor. Böylece güvene dayalı ilişki zedelenmiş oluyor. Güven ortadan kalkınca da diğer ilişkiler bundan zarar görüyor.

da, geleneksel toplumlarda geçerli olan yaklaşımlardan farklı evlilik ve aile hizmetlerini gerektirmektedir. Giderek profesyonelleşen dünyamızda aileye yönelik profesyonel hizmetlere ihtiyaç olduğu açıktır. Bu çerçevede Bakanlığım bünyesinde ailelere, anne-babalara, çocuklara ortak ve yerel ihtiyaçlar dikkate alınarak çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bakanlığım tarafından bu yıl tamamlanan "Aile Eğitimi

Modeli'nin sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler kanalıyla varoşlarda yaşayan ailelere uygulanması hedeflenmektedir. Ayrıca; "Toplum Merkezleri" ve "Aile Danışma Merkezlerimiz" aracılığıyla topluma yönelik koruyucu, önleyici hizmetlerimizi yaygınlaştırmaktayız. Bu merkezlerimiz göç alan büyük illerde ve sosyo-ekonomik yönden yetersiz olan yörelerde hizmet vermektedir. 2003 yılında 76 merkezimizde 56 bin 270 kişiye hizmet verilirken bugün itibarıyla 133 Merkezimizde 117 bin 186 vatandaşa özellikle aile içi iletişim sorunlarından ve ailelerin sosyo-ekonomik yetersizliklerinden kaynaklanan sorunlarının giderilmesi için hizmet verilmiştir. Ulusal düzeyde sosyal hizmet erken uyarı sisteminin kurulması için, 2009 yılında 6 ilimizde pilot uygulama olarak başlatılmış olan Sosyal Hizmet ve Rehabilitasyon Merkezleri, 2011 yılı sonu itibarı ile tüm illerimizde hizmete başlamış olacaktır.

Küreselleşen iletişim alanında, yasaklayıcı ya da maddî ceza gibi önlemlerin çözüm olamayacağı ortadadır. Bu çerçevede medya izleme ve değerlendirme kurulunun oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Cezaî yaptırım yetkisi bulunmayacak olan kurul; televizyonun aile ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konusunda duyarlılığı olan ve bu konularda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları temsilcileri ile araştırmacı ve akademisyenlerden oluşturulacaktır.

Kuruluşların faaliyetlerine ilişkin hazırlanan "Yerinde Bilgi Edinme Projesi" kapsamında söz konusu ülkeler ziyaret edilmiştir. İncelemeler raporlaştırılarak "Ülke Raporları" başlığıyla yayın haline getirilmiştir. 2006 yılı aile yapısı araştırmasında bu konu ailelere sorularak halkın eğilimi ortaya konmuştur. Türkiye'nin AB üyeliğinin aile yapısı üzerindeki etkileri ile ilgili elde edilen verilere göre bireylerin büyük ölçüde kararsız kaldığı görülmektedir. Yüzde 30,1'i fikir belirtmezken yüzde 18,2'si de etkisi olmaz cevabını vermiştir. Diğer taraftan AB üyelik sürecinin aile yapısı üzerinde olumlu etki yapacağını düşünenlerin oranı yüzde 23 iken aksini düşünenlerin oranı yüzde 28,6'dır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak çalışmalar yaptığınızı, aranızda bazı konularda protokol imzalandığını biliyoruz. Bu ortak çalışmalardan ne tür faydalar bekliyorsunuz?

Yapılan araştırmalar sonucunda dinin toplumsal yapımızda ve aile bireyleri üzerinde belirleyici konumu olduğu ortaya çıkmıştır. Din görevlilerinin toplumda öncü rollerinin bulunduğu ve vatandaşlarla yakın diyalog kurdukları da bilinen bir gerçektir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak çalışmalarımızın temeli de buraya dayanmaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Bakanlığımıza bağlı kuruluşlar arasında çeşitli protokoller yapılmaktadır. Bakanlığım ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, ülkemiz-

Avrupa Birliği'ne girerken Avrupa kültürünün aile üzerindeki etkilerinin neler olabileceğine dair fizibilite mahiyetinde çalışmalar yapılmakta mıdır?

Evet, 2007 yılında ASAGEM ile benzeri görev ve faaliyetleri yürüten uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği imkânının araştırılması, artırılması ve geliştirilmesi amacıyla AB üyesi ülkelerde ASAGEM müadili Aileden Sorumlu Kurum ve

de yaşanan sosyal ve aile odaklı sorunlar için çözüm ortağı olmaları ailenin korunması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Bakanlığınız ve Diyanet İşleri Başkanlığı veya ilgili kurumlarla din görevlilerinin ailevi sorunlarla ilgili olarak eğitilmesi noktasında herhangi bir çalışmanız var mı?

Son yıllarda vatandaşlarımız tarafından Din İşleri Yüksek Kurulu'na yöneltilen soruların büyük bir bölümünün ailevi sorunlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir. 2007 yılında Diyanet Aile ve İrşat Bürolarına aile sorunları nedeniyle başvuruların oranının yüzde 21 olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda ASAGEM uzman personeli tarafından, bu alanda çalışan Başkanlık ve Kurum personeline eğitim programları, seminerler, konferanslar verilmektedir. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Sorumlu Devlet Bakanlığı arasında 12 Nisan 2010 tarihinde "Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Projesi Protokolü" imzalanmıştır. Protokolün ardından, başta Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Görevlileri olmak üzere Vaiz, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticilerine yönelik kadına şiddete karşı hizmet içi eğitim faaliyetleri başlatılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunu engelleyen geleneksel kabuller, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Uygulanması, aile içi şiddet ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında görev yapanların yaklaşım tarzları ve gerekli yönlendirmeler, aile içi şiddeti artıran geleneksel kabuller, şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı, kadına yönelik şiddeti artıran geleneksel kabuller gibi konularda verilen eğitimler kapsamında bugüne kadar 2000 din görevlisine ulaşılmıştır. Projenin 2015 yılına kadar sürmesi ve bu süre içinde toplam 100 bin din görevlisinin eğitilmesi öngörülmektedir.

Zaman zaman ilgili kurumlar tarafından açıklanan boşanma oranları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu oranlar sizce makul seviyede mi? Konuyla ilgili çalışmalarınızdan bahseder misiniz?

"Toplum Merkezleri" ve "Aile Danışma Merkezlerimiz" aracılığıyla topluma yönelik koruyucu, önleyici hizmetlerimizi yaygınlaştırmaktayız. Bu merkezlerimiz göç alan büyük illerde ve sosyo-ekonomik yönden yetersiz olan yörelerde hizmet vermektedir. 2003 yılında 76 merkezimizde 56 bin 270 kişiye hizmet verilirken bugün itibarıyla 133 Merkezimizde 117 bin 186 vatandaşa özellikle aile içi iletişim sorunlarından ve ailelerin sosyo-ekonomik yetersizliklerinden kaynaklanan sorunlarının giderilmesi için hizmet verilmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de küreselleşme, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, tüketim kültürü, bireyleşme, değerlerde yozlaşma aile kurumunu da etkileyerek, bir sorun çözme mekanizması olması gereken ailenin sorun üreten bir birime dönüşmesine neden olmaktadır. Ailede boşanma oranlarının artması bunun bir yansıması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde bo-

şanmalar hâlâ ciddi bir sosyal sorun olma/oluşturma aşamasına gelmemiştir. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren gözlenen artışın, boşanmaların ülkemiz için de bir sosyal sorun potansiyeli taşımaya başladığının bir göstergesi haline geldiği ısrarla tekrarlanan bir husustur. Yaptığımız araştırma sonuçlarına göre boşanmanın gerçekleşmesine neden olan çok sayıda sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik faktör olduğu bilinmekle birlikte bu faktörlerin çeşitli tezahürleri evliliklerin kuruluş aşamasından itibaren yaşanan sorunları tetikleyerek boşanmada etkili olmaktadır. Bakanlık olarak, Türkiye genelinde 133 toplum ve aile merkezinde ailelere, eşlere, çocuklara bu konuda psikolojik destek vererek onların sorun çözme kabili-

liyetlerini arttırmaya yönelik çalışmalarımız bulunmaktadır. Onun dışında da Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek uygulaması ile 2005 yılından bu yana ekonomik yoksulluk gerekçeleri ile çocuklar korunma altına alınmamakta; daha önce bu gerekçelerle koruma altına alınan çocuklar da aileleri yanına döndürülmekte ve kendi öz ailele-

Aileniz şikâyet ediyor mu bu durumdan?

Şikâyet etmiyorlar. Siyasete girmeden önce bu yoğunluğu, iş yükünü zaten tahmin ettiğimiz için biz bunu ne kadar taşıyabiliriz, ne kadar tolere edebiliriz, ne kadar kaldırabiliriz diye oturduk konuştuk ve ondan sonra buna karar verdik. Yani sürpriz değil zaten.

Konuşmalarınızda hak temelli bir ailenin öneminden bahsediyorsunuz. Buaktan neyi kastediyorsunuz?

Biz demokratik bir ülkede yaşıyoruz. Tabii ki demokrasi bilincinin hayatın her noktasında, her aşamasında, insanın düşüncelerinde ve davranışlarında içselleştirilmiş olması çok önemlidir. Öncelikle çocukların demokrasiyi ailede yaşayarak öğrenmesi gerekir. Aile içerisinde demokrasiyi yaşayarak öğrenen çocuk iş hayatında ve sosyal yaşantısında ve de bütün ilişkilerinde demokrasiyi yaşar ve yaşatır. Hak temelli aileden kastımız da ailenin içerisinde aile bireyleri arasında

ri yanında desteklenmektedir. Bu kapsamda bugün itibarıyla 31 bin 747 çocuğumuz ailesinin yanında desteklenmektedir.

Biraz da sizi konuşalım isterseniz. Bu kadar yoğunluk içerisinde ailenize ne kadar vakit ayırabiliyorsunuz?

Tabii ki bakanlığın belli bir yoğunluğu var. Yani herhangi bir meslek ya da iş kolundaki gibi bir mesai mefhumundan söz etmek mümkün değil. Siyaset 24 saat yapılan bir iş Türkiye’de. Zaman ve mekân açısından da sınırlı değil. Dolayısıyla bütün Türkiye’de kurumlarınız ve sorumluluklarınız var ve onların hepsinden siz sorumlunuz. Bütün bunlar düşünüldüğünde tabii ki ailele geçirdiğim zamanın çok fazla olduğunu söylemem mümkün değil. Ama insan her şartta bir takım sonuçlar çıkarıyor. Az da olsa ailenizle birlikte geçirdiğiniz zamanı daha kaliteli, dolu dolu geçirmeye çalışıyorsunuz. Ailele birlikte geçirdiğimiz zaman çok fazla değil ama hep birlikte dolu dolu geçirmeyi öğrendik.

Eğer bütün öğrendiklerimiz, okuduğumuz teorik bilgiler, bizim davranışlarımızda olumlu bir değişikliğe neden olmuyorsa siz öğrenim görmüş olursunuz fakat eğitilmiş olmazsınız. Onun için eğitilmiş olmak ayrı, öğretim görmüş olmak ayrıdır.

da hak ve adalet kavramını sağlam bir şekilde oturtacak ve içselleştirecek bir ilişkinin yerleştirilmiş olmasıdır.

Evet, aile içerisinde hak ve adalet kavramının zedelenmemesi çok önemlidir. Çünkü ailede hak ve adalet kavramı zedelenildiği zaman ilişkilerde zayıflama ve sonrasında kopma görülebilir. Hak ve adalet kavramındaki zedelenme tabii ki güveni de ortadan kaldırıyor. Böylece güvene dayalı ilişki zedelenmiş oluyor. Güven ortadan kalkınca da diğer ilişkiler bundan zarar görüyor.

Aile denince akla sürekli kadın geliyor. Peki erkek ailenin neresinde?

İçinde, tam ortasında. Tabii bizim bütün araştırmalarımız ve bu araştırmalarımıza temel teşkil eden uygulamalarımız sadece kadına yönelik değil; erkekleri de kapsıyor. Bizim aile ve toplum merkezlerimizde erkekler için de uyguladığımız programlar var. Hatta kadın ve erkeği birlikte davet ediyoruz. Bu işin birlikte daha sağlıklı olduğuna ve yürüdüğüne inanıyoruz. Belediyelerde bu programı yürüttüğümüz-

de önce erkekler gelmek istemediler; geldikten sonra ise eşlerini hatta çocuklarını da alarak geldiklerini gözlemledik. Evet, kadın aile ile bütünleşmiş durumda; bu durum bütün dünyada ve bizim toplumumuzda bu şekilde algılanmakta ama bu, erkeği ailesine karşı bir takım sorumluluklardan azad etmiyor elbette. Her ikisi de aynı derecede sorumludur. Ailenin birliğini, bütünlüğünü korumak, evliliğin sürdürülebilirliğini sağlamak, yükümlülükleri yerine getirmek noktasında her ikisinin de görevi bence eşdeğer. Ama atasözümüz de var biliyorsunuz: “Yuvayı dışı kuş yapar”. Her halde kadınlar biraz daha toparlayıcı olduğu içindir.

Belki de kadın daha çok istismar edildiği için böyle algılanıyor?

Hayır. Elbette kadının daha çok şiddete maruz kalması, bir takım fırsat ve imkânlardan daha az yararlanması bir gerekçe olabilir ama ben aksine kadının kuşatıcılığı, şefkati ve merhametinden dolayı böyle anlaşıldığını düşünüyorum.

Ve uyuma daha yatkın olması sebebiyle.

Kadınların uzlaştırmak, herkesi toparlamak gibi doğal bir yetenekleri olduğundan dolayı böyle algılanıyor olabilir. Aslında kadınlarda toparlayıcılık, uzlaştırıcılık, şefkat, merhamet duyguları açısından aileyi bir arada tutma duygusundandır. Daha doğrusu insan ilişkilerinde belki de daha başarılı oldukları için böyle bir algı oluşmuş olabilir. Sonuçta kadın hem kocasıyla, hem çocuklarıyla ve de bütün aile fertleriyle ilişkileri düzenleyen kişidir. Aynı zamanda hem kendi ailesiyle kocası arasındaki, hem de kocasının ailesiyle kendisi arasındaki ilişkileri de düzenler. Yani bu anlamda kadınların gerçekten ilişkileri düzenlemek ve toparlamak gibi bir yeteneği var.

Toplumsal sorunların çözümünde aile nasıl bir etkindir? Model aile sunabilir miyiz insanlara?

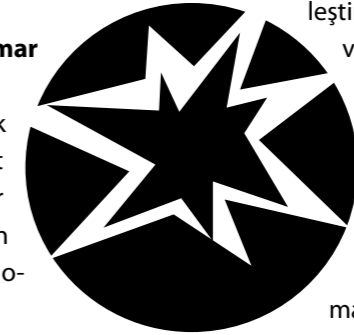
Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan Sorumlu Devlet Bakanlığı arasında 12 Nisan 2010 tarihinde “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Projesi Protokolü” imzalanmıştır. Protokolün ardından, başta Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Görevlileri olmak üzere Vaiz, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur’an Kursu Öğreticilerine yönelik kadına şiddete karşı hizmet içi eğitim faaliyetleri başlatılmıştır.

Burada çok aritmetik bir tanımlama yapmak ya da madeler ortaya koymak söz konusu değil, bu doğru da olmaz. Çünkü insanlar her zaman teoride tanımlanan ilkelere göre davranmıyor. Hepimiz insanız, etten ve kemikteniz. Duygularımız var; sınırlanıyoruz, zaman zaman öfkeleniyoruz, seviniyoruz, üzülüyoruz. Onun için böyle çok matematiksel bir tanımlama yapmak ve matematiksel ilkeler kurallar koymak doğru olmaz, ama hak

temelli bir yapı inşa etmek daha doğru olur. Bu hak temelli yapının içerisinde fırsatlardan ve imkânlardan eşit olarak faydalanmak, demokrasi bilincini yerleştirmek gerekir. Bu bilinci önce bireysel olarak davranışlarda içselleştirilmiş bir şekilde geliştirmek; adalet ve güven duygusunun zedelenmeden aksine pekiştiği bir ilişki kurmak daha doğru olur diye düşünüyorum.

Sizce tarafların eğitiminin aile yapısı üzerindeki etkisi nedir?

Şimdi burada şöyle bir ayırım yapmak gerektiğini düşünüyorum: Eğitim ve öğretim aynı şey değildir. Öğrenim ve öğretim, insanın çeşitli öğretim kademelerini temsil eden okulları bitirmesi ve en sonunda meslekî eğitimi ile ilgili bilgileri alarak mezun olmasıdır. Eğitim ise insanın bütün öğrendiklerinden sonra çıkardığı sonuçtur. O öğrendiklerinin olumlu davranışlar olarak hayatına yansımalarıdır. Yani insanın bütün öğrenim hayatı boyunca öğrendiklerinden çıkardığı sonuç ve bu sonucun içselleştirilerek davranış olarak ortaya dökülmesidir. Eğitim budur. *Eğer bütün öğrendiğimiz bilgiler, okuduğumuz teorik bilgiler, bizim davranışlarımızda olumlu bir değişikliğe neden olmuyorsa siz öğrenim görmüş olursunuz fakat eğitilmiş olmazsınız. Onun için eğitilmiş olmak ayrı, öğretim görmüş olmak ayrıdır.* Her zaman öğretim görmüş olmak eşittir eğitilmiş olmak anlamına gelmiyor. Eğer öyle olsaydı yüksek öğrenim mezunu ya da bir fakülte, üniversite bitirmiş çiftlerde anlaşmazlıkların çok daha az olması gerekirdi. ■

MUTLU BİR YUVANIN TEMELİ EVLİLİK ÖNCESİNDE ATILIR

Ahmet YAMAN*

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her gün yaptığı bir duada önce kendi görevine sonra muhatabından beklentisine yer vermesi mânidardır: "Allahım! Sapmaktan ve saptırılmaktan, zillete düşmekten ve düşürülmekten, haksızlık yapmaktan ve haksızlığa uğramaktan, cahillik etmekten ve bana karşı cahillik edilmesinden Sana sığınırım."

*Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

□ Her birey huzurlu bir aile ortamında yaşamak istediği gibi her anne-baba da kendi ciğerpârelerinin mutlu bir yuva kurmasını arzu eder. Ailenin esasen bu özelliklere sahip bir kurum olması "İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, Allah'ın varlığının belgelerindedir. Bunlarda düşünen bir toplum için dersler vardır" âyetiyle de beyan buyulduğu üzere Yaratıcımızın bir muradıdır.

Böyle olmakla birlikte değerler dünyamızla ilgili kimi ihmallerimiz, kalıcı ve sürekli kazanımlar yerine peşin hazları tercih eden yapımız, bireyselliği-bencilliği ve dolayısıyla kişisel mutluluğu önceleyen modern hayat anlayışımız, tahammülsüz ve sabırsız tavrımız yukarıdaki niteliklere sahip aile yuvalarının kurulamamasına ya da kısa zamanda dağılmasına sebep olmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun şu verileri durumun nezaketini göstermeye yetecektir:

Gelişmiş Batılı ülkelere göre teselli edici gibi görünse de tablodan izleneceği üzere kaba boşanma oranları, kaba evlenme hızlarıyla orantısız bir biçimde yıldan yıla artış göstermektedir. Aynı hususun önceki yıllardaki durumuna baktığımızda sorunun önemsenmesi gerektiği görülecektir. Boşanma hızı mesela 1935'te binde 0.15; 1955'te 0.44; 1975'te 0.32 iken 2000 yılında 0.46 olmuştur.

Diğer taraftan son yıllardaki boşanmaların önemli bir oranının evliliklerin ilk beş yılı içinde gerçekleşmiş olması da düşündürücüdür:

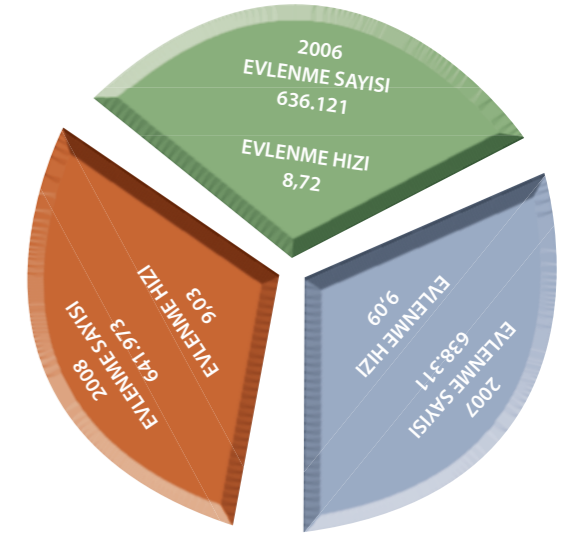
Bu veriler, insanın yetişkinlik döneminin belki de en önemli evresi olan aile hayatının her yönden sağlıklı ve mutlu geçmesi için hem bireysel hem toplumsal hem de kamusal/siyasal duyarlılık gerektiğini göstermektedir. Burada, bu üç duyarlılık düzeyiyle ilgili bazı noktalara işaret etmeye çalışacağız.

1. Bir aile kurma olgunluğuna erişmiş bireyler şu özelliklerin mutluluğu yakalamanın önünde birer engel olduğunu artık fark etmelidirler:

- Sadece kendisi için yaşamak,
- Kendi isteklerini önelemek,
- Heveslerini gerçekleştirmek için meşruiyet sınırını alabildiğine genişletmek,
- Sadece bu dünyadaki âcil hazlar peşinde koşmak, bunun için de "özgür ve mutlu" olmayı yegâne amaç edinmek,
- Sabırsız, sorumsuz ve tevekkülsüz olmak.

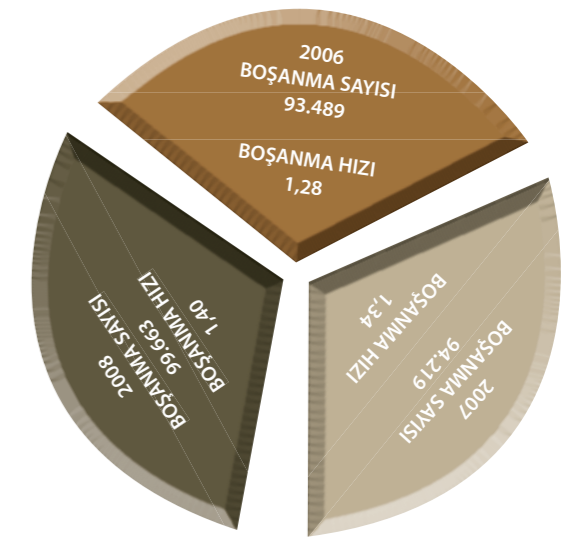
2. Bireyler, ödevin haktan önce geldiğini bilmeli ve karşıdakinden hakkını istemeden evvel kendisine "Aca-

ba ben görevlerimi yerine getirdim mi?" sorusunu sormalıdır. Modern zamanların "insan hakları" vurgulu değerler dizgesinin aksine İslâm, öncelikle sorumluluklarını bilen ve yerine getiren bir insan-toplum modeli öngörür. Kur'an'da neredeyse bütün geçtiği yerlerde imana bitişik olarak takdim edilen "amel-i sâlih" deyiimi, hakları talepten önce sorumlulukları yerine getirme borcuna işaret etmektedir. Sorumluluklarını yapan birey, aslında başkasının hakkını gözetmektedir. Tersinden bir bakış-

tablo 1-a

la, insanın hakkı, aslında bir başkasının vazifesidir.² Herkesin böylece ödevini yerine getirdiği bir ortamda, hakkı çiğnenen, dolayısıyla hak talebinde bulunan kimse de kalmaz. "Siz kendinizi unutarak diğer insanlara erdemli olmayı mı öğütüyorsunuz - hem de ilahî kelâmı okuyup

tablo 1-b

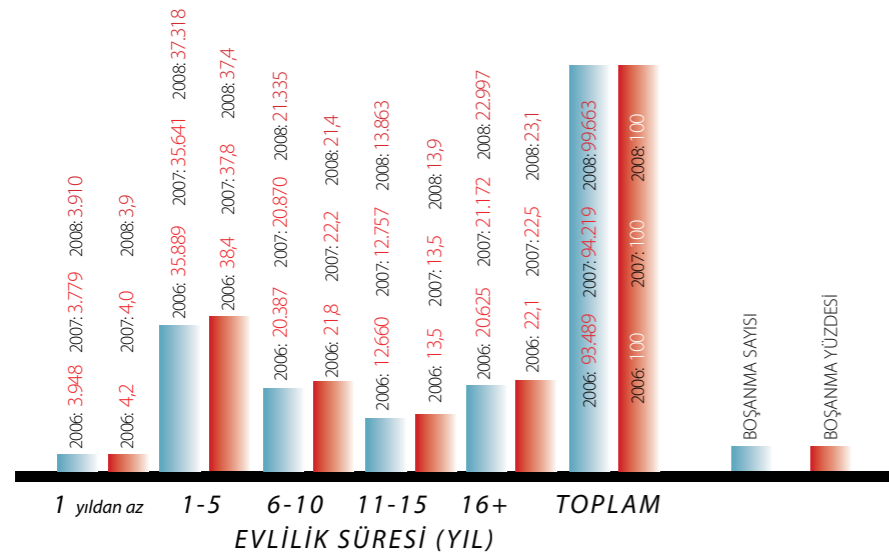
durduğunuz halde! Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız?"³ âyeti, sorgulamaya öncelikle kendimizden başlamamız gerektiğini vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her gün yaptığı bir duada önce kendi görevine sonra muhababından beklentisine yer vermesi de bu noktada mânîdardır: "Allahım! Sapmaktan ve saptırılmaktan, zillete düşmekten ve düşürülmekten, haksızlık yapmaktan ve haksızlığa uğramaktan, cahillik etmekten ve bana karşı cahillik edilmesinden sana sığınırım."⁴

3. Aile büyükleri, çocuklarını hayata fitrat yani insan doğası ve yaratılışımızdaki temel değerler doğrultusunda hazırlamalıdır. Kadın ve erkeğin, modern hayat algısının dayattığı rekabetçi, hırslı, yargılayıcı, hükmedici, bencil, atomize, maddeci, uçarı, sınırsız özgürlükçü rolleri değil, ilk insandan bu yana değişmeyen faziletlerle örülü rolleri benimsemeleri gerektiğini hatırlatmalı ve eşyle bir elmanın iki yarısı oldukları bilincini vermelidirler.

4. İnsanları güdüleyen ve davranışa sevk eden en etkili araç din olduğu için gerek söz konusu bilincin kazanılması gerek diğer bütün faziletlerin elde edilebilmesi için erken yaşlardan itibaren din ve ahlâk eğitimi verilmelidir. Mütefekkir şairimiz merhum Mehmet Akif'in diliyle:

"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır; Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır. Yüreklere çekilmiş farz edilsin havfı Yazdân'ın... Ne irfânın kalır tesîri kat'ıyyen, ne vicdânın."

tablo 1-c

Aile büyükleri, çocuklarını hayata fitrat yani insan doğası ve yaratılışımızdaki temel değerler doğrultusunda hazırlamalıdır.

5. Evliliğin huzurlu, mutlu ve dolayısıyla sürekli olabilmesi için evlenecek adayların birbirlerinin dengi olmalarına özen gösterilmelidir. Fıkıh dilinde *kefâet* denilen denklik, evlenecek kişiler arasında dinî, iktisadî ve sosyal bakımlardan belli bir yakınlığın bulunmasıdır. "Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, halahur olduğunda cenazeyi ve dengini bulunca evlenecek kıızı."⁵ hadisi, eşler arasında denkliğin gözetilmesini önermektedir.

Denklik hem bizzat evlenecekler için hem de onların aileleri için kaynaşmayı ve ülfeti daha çabuk temin edecek, üstelik bunu sürekli kılacak bir unsurdur. Bunun için fakihler, kendi dönemlerinin şartları içinde eşlerin hangi yönlerden denk olmaları gerektiği üzerinde önemle durmuşlardır. Denkliğin son tahlilde dindarlık, iyi ahlâk ile ekonomik ve sosyo-kültürel seviye yakınlığı olmak üzere üç noktada aranacağı söylenebilir.

6. Nikâh akdinden önce geçirilen *nişanlanma* dönemi yanlış uygulamalara zemin hazırlamamalıdır. Nişanlanma, daha sonraki bir zamanda gerçekleşecek olan evliliğe dönük bir vaat yani söz verme olduğu için onu bizzat evlenme demek olan nikâh ile karıştırmamak gerekir. Zira her ikisi de ayrı hükümlere sahip ayrı süreçlerdir. Bu sebepten dolayı, nişanlanmış kişiler nikâh kıyılincaya kadar birbirlerine yabancıdır. Sadece nişanlanmakla nikâh meydana gelmeyeceğinden, kız ve erkek nişanlılık devresinde iken birbirlerine helâl olmazlar.

Düğün merasimine kadar geçecek zaman diliminde kız ve erkeğin günaha girmeden görüşmelerini sağlamak gibi görünüşte masum bir amaçla, günümüzde nişanın hemen arkasından "imam nikâhı" veya "dinî nikâh" adıyla bir nikâh kıyanlar görülüyor. Bir mahzurdan kurtulmak için yapılan bu muamele, telifisi çok güç zararlara sebep olmaktadır. Çünkü nişanlılık, taraflara evlenme mecburiyeti yüklediğinden her an bozulma ihtimaline açıktır. Dolayısıyla şu veya bu sebeple nişan bozulduğunda, nişanla beraber yapılan ni-

kâh, aileler ve taraflar arasında husumete ve inatlaşmaya kurban verilmektedir. Resmî kaydı olmadığı için kız tarafı sanki hiç akit yapılmamış gibi rahat hareket edip bir başkasıyla evlenebilmekte; erkek tarafı da kızın hâlâ kendi nikâhı altında bulunup boşama ile sonlandırılmadığı için zinâ isnadında bulunabilmektedir. Hal böyle olunca nikâh ve aile gibi temel kurumlar ile birçok dinî ve millî değerimiz aşınmaya maruz kalmaktadır. Bu sebeple nişan ile nikâh birbirinden bağımsız düşünülmesi ve nikâh ilerideki merasime kadar ertelenmeli veya derhal resmî kanallarla tescil edilmelidir.

7. Aile büyükleri ve özellikle ebeveynler, çocuklarının evliliğinin onlar için olduğunu bilmeli aşırı müdahaleci olmamalıdır. Kurulan aile çocuklarının yeni yuvasıdır; bu yuvanın hem iç hem de dış işleri ve ilişkileri de öncelikle onların sorumluluğundadır. Yol gösterme ve tecrübe paylaşma adı altında yeni evlileri yönetmeye kalkışmak, özellerine müdahale etmek, her evde yaşanabilecek bazı olumsuzlukları bahane ederek diğer tarafa karşı kendi çocuğunu kışkırtmak, huzur yuvası olması gereken haneyi bir şirket gibi görmek onlara yapılacak en büyük haksızlık olacaktır. Resûl-i Ekrem'in ayrı bir eve gelin ettiği sevgili kızı Hz. Fâtıma'nın hayatına bu anlamda hiçbir müdahalesinin olmaması, aksine şu örneklerde olduğu gibi dengiyi ve fitratı esas alan telkinleri herhalde başka söze haket bırakmayacaktır:

Çalışmaktan yorulan, değirmen çevirmekten eli yalananan Fâtıma, Hz. Peygamber'den bir hizmetçi istemiş, Efendimiz ise şöyle buyurmuştur: "Ey Fâtıma, Allah'a karşı muttakî ol, Rabbinin farzlarını eda et, ailenin işlerini yap, yattığında otuz üçer defa Sübhânallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber de! Bu, hizmetçiden daha iyidir."⁶

Resûlullah (s.a.v.) bir gün kızı Fâtıma'nın evine geldiğinde damadı Ali'yi orada göremedi. "Amcanın oğlu nerede?" diye sorunca, sevgili kızından "Aramızda bir şeyler geçti. Bunun üzerine gündüz uykusunu yanımda uyumadı çıkıp gitti" cevabını aldı. Bunun üzerine Resûlullah oradaki birisine, "Git bak bakalım, Ali neredeymiş?" buyurdu. Mescidde uyuduğu haberini alınca, oraya gitti. Ali'yi yan tarafına yatmış, gömleği bir yanından sıyrılmış ve vücudu

İnsanları güdüleyen ve davranışa sevk eden en etkili araç din olduğu için gerek söz konusu bilincin kazanılması gerek diğer bütün faziletlerin elde edilebilmesi için erken yaşlardan itibaren din ve ahlâk eğitimi verilmelidir.

toprağa bulanmış şekilde buldu. Şefkatle "Ebû Turâb kalk, Ebû Turâb kalk!" diyerek bedenindeki toprağı silkelemeye başladı.⁷

Sonuç

Günümüzün hızlı ve hazcı hayat anlayışı, farkında olmadan bizi birbirimizden koparmakta ve bağımsız, bencil tekil ve sonuçta yalnız varlıklar ha-

line dönüştürmektedir. Âdeta atomize varlıklar... Atomizelik öyle bir felâkete doğru seyretmektedir ki, insanlığın son kalesi haline gelen çekirdek aile bile darbe almakta, tek ebeveynli aileler (*familles monoparentales*) çoğalmaktadır.⁸ Tıp teknolojisinin imkânlarıyla artık bir eşle beraberliğe gerek olmaksızın çocuk sahibi olunabilmekte, peşin ama geçici dünya hazlarından daha çok pay almak ve daha çok tüketmek adına veya çeşitli ekonomik ve toplumsal gerekçelerle karı-kocanın her ikisi de çalışma hayatında yer almakta, sonuçta çocuklar ve yaşlıların bakımları derin sevgi ve şefkatten uzak profesyonel kurumlara havale edilmekte, akraba ve komşuluk bağları zayıflamakta, hırs ve bencillik artmaktadır.

Eğer böyle ailelerde yaşamak istemiyorsak, toplumdaki aile görünümünün bu olumsuzlukları doğurmasını istemiyorsak, herhalde yukarıda sıralanan konulara önem atfetmeli ve her üç düzeyde yani bireysel, toplumsal ve kamusal boyutta sorumluluklarımızın gereğini yerine getirmeliyiz. ■

D İ P N O T L A R

- 1 Rûm 30/21.
- 2 Yusuf Karadâvi, *İslâm Hukuku* (çev. Yusuf Işıcık-Ahmet Yaman), İstanbul 1997, s. 68.
- 3 Bakara 2/44.
- 4 Ebû Dâvûd, "Edeb" 103; Tirmizî, "De'avât" 28; Nesâî; "İsti'âze" 30, 65; İbn Mâce, "Dua" 18.
- 5 Tirmizî, "Salât", 13; İbn Mâce, "Cenâiz", 17, 18; Müsned, 1/105.
- 6 bkz. Buhârî, "De'avât", 11; "Nafakât", 6.
- 7 Buhârî, "Salât", 58; Müslim. "Fedâilü's-sahâbe", 38. Hz. Ali (r.a.) "toprak sahibi, toprağa bulanmış" gibi iltifat anlamı olan bu künyeyi çok sevdiğini söylemiştir.
- 8 bkz. <http://www.aile.gov.tr/images/icerik/20071842788/doc/02.10.2008>; Bengi Semerci, "Yeni Aile Modeli", [www.torpil.com/kafe/ustalar.asp?ustalar_makale=ustalar_ayrinti&no=2784-42k-\(06.10.2008\)](http://www.torpil.com/kafe/ustalar.asp?ustalar_makale=ustalar_ayrinti&no=2784-42k-(06.10.2008)).

AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ

Cihan Aktaş*

Kadın kamusal alanda bir öğrenme süreci yaşarken aile içindeki konumunu da yeniden tartıyor. Ancak kamusal alanla özel alan arasında gidip gelirken ne kadar zorlanırsa zorlansın vazgeçmiyor aileden; "dişi kuş" olma sorumluluğunu koruyor, yuvasına dışarıdan dallar yapraklar taşıyarak.

*Gazeteci-Yazar

□ Sıklıkla rastlandığı üzere aile kurumunun çökmekte olduğu veya miadını doldurduğu şeklindeki görüşlere büyük ölçüde katılmıyor, tersine ailenin kendini yenileyerek toparlanma yeteneğine büyük inanç besliyorum. Aile kurumu çökseydi, kolektivizmin onca yüceltiği Sovyet tecrübesi sırasında yaşanırdı bu.

Aile fitri bir kurum, özlü bir toplumsal çekirdek, kendiliğinden sınırlarını tanımlayan ve duruma göre genişleten ya da daraltan doğaçlama bir hayat birimi. Öylesine sağlam ki benliğimizdeki temelleri, binlerce yılın toplumsal sarsıntılarına, ideolojilerin sorgulamalarına, hayat yolunun zorlayıcı sınavlarına karşı varlığını korumayı başarıyor. Ondan kaçsak bile nihayet ona dönebilme umudunu korumak için dahi aileye ihtiyacımız var.

60'lı yılların ünlü feministi Susanne Brogger'in evlenerek çocuklu karışması, kendisiyle bir söyleşi gerçekleştiren Duygu Asena'yı şaşırtmıştı. 90'ların başlarında kendisiyle yaptığı röportajda Brogger'in dile getirdiği, 'Çünkü aile hastaların, yaşlıların ve çirkinlerin barınabildiği en özenli kurum' şeklindeki görüşün Asena'yı da etkilediğini sanıyorum. Ne de olsa orta yaşlarda yol alan hemcinsleri gibi o da artık hayata, aşka, erkeklere ve kadınlık olgusuna başka bir gözle bakabileceği bir iklimle tanışmıştı.

İranlı şair Furug'un 'soğuk mevsimlerin başlangıcına iman edelim' diye anlattığı bir iklim, sözünü ettiğim.

Elbette ki kadını geniş ailede 'adı olmayan' bir işçi olarak ezen aile görüşü gibi, onu çekirdek ailenin tüketim organizatörü olarak konumlandırırken yeteneklerini daraltan steril aile anlayışını da, kadını edilginleştirdiği ve dilsizleştirdiği ölçüde ben de eleştiriyorum. Şu var ki benim eleştirim aile kurumunun özüne değil, onun hayat ve iktidar tarafından yozlaşmasına yol açan biçimlerine yönelik olarak geliyor. Yaşlı insanların huzurevleri kanalıyla toplumdan yalıtılmasından dolayı suçluluk duydukça, aileyi mükemmelleştirme meselesini dert edinmeye devam edeceğiz.

Aşık olur evden kaçarsın, bir ideolojiye bağlanırsın aileyi terkedersen; ama günün birinde çalabileceğin bir kapı var orada bir yerlerde, bunu bilerek sürdürürsün çılgınlıklara açık yürüyüşünü.

Ailenin yasası her zaman sadakat var vurgusuyla kutsal bir nitelik kazanıyor. Odyssea yirmi yıl sonra döndüğünde Penelope'yi ken-

Aile fitri bir kurum, özlü bir toplumsal çekirdek, kendiliğinden sınırlarını tanımlayan ve duruma göre genişleten ya da daraltan doğaçlama bir hayat birimi.

disini beklerken buldu. Antigone kralın yasalarına karşı Tanrı'nın (ve ailenin) yasalarını savunmak için ölümü göze alarak Kral tarafından öldürülen kardeşinin cenaze törenini, onun (ve ailesinin) onuruna uygun olarak gerçekleştirdi. Zeynep, Yezid'in tehditlerine karşılık adalet arayışı içindeki kardeşi Hüseyin'in Kerbelâ'da kanlı bir katliamla sonuçlanan zor yolculuğuna katılmakta ısrar etti.

Aile bir de en özlü toplumsallaşmanın bir devridaim halinde gerçekleştiği zemindir. İki farklı ortamda yetişmiş kadın ve erkek bir çatı altında biraraya gelerek yeni bir sentez oluşturuyor. Farklı maziler ve terbiyeler, karşılıklı olarak yeni bir bakışla gelişmeyi öğretiyor. Bu kaynaşmayla gelen etkileşim yeryüzünü dolaşarak insanlığın canını tazeliyor, kültürünü yeniliyor ve zenginleştiriyor.

Aile kurumu bugün, erkek merkezli kurumsal örgütlenmenin çözemediği sorunlar yüzünden de kadın cinsi tarafından geliştirilen bir eleştiriyle yeniden kendini tazeleme çabasına düşüyor gibi geliyor bana.

Biri, Ötekidir isimli bir kitabı var, Elizabeth Badinter'in. Bu kitabı eleştirdiğim bir yazının başlığı, "Biri, Ötekini Yitirmemeli"ydi. Biri diğeri içindir oysa; ancak bu yargı, birinin diğeri varlığında benliğini kaybetmesinin beklenilmesi gerektiği anlamına da gelmez... Esasında "biri", sadece kendi benliği içinde derinleşerek de var olmuyor. Sözelimi kadın, cins olarak toplumunun tarihinin ve coğrafyasının soyut bir parçası değil. Bir taraftan karşı kampta işaretlenmek istenen erkek, kadının aynı zamanda hem babası, hem eşi, hem çocuklarının babası, hem de kardeşi veya oğlu.

Kadın elbette öncelikle doğurganlığıyla ayrılıyor erkekten, ama aynı zamanda erkeği de doğuruyor. Doğurganlığın getirdiği yaratılanın, canın, emeğin, sabrın değerini verme-bilme gibi bir özelliğiyle nispeten barışçı da olsa, yine aynı nedenle, yaratılanı, doğurduğu canı korumak için kavgacı da olabilir kadın. Çevreye açılma ve iletişim gibi alanlarda kadınlar erkeklere göre daha cesur ve girişimci. Aile ilişkilerinde de yönlendirici olan kadındır aslında. Reklamlar kadınların, annelerin ve annelerini etkileme gücüne sahip olan çocukların dikkatini çekmeye yönelik olarak tasarlanır, hazırlanır öncelikle. Çünkü aile içinde alışveriş konusunda karar verici olan da kadın olur genellikle.

Bütün bu özelliklerden hareketle kadının yaşadığı ortamı seçme, kurma ve geliştirme gibi konularda

yapısal olarak yetenekli olduğunu söylemek olası.

Aileyi korumaya dönük özveri hikayelerinin çağımızda tükendiğini sanmıyorum. Bazen bir çift birlikte ailenin birliğini, bütünlüğünü korumak amacıyla kendilerini paralıyor.

Zaman zaman bir kadın, bazen de bir erkek aileyi tek başına korumanın mücadelesini vermeye mecbur kalıyor.

Fatma'nın hikayesi bu açıdan ibret verici:

Doğulu bir kadın Fatma, ama çocukluğu İstanbul'da geçmiş; Zeytinburnu'nda. 16 yaşında evlenmiş. 12 yıl süren evliliğin ardından kocası komşusunun karısıyla kaçıp kayıplara karışmış. "Dört çocuk da o kadından kaldı geriye. Babaları aciz bir adam. Sofra kurduğumda o çocukları da yemeğe çağırırdım" diye anlatıyor Fatma, uğradığı ihanetin ardından toparlanmaya çalıştığı günlerden söz ederken, geride kalan çocuklarla ilgili hassasiyetini. Saçını süpürge ederek "onlar benim hazinem" diye gözleri ışıltı olarak anlattığı dört oğlunu yetiştirip adam ediyor Fatma, nihayet. Dört oğlunun ikisi lise, ikisi ortaokul mezunu. Sırayla matbaa, boya-badana, kartonpiyer ve gıda toptancılığı alanlarında çalışıyorlar. İki evli.

Kocasını yıllar sonra İstanbul'un uzak semtlerinden birinde çıkıyor ortaya.

"28 yaşından beri evlere temizliğe gidiyor, hasta bakıyorum. 16 sene Levent'te çalıştım. Uzak semtlere gidemez oldum artık. Yatılı olarak hasta bakıyorum", diye özetliyor Fatma, iş hayatını.

Kadının çalışması veya üretkenliği günümüzde müslüman düşünürler tarafından sıklıkla ele alınan bir konu. Düşünürlerimiz çoğu zaman kadınların günümüzdeki ev hayatında mutlu olma imkânını mahcup bir dille savunuyorlar gibi geliyor bana. Çekirdek ailenin mekânları genellikle üretim alanı olmadıkları için cinet üreten mekânlara dönüşmüştür çünkü.

Çift ilişkilerindeki anlayışı, sabrı, tahammülü, özveriyi güçleştiren bir hayat telakkisi yayılıyor modern / postmodern zamanların evlerinden, semtlerinden, edebiyatından, sanatından...

Kadınların iş hayatında tuttukları yerin sahici bir üretim değerine sahip olmadığı iddiasının kısmen doğru olduğunu varsayalım. Peki, pratikte –ve çağlar boyunca– bütün erkeklerin sahiden de doğru bir üretimi gerçekleştirecek şekilde iş sahibi olduğu nasıl düşünülebilir?

Günümüz kadını evde mi mutludur, kamusal alanda mı, yoksa bütün bunların dışında bir mutluluk tanımının eksikliği midir bu bağlamdaki tartışmaların bir yere varamamasının sebebi? Esasında mesele öncelikle kadının kocasına tâbi ikincil cins olarak tanımlanmasında düğümleniyor. Çünkü kadın eğer özne olabilseydi, eviyle kamusal alan arasında nasıl bir duruşu olması gerektiğine karar verebilecek durumda var olurdu. Mutluluk koşulları konusunda da sosyal baskıların etkisi altında kalmadan bir karar verebilirdi. Bu tür kararların kadına bırakılmaması, konunun tek taraflı, empatiden yoksun yorum ve açıklamalarla sürüncemeye terkedilmesi anlamına geliyor. Bu bağlamda modernizmin kadın konusunda başka türlü bir vesayetçiliğin ifadesi olan toptancı yaklaşımı da öteki uçtaki tezleriyle bir başka aşırılığın ifadesi oluyor. Yeni gelenekselci müslüman veya muhafazakâr düşünürlerin yanı sıra aydınlanmacı modernistlerin de üretim ve çalışma hayatı bağlamındaki öznelikleri hesaba katmayan kalıpların/klişelerin tahakkümünü koruyarak kadını pratikte kendi hayatıyla ilgili karar veremez bir duruma, erkeğin tanımladığı bir konuma yerleştirmesi, bu bağlamdaki sorunların her açıdan görülerek konuşulmasını zorlaştıran bir etkiye sahip olmaya devam ediyor.

Yetenek ve vizyon sahibi bir kadının, toplumsal mutluluk adına yeteneklerini ve vizyon sahibi olmasını sağlayan çabalarını bastırmasının aileye mutluluk kazandıracağı hükmü ne kadar hakkaniyetli acaba?...

Yetenek ve vizyon sahibi bir kadının, toplumsal mutluluk adına yeteneklerini ve vizyon sahibi olmasını sağlayan çabalarını bastırmasının aileye mutluluk kazandıracağı hükmü ne kadar hakkaniyetli acaba?...

Kadın kamusal alanda bir öğrenme süreci yaşarken aile içindeki konumunu da yeniden tartıyor. Ancak kamusal alanla özel alan arasında gidip gelirken ne kadar zorlanırsa zorlansın vazgeçmiyor aileden; "dişi kuş" olma sorumluluğunu koruyor, yuvasına dışarıdan dallar yapraklar taşıyarak.

Dar konutlarda geniş aileyi gerçekleştirmek bir hayal gibi görünüyor. Bazen kadınların çabasıyla bu hayal gerçeğe yakınlaşıyor. Anne kendi evinde çalışan kızının çocuğuna bakıyor. Dede oğlunun evine uğruyor cami dönüştü, torununu alıp parka götürüyor. Kardeşler sırayla gidiyorlar anne-baba evine, hastalıklarında, canları daraldığında yalnız kalmalarını diyor, genç çift, iş dönüşü anne-baba evine gidiyor; önce, akşam yemeği bahane oluyor. Bu şekilde farklı kombinasyonlarla geniş ailenin olanakları dar mekânlarda yeniden üretiliyor; asansör, merdiven, site kapısı engellerine karşılık ve her şey o kadar da yolunda gitmeyebiliyor, bu ilişki ağını koruma mücadelesinde. Bebekler kreşte ya da kamera denetimine karşılık güven uyandırmayan bakıcıların ellerinde büyürken, elden ayaktan düşen yaşlılar için en elverişli mekânlar olarak beliriyor huzurevleri.

Dinlerin aile, ideolojilerin ise komün hayatları üzerinden var olduğunu yazıyor, Aliya İzzetbegoviç.

İlk ya da nihâi adres çoğu zaman, pek çok zaman, aile. Mağara dönemi kısmen de olsa antropologların bize tasvir ettiği gibi bir dönemse, mağaranın önündeki taş bir taburede kucağında bebeğiyle oturmuş, gözlerini ufka dikerek avdan dönecek olan evinin erkeğini bekleyen kadını gözlerimizin önünde canlandırabiliriz.

Kadın bazen erkeği takip ederek aile yuvasını ayakta tutmaya çalışmış, zindanların sürgünlerin tehditlerine karşılık; ikinci bir kadın engeline rağmen.

Birkaç yıl önce bir tur programı çerçevesinde Kapadokya'ya gittiğimde hikayesiyle sarsıldığım Ayşe Sultan'ı ele alalım. Rehberlerimizin bizi gezdirdiği halı atölyesi Ayşe Sultan'ın hatırasına inşa edilmiş. Dışarıdan sarayı andırıyor, adı da zaten "Halı Sarayı".

Kocasını Damat Mustafa Paşa Yemen'e sürülünce, padişah kızı ol-

Yetenek ve vizyon sahibi bir kadının, toplumsal mutluluk adına yeteneklerini ve vizyon sahibi olmasını sağlayan çabalarını bastırmasının aileye mutluluk kazandıracağı hükmü ne kadar hakkaniyetli acaba?...

manın veda ettiği cesaretle kocasının peşinden yola düşüyor Ayşe Sultan, ancak yolculuğunu sürdürmüyor, bir sebeple konaklıyor Avanos'ta ve nihayet aynı havalide yerleşiyor. Sebepleri nedir, bilen yok. Ne geriye dönüyor, ne de yoluna devam ediyor. Bölgedeki kadınların eğitimine adıyor zamanını. Sarayının bahçesine yaptırdığı barakada kadınlara ve genç kızlara el sanatları, halıcılık eğitimi verilmesi için ortam hazırlıyor.

Anadolu'nun ilk halı kursu, Ayşe Sultan'ın ölümünden sonra kapanmış, ama etkisini korumuş. 17. yüzyılın sonlarında Ayşe Sultan'ın yaşadığı bina ile birlikte bu atölye/baraka da kaybolmuş tamamen.

Erkek evden çıkıp gitmeye hazır sanki, avcılık için yollara düştüğü en eski zamanlardan bu yana. Evi aile yuvasına dönüştüren, çevreye yayarken aynı zamanda dikey bir gelişime de açan kadının azmi, çabası, iradesi; çoğu zaman böyle.

Çift ilişkilerindeki anlayışı, sabrı, tahammülü, özveriyi güçleştiren bir hayat telakkisi yayılıyor modern/postmodern zamanların evlerinden, semtlerinden, edebiyatından, sanatından...

Bir kişiye bağlanmanın anlamı ya da hayatını geçireceğin, yıllarını ve yaşadığın mekânı paylaşabileceğin kişinin niteliklerinin olduğu gibi kabulü konusunda kuşkuları ve vesveseleri çoğaltan, zihni karıştıran, "acaba" sorusunu güçlendiren bir dağınıklık, karmaşa sunuyor, komşuluk, mahalle, akrabalık ilişkilerini eski dokusunu yitirerek yeni biçim ve içerik kazanmaya zorlayan modern ilişkiler ağı.

Kişiye bağlanmaya ve disipline yüreklendiren yüce bir amaca, bir anlam arayışı kaygısına ve işte bu sebeplerle güçlenen merhamet dolu bir yüreğe sahip olmak her zamankinden daha fazla önem kazanıyor galiba. Özdenetim becerisi, ayartılara kapılmamayı sağlayacak bir irade, özsansürü mümkün kılan bir değerler manzumesi... Ayrıca da mahremiyet bilinci, gözleri haramdan sakınma endişesi, kendi hakikatine sadık olma konusunda bir özen, bir ihtimam... Ve bir kez daha aile yuvasının ılıman, çekici bir iklimi sahip olması ne kadar anlamlı görünüyor, değil mi? ■

İki farklı ortamda yetişmiş kadın ve erkek bir çatı altında biraraya gelerek yeni bir sentez oluşturuyor. Farklı maziler ve terbiyeler, karşılıklı olarak yeni bir bakışla gelişmeyi öğretiyor. Bu kaynaşmayla gelen etkileşim yeryüzünü dolaşarak insanlığın canını tazeliyor, kültürünü yeniliyor ve zenginleştiriyor.

EMİNE ARSLAN İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Kamil Coştu
Fotoğraflar: Kerime Cesur

Emine Arslan 1993 yılında Biga İmam Hatip Lisesi'nden, 1998 yılında da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İslâm Hukuku dalında yüksek lisansını 2002'de, doktorasını da "Nukûllü Fetva Mecmûaları ve Mehmed Fıkhî el-Aynî'nin el-Ecvibetü'l-kâni'a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri" başlıklı teziyle 2010 yılında tamamladı. 2005'te Kocaeli'de vaiz olarak başladığı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki görevini aynı yıldan itibaren İstanbul Müftülüğü merkez vaizi olarak sürdürmektedir. Emine Arslan 2007'den beri İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Koordinatörlüğü'nün yanında Din ve Hayat Dergisi'nin yayın kurulu üyeliğini de yapmaktadır

□ Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın kuruluşunu kısaca anlatabilir misiniz?

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın kurulmasına 2003 yılında karar verildi. Altı pilot ilden birisi olarak İstanbul'da aynı yılda kuruldu. Daha sonra ilçelerde alt komisyonlar oluşturuldu. 2007 yılında da ilçelerdeki bu komisyonlar müstakil aile büroları haline geldi. Bu bürolar halen İstanbul Müftülüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedirler.

Bu bürolar her il ve ilçede var mı?

Hayır, her il ve ilçede bulunmuyor. Ancak 2010 Aralık ayı itibarıyla 61 il, 111 ilçede bulunan bu büroları Türkiye geneline yayma çalışmaları devam ediyor. İstanbul'da 31 ilçede ve bir de merkezde olmak üzere 32 adet Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu bulunmaktadır. Başakşehir dışında yeni kurulan ilçelerimizde henüz bulunmamakla birlikte bu ilçelerimizde de kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Kuruluş çalışmaları devam eden ilçelerimizdeki görevlilerimiz açmış olduğumuz yeni eğitim programımızda eğitildiler. Bu görevli arkadaşlarımız yeni açılacak bürolarda hizmet verecekler. Görevli yetersizliği çeken bazı ilçelerimizde de bürolarımız bulunmamaktadır. Çatalca, Sarıyer, Şile gibi ilçelerde ise geçici olarak hizmet verememektedir. Yeterli görevli sayısına ulaşıldığı takdirde buralarda da hizmet vermeye devam edilecektir.

Yeterli görevliden kastınız nedir?

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nda hizmet veren vaizlerimizi kastediyorum. Eğer büromuzda hizmet verecek vaizimiz bulunmuyorsa ya da gönüllü olarak hizmet verecek kişi yoksa bu büroların çalışması çok zor oluyor. Vaizi olmadığı halde aile büroları bulunan ilçelerimizde var ancak oralarda bu hizmetler daha çok imam-hatipler veya Kur'an kursu öğreticileri tarafından yürütülüyor. Eğer vaiz varsa bu çalışmalar onun başkanlığında daha sağlıklı yürütülmektedir.

Bu bürolarda çalışan kişiler neye göre seçiliyor? İsteğe göre mi?

İstek şart ama yeterli değil. Dört yıllık ilahiyat eğitimi almış olmak şart. Ayrıca her üyenin de mümkün merteye eğitim almış olması gerekiyor. Eğitimden kastımız ise üç haftalık yoğunlaştırılmış hizmet içi

eğitim kursudur. Bu kurs İstanbul Müftülüğü tarafından İstanbul için şimdiye kadar iki defa düzenlendi. Bunlardan birisi geçtiğimiz günlerde tamamlandı. Diğer illerin görevlileri ise Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organize ettiği eğitim programları çerçevesinde eğitildiler. Üç hafta süren bu eğitimler temel bir eğitim olma özelliği taşıyor.

Aile İrşat Büroları'nın görev alanı nedir?

İsminden de anlaşıldığı gibi Aile İrşat ve Rehberlik bürolarının görev alanı içerisinde irşad ve rehberlik bulunmaktadır. Buradaki irşad'ın diğer irşad programlarından ayrılan yönü işlenen konuların aile üzerinde odaklanmasıdır. İrşatı ailelerin yaşayabileceği sıkıntıları önlemek için önleyici tedbirlerin alınması; her şeye rağmen bir problem çıkmış ise problemin çözümüne yönelik çalışmalar yapılması şeklinde değerlendirilebilir. Tedbir almak için aile bürolarında görev yapmakta olan kişiler, seminerler verdikleri gibi alanında uzman kişilere; pedagoğ, psikiyatrist veya doktorlara da seminerler vermektedirler. Ayrıca bu seminerlerin verilmesinde organizatör görevi de üstlenmektedirler. Böylece aileyi destekleyici çalışmalar yapılmış oluyor. Yani bir problem henüz çıkmadan ailelere eğitici seminerler verilmektedir. Tabii ki herkese ulaşamıyoruz veya ulaştığımız kişiler her söylediğimiz şeyi içselleştirip uygulayabilecek durumda değil. Ortaya çıkabilecek problemlerin halledilmesinde dini bir tavsiyede bulunmak gerekiyorsa telefonla, yüz yüze veya internet yoluyla görüşüyoruz. Sorularına cevaplar üretmeye çalışıyoruz. Bunun "alo fetva"dan ayrılan yanı bu kişileri daha ayrıntılı dinlememiz ve aile konularına yoğunlaştığımız için bir nevi uzmanlaşmış olmamızdır.

Diğer bir faaliyet alanı ise sosyal hizmetlerle yürüttüğümüz faaliyetlerdir. Bu çalışma Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer kurumlarla işbirliğini desteklemesi dolayısıyla çok önemlidir. Sosyal hizmet kurumlarından SHÇEK'e düzenli olarak ziyaretler yapıldığı gibi belediyelerin sosyal hizmet kurumlarıyla da ortak çalışmalar yürütülmektedir. İstanbul Müftülüğü olarak, İstanbul

Büyükşehir Belediyesi'nin kuruluşu olan Sağlık A.Ş.'nin katkılarıyla ilçelerimizdeki Kız Kur'an Kursları'nda kadın sağlığıyla ilgili seminerler verildi, sağlık taramaları yapıldı. Bu kurslarda bulunan öğrencilerin genel itibarıyla yetişkin bayanlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda yapılan bu tür çalışmaların aileye doğrudan ula-

Çocukların eğitiminde rehberlikten tutun da yaşlılara nasıl davranılacağına kadar geniş bir yelpazede hizmet vermektedir aile irşat büroları. Çünkü aile Türk toplumunda tüm ilişkilerin içinde olan bir kurumdur.

şılması dolayısıyla önemli bir hizmet alanı oluşturmaktadır. Yani çalışmalarımızda sadece dini hizmetler sunmuyoruz. Eğer imkânımız varsa sağlık ve eğitim gibi alanlarda da destekleyici çalışmalar yapıyoruz. Bu konularda da organizasyonlarda bulunuyoruz.

Bizim kurum olarak sosyal hizmet kurumlarıyla, aileden sorumlu devlet bakanlığıyla protokollerimiz var. Ziyaretlerimizi bu protokoller çerçevesinde gerçekleştiriyoruz. Rehabilitasyon merkezlerine de, çocuk evlerine de ziyaretlerimiz bu kapsamda devam ediyor.

Yani size gelen soru veya sorunlar sadece fetva sormak için değil?

Evet, sorular kişinin dinle bağlantısına göre değişiyor. Yani eğer kişinin gayesi sadece soru sormak ve cevabını almak ise sorusu: "şöyle şöyle yapacağım bunun hükmü nedir?" şeklinde oluyor. Siz de ona göre cevabını verirsiniz. Ama bazen kişi kendisinden daha çok şey bildiğine inandığı kişiden tavsiye almak için arar.

Aile için gelen sorulara sadece siz mi cevap veriyorsunuz? Fetva bölümündeki görevliler de cevap veriyorlar mı?

Onlar da cevaplandırıyorlar çünkü fetva bölümünde görev yapan vaiz arkadaşlarımız kendi ilçelerinde Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının ya başkanları ya da üyesidirler. Yani bu konularda bilgi sahibi insanlar. Her vaizimiz aile ile ilgili bilgiler aktarabilir. Bürolarımızda görev yapmakta olan vaizlerimizin ekstrasından yapmakta olduğu şey şu; bu konularda fazla bilgilenecek ve yoğunlaşıyorlar hem de çalışmalarını ona göre yapıyorlar. Her ilçedeki aile bürolarımız her ay en az bir kez aile ile ilgili bir seminer, konferans ya da bir faaliyet yapmak zorundadır. Yapılan bu çalışmalar tabii ki aile ile ilgili olacak. İrşat çalışmaları ise dinle ilgili herhangi bir konuda olabilir. Ama bizim aile bürosu olarak yapacağımız her şeyin muhakkak aileyi güçlendirici bir yönünün olması gerekiyor. Bu bir seminer olabileceği gibi, bir gezi de olabilir. Çocukların eğitiminde rehberlikten tutun da yaşlılara nasıl davranılacağına kadar geniş bir yelpazede hizmet vermektedir aile irşat büroları. Çünkü aile Türk toplumunda tüm ilişkilerin içinde olan bir kurumdur. Yani size mirasla ilgili

Diyelim ki, bir kişinin obsesif takıntıları var ve bu durumu vesvese olarak değerlendirip bize gelebiliyor. Biz ona cevap versek bile tekrar tekrar gelip yine soruyor. Bu kişilerin aile hayatında problemler ortaya çıkıyor. Biz soruyu sadece dini yönden cevaplandırıp bırakırsak o kişinin tedavi olması imkânsız olur. Biz onlara diyoruz ki; "Sizin bir psikiyatristten yardım almanız gerekiyor."

li bir soru sorulduğu zaman bakıyorsunuz aile sorusu çünkü anlaşmazlık çıkıyor ve kardeşler birbirine düşman haline geliyor. O problem size sorulduğunda mirasla ilgili cevabı verirken ailenin dağılmamasını da gözetmeniz gerekiyor. Bu açıdan da soruyu değerlendirip cevap vermeniz gerekiyor. Yani daha kompleks düşünüyorsunuz. Eğer işin sadece fetva bölümüne bakacak olursanız mirasla ilgili soruyu cevaplandırır gönderirsiniz ama aile bürosu olarak cevaplandırmanız aile bireylerinin ilişkilerinin devamının sağlanmasını da gözeterek cevap verirsiniz.

li bir soru sorulduğu zaman bakıyorsunuz aile sorusu çünkü anlaşmazlık çıkıyor ve kardeşler birbirine düşman haline geliyor. O problem size sorulduğunda mirasla ilgili cevabı verirken ailenin dağılmamasını da gözetmeniz gerekiyor. Bu açıdan da soruyu değerlendirip cevap vermeniz gerekiyor. Yani daha kompleks düşünüyorsunuz. Eğer işin sadece fetva bölümüne bakacak olursanız mirasla ilgili soruyu cevaplandırır gönderirsiniz ama aile bürosu olarak cevaplandırmanız aile bireylerinin ilişkilerinin devamının sağlanmasını da gözeterek cevap verirsiniz.

Fetva hattında çalışan bütün görevliler için geçerli mi bu?

İstanbul Müftülüğü fetva hattı çok yoğun olarak çalışıyor. Bu nedenle daha kısa ve net cevaplar verilmesi gerekiyor. O yönden biraz daha farklı. Aile bürosunun özelliği şu; gelen soruların ne türde yoğunlaştığını göreyerek onlar hakkında ortak bir tavır oluşturmamızı sağlıyor. Yani her ilçede aile ile ilgili programlar, seminerler düzenleyen kişiler olduğu için İstanbul'un genelinde ailelerde yaşanan problemlerle ilgili olarak bizlerde genel bir kanaat oluşmuş durumda. Yani şu anda Türk toplumunun aile konusunda sıkıntılı yönleri neler ya da sağlam olan yönler neler, zihnimizde bununla ilgili bir tablo oluşmuş durumdadır.

Sizlere gelen sorularda aile problemleri hangi konularda yoğunlaşmakta?

Aile konusunda gelen soruların pek çok yönü bulunmaktadır. Bir mesele anlatılır. Karşınızdaki kişi belki meramını tam olarak konuşamayan birisidir. Belki de ağlayarak telefon açmıştır size. Sizin onu sakinleştirirseniz ve derdinin ne olduğunu öğrenmeniz gerekir. Sorunun nereden kaynaklandığını bulmak için doğru soruları kişiye yönlendirmeniz gerekiyor. Bu aşamayı eğer iyi değerlendirebilerseniz sorunların en çok nerelerde olduğunu bulabilirsiniz. İlçelerimizin aile bürolarına soru-

lan her soru ve sorulara verilen cevaplar kaydedilir. Bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Din Hizmetleri Bilgi Yönetim Sistemine yüklenir ona göre de aile ile ilgili çalışmalarımıza karar verilir. Soru ve cevaplardan gördüğüm kadarıyla aile problemleri, aile fertlerinin birbirlerini anlamamasından kaynaklanıyor. Yani doğru dürüst iletişim kuramamak pek çok meselelerin altında yatmaktadır. Ayrıca aile bireylerinin birbirlerinin bireysel özgürlüklerine kıymet vermemelerinden de kaynaklandığını düşünüyorum. Bir de tabii ki geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçişin getirmiş olduğu sıkıntılar var. Bu durum belki daha önemli diyebiliriz. Kişilerin kendi anne babasından gördüğü bir aile modeli var. Bir de kendi kurdukları aile yaşantıları var. Bunun üstünden de on onbeş yıl gibi belirli bir süre geçmiş ise yeni oluşan beklentilere karşılıklı olarak cevap veremiyorlarsa problemler yaşanabiliyor. Bu şekilde de sorular gelebiliyor. Ya da çok temel olarak bilinen eşlerin birbirine şiddet uygulaması, aldatması ya da çocuk eğitimiyle ilgili yaşanan sıkıntılar gibi çok çeşitli konularda sorular gelebiliyor. Yani yöneltilen soruların yelpazesi çok geniş.

Yaptığınız çalışmaların İstanbul sakinlerince yeterince bilinmekte olduğunu düşünüyor musunuz?
Her birimin tanınması için belli bir zamana ihti-

yacı vardır. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının da belli bir zaman sonra daha fazla tanınacağını düşünüyorum. Şu anda yeteri kadar tanınmasa da sağlam adımlarla ilerlemeye çalışıyoruz.

İstanbul Müftülüğü'nün aile soru veya sorunlarıyla ilgili yazılı yayınları var mı?

Biraz önce sorulan soruların toplandığından bahsetmiştim. Bu sorular üzerinden yaptığımız bir çalışma var. Bize gelen soruların yoğunlaştığı konularla ilgili bir kitapçığımız var. Bu kitapçık "Fetva Sorularında Aile Konuları" ismiyle yayınlandı. Bu kitapçıkta en çok sorulan sorular hakkında alanında uzman kişilerce yazılmış yazılar bulunmaktadır. Bu yayın bizim için bir başlangıç. Bu konuda da devam etmekte olan başka projelerimiz de bulunmaktadır.

Eğitim programlarınızdan bahsedebilir misiniz?

Eğitim programlarımız tek düze basit programlar değildir. Bu programı ilk defa 2008 yılında 80 üyemize uygulamıştık. Şimdi de 109 üyemize ikincisini uyguladık. Üç hafta süren ve çok yoğun bir eğitim programı oldu. Program içerisinde her alandan konular var. Her alanla ilgili uzman kişiler eğitim verdiler. Bu bizim için çok önemli. Çünkü aileyle ilgili sorunların farklı farklı yönleri olma-

sından bahsetmiştik. Biz bu konulara vakıf olmalıyız ki etkili ve yerinde çözümler üretebilmiş, soruları cevaplandırabilmiş olalım.

Bu programdaki seminerler hangi alanlarda yoğunlaştı?

Hem aile ile ilgili meselelerin dinî yönüyle ilgili seminerler var.

Çünkü bizim görevimiz insanların dinî yönden sorularının cevaplandırılması. Tabii ki en çok nikâh, boşanma veya ailedeki hak ve sorumluluklarla ilgili konularda sorular gelir. O yüzden İslam hukukunda nikâh, boşanma, aileyle ilgili ayet ve hadislerin doğru yorumlanmasıyla ilgili seminerler olduğu gibi gelişim evrelerine göre din eğitiminin nasıl olması gerektiği veya aile içi şiddet, cinsel tacizler ya da aile bireylerinin ilişkilerinin düzgün olması için neler yapılması gerektiğiyle alakalı seminerler de vardı.

Bir de sosyal hizmet kurumlarının çalışmalarını tanıtıcı seminerler vardı. Bu seminerleri de o kurumların yöneticileri ya da uzmanları gelip anlattılar. Bunlar bizim için şu açıdan önemli: Diyelim ki SHÇEK'in kurumlarına biz düzenli olarak ziyaretlerde bulunuyoruz. Bu ziyaret o kurumların işleyişini öğrenmek bakımından önemli hem de bize gelen sorularda kişilerin bu kurumlara yönlendirilmesi gerekiyorsa hangi hizmetleri verdiğini de bilmemiz gerekiyor. Arkadaşlarımız kendilerine bir soru geldiği zaman, o soruyu kendilerine soran kişileri bu kurumlara yönlendirilmeleri gerekiyorsa bu kurumların Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nda çalışmakta olan kişilerce bilinmesi gerekiyor. Çünkü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu diyoruz, rehberlik kısmından kastımız şu; bizim soruyla ilgili cevaplayacağımız kısım bittikten sonra eğer o kişinin belli kurumlara yönlendirilmesi gerekiyorsa bu rehberlik kısmı oluyor.

Yani sorunların çözümlenmesinde kurumlar arası bir birlik-telik var?

Evet, devletin kurumları olabilir, belediyenin kurumları olabilir ya da kişi kendisinin farkında değildir bir psikiyatriste gitmesi gerekiyordur. Bu durumda olan kişileri il-

Kişilerin kendi anne-babasından gördüğü bir aile modeli var. Bir de kendi kurdukları aile yaşantıları var. Bunun üstünden de on-onbeş yıl gibi belirli bir süre geçmiş ise yeni oluşan beklentilere karşılıklı olarak cevap veremiyorlarsa problemler yaşanabiliyor.

gili yerlere yönlendiriyoruz. Yani dini soru sormak için sizi arayan kişinin aslında bir psikiyatrist yardımı alması gerektiği durumlar olabiliyor. O zaman onları oraya yönlendiriyoruz. Soruyu soran kişiyi "sorunuzun halledilmesinde dini bir yön olmadığını" belirterek ilgili yerlere yönlendiriyoruz. Bunu yönlendirebilmemiz için

de temel bilgilere sahip olmamız gerekiyor. Yani diyelim ki, bir kişinin obsesif takıntıları var ve bu durumu vesvese olarak değerlendirip bize gelebiliyor. Biz ona cevap versek bile tekrar tekrar gelip yine soruyor. Bu kişilerin aile hayatında problemler ortaya çıkıyor. Biz soruyu sadece dini yönden cevaplandırıp bırakırsak o kişinin tedavi olması imkânsız olur. Biz onlara diyoruz ki; "Sizin bir psikiyatristten yardım almanız gerekiyor." Ama bunun psikolojik bir rahatsızlık olduğunu bilmezsek sadece dini olarak cevaplandırırız. Bunun için obsesyon, depresyon ve panik atakla ilgili de kursumuzda bir seminer vardı. Günümüzdeki pek çok sorunun cevabı klasik kitaplarda yer almıyor. O yüzden güncel dini meselelerle ilgili de Prof. Dr. Hayrettin Karaman hocamızdan da seminer aldık. Yani pek çok alanda, kırk küsur konuda arkadaşlarımıza seminerler verildi. Tabi ki biz bu konuda uzman olmadık ama nerelere yönlendirebileceğimizi öğrenmiş olduk. Devletin ve belediyenin kurumlarını, imkânlarını tanımış olduk ve gerektiğinde onlara yönlendirebileceğimizi öğrenmiş olduk. Bunun haricinde bizim belediyenin kuruluşlarıyla ortak çalışmalarımızın olduğunu söylemiştim. Mesela Özürlüler Müdürlüğü'yle ortak bir çalışmamız var. Buralarda özür-lü ve ailelerine yönelik moral motivasyon seminerleri düzenleniyor. Ayrıca darülacezelere arkadaşlarımız düzenli olarak ziyaretlerde bulunuyorlar.

Darülacezelerde ne tür faaliyetler düzenleniyor?

Darülaceze gibi kurumlarına gidildiğinde buradaki kişilerin ihtiyaçlarına göre sohbet yapıyorlar, özel dinî günlerde programlar hazırlıyorlar. Bazen sadece onlara arkadaşlık etmek bile yeterli olabiliyor. Çünkü o kişinin söylediğiniz şeyi anlaya-

Bizim yaptığımız şey kişilerin aileyle ilgili konulardaki sorularına dini yönden bir cevap vermek ya da tavsiyede bulunmaktır. Bizim ihtiyacına cevap veremediğimiz zamanlarda kişileri ilgili yerlere yönlendiriyoruz. Bu konuda da açıkçası çok titiz davranıyoruz.

cak durumu olmayabiliyor. Çok yaşlı olabiliyor, yatalak olabiliyor veya şuuru gidip gelebiliyor.

Buralara anneler günü, babalar günü gibi özel günlerde mi gidiliyor?

Yok, onlar düzenli olarak devam eden faaliyetler. Çünkü bi-

zim kurum olarak sosyal hizmet kurumlarıyla, aileden sorumlu devlet bakanlığıyla protokollerimiz var. Ziyaretlerimizi bu protokoller çerçevesinde gerçekleştiriyoruz. Rehabilitasyon merkezlerine de, çocuk evlerine de ziyaretlerimiz bu kapsamda devam ediyor. Bu bir protokol çerçevesinde süren bir çalışma.

Yaptığınız çalışmalar hakkında kurumlardan veya kişilerden sizlere geri dönüş nasıl?

Yaptığımız bu programlarla birincisi, devlet kurumlarıyla, sivil kuruluşlarla bir bağlantı kurmuş olduk. Bu çok önemli. İkincisi, halkla irşad programlarıyla zaten bir bağımız vardı. İşin içerisine bir de aile konusu girince insanlar daha ilgili olabiliyor. Bu açılardan bakıldığında gelen tepkiler çok olumlu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alanda da faaliyet göstermesi açısından önemli. Belki bizim yaptığımız faaliyetlerin ne olduğunu bilmeyen sivil toplum kuruluşları ve meslek kuruluşları tedirgin olabiliyorlar. Biz bütün üyelerimize söylüyoruz ki, "Siz bir aile danışmanı değilsiniz, siz bir psikiyatrist değilsiniz bunların bilincinde olarak görüşmelisiniz." Yani bizim yaptığımız şey kişilerin aileyle ilgili konulardaki sorularına dini yönden bir cevap vermek ya da tavsiyede bulunmaktır. Bizim ihtiyacına cevap veremediğimiz zamanlarda kişileri ilgili yerlere yönlendiriyoruz. Bu konuda da açıkçası çok titiz davranıyoruz. Bizim ne yaptığımızı bilmeden karşı çıkmak mantıksız bir şey, çünkü dinin müdahil olmadığı bir alan yoktur. Zaten aile dinin en temel ilgi alanlarından birisidir.

Ayrıca İstanbul Müftülüğü Türk Tasavvuf Müzikleri kadınlar ve erkekler korusu da Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu çatısı altında muhtelif zamanlarda konserler vermişlerdir. Kadınlar korumuz sadece kadınlardan oluşan izleyicilere konser icra etmiş iken erkekler korumuz halkın geneline yönelik konserler vermişlerdir. Dinin estetik yönünü ifade eden bu çalışmalar dinleyicilerden olumlu

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları bize dinin öğretilmesinde yeni sahalara açtı. Artık İlahiyat fakültelerinin de bu özel alanlarda İslâm'ın temel prensiplerinin öğretilmesi, değerler eğitiminin verilmesi gibi konuları müfredatına dahil ederek bizlere yol göstermeleri gerekir.

tepkiler olarak bize dönmüştür.

İstanbul sakinleri sizlere nasıl ulaşabilirler?

İlçe müftülüklerini aradıklarında veya bizzat gittiklerinde oradaki görevlilerle görüşebilirler. Kompleks soruları varsa yüz yüze görüşmeleri daha iyi olacaktır. Her ilçemizin bir mail adresi vardır. Buralara mail

de atabilirler. Aynı şekilde İstanbul Müftülüğü'ne de telefon veya mail yoluyla ulaşabilirler. Eğer gidip görüşmek isterlerse de İstanbul Müftülüğü'nün Nuruosmaniye'deki ek binasında Aile İrşat ve Rehberlik Büromuz faaliyetlerini yürütmektedir. İlçelerdeki aile bürolarımızın kendilerine özel programları vardır. Bazı ilçelerimiz seri eğitim seminerleri düzenlediler. Aile okulu formatında programlar yaptılar. Mesela Fatih, Kadıköy, Maltepe, Bağcılar gibi müftülüklerdeki Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarındaki arkadaşlarımız uzun süren, birbirine bağlı seminerler verdirdiler.

Bu seminerler müftülük salonlarında mı oldu yoksa kültür merkezlerinde mi gerçekleştirildi?

Fatih'te yapılan müftülüğün salonunda yapıldı. Kadıköy'deki farklı yerlerde yapıldı. Bazıları salonlarda, bazıları Kur'an Kurslarında, bazıları camilerin salonların olmak üzere çeşitli yerlerde yapıldı. Yani her ilçe imkânları ne ise ona göre çalışmalarını yürütmektedir.

Farklı kurumlarla irtibata geçilerek mi gerçekleştirildi?

Tabii ki bazıları sivil toplum kuruluşlarıyla irtibata geçerek onlardan psikolog veya eğitimci desteği alıyorlar. Belediyenin hizmetlerinden, uzmanlarından yararlanıyorlar. Ya da özel olarak çalışan uzmanlardan yardım olarak seminerler düzenliyorlar. Böylece bir bütünlük içerisinde aile seminerleri veriliyor. Bu açıdan önemli bir faaliyet diye düşünüyorum.

Son olarak şunu söyleyebilirim. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları bize dinin öğretilmesinde yeni sahalara açtı. Artık İlahiyat fakültelerinin de bu özel alanlarda İslâm'ın temel prensiplerinin öğretilmesi, değerler eğitiminin verilmesi gibi konuları müfredatına dahil ederek bizlere yol göstermeleri gerekir. ■

AŞK VE EVLİLİK ARASINDA İRŞAT BÜROLARI

Sibel ERASLAN*

□ Aile meselesi açılınca, bu bağlamda Doğu toplumlarına pozitif atıflar yapmak sosyolojik bir ezber haline gelmiş. Oysa son istatistiklere, hukuk bürolarının iş yüküne ve mahkeme kapılarına asılı dava konularına baktığımızda, çağımızın ciddi çalkantıların hayli nasibini almış bir aile kavramıyla karşılaşıyoruz.

Bir yandan televizyon kanallarında epey revaç bulunan izdivaç programlarıyla avutalım kendimizi. Ama diğer yandan evlilik konusunda toplumsal ve incelemeye değer bir yorgunluk olduğu da ortada. Üniversite gençleri arasında yapılan mülakatlar bile, gençlerin birbirine güven ve özveri noktasında evliliğe şüphe ve endişeyle

yaklaştığının en hayati kanıtlarından... Keza toplumsal anlamda ön planda olan medyatik kişiliklerin yaşadıkları buhranlı yaşam, travmatik aile manzaraları, özgürlük ve serbestlik adına işlenen özendirici egoizm örnekleri, televizyon dizilerinde önemli yer tutan ihanet, aldatma gibi tüm kötümser senaryolar bir araya geldiğinde... İnsanların evlilik ve aile kavramından korkup ürkmeleri işten bile değil ne yazık ki... Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken bir toplumun sosyal yapısı hakkında bilgi edinmek isterseniz gazetelerin üçüncü sayfalarında yer alan suç haberlerine göz atınız derdi hocalarımız. Bizde üçüncü sayfa cinayetleri ne yazık ki ezici çoğunlukla aile kavgaları, şiddete maruz kalmış kadın ve çocuklar, töre cinayetleri, kız meselesi yüzünden çıkmış hadiselerle doludur. Siyasetten magazine neredeyse tüm rol modellerin cinsel suçlar sarkacında karşımıza çıkabileceği bu fırtınalı medya bombardımanı, kuşkusuz aile ve evlilik aleyhine giderek kuvvetleniyor.

Geçtiğimiz yıllarda, İstanbul'un değişik semtlerinde, camilerin duvarlarındaki panolardan fark ettim "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları"nı... Seminerler halinde düzenlenen programlarda aile içi iletişimden tüketici haklarına kadar bir dizi hayati konu...

Uzmanlar eşliğinde halka açık toplantılar halinde önemli bir işe başlamış Diyanet... Uzun yıllar boyu, sadece ahirete dair ve ölümle ilgili olduğu zannedilen mâbetlerimizin, aslında hayatın atan kalbine denk canlı bir ritme sahip olduğu gerçeğine gözlerimizi yummuştuk hep... Ölümler ve mezarlıklardan ibaret bir din algısı, mâbetlerimizi hayatın içinden çıkarmıştı neredeyse...

Halbuki Kur'an, Hayat Kitabı ve Resulullah (s.a.v.) beşerdi. Biz katı bir diyalektikle ayırdığımız; hayat/ölüm, dünya/ahiret sarkaçlarında, sınırlarımızı hep ölüme karşı güçlendirmeyi seçtik. Manevî, moral değerlerse, bir tür uyuşukluk bir tür geri kalmışlık hissiyatıyla dışlandılar... Başarıya fikse olmuş güncel hayatın içinde her şey bir yarışmaya, her şey sadece gücü olanın ayakta kaldığı bir arena müsabakasına dönüştü... Şimdiyse kanyan, sızlayan modern halimize bakarak, yeni bir çıkış yolu arıyoruz.

Aile ve evlilik denildiğinde herkes kendi durduğu yerden, tanıklıkları ve gözlemleri üzerinden çözüm-

ler üretmeye çalışıyor şüphesiz. Her şeyi, sonuna kadar mükemmel ve pürüzsüz, hiçbir derde tasaya katlanmadan yaşamak dürtüsü, sadece materyalistlere has bir çılgınlık değil. Biz muhafazakâr ya da mütedeyyin kesimde de var aynı mükemmellik. Aile sorumluluk demek oysa, bakıma muhtaç çocuklar, ihtiyarlar, sağlık ve hastalık, en önemlisi maişet ve infak derdi, elbette, hayatın içinden geçerken çeşitli sınavlarla imtihana çekildiğimiz sahalardır... Ama biz, hiçbir sınavla karşılaşmaya hazır değiliz, istemiyoruz.

İkisi asla bir araya gelmezmiş gibi duran aşk ve evlilik bahsinde de öyle... Herkes durduğu köşeden bakarak konuşuyor. Meselâ Murat Belge geçenlerde yapılan anayasa değişikliği tartışmalarına, kendi evlilikleri üzerinden bir örnekle açılım getirdi. Aynı kadınla uzun süreli evli kalmak bile bu kadar zor hatta imkânsızken, aynı anayasa ile ne kadar gidebilir meâlinde cümlelerdi bunlar.

Esprili ama bir o kadar da tedirgin edici, gerçekliği olan, çarpıcı bir benzetmeydi Belge'ninki... Bunun karşısında ve aile taraftarı yazarlar arasında zikredebileceğimiz Yavuz Bahadıroğlu ve Mehmet Paksu gibi yazarların, evlilik ve aile konusundaki pozitif hararetle devam eden yayımlarını da takip ediyoruz. Bahadıroğlu ve Paksu, Belge'nin aksine aşk evliliklerinden yana...

Benim durduğum yerse daha netameli bir alan... Zira hukuk bürolarında, daha ziyadesiyle iyi giden değil, iyi gitmeyen evlilikler konuşulur. Hukuk, yolunda işleyen şeylerle uğraşmaz çünkü, benim dinlediğim ve masama gelen hayat öykülerindeyse ne Belge'nin aşırı gerçekçi ve süper egoya has mükemmeli ne de mütedeyyin kesimin aşk vurgulu romantik mükemmeli var. Ortada, ayakta durmaya çalışan, kırık ama çare arayıcı kişilerin dolandığı bir alacakaranlık kuşağında benim masam...

Bir mesele Diyanet'in ve Müftülüğün gündemine girebilmişse, had safhada imdat çılgılığı duyuluyor demektir. Bu yüzden müftülüklerle ilgili olarak kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nı çok önemsiyorum.

Benim bir yazar olarak durduğum yer, İslâmî kimliğimin gereği şüphesiz ki aileci bakış açısına dayalıdır.

Bu ilkesel olarak böyledir böy-

Aytmatov'un meşhur hikayesi "Al Yazmalım Selvi Boylum"daki soru müthiştir mesela, emek aşktan daha az mı değerlidir... Repliklerini neredeyse ezberlediğimiz o meşhur filmi hatırlayınız... Kadınların çoğu içten içe Kadir İnanır'ı tutsa da hikayenin sonunda götürüp oylarını Ahmet Mekin'den yana kullanır, yani emekten, gayretten, sabırdan yana...

le olmasına da... Her an sokakta kurulmuş bir masada çalıştığım içindir belki, işlerin muhafazakâr dediğimiz kesimlerde de iyi gitmediğini bilecek bir pozisyondayım... Peki bizim "güçlü aile" efsanemize ne oldu?

Sevgili yol arkadaşım, yazar Cemil Tokpınar da affetsin, "Ömür Boyu Aşk" mevzu mesela... Bir dua olabilir belki ama bunu bugünde ne kadar yaşıyoruz, ne kadarıyla gerçekçi, emin değilim... İşin garibi, aşkı bu kadar büyütme ve evliliklerin olmazsa olmazı haline getirmeye gerek var mı?

Aşk, evliliği ayakta tutan başlı başına tek değer midir?

Aşk olmasa da sürebilir mi evlilikler...

Veya tam tersi aşk olduğu halde tarafları ve özellikle çocukları çeşitli travmalara sevk edebiliyorsa, aşka rağmen devam etmeyebilir mi aynı evlilikler?

Evlilik dendiğinde, devam etmesi için en önemli sebeplerden birisi olarak çocukları görüyorum. Çünkü bir çocuğun yetişebileceği, yaşayabileceği en sağlıklı yer ailedir. Bu yüzden çiftler, karşılıklı aşkı/tutkuyu yitirmiş olsalar da ve özellikle şiddet de yoksa, o evlilik, çocukların büyüyüp yetişmesi için de olsa, asgari şartlarda devam edebilir diye düşünüyorum.

Bahadıroğlu'nun, Paksu'nun, Tokpınar'ın evli çiftlere verdiği nasihatleri elbette ben de okuyorum. Hatta Yavuz Bey'in geçenlerde evlilikte aşk konusunda okuyucularına sunduğu testi ben de uyguladım... Ama belki cinsiyet ve meslek farkıdır, bilemem sebebinin...

Evlilikte aşk konusunun abartılmaması gerektiğini düşünüyorum.

Yani çiftlerin birbirleriyle arkadaş olması, hayatın zorluklarına karşı dayanışması, birbirlerine şefkati, niçin her Allah'ın günü birbirlerine seni seviyorum demeleri ya da birbirlerine tutkuyla dokunma isteklerinden daha az değerli olsun?

Aytmatov'un meşhur hikayesi "Al Yazmalım Selvi Boylum"daki soru müthiştir mesela, emek aşktan daha az mı değerlidir... Repliklerini neredeyse ezbere bildiğimiz o meşhur fil-

Aile sorumluluk demek, bakıma muhtaç çocuklar, ihtiyarlar, sağlık ve hastalık, en önemlisi maişet ve infak derdi, elbette, hayatın içinden geçerken çeşitli sınavlarla imtihana çekildiğimiz sahalardır... Ama biz, hiçbir sınavla karşılaşmaya hazır değiliz, istemiyoruz.

Keza toplumsal anlamda ön planda olan medyatik kişiliklerin yaşadıkları buhranlı yaşam, travmatik aile manzaraları, özgürlük ve serbestlik adına işlenen özendirici egoizm örnekleri, televizyon dizilerinde önemli yer tutan ihanet, aldatma gibi tüm kötümser senaryolar bir araya geldiğinde, insanların evlilik ve aile kavramından korkup ürkmeleri işten bile değil ne yazık ki...

mi hatırlayınız... Kadınların çoğu içten içe Kadir İnanır'ı tutsa da hikayenin sonunda götürüp oylarını Ahmet Mekin'den yana kullanır, yani emekten, gayretten, sabırdan yana...

Aşk, hepimizin saygı duyduğu, pırıltısından gözlerimizin kamaştığı, bahsi geçtiğinde akan su-

larımızın durduğu muhteşem bir kavramdır elbette...

Ama evliliklerimizin her anına eşlik edecek bir mükemmellik kıstası da olmasa gerek...

Kardeşinizi niçin seversiniz, çocuğunuza çok kızsanız bile niçin seversiniz, anne babanız, arkadaşlarınız...

Çok mükemmel oldukları için mi sevilirler?

Hayır...

Severiz onları o kadar...

Hatalarına eksikliklerine rağmen severiz...

Evliliklerdeki aşk vurgusu, gençler üzerinde derin bir beklentiye sebep oluyor. Bir sihirli değnek bekleniyor evlilik sonrasında. Bunu bulamayınca da gençler çabuk yoruluyorlar, çabuk yoruluyoruz evliliklerden. Aşkı bulamamak canımızı sıkıyor, niçin şu ünlü yazarlar, ünlü politikacılar gibi değiliz diye soruyor kadınlar erkekler...

Elbette nikâhta keramet vardır, böyle söylemiş bizden önceki tecrübeli çınarlar... Ama kerameti biraz da kendimizde aramak gerekmiyor mu? Bendeniz evlilik ve evlilikte aşk konusunda yazıp konuşanların gayretini de bu yüzdendir sanırım, aşkı çiftlere has bir tutku olmaktan çıkarıp, hayata bakış açısı haline getirmek şekliyle okumaktan, dinlemekten yanayım...

Ama nasıl?

Yani bunun pratiği bu çağda nasıl gerçekleşecek?

Müftülüklerin Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nı da bu yüzden, hem çok önemsedim hem de meselenin gelip dayandığı ciddi boyut konusunda bir kez daha sarsıldım... Diyanet ve din, bize bu konunun pratiği hakkında hayatın içinden tecrübeler getirecektir kuşkusuz... Hepimizin nasihata, hepimizin kalplerimize sekinet verecek dingin çağrılara ihtiyacı var cidden... ■

Eşler sabırla, fedakârlıkla evlilik hayatını sürdürme gayretinde olmalıdır.

GÜNÜMÜZ AİLE SORUNLARI

Rahime BEDER ŞEN*

□ Toplumların geleceği, güçlü ve sağlam bir aile yapısına sahip olmalarına bağlıdır. İnsanlık tarihinin en eski ve en önemli kurumu olan aile, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte ortaya çıkan toplumsal sorunların küreselleşme ile daha da çeşitlenip artması karşısında büyük tehditlerle karşı karşıya kalmış ve kalmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de bilimsel bilgi ve teknolojiye olağanüstü gelişmelerin yaşandığı, iletişim ve etkileşim imkânlarının arttığı, değişim ve dönüşümün hızlandığı bir süreç yaşanmaktadır. Toplumsal yapıda, dolayısıyla ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda büyük bir etki yaratan bu oluşumlar, sosyal hayatı, insan ilişkilerini ve aile kurumunu derinden etkilemektedir.

Günümüzde aile yapısında yaşanan sorunlar, değişen insan ilişkileri, tutum ve davranışlar, artan boşanma oranları, tek ebeveynli yaşam, nikâhsız birliktelikler, erken/geç evlilikler, eşcinsel evlilikler, çocuğa bakışta ve doğurganlık oranlarındaki değişimler şeklinde kendini göstermektedir. Bu değişimler, üyelerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılıksız olarak giderme; neslin devamını sağlama, çocuğu hayata hazırlama, kültür aktarımını gerçekleştirme ve bireylerin biyolojik ihtiyaçlarını toplumun kabul ettiği yollardan sağlama gibi fonksiyonları olan aileyi ve toplumu olumsuz etkilemektedir.

Aile, eşler açısından da çok önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Anne, baba, karı, koca olma sorumluluğu bireylerin yaşamında önemlidir. Bir bütünün parçası olma kişiyi mutlu kılmaktadır. Düzenli ve istikrarlı bir yaşam vaat ettiği için aile, eşlere psikolojik ve sosyal destek sağlamaktadır. Bu durum aile kurumunun yerine getirdiği psiko-sosyal fonksiyon ile açıklanabilir.

Aile kurumu biyolojik fonksiyonu ile insanın cinsel ihtiyaçlarını sağlıklı ve güvenli karşılamasını mümkün kılarak toplumun devamını sağlar. Bu durum sosyal yapı unsurlarından güvenlik, hukuk, sağlık, ahlâk, din ve eğitim gibi kurumların işleyişini kolaylaştırmakta ve düzenlemektedir.

Aile parçalanma, dağılma gibi nedenlerle varlığını sürdürememe tehlikesiyle karşı karşıya geldiğinde ya da fonksiyonlarını gerçekleştiremeyecek kadar zayıfladığında, toplumda ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

18. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa’da başlayan ve tüm dünyaya yayılan sanayi devrimiyle, teknolo-

jik ve ekonomik alanda baş döndürücü bir hızla gelişim ve değişim sürecine girilmiştir. Toplumsal ve kültürel hayatı ciddi bir şekilde etkileyen bu değişime ayak uyduramayan kurum ve yapılar tarihe karışmak zorunda kalmışlardır. Bu değişime hazırlıksız yakalanan aile kurumu hızlı kentleşme, göç ve sanayi devriminin yarattığı yeni yaşam biçimleri ve değerleri ile zayıflamış ve ailenin bölünmesi, parçalanması, tek ebeveynli ailelerin, boşanma oranlarının, evlilik dışı beraberliklerin, nesebi gayri sahih çocukların giderek artması, kültürel ve ahlâki yozlaşma, toplumsal anomali, suç oranlarının artması, alkol ve uyuşturucu kullanımı, şiddetin yaygınlaşması, kimlik bunalımı, millî ve manevî değerlerden yoksunluk, psikolojik rahatsızlıklar, tatminsizlik gibi insanı ve toplumu tehdit eden sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunlar Batı ülkelerine oranla ülkemizde daha düşük oranlarda görülmekle beraber, giderek yükselen bir eğilim dikkati çekmektedir.

Ayrıca aile içi ilişkilerde yaşanan tüm sorunlar başta eşler olmak üzere aile bireyleri arasındaki iletişim bozukluklarından kaynaklanmaktadır. Bugün şiddet, boşanmalar, alkol ve madde kullanımı, çocuk suçluluğu, sokak çocuğu olgusu gibi sorunların temelinde de ailedeki iletişim bozuklukları yatmaktadır.

Modernleşmenin getirdiği oluşumlar, insan ilişkilerini ve toplumu derinden etkilemiştir. Daha önce mutlu ve dengeli yaşamın merkezi olarak değerlendirilen aile bu görünümünden uzaklaşmaktadır. “Ben” duygusunun “biz” duygusunun önüne geçirilmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte, toplumun birey ve aile yaşamı üzerindeki etkisi azalmaya yüz tutmuştur. Eş seçimi, evlenme şekli ve yaşı gibi birçok konuda toplumun aile kuracak kişilere belirli kurallar önerme ve uygulamaya koyma gücü ortadan kalkmıştır/kalmaktadır (Sayın, 1987a). Daha önce her yetişkinin evlenip çocuk sahibi olacağı beklenirken bugün aile kurmak ve çocuk sahibi olmak önemli bir toplumsal

değer olmaktan çıkmakta ve bekâr kalmak ve nikâhsız birliktelik yaşamak alternatif yaşam tarzı olarak nitelendirilmektedir. Daha önce ölene kadar sürdürülmesi için söz verilen evlilikler, çok sıradan bir problemle yıkılabilmektedir (Jones ve diğ., 1995).

Toplumu derinden etkileyen sorunların oluşumunu tetikleyen unsurlarla ilgili olarak toplumsal bir varlık olan insanın tutum ve davranışlarında yaşanan dönem ve toplumsal aşamanın etkilerine de dikkat etmek ge-

Aile içi ilişkilerde yaşanan tüm sorunlar başta eşler olmak üzere aile bireyleri arasındaki iletişim bozukluklarından kaynaklanmaktadır. Bugün şiddet, boşanmalar, alkol ve madde kullanımı, çocuk suçluluğu, sokak çocuğu olgusu gibi sorunların temelinde de ailedeki iletişim bozuklukları yatmaktadır.

rekmedir. Bu gerçekten hareketle, sonuçları açısından aileyi ve toplumu çıkmaza sokan sorunların arkasında "kentlerin sanatı" olan modernizm (Harvey, 1999), sosyal yapı değişikliği (Nirun, 1994), tüm ayrılıkların, çelişkilerin, çatışmaların ve hiziplerin kanıksandığı kent yaşamı (Berman, 2000), akrabalık ve karşılıklı dayanışmanın yerine getirdiği fonksiyonda meydana gelen gerileme (Tamara, 2000), kişinin meslek ve statüsünün insanî ilişkilerde daha belirleyici olması (Kıray, 1999), duygusal ve romantik ilişkilerin "riskli ilişkiler" listesine alınması (Furedi, 2001), gerçekte hayali, doğruyla yanlışlı belirleyecek ayırımın bulanıklaşması (Ritzer, 2000), mutlak evrensel ortadan kaldıran "her şey mübahtır" felsefesinin geçerli olması (Bauman, 2001), Dostoyevski'nin günümüzü en iyi açıklayan "Tanrı yoksa her şey mümkündür" ifadesi (Fromm, 1995), bilimin elde ettiği ilerlemenin geleneksel davranış biçimlerini modası geçmiş göstermesi veya geleneksel davranışların bağlı olduğu kavramlar ve değerler hakkında kuşku yaratması (Lipson, 2003), enformasyon ve küresel toplumun yükselmesine paralel olarak kadının çalışma hayatına katılımı ve kadın hareketleri (Castells, 2006), her şeyi kendi bireysel çıkarı açısından değerlendiren, narsist, bencil, kural tanımayan ve cinsel arzularını dizginlemeyen ve hiçbir edimden dolayı kendini yargılamayan bir kişilik tipinin ortaya çıkarılması (Bozkurt, 2000), medyanın bütün bu riskleri daha da görünür/model alınır hale getirmesi yatmaktadır (Akt. Şentürk, 2008).

Aile parçalanması olarak nitelendirilen boşanma olgusu, karşılanmayan beklentiler, sağlıklı bir biçimde yürütülemeyen ilişkiler, artan çatışmalara bağlı olarak yaşanmakta ve bunların psikolojik, ekonomik, sosyal ve hukukî boyutları bulunmaktadır. Nedenleri, sonuçları ve etkileri toplumdan topluma, zamana ve kişiden kişiye değişiklik gösteren boşanma, evlilik kadar eski bir olgu olmakla birlikte, günümüzde artan

Boşanma sonucunda çocuk, geleceğin sağlıklı yetişkini olmasını sağlayacak normlar ve kültür kodları hakkında yeterince bilgilendirilemeyecek, bu süreç istenildiği şekilde yürütülemeyecek veya aniden sonlandırılacaktır. Çocuk kendi deneyimleriyle sosyalleşecek, topluma tanışacak ve yüzleşecektir.

bir eğilim gösterdiği için güncel sosyal problemler içerisinde değerlendirilmektedir. Bu konudaki veriler, boşanmanın çoğu toplumda ve ülkemizde de arttığını ortaya koymaktadır.

Özellikle 20. yüzyılın son dönemine kadar ülkemizde güçlü aile bağlarının ve dinî inançların etkisiyle beraber toplumda boşanmış bireylere özellikle de kadına karşı önyargılı tutumların olması, kadının ekonomik bağımsızlığının bulunmaması, ailede sorunların çözümlendiği bir dinamik yapının

söz konusu olması vb. faktörler (Arıkan, 1992) nedeniyle toplumsal bir sorun oluşturmayan boşanma olgusu günümüzde nedenleri ve sonuçları bakımından Türk ailesini kuşatan sorun alanlarının başında yer almaktadır.

Bugün Türkiye'de de temel değerlerin zaafa uğraması, günlük hayatın karmaşıklaşması, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, bireyselliğin ön plana çıkması, stres kaynaklarının artmasıyla birlikte tahammülsüz bireylerin yetişmesi, tüketim tutkusu, ailelerin sorumsuz bireyler yetiştirme tarzı, medyanın ürettiği değer kargaşası ile birlikte oluşan ahlakî yozlaşma, evlilikte maddî değerler üzerine kurulan hayat tarzı vb. faktörlerle birlikte toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren şiddet ve boşanma olgusu birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir olgu haline gelmiştir.

Türkiye'deki boşanmaların neden olduğu olumsuzluklar hâlâ ciddi bir sosyal sorun olma aşamasına gelmekle birlikte son yıllardaki artış ve boşanmaya yönelik değer farklılaşmaları yakın gelecekte önemli sosyal sorunların artacağına işaret etmektedir.

Henslin (1992b), artan boşanmaları birbirine uymayan cinsiyet rolleri, farklı yaşam beklentileri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile fonksiyonlarındaki değişim, aile içi iletişimin azalması, boşananlara kurumsal ve sosyal desteğin artması, değişen kocalık ve kadınlık rolleri, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal deği-

şim gibi sebeplere bağlamaktadır.

"Çocuk ve Şiddet Raporu"nda ailenin parçalanması ve ebeveyn görev ve sorumluluklarının yeterince yerine getirilmemesi ile çocuğun saldırgan eğilimli olması arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir (Furedi, 2001). Boşanma sonucunda çocuk, geleceğin sağlıklı yetişkini olmasını sağlayacak normlar ve kültür kodları hakkında yeterince bilgilendirilemeyecek, bu süreç istenildiği şekilde yürütülemeyecek veya aniden sonlandırılacaktır. Çocuk kendi deneyimleriyle sosyalleşecek, topluma tanışacak ve yüzleşecektir.

Boşanma, ailenin ekonomik birim olma, çocuğu eğitme ve kültür aktarımıyla hayata hazırlama, psikolojik ve sosyal destek ve doyum sağlama gibi fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyerek aile kurumunu ve içinde bulunduğu toplumu riske sokmaktadır.

Boşanmaların artması ile birlikte tek ebeveynli ailelerde de bir artış yaşanmaktadır (Walczak ve Burns, 1999). Tek ebeveynli bir ailenin çocuk ve yetişkin açısından geliştirici ve eğitici bir ortam yaratması mümkün gözükmemektedir. Tek bir ebeveynle yaşamak, çocuğun anne ya da baba modeli (Satir, 2001) ve deneyiminden yoksun kalmasının yanında aile içinde farklı cinsiyetin yerine getirdiği psikososyal desteğin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

Son zamanlarda yalnız yaşamak, evlenmemek veya evliliği ertelemek gibi eğilimler artmaktadır. Genellikle şehirli, eğitim ve gelir düzeyi yüksek ve mesleğinde yükselmeyi isteyenler eş, aile ve çocuk sorumluluğu almak istememekteler. Bağımsızlık, mesleğinde yükselmeyi sağlayacak imkânlardan yararlanma ve daha fazla eğlenme anlamları taşıdığı için bekârlık tercih edilen (Kılıçaslan, 2004) bir durum olmaktadır. Araştırmalar eğitim seviyesinin artması ve kadınların çalışma hayatına katılımlarıyla birlikte evlenme yaşının yükseldiğini göstermektedir. Türkiye'de evlenme yaşı ortalama-

Dünyada yaşanan değişim ve dönüşümlerle kendine geniş bir hareket alanı bulan feminist akımlar, eşcinsel baskı grupları ve insan hakları savunucuları geleneksel aile tanımlarını değiştirmeye zorlamaya başlamıştır. Bu çerçevede ailede kadının rolü, çocuk bakımı, erkeğin rolü ve hane reisliği kavramları kısa sayılabilecek bir süre içinde büyük değişim göstermiştir.

ması erkeklerde 26, kızlarda 23 olarak tespit edilmiştir (DİE, 2006). Verilere göre ilk evlenme yaşı sürekli bir yükselme eğilimindedir.

Yakın zamanlardaki bir eğilim de evlenenlerin çocuk yapmamaları veya çocuk sayısını sınırlı tutmalarıdır. Wilkinson ve Geoff Mulgan'ın İngiltere'de yaptıkları araştırmada kadınların yüzde 29'u ile erkeklerin yüzde 51'i çocuk sahibi olmayı olabildiğince ertelemeyi düşündüklerini belirtmişlerdir (Giddens, 2000). Bu durum dünya genelinde doğurganlık oranını düşürmektedir. (Castells, 2006). Çocuğu yetiştir-

mek ve onu hayata hazırlamak eskiden olduğundan daha fazla emek, zaman ve özveri yanında oldukça büyük bir ekonomik sorumluluk getirmektedir. Zira, yaşam koşulları giderek zorlaşıp karmaşıklaşmaktadır (Veevers, 1992).

Dünyada yaşanan değişim ve dönüşümlerle kendine geniş bir hareket alanı bulan feminist akımlar, eşcinsel baskı grupları ve insan hakları savunucuları geleneksel aile tanımlarını değiştirmeye zorlamaya başlamıştır. Bu çerçevede ailede kadının rolü, çocuk bakımı, erkeğin rolü ve hane reisliği kavramları kısa sayılabilecek bir süre içinde büyük değişim göstermiştir. Hatta bu değişimler birçok ülkede yasal hükümlerle garanti altına alınmıştır. Aile, sadece heteroseksüel evli çiftlerden oluşan bir yapı olmaktan çıkmıştır. Bugün dünyanın birçok ülkesi (İslâm ülkeleri hariç) eşcinsel çiftlerin evlenmesini onaylamaktadır. Tabii ki, bu değişimler sadece kanun koyucuların isteğiyle ortaya çıkmış değildir (Acar, 2001). Cinsel hareket özgürlüğü olarak başlayan, ataerkil ailenin heteroseksüel köklerine saldıran ve aile değerlerinin sadece geleneksel aile tipine indirgenemeyeceğini işleyen lezbiyen ve gay evliliklerin Amerika ve birçok Batı ülkelerinde hızla artmasının (Castells, 2006) arkasında değişen aile tanımları kadar, eşcinsel evliliklere ve nikâhsız evliliklere veya evlilik öncesi beraberliklere karşı olumsuz tutum ve davranışların azalması veya toplum üyelerince bu durumun normal kabul edilmesi (Jones ve diğ., 1995), cinselliğin

sadece üreme ile ilgili olmaktan öte, zevk alınan bir ilişki türü niteliğine bürünmesi (Fromm, 1998) gerçeği yatmaktadır.

Bugün "gelişmiş" (!) toplumlarda aile dışında oluşan ve sayıları giderek artan alternatif hayat tarzları, hane halkının kompozisyonunu dönüştürmektedir. Yalnız yaşama, birlikte yaşama, çocuksuz aileler, tek ebeveynli aileler, eşcinsel çiftler gibi daha önceki toplumsal aşamada rastlanmayan veya çok az rastlanan farklı birlikler belirler. Böylece ailenin yapı niteliği değişmektedir. Bu bağlamda eğitim, kültür aktarımı, sosyalleşme ve çocuk yetiştirme merkez birimi olan aile, artık günün belirli zaman dilimlerinin birlikte geçirildiği, geçici mekânlara dönüşmektedir. Yaşanılan değişimler nedeniyle günümüzdeki evlilik, eşler arasındaki dayanışmayı, paylaşımı ve iletişimi bir düzen kurarak koruyan bir kurum olmaktan çıkmakta, yerini birliktelik ve karşılıklı etkileşime bırakmaktadır (Mace, 1992). Evliliğin birlikteliğe, arkadaşlık ve ortaklık gibi ilişkilere dönüştürülmesi, aile kurumunun risk altında olduğu anlamına gelmektedir. Bu değişimle ailenin çocuk yapma, hayata hazırlama ve sosyalleştirme ve ona bir bütünün parçası olduğu düşüncesini kazandırma fonksiyonları ortadan kalkmaktadır. Eşcinsel evlilikle kurulan ailelere verilen evlat edinme hakkının fonksiyonelliği düşünülemez. Böyle bir yapıda çocuk, hem anne hem baba hem de anne baba beraberliği modellerinden yoksun kalmakta, büyük sorunlar yaşayabilmektedir.

Yine nikâhsız birliktelikler, kişisel ve toplumsal sorumluluk esasına dayalı olarak kurulmadıkları için uzun soluklu olmamakta, kısa süre içinde de dağılmaktadır. Bugün her üç çocuktan biri, evlilik dışı dünyaya gelmektedir (Furedi, 2001). Dolayısıyla, evlilik dışı birlikten olma çocuk sayısında bir artış gözlemlenmektedir. Bu durum çocuk açısından "sosyal dışlanma" riski taşımaktadır. Aile kurumunun dayanışma, destek olma ve koruma fonksiyonlarından yoksun olan bu kişilerin, ekonomik ve sosyal risklerle karşı daha açık oldukları bilinmektedir. (Kierman, 2002).

Yalnız yaşama özellikle Batı ülkeleri başta olmak üzere artan

bir seyir halindedir. İngiltere'de 7 milyon yetişkin yalnız yaşamaktadır ve Social Trends Dergisi'nde 2020'de tek kişilik hanelerin toplamının % 40'lara varacağı tahmin edilmektedir (Furedi, 2001).

Alternatif üreme teknikleri de aile kurumunu tehdit etmektedir. Suni döllenme, sperm bankaları, taşıyıcı anneler, genetik mühendislik ürünü bebekler, ailenin ahlâki ve hukukî temellerine karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Çocuğun babasının belirlenmesini engelleyen bu durum, çocuğun sosyalleşme sürecini olumsuz etkileyerek insan neslinin çoğalması bağlamında biyoloji, tıp ve teknolojiyle toplum arasındaki ilişkiyi zedelemektedir (Castells, 2006).

Aile ve toplumu etkileyen sorun alanlarından biri de şiddettir. Bireyin, fiziksel, sözel ve duygusal davranışları kapsayacak biçimde uyguladığı ve diğer bireyin yaralanmasına, sindirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan her türlü hareket veya muamele şiddet olarak tanımlanır. Aile içinde zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç göstermek, öfke, stresini atmak amacıyla bir bireye yöneltilen her türlü hareketi de şiddet olarak belirtmek gerekir. Şiddete maruz kalanların yüzde 90'dan fazlası kadınlardır. Bu durum konunun önemini açık olarak göstermektedir. Kadına eşi tarafından uygulanan şiddet tarihsel süreçte hemen her toplumda görülmüş ve görülen bir problemdir. Çocuğa ve yaşlılara yönelik şiddet olaylarında da artışların kaydedilmesi toplumun değer kaybına uğramasının bir göstergesidir.

Çok farklı nedenlerden beslenen şiddet olgusu karmaşık bir toplumsal sorun olup toplumda farklı araçlarla yeniden üretilebilmektedir. Bu nedenle sağlıklı bir toplum yapısı, her şeyden önce, şiddete dayanan ilişkilerin en aza indirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Gerek aile içinde gerekse toplumsal alanda bireylere yönelik her şiddet olgusu, çok çeşitli faktörle ilişkili olan ve önemle üzerinde durulması gereken bir problem alanı oluşturmaktadır. Şiddet kuşaktan kuşağa aktarılan bir sorun çözme biçimi olarak algılandığı sürece aile ve toplum yaşantısında yer

alacaktır. Bu sorunun çözümü ve şiddet olaylarının en aza indirilmesi için kısa, orta ve uzun vadede çeşitli çalışmaların yapılmasını gerektirmekte; bu yönde gösterilecek çabada başta eğitim, güvenlik ve medya olmak üzere tüm toplumsal kurumlara önemli görevler düşmektedir.

Aile ve toplum hayatını giderek olumsuz olarak etkileyen bir diğer alan da medya olarak sınıflandırılan gazete, dergi, radyo ve televizyon yayıncılığının ötesinde alternatif bir medya olarak işlev kazanan internet ve taşınabilir bilgi iletişim teknolojileridir. Özellikle internet kullanımı tüm dünyada yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Birbirine bağlı milyonlarca bilgisayardan ve bilgisayar ağlarından oluşan büyük bir ağ olan internet, bir medya ve iletişim aracıdır. Sınırsız alana sahip olması nedeniyle alternatif içeriklerin tümünün yer almasına ve isteyen herkesin içerik belirleyici olarak katılabilmesine imkân veren internet, kullanım yerine göre hem kişiler arası iletişim hem de kitle iletişim aracı olarak işlev görmektedir. İnternet kullanımının faydalarının yanında kişilere ve sosyal çevrelerine önemli zararlar verebilecek bir niteliği de bulunmaktadır. En fazla kullanılan içeriklerden biri olan sosyal ağlar (deviantart, facebook, myspace, twitter, wikipedia, youtube vb.), internette üye olarak dâhil olunan iletişim ve paylaşım ortamları olarak video paylaşımlarına, hem yazılı hem sözlü hem de görüntülü paylaşım ve yazışmaya imkân verirken, bilinçsiz kullanımı halinde birçok olumsuzluğa yol açabilmektedir.

Bilgisayar ve internet bağımlılığı literatüre bir bağımlılık türü olarak girmiştir. Bu durum bireyin sosyal ilişkilerini bozmakta, günlük yaşantısını ve aile hayatını olumsuz etkilemektedir. Sanal dünyada yer alan ahlaksız içerikler, sanal ilişkiler bireylerin evlilik ilişkilerine de zarar vermektedir. Sosyal paylaşım siteleri sayesinde gerçekleşen ilişkiler yüz yüze bir ilişki kurmayı gerektirmediğinden kişinin kendini saklamasını, gerçekliğinden kaçmasını ve sahne bir dünya kurmasını sağlar. Bu durum bireylerin sağlıklı ilişkiler kurmalarını engeller. Evlilikleri ve aile ilişkilerini temelinden sarsan aldatma olgusu günümüzde sosyal paylaşım sitele-

ri aracılığıyla da gündeme gelmektedir. Benlik saygısı düşük kişilerin eşlerini aldattıkları bilinmektedir. Bu tür olayların yaşanması aile ve toplum huzurunu bozan etkiler yarattığı için çocuklarımız ve gençler başta olmak üzere aile bireylerimizi internetin zararlarından korumalıyız. İnterneti gerektiğinde, denetimli ve belirli sürelerde kullanmalarını sağlamalıyız.

Sonuç ve Öneriler

1- Aile ve toplumu etkileyen sorun alanlarının muhataplarının (aile üyeleri) bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve rehabilitasyonunun sağlanması, aile destek hizmetlerine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ailelere götürülecek hizmetlerin koordinasyonunda kurumlar arası işbirliği önem taşımaktadır.

2- Toplumsal sorunların çözümünde yaşanan süreci iyi anlamlandırmak, aile yaşantımızdan başlayarak değişim ve dönüşümü toplumsal değer ve kültür sistemimize uygun bir biçimde gerçekleştirmek büyük önem taşımaktadır. Burada, medyaya büyük sorumluluk düşmektedir. Kitle iletişim araçlarının tutum ve davranışlar üzerindeki etkilerinin güçlü olduğu gerçeğinden hareketle izlenme rekorları kıran dizilerde yer alan boşanma, yalnız yaşama ve nikâhsız birlikteliklerin normalleştirilmesinin aile kurumuna yönelik olumsuz sonuçlarının artık fark edilmesi gerekmektedir. Toplumun ilgisine sunulan yayınların, toplumun değerleri, kabulleri ve beklentileriyle örtüşmesi oldukça önemli görülmektedir.

3- Hem aile üyeleri hem de toplum için olumsuz sonuçlar doğurduğu tespit edilen boşanmaları en aza indirebilmek için araştırmalar yapılmalı ve aile bireylerine ve evlenecek bireylere eğitimler verilmelidir.

4- Toplamların geleceği olarak görülen çocuğun yaşadığı çevre hakkında bilinçlenmesi, inanç ve değer yargıları ile yetişmesi ve sosyalleşmesi, sosyal ilgi düzeyinin yükselmesi açısından ebeveynlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri, tutum ve davranışlarıyla çocuklarına iyi bir model oluşturmaları, aile içi yaşantılarında çatışmayı

hâkim kılmamalarını sağlamak amacıyla eğitilmeleri gerekmektedir.

5- Aileden sorumlu Devlet Bakanlığı bünyesinde yer alan başta Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olmak üzere Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü gibi kurumlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Halkın bu konuda bilinçlendirilmesi, bu mekanizmanın varlığından haberdar edilmesi ve yararlandırılması kadar hizmeti verecek kurumların sayılarının artırılması, var olanların iyileştirilmesi gerekmektedir. Ailelerin karşılaştığı problemlerin çözümünde, ailelerin korunması, güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi açısından dünyadaki sağlıklı uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.

6- Aile ve toplumdaki olumsuz etkileri ortadan kaldırmak üzere toplumsal bilinç ve sorumluluk ve işbirliği içinde hareket edilmesi gerekmektedir. Zengin kültürel tecrübeler ışığında bilgi eksikliğini giderme yönündeki adımlarla çözüm arayışlarına gidilmelidir.

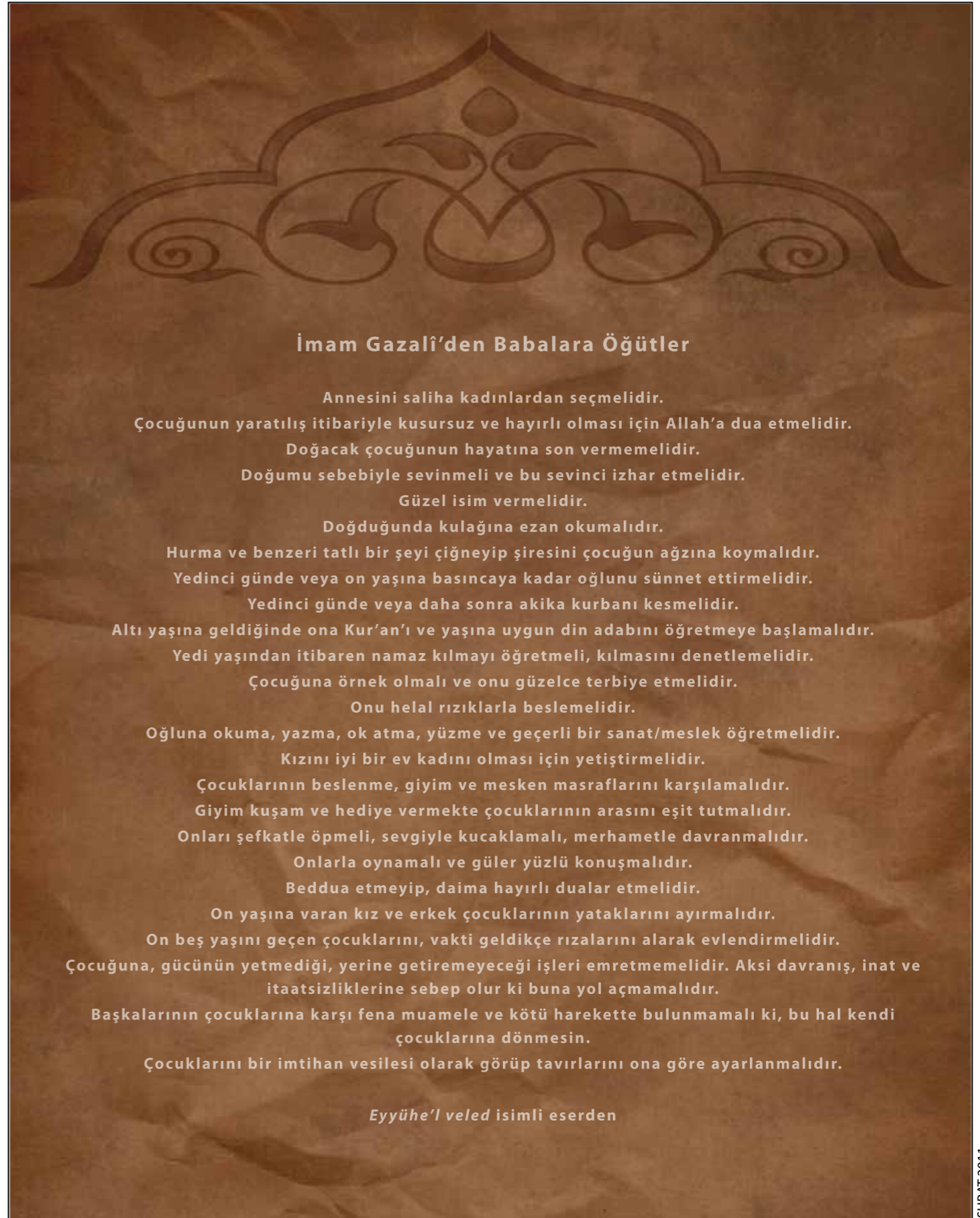
7- Toplumda demokrasi kültürünü geliştirmek, şid-

detle ilgili farkındalık oluşturmak için sürekli ve yaygın etkinlikler yapılmalıdır. Kurumların, ailenin ve toplumun gelişimi-değişimi sosyolojik olarak araştırılmalı ve çözüm üretilmelidir.

8- Ailenin ve sosyal konuların ihmali, Batı ülkelerini önemli toplumsal sorunlarla karşı karşıya getirmiş ve aile politikalarının kapsamlı bir şekilde ele alınmasına ve uzun vadeli stratejik planların hazırlanmasına neden olmuştur. Uzmanlar, aile politikalarının oluşturulması aşamasında toplumsal sorunların devlete maliyetinin saptanarak kalkınma plan ve programlarında da dikkate alınmasının önemine dikkat çekmektedir. Sosyal sorunların sonuçları açısından toplumsal maliyetinin yüksek oluşu, koruyucu-önleyici çalışmaların aile politikalarında ana konulardan biri olmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle ülkemizde de sosyal politikalara önem verilmesi, sosyal sorunlara yönelik kapsamlı araştırma sonuçları ve istatistikî göstergelerin, geleceğe dönük çalışmalarda temel hareket noktası olarak ele alınması gerekmektedir. ■

K A Y N A K L A R

- 1 ACAR, Hakan (2001): "Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt : 12, Sayı: 3, Hacettepe Ün. S.H.Y.O.Yay., Ankara.
- 2 ACAR, Hakan (2001): "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde ve Türkiye'de Aile Politikaları", *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, A.A.K.Yay., No: 117, Ankara.
- 3 ADLER, Alfred (2002): *Sosyal Duygunun Gelişmesinde Bireysel Psikoloji*, (Çev: Halis Özgü), Hayat Yay., İstanbul.
- 4 BAUMAN, Zygmunt (2001): *Parçalanmış Hayat Postmodern Hayat Denemeleri*, (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- 5 BERMAN, Marshall (2000): *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, 3. Baskı, (Çev: Ümit Altuğ, Bülent Peker), İletişim Yay., İstanbul.
- 6 BOZKURT, Yveysel (2000): *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alfa Yay., Bursa.
- 7 CASTELLS, Manuel (2006): *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 2. Cilt, (Çev: Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul.
- 8 CHESSER, Barbara (1992): "Making Your Dual-Career Marriage Successful", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M.HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 9 DURKHEIM, Emile (1994): *Sosyolojik Metodun Kuralları*, 2. Baskı, (Çev: Enver Aytekin), Sosyal Yay., İstanbul.
- 10 FROMM, Erich (1998): *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*, (Çev: Aydın Arıtan), Arıtan Yay., İstanbul.
- 11 FUREDI, Frank (2001): *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri*, (Çev: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- 12 GIDDENS, Anthony (2000): *Sosyoloji*, (Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara.
- 13 HARVEY, David (1999): *Postmodernliğin Durumu*, 2. Basım, (Çev: Sungur Savran), Metis Yay., İstanbul.
- 14 HENSLIN, James M. (1992a): "Historical Perspectives On Centuries Of Childhood", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 15 HENSLIN, James M. (1992b): "Why So Much Divorce", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The free Pres, U.S.A.
- 16 JONES, Charles L.; TEPPERMAN, Lorne; WILSON, Susannah J. (1995): *The Futures Of The Family*, Prantice-Hall, New Jersey, U.S.A.
- 17 KIERMAN, Kathleen, (2002): "Disavantage and Demography-Chicken and Egg", *Understanding Social Exclusion*, (Ed: J. Hill; J.Le Grand; D. Piachaud), Oxford University, New York.
- 18 KILIÇASLAN, Ayşegül (2004): "Ebeveynliğe Geçiş", *Evlilik Okulu*, (Edit: Haluk Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 19 KIRAY, Mübeccel B. (1999): *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yay., İstanbul.
- 20 LIPSON, Leslie (2003): *Uygurluğun Ahlâki Bunalımları Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?*, 2. Basım, (Çev: Jale Çam Yeşiltaş), İşbankası Kültür Yay., İstanbul.
- 21 MACE, David R. (1992): "Issues In Marriage", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourth Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 22 NİRUN, Nihat (1994): *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Sayı: 73, Ankara.
- 23 RITZER, George (2000): *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, (Çev: Şensüer Kaya), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- 24 RUBERSTEIN, Carin (1992): "Adjusting To The New Arrival Is There Sex After Baby?", *Marriages And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 25 SAYIN, Önal (1987a): "Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi", *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir.
- 26 SAYIN, Önal (1987b): "Toplumun İşleyişini ve Değişimini Belirleyen Tarihsel Toplumsal Eylemin Özü", *Sosyoloji Dergisi*, Ege Ün. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:1, İzmir.
- 27 SIMMEL, George (2003): *Modern Kültürde Çatışma*, (Çev: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen), İletişim Yay., İstanbul.
- 28 STEIN, Peter J. (1992): "The Divorce World Of Single Adults", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M.HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 29 ŞENTÜRK, Ünal (2008): "Parçalanmış Aile Çocuk İlişkinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- 30 TAMARA, K. Hareven (2000): *Families, History and Social Change, Life Course and Cross Cultural Perspectives*, Westview Pres, New York.
- 31 VEEVERS, Jean E. (1992): "Life Style Diversity: Marriage Without Children Permanent Postponement", *Marriage And Family In A Changing Society*, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The Free Pres, U.S.A.
- 32 WALCZAK, Yvette; BURNS, Sheila (1999): *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*, (Çev: İsmail Ersevimi), Özgür Yay., İstanbul.
- 33 YAVUZER, Haluk (1999): *Ana- Baba- Çocuk*, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 34 ZULLINGER, Hans (2000): *Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri*, 2. Basım, Çev: Kamuran Şipal, Cem Yay., İstanbul.
- 35 www.nationmaster.com (14.10.2004).

İmam Gazalî'den Babalara Öğütler

Annesini salih kadınlardan seçmelidir.

Çocuğunun yaratılış itibarıyla kusursuz ve hayırlı olması için Allah'a dua etmelidir.

Doğacak çocuğunun hayatına son vermemelidir.

Doğumu sebebiyle sevinmeli ve bu sevinci izhar etmelidir.

Güzel isim vermelidir.

Doğduğunda kulağına ezan okumalıdır.

Hurma ve benzeri tatlı bir şeyi çiğneyip şiresini çocuğun ağzına koymalıdır.

Yedinci günde veya on yaşına basıncaya kadar oğlunu sünnet ettirmelidir.

Yedinci günde veya daha sonra akika kurbanı kesmelidir.

Altı yaşına geldiğinde ona Kur'an'ı ve yaşına uygun din adabını öğretmeye başlamalıdır.

Yedi yaşından itibaren namaz kılmayı öğretmeli, kılmamasını denetlemelidir.

Çocuğuna örnek olmalı ve onu güzelce terbiye etmelidir.

Onu helal rızıklarla beslemelidir.

Oğluna okuma, yazma, okuma, yüzme ve geçerli bir sanat/meslek öğretmelidir.

Kızını iyi bir ev kadını olması için yetiştirmelidir.

Çocuklarının beslenme, giyim ve mesken masraflarını karşılamalıdır.

Giyim kuşam ve hediye vermekte çocuklarının arasını eşit tutmalıdır.

Onları şefkatle öpmeli, sevgiyle kucaklamalı, merhametle davranmalıdır.

Onlarla oynamalı ve güler yüzlü konuşmalıdır.

Beddua etmeyip, daima hayırlı dualar etmelidir.

On yaşına varan kız ve erkek çocuklarının yataklarını ayırmalıdır.

On beş yaşını geçen çocuklarını, vakti geldikçe rızalarını alarak evlendirmelidir.

Çocuğuna, gücünün yetmediği, yerine getiremeyeceği işleri emretmemelidir. Aksi davranış, inat ve itaatsizliklerine sebep olur ki buna yol açmamalıdır.

Başkalarının çocuklarına karşı fena muamele ve kötü harekette bulunmamalı ki, bu hal kendi çocuklarına dönmessin.

Çocuklarını bir imtihan vesilesi olarak görüp tavırlarını ona göre ayarlanmalıdır.

Eyyühe'l veled isimli eserden

İSLÂM'IN FEMİNİZME YAKLAŞIMI

Kadriye AVCI ERDEMLİ*

Feminist hareketin haklı çıkış noktasına rağmen, kadın sorununa ilişkin taleplerin "fıtrat" unsuru göz önünde tutularak değil de, erkeğin mevcut konumuyla eşitlik dileğine göre şekillenmesi de hatalı oldu. Böylece ev, kadını tutsak kılan bir mekân sayılarak; insan yetiştiren ilk mektep olmaktan, "yuva" olmaktan çıktı. Bu aynı zamanda anneliğin küçümsenmesi, hatta reddedilmesi demektir.

* İstanbul İl Müftü Yardımcısı

□ FEMİNİST HAREKETLER VE GÖRÜŞLERİ

Feminizm, kökleri 19. yüzyıla uzanan, 1960'lı yıllarda gelişen ve erkeklerle eşit sosyal ve politik haklar talep eden bir kadın hareketidir.¹

Feminizm, tarihî süreçte pratik ve ideolojik farklılıklar gösteren, üç dalga geçirmiştir.²

Birinci dalga feminist hareket, genel olarak kadınlar için oy hakkı, eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, eşit işe eşit ücret, evlilik ve ailede eşit haklar, vatandaşlık hakkı gibi konularda mücadele verdiler. Bu dalgada kadınlar, kadınlık ve annelik rolü ile aile içi geleneksel iş bölümünü kabul ediyorlardı. Talepleri; eğitim, ekonomi, sosyal ve hukukî alanlarda erkeklerle aynı konuma gelme etrafında gelişmiştir.³

İkinci dalga feminizm, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktı.⁴ Bu dönem feministlerin eylem ve kampanyalarının merkezi kürtaj hakkı olmuştur.⁵ Yeni feministler artık cinsellik ve doğurganlık gibi konuları tartışma vaktinin geldiğini söylüyorlardı. Kadını her alanda özgürleştirme, çocuk doğurma ve yetiştirme dâhil cinsiyet bağlantılı olan rolleri tamamen terk etme temel hedefleriydi.⁶

1970'de Oxford'da, ilk Kadın Özgürlük Konferansı toplandı. Konferans sonucunda şu talepler benimsendi: Çekirdek aileye alternatifler, eşit ücret, eşit fırsat ve eğitim eşitliği, yirmi dört saatlik kreşler, serbest doğum kontrolü ve isteğe bağlı kürtaj hakkı. Daha sonra bu talepler yasal ve ekonomik özgürlüğü, şiddete, cinsel baskıya ve lezbiyenlere karşı ayırmacılığa son vermeyi de içine alacak şekilde genişletildi.⁷

Üçüncü dalga feminizm, 1990'ların ilk yarısı itibarıyla başladı. Bu dönemde farklı ırk ve sınıflara mensup kadınlar, kendilerine ait önemli konuları feminizmin gündemine sokmak için mücadele ettiler. Bu dönemde siyah ve lezbiyen feministler, yeni dalga feminist düşünce ve eylemler üzerinde etkili oldular.⁸

İslâm'da Kadın ve İslâm'ın Feminizme Yaklaşımı

a – İslâm'da Kadın

İslâm, evrensel bir dindir ve Hz. Peygamber (s.a.v.) hem erkeklerin hem de kadınların peygamberidir.⁹ Allah Teâlâ'nın ve Peygamberinin hitabı, aynı şekilde hem erkeklere hem de kadınlara yöneliktir.¹⁰

Latince'de familia, aile babasının iktidarına tâbi kılınmış toprak, köle, kadın ve çocukların toplamı anlamına gelir. Otoritesi altında bulunan bireylerin emeği aile babasına aittir. Klasik İslâm hukuku yorumlarına göre de ailenin reisi erkektir ancak, aile fertlerinin ve bu fertlerin emeğinin sahibi değildir.

Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkek cinsi için "en-Nas = insanlar" ifadesini kullanır. Nisa Sûresi 1. âyette "Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun..." buyurularak kadın ve erkek cinsi ilâhî hitapta bir tutulur. Bir kimsenin kendi cinsiyetini seçme hürriyeti yoktur. Dilediğine kız, dilediğine erkek çocuk veren Allah'tır.¹¹

Kur'an-ı Kerim dünya hayatını tamamlayan kadın ve erkeği amellerinin sonucu itibarıyla bir tutar.¹² "(...) Ben sizden erkek ya da kadın olsun çalışan hiç kimsenin amelini zayıf etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz."¹³ Âyette geçen "hep birbirinizdensiniz" ibaresi üzerinde kadın erkek eşitliği açısından durmak gerekir. Yüce Allah kadınla erkek arasında amel bakımından herhangi bir ayırım yapmadığı gibi, her ikisinin de birbirlerinden olduğunu ve yaptıkları iyi işlerin karşılığı olarak her ikisini de cennetlerine sokacağını vaat etmektedir.¹⁴

Kur'an-ı Kerim, kadın erkek eşitliğini vurgulamanın da ötesinde, her iki cinsin birbiriyle dost olmaları ve dolayısıyla dayanışma içinde bulunmaları gerektiğini açıkça gözler önüne sermektedir: "İnanan erkekler ve kadınlar birbirlerinin velisidirler. İyiliği emreder, kötülükten menederler."¹⁵ Velayet, yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerektirir.¹⁶ O halde bu âyet-i kerimeye göre mümin erkek ve kadınların sıkı bir dayanışma içinde olmaları gerekmektedir.¹⁷

İslâm dininde, kadın ve erkeğe cinsiyetinden dolayı herhangi bir üstünlük veya fazilet tanınmamıştır.¹⁸ Üstünlüğün ölçüsü cinsiyet değil, takvâdir.¹⁹

İslâm tarihinde ilk Müslüman hanımların şeref sayılan önceliklerde yer aldığı görülür. İlk Müslüman Hz. Hatice, İslâm yolunda ilk şehit düşen kimse ise Hz. Sümeyye adında bir kadındır. Kocasından önce Müslüman olmuş kadınların varlığı bilinmektedir. Müşrik aile ocağını terk edip çöllere düşen genç kızlar vardı. Bunlar hür İslâmî hayatın peşinde olan hanımlardı.²⁰

Feminizmin ortaya çıkış sebeplerinden biri olan seçme hakkı, Müslüman kadınlara 1400 yıl önce verilmiştir: "Ey Peygamber, inanmış kadınlar sana gelip biat ederlerse onların biatlerini al."²¹ Bazı rivayetlere göre bu âyet, inanan kadınların bağımsız olarak kendilerinden de biat alınması ta-

lebinde bulunmaları üzerine inmiştir.²²

Burada konumuz açısından Havle binti Sa'lebe olayına da değinmemiz gerekir. Araplar arasında "zihâr" diye bir adet vardı. Bir adam karısına "Sen bana anamın sırtı gibisin" deyince, kadın kendisine haram sayılır ve ebediyen terkedilmiş olurdu. Ashaptan Evs b. Sabit de, karısına kızıp bu sözü söylemişti. Karısı Havle, Hz. Peygamber'e gidip, genç yaşında kocasına hizmetler ettiğini, çocukları olduğunu, şimdi bu ihtiyarlık zamanında kocasının o sözü söyleyerek kendisini perişan duruma düşürdüğünü anlattı. Kocasını şikâyet ederek Hz. Peygamber'den tekrar kocasına dönebilmesi için hüküm istedi. Hz. Peygamber "Bu konuda bana herhangi bir şey vahyedilmedi" dedi. Havle de "Ey Allah'ın Resulü! Sana her konuda vahiy geldi de, sıra benim durumuma gelince vahiy sükût mu etti? Ben de şikâyetimi Allah'ın elçisine değil, Allah'a arz ederim!" diyerek Allah'a dua etti. Bu olay üzerine, el-Mücâdile (tartışan kadın) isimli sûreden şu âyet nazil oldu:

"Allah, kocası hususunda seninle tartışan ve durumunu Allah'a şikâyet eden kadının sözünü işitmiştir. Zaten Allah sizin ikinizin arasında geçen konuşmanızı işitiyordu."²³

Bunu takiben, Havle'nin durumuyla ilgili düzenlemeyi içeren dört âyet nazil oldu. Bütün bu âyetler dikkatle incelenecek olursa, konumuz açısından son derece önemli olan şu sonuçlar çıkarılabilir:

1) İlâhî mesajın, Müslüman bir kadının şahsî probleminde ve çözümüne evrensel vahiy içerisinde yer vermesi Allah'ın kadına verdiği değer en açık delillerinden biridir.

2) Hz. Peygamber'le tartışan kadının hakkını arayabilen, kendisini erkekten küçük görmeyen bir karakterde olduğu ve Allah elçisinin de onun bu özelliklerini eleştiri konusu yapmadığı, bilakis uygun gördüğü söylenebilir.

3) Bu meselenin kadının lehine tecelli etmesi de dikkat çekicidir.

4) Kur'ân bütün Müslüman kadınlara Havle'yi örnek göstermektedir.²⁴

Hz. Peygamber bir hadisinde "Kadınlar yüzünden erkeklerin, erkekler yüzünden de kadınların vay haline!"²⁵ bu-

Feminizmin ortaya çıkış sebeplerinden olan seçme hakkı ve eğitim hakkı, Müslüman kadınlara 1400 yıl önce verilmiştir: "Ey Peygamber, inanmış kadınlar sana gelip biat ederlerse onların biatlerini al."(Mümtehine, 60/12) *Bazı rivayetlere göre bu âyet, inanan kadınların bağımsız olarak kendilerinden de biat alınması talebinde bulunmaları üzerine inmiştir.*

yurmaktadır.

Hadis-i Şerif, kadınların ve erkeklerin karşılıklı sorumlulukları bulunduğuna, bunları yerine getirmedikleri zaman hesap vereceklerine işaret etmekte, kadın ve erkeği eşit olarak takdim etmektedir.²⁶ Başka bir hadis-i şerifte ise: "Kadınlar ve erkekler bir ağacın iki dalı gibidirler."²⁷ buyrulur.

Bütün bu âyet ve hadisler göz önüne alındığı zaman; Müslüman kadın Hz. Peygamber zamanında ve hemen sonrasında; değişik konularda ve alanlarda kendisini, varlığını ve şahsiyetini belirgin ve açık olarak kabul ettiriyordu. Hem erkekleri hem de kadınları eşit olarak alan Kur'ân'ın çağrısı geneldi. Kadına hakları ve özgürlükleri verilmişti.²⁸

b- İslâm'ın Feminizme Yaklaşımı

Feministlerin ortaya çıkış sebeplerinden ve ilk taleplerinden biri olan eğitim hakkını, İslâm, 1400 yıl önce Müslüman kadınlara vermiştir.

"İlim öğrenmek her Müslümana farzdır."²⁹

İyiliği emir, kötülükten menetme bir öğretim görevidir. Demek ki Allah, kadına öğreticilik görevini de vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in hanımları, bilhassa da Hz. Aişe, onun ailevî yaşayış tarzını, hadislerini ve dinî hükümleri, özellikle kadınlarla ilgili konuları kendisinden sonra ashabına anlatarak öğretmenlik görevi yapmışlardır.

Feministlerin ısrarla üzerinde durdukları

- Kadının oy hakkı,
- Kadına miras hakkının verilmesi,
- Evlenme ve boşanma hakkı,
- Kamusal alana girme

gibi talepleri de İslâm tarafından 1400 yıl önce Müslüman kadınlara verilmiştir.

Feministlerin ilk taleplerinden birinin idarecileri seçme hakkının tanınması olduğunu birinci bölümde belirtmeye çalışmıştık.

Miras hakkına gelince, feminizmin ortaya çıktığı toplumlarda olduğu gibi, İslâm'dan önceki Arap toplumunda da kadınlar mirastan pay alamıyor, borç alıp veremiyordu ve vasiyet hakları da yoktu. Ancak kılıç kuşanan, kabileyi savunacak erkekler miras alabiliyordu. İslâm dini, Nisa Sûresi'nde: "Ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıkların-

dan erkeklere pay vardır; ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından kadınlara da pay vardır."³⁰ mealindeki âyetle kadınları mirasçı kılmıştır. İslâm'da kız çocuğuna, erkek kardeşinin yarısı kadar miras verilmesi kızın erkekten aşağı görülmesinden değil, erkeğin bir aileyi besleyip geçindirmekle yükümlü bulunmasından kaynaklanmaktadır.³¹ Kadının mirasçılıkta erkeğe nispeten az pay alması mutlak olarak değerlendirilmemektedir.³² Yine, İslâm'a göre kadın, kendi malının sahibidir ve istediği gibi tasarruf eder.

Latince'de familia, aile babasının iktidarına tâbi kılınmış toprak, köle, kadın ve çocukların toplamı anlamına gelir. Otoritesi altında bulunan bireylerin emeği aile babasına aittir.³³

Klasik İslâm hukuku yorumlarına göre de ailenin reisi erkektir ancak, aile fertlerinin ve bu fertlerin emeğinin sahibi değildir. Aile bireylerinin hak ve kazançları kendilerine aittir. Kadının emeğinin mahsulü kendisine ait olup tasarruf veya tasadduk etmede serbesttir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinden Hz. Zeyneb, deri işleme ustası olup, ham deriyi, o devrin usulünce işler, sonra da ondan kullanılacak eşyalar dikip satar ve kazandığı parayı harcar veya infak ederdi.

Nisa Sûresi 12. âyeti ise, erkek gibi kadına da borç ve vasiyet hakkının tanınmış olduğunu ortaya koymaktadır.³⁴

Bütün bunlar İslâm'ın kadına bütün medenî ve sosyal hakları tanıdığını gösterir. Kadın mülk sahibi oluyor, miras alıyor, miras bırakıyor, vasiyet ediyor, vasiyeti yerine getiriliyor. Kadın tam fiil ehliyetine sahip olup, kendi malları üzerinde tasarruf edebiliyor,³⁵ şahitlik edebiliyor.³⁶

Evlilik birliğini kurmada iki tarafın rızasının aranması açısından kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. Hatta kadının iradesine öncelik tanındığı ve "icap"ta bulunma yetkisinin kadına veril-

İslâm, karşı cinsler arasındaki gerçek evliliği teşvik eder, çeşitli fayda ve hikmetlerine işaret eder. Bunu "sağlam bir teminat" olarak nitelendirir (Nahl, 16/72). Kadının kocası, kocanın da karısı üzerinde bir takım haklarının bulunduğunu bildirmekle birlikte bu hakların ne olduğu konusunda "maruf" ölçütünü getirir (Bakara, 2/228; Nisâ, 4/4). Erkek kadın için, kadın da erkek için bir sükûn kaynağı olarak yaratılmıştır (Rûm, 30/21).

diği görülür.³⁷

Ayrıca erkeğin de kadının da boşanma hakkı vardır. Erkek ancak boşanma tazminatı (mehir) ödeyerek boşanabileceğinden, bir süre beledikten, gerekli sulh teşebbüsleri yapıldıktan sonra iki adil şahit önünde³⁸ boşanma sığasını (sözlü formülünü) söyleyerek boşanabilir.

Kadının da boşanma hakkı vardır. Ancak kadın mehir ödeme yükümlülüğü altında olmayıp, bilakis mehir isteme hakkına sahip olduğundan, boşanma hakkını kullanmak için mahkemeye başvurması gerekir.³⁹

Feministlerin kamusal alana katılım taleplerine gelince; İslâm'ın bu alanda "cinsiyet"e değil, ehliyet ve liyakate baktığı görülür.⁴⁰

Kur'ân-ı Kerim, Sebe melikesi Belkıs'ın yönetimini methetmekle, kadınların idareciliği güzel yaptıkları takdirde övülmeye ve bu görevi yapabileceklerine referans olur. (Neml, 23-44)

Hz. Ömer'in, akıllı bir kadın olduğu bildirilen Şifa binti Abdillâh'ı çarşı pazar işlerinde görevlendirdiği kaynaklarda yer alır.⁴¹

Görüldüğü gibi feministlerin ilk talepleri olan bir kısmını zikrettiğimiz haklar İslâm ile uyumsuz değildir. Bunlar İslâm'ın zaten Müslüman hanımlara verdiği haklardır. Hatta Avrupa'da kadın hakları hareketlerini de içine alan insan hakları alanındaki gelişimlerin, İslâmî öğretinin hayata geçirilen ilkelerinden örnek ve ilham aldığı söylenebilir.⁴²

Andree Michel de *Feminizm* adlı kitabında bu görüşü dile getirmiş, İtalya'da feminist bir geleneğin kültürel planda yaşayabilmesini, bu ülkedeki, 8. yy.dan beri "kadınlara kendini kanıtama imkânı tanıyan" parlak bir Müslüman kültürün etkisine bağlamıştır.⁴³

Feminist grupların zamanla beklentileri ve talepleri farklılaştı. Bütün ilâhî dinleri

aynı kefeye koymaları, feminist hareketin en büyük yanılıgısı olmuştur. Hareketin haklı çıkış noktasına rağmen, kadın sorununa ilişkin taleplerin “fitrat” unsuru göz önünde tutularak değil de, erkeğin mevcut konumuyla eşitlik dileğine göre şekillenmesi de hatalı oldu. Böylece ev, kadını tutsak kılan bir mekân sayılarak; insan yetiştiren ilk mektep olmaktan, “yuva” olmaktan çıktı. Bu aynı zamanda aneliğin küçümsenmesi, hatta reddedilmesi demektir.⁴⁴

İslâm ise, karşı cinsler arasındaki gerçek evliliği teşvik eder, çeşitli fayda ve hikmetlerine işaret eder. Bunu “sağlam bir teminat” olarak nitelendirir.⁴⁵ Kadının kocası, kocanın da karısı üzerinde bir takım haklarının bulunduğu bildirmekle birlikte bu hakların ne olduğu konusunda “maruf” ölçütünü getirir.⁴⁶ Erkek kadın için, kadın da erkek için bir sükûn kaynağı olarak yaratılmıştır.⁴⁷

Bir erkek ancak bir kadın söz konusu olduğu zaman kocadır. Bir eşin varlığı, ancak diğerinin varoluşuna bağlıdır.

Kur’ân-ı Kerîm kadının çocuk doğurma yeteneğine sahip yegâne cins olduğunu söyler. Bu yetenek insanlığın devamı için zaruridir, sadece kadınlar çocuk doğurabildiği için, onların bu işlevi çok önemlidir.⁴⁸

Feministlerin önem verdikleri konulardan biri de “kürtaj: gebeliği sonlandırma” hakkının tanınmasıdır.

İslâm’a göre gebeliğin başlamasından itibaren cenin, annesinden ayrı bir şahsiyettir. Dolayısıyla annesinin veya bir başkasının iradesine bağlı olmaksızın yaşama hakkına sahiptir. Ceninle ilgili miras, vasiyet gibi bütün hukukî hükümler geçerlidir. Bu itibarla dinen meşru bir zaruret olmadıkça, gebeliğin hangi döneminde olursa olsun, çocuğu aldırma veya düşürme cinayet sayılmış, bu suçu işleyenler için manevî sorumluluk yanında dünyevî cezalar da konulmuştur.⁴⁹

Bu alanda geçim darlığı gibi endişeler gebeliğin sona erdirilmesini ahlâken haklı kılamaz. Sadece kesin bir hayatî tehlike bu konuda nazara alınması gereken bir zaruret teşkil edebilir.⁵⁰

Son olarak, bazı feministlerin savdukları evlilik dışı cinsel ilişki ise İslâm’ın şiddetle karşı çıktığı ve “zina” olarak nitelendirdiği bir ilişkidir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmuştur:

“Sakin zinaya yaklaşmayın, doğrusu bu pek çirkindir, kötü bir yoldur.”⁵¹

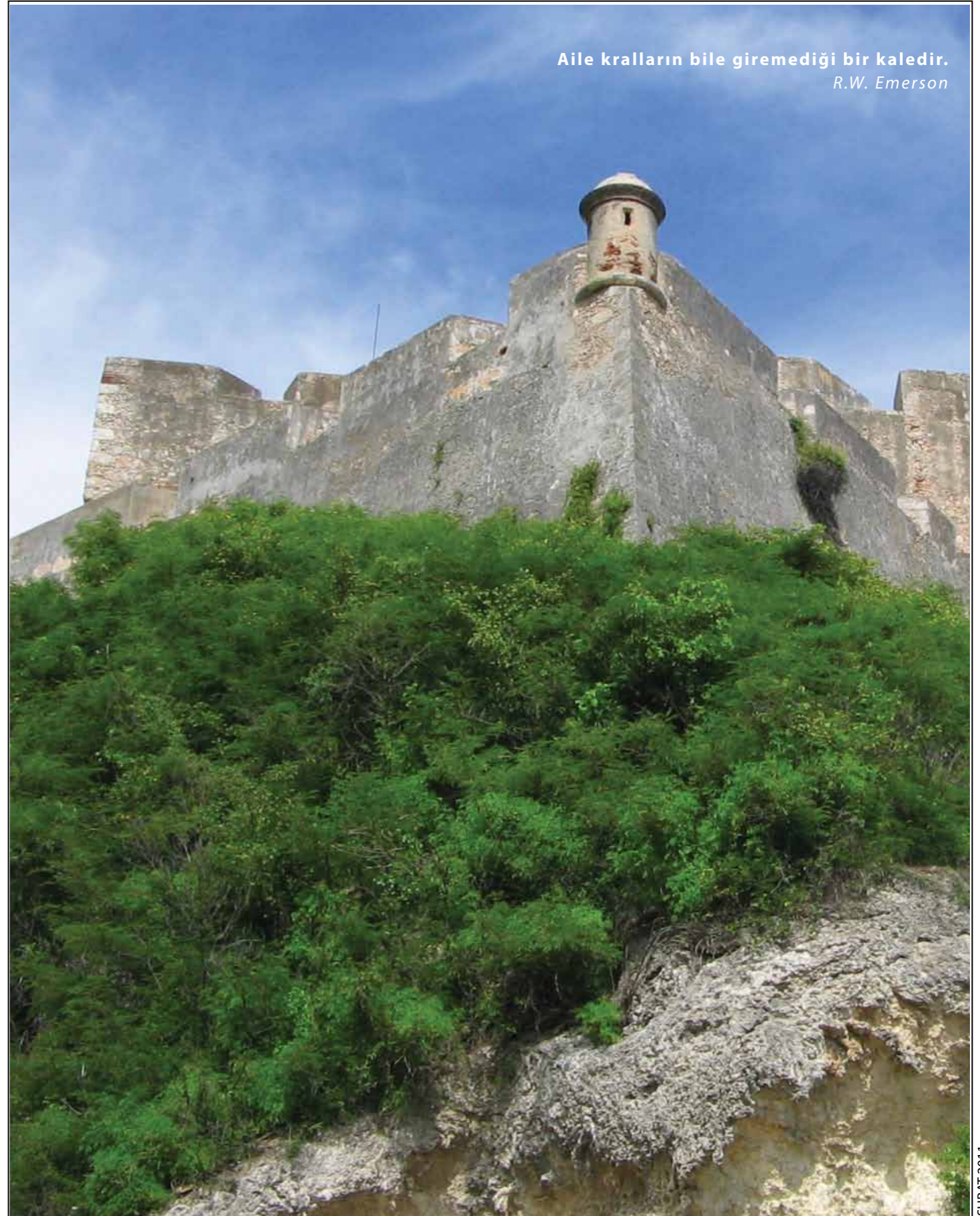
Görüldüğü gibi Kur’an zinaya yaklaşmaya bile izin vermemektedir. Bu, zinadan kaçındırmak için mübalağalı bir yasaktır. Çünkü zina, gayri meşru çocukların meydana gelmesine yol açmakta ve çoğu zaman bu çocuklar dünyaya gelmesin diye, yine İslâm’ın karşı çıktığı kürtaj yani gebeliğin sonlandırılması istenmektedir.⁵² ■

D İ P N O T L A R

- 1 Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s. 340.
- 2 Süheyla Kırcı Schroeder, *Popüler Feminizm*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2007, s. 45.
- 3 Ney Bendason, *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*, (Çev: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, b.y., t.y., s. 42; Ömer Çaha, *Sivil Kadın (Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın)*, (Çev: Ertan Özensel), Vadi Yayınları, Ankara 1996, s. 44.
- 4 Margaret Walters, *Feminizm*, (Çev: Hakan Gür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2009, s. 136.
- 5 Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (Çev: Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yayınları, İstanbul 2004, s. 273; Çaha, s. 44.
- 6 Süheyla Kadioğlu, *Batı Ülkelerinde Kadın Hareketi*, Gri Yayınevi, İstanbul 2005, s. 347; Çaha, s. 42.
- 7 Schroeder, s. 52.
- 8 Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 114–115; Schroeder, s. 66.
- 9 Arâf, 7/158.
- 10 Ahmet Mustafa el-Merağî, *Tefsiru’l-Merağî, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi*, Mısır 1962, c.3, s.138.
- 11 Şûra, 42/49.
- 12 Mü’min, 40/40.
- 13 Âli İmrân, 3/195.
- 14 Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kadın”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (Kadın Özel Sayısı), Özkan Matbaası, Ankara 1991, sayı: 4, s. 264.
- 15 Tevbe, 9/71.
- 16 Seyyid Kutub, *Fi Zilâl’il-Kur’ân*, (Çev: İ. H. Şengüler, M. E. Saraç, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, c. 7, s. 332.
- 17 Akdemir, s. 265.
- 18 M. Sait Hatipoğlu, *İslâm’ın Kadına Bakışı*, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (Kadın Özel Sayısı), Özkan Matbaası, Ankara 1991, sayı: 4, s. 231; N. M. Shaikh, *İslâm Toplumunda Kadın*, (Çev: Ali Zengin), Fikir Yayınları, İstanbul 1990, s. 31.
- 19 Hucurât, 49/13.
- 20 Hatipoğlu, s. 232.
- 21 Mümtahine, 60/12.
- 22 M. Hayri Kırcıoğlu, *Kadın Konusunda Kur’ân’a Yöneltilen Eleştiriler*, (Kadın Özel Sayısı), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (Kadın Özel Sayısı), Özkan Matbaası, Ankara 1991, sayı: 4, s. 274.
- 23 El-Mücâdele, 58/1.
- 24 Hayrettin Karaman, *Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, c.5, s. 260–269; Kırcıoğlu, s. 274.
- 25 İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yayınevi, b.y., t.y., c. 17, s. 553.
- 26 Hayrettin Karaman, *İslâm’da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993, s. 20.
- 27 Tirmizi, Tahâret, 82. (Karaman, *İslâm’da Kadın ve Aile’den naklen*, s. 20).
- 28 İzzet Derveze, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, (Çev: Mehmet Yolcu), Yöneliş Yayınevi, İstanbul 1989, s. 129–130.
- 29 Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, c. 16, s. 515.
- 30 Nisâ, 4/7.
- 31 Süleyman Ateş, *İslâm’da Kadın Hakları*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 53.
- 32 Ahmet Akgündüz, *İslâm’da İnsan Hakları Beyannamesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991, s. 29.
- 33 Gülnur Savran, Nesrin Tura, *Kadının Görünmeyen Emeği*, s.76, http://www.chekov.org/anarcho/newswire.php?story_id=5569.
- 34 Ateş, s. 53.
- 35 Akgündüz, s. 28–29.
- 36 Musa Carullah Bigiyef, *Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Nurları Huzurunda*, Hâtun, Berlin 1933, s. 101.
- 37 Vehbe Zuhayli, *İslâm Fikhi Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994, c. 9, s. 33–34; Hüseyin Hatemi, *İlahi Hikmette Kadın*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 57.
- 38 Kemal Ahmed Avn, *Et-Talak fi’l-İslâm Muhaddidûn ve Mukayyidûn fi Sebîli Halli Cezeri li Müşkileti’l-Talak*, *Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye*, 1975, s. 83; Muhammed Baltacı, *Dirâsat fi Ahkâmî’l-Ustra, Câmiatu Kahire*, s. 393–394.
- 39 Zuhayli, c. 9, s. 380.
- 40 Hatemi, s. 275.
- 41 Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Abdilberr, *el-İstiâb fi Marifeti’l-Ashâb*, Matbaatu Meclisi Dâireti’l-Maarif, Rabat 1318, c. 2, s. 761–762.
- 42 Çihan Aktaş, *Kadının Toplumsallaşması ve Fitne*, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, (Kadın Özel Sayısı), Ankara 1991, sayı: 4, s. 254.
- 43 Andree Michel, *Feminizm*, (Çev: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 47.
- 44 Aktaş, s. 252.
- 45 Nahl, 16/72.
- 46 Bakara, 2/228; Nisâ, 4/4.
- 47 Rûm, 30/21.
- 48 Âmine Vedûd Muhsin, *Kur’ân ve Kadın*, (Çev: Nazife Şişman), İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 114.
- 49 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmîyye ve Istılahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, c. 3, s. 150.
- 50 Hatemi, s. 202.
- 51 İsrâ, 17/32.
- 52 Kutub, c. 9, s. 311–312.

Aile kralların bile giremediği bir kaledir.

R.W. Emerson

GURBETÇİ AİLELERİN SORUNLARI

İsmail DEMİREZEN*

Yabancı ülkelerdeki Türk okulları, dernekleri ve camileri değerlerimizi ve dilimizi diri tutmaya çalışsalar da tüm bu çabalar bazı ikinci ve üçüncü nesil gurbetçileri asimile olmaktan kurtarmaya yetmemektedir. Yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız, çocuklarının asimile olmaması için ya grup içi damat veya gelin bulmakta ya da Türkiye'den ithal damat veya gelin getirmekteler. İthal damat veya gelinler gurbetçilerin uyumlarına sorun çıkartsalar da asimilasyona önemli direnç göstermektedirler.

□ Türk vatandaşlarının Avrupa'ya olan göçleri, gelişmekte olan Batı Avrupa ülkelerinin iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere 1960'lı yıllarda başlamıştır. Türkiye ile Almanya arasında 1961'de, Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964'te, Fransa ile 1965'te ve Avustralya ile 1967'de iş gücü anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmaların sağladığı imkânlarla özellikle kırsal kesimden bu ülkelere büyük bir göç gerçekleşmiştir. Kırsal kesimden Batı Avrupa ülkelerine misafir işçi statüsünde giden vatandaşlarımızın

hedefleri başlangıçta Türkiye'ye döndükleri zaman iş kurabilecek, tarım yapabilmek için tarla satın alabilecek veya arsası üzerine bina kurabilecek kadar sermaye biriktirmekti. Kendilerini bu ülkelerde kalıcı görmüyor, Türkiye'ye dönmek için uygun zamanı bekliyorlardı.

1970'lerde Batı Avrupa ülkeleri işçi alımlarını durduktan sonra bu göç Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Körfez ülkelerine yönelmiştir. Özellikle Türk müteahhitlerinin buralarda yaptıkları altyapı projelerinde çalışmak için

bu ülkelere göçler gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Batı Avrupa ülkelerine olan göç azalarak da olsa dolaylı olarak devam etmiştir. Özellikle misafir işçi statüsünde olan vatandaşlarımız istekte bulunma yöntemiyle yakınlarının Batı Avrupa ülkelerine gelmelerine imkân sağlamışlardır. Dolaylı göçün devam etmesi ve yüksek doğum oranları sebebiyle göçmen vatandaşlarımızın nüfusu artmaya devam etmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde 4 milyon, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da 300.000, Orta Doğu'da 200.000, Avustralya'da 150.000 olmak üzere yaklaşık 5 milyon yakınımız uzaklarda yaşamaktadır.

Yabancı ülkelerde bulunan 5 milyon vatandaşımızın çoğunluğu buralarda daimi olarak ikamet etmektedir. Avrupa Birliği ülkelerindeki yakınlarımız başlangıçta geri dönmek üzere bu ülkelere gitmiş olsalar da geri dönmeyen o kadar kolay olmadığının farkına varmışlardır. Özellikle ikinci nesil vatandaşlarımız buldukları ülkelerde yaşamlarını sürdürmeyi planlamaktadırlar.

Hem ilk gidenlerin geri dönmek üzere gitmeleri hem de göç kabul eden ülkelerin, vatandaşlarımızı misafir işçi statüsünde görmeleri, uzakta yaşayan yakınlarımızın bu ülkelere uyumlarını geciktirmiş ve birçok problemle karşılaşmalarına sebep olmuştur. Bu problemleri 4 ana başlık altında inceleyeceğiz. Bunlar entegrasyon problemleri, asimilasyon kısıncı, kimlik problemleri ve son olarak Batı ülkelerinde son zamanlarda yaygınlaşan İslâm fobisi vakasıdır.

Kimlik Problemleri

Toplumsal kimlikler, insanların üyelik iddiasında bulduklarında kendilerini tanımlamak için kullandıkları etiketleri ifade etmektedir.¹ Yabancı ülkelerde yaşayan insanlarımız çeşitli seviyelerde ve şekillerde kimlik problemleriyle karşılaşmaktadırlar. İlk nesil kendisini Türkiye'ye daha bağlı hissetmekte ve döneceğini düşünmektedir. İkinci ve üçüncü nesiller ise buldukları ülkelere aitlik hissetmekte ve iki kimlik arasında kalma duygusunu daha fazla hissetmektedirler. Nesiller kendi özel durumlarına göre farklı şekillerde kimlik problemleri yaşamaktadırlar.

Bir taraftan ailevi olarak kendilerini Türkiye'ye bağlı hissederken diğer taraftan aldıkları eğitim, buldukları iş ve arkadaş ortamı ve diğer milletlerle evlenme oranının artması ikinci ve üçüncü nesil vatandaşlarımızı bir kimlik krizi yaşamaya itmiştir. Kimlik krizinden kastımız, bireylerin hangi gruba ait oldukları hususunda karar kararsız kalma, bu hususta bir tavır belirleyememe durumudur.

İlk gidenlerin yaşadıkları en önemli kimlik problemi ilk anda yaşadıkları kültürel şokla alakalıdır. Bu kişilerin çoğunluğu kırsal kesimden geldikleri için büyük şehirleri görmeden Berlin'i görmüşlerdir. Bu kültürel şokun bir sonucu olarak kendilerini azınlık ve kültürel olarak yabancı hisseden gurbetçiler diğer Türk vatandaşlarıyla beraber yaşamaya gayret etmişler, mümkün olduğunca kendi hemşerileriyle beraber veya yakın yerlerde yaşamaya çalışmışlardır. Bunun sonucu olarak Türk mahalleleri ortaya çıkmış hatta Türkiye'nin illerine benzer beldeler belirmiştir. Kahvehanesi, bakkalı ve berberi ile tipik Anadolu ilçelerini andıran mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu mahallelerde yaşayan gurbetçiler kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Çoğunluğu ikinci ve üçüncü nesillerin karşılaşacağı kimlik krizini yaşamamışlardır.

"Kimlik krizi yaşamamışlardır" ifadesini kullanırken iki kültür arasında kalmışlık hissiyatının olmadığını kastetmiyoruz. Tabii ki ilk nesil gurbetçiler de iki kültür arasında kalmışlar, değerler ve normlar konusunda bir kargaşa yaşamışlardır. Fakat kendilerini ait hissettikleri ülke ve topluluk hususunda çoğunluğunun herhangi bir şüphesi yoktu. Kendilerini Türkiye'ye bağlı hissediyorlardı.

İkinci ve özellikle üçüncü nesil gurbetçiler kimlik krizi yaşamaya başladılar. Bir taraftan ailevi olarak kendilerini Türkiye'ye bağlı hissederken diğer taraftan aldıkları eğitim, buldukları iş ve arkadaş ortamı ve diğer milletlerle evlenme oranının artması ikinci ve üçüncü nesil vatandaşlarımızı bir kimlik krizi yaşamaya itmiştir. Kimlik krizinden kastımız, bireylerin hangi gruba ait oldukları hususunda karar kararsız kalma, bu hususta bir tavır belirleyememe durumudur. Özellikle üçüncü nesil gurbetçiler kendilerini tanımlarken ve bu tanımlamalara uygun davranışlar belirlerken bir kargaşa durumunu yaşamaktadırlar.

Entegrasyon Problemleri

Entegrasyondan kastımız bir grubun kendi farklı özelliklerini muhafaza ederek kendi dışındaki egemen kültüre uyum sağlamasıdır. Entegrasyonun iki önemli unsuru vardır. Birisi grubun kendi aslı kültürü, dili ve değerleri; ikincisi ise egemen grubun dili, kültürü ve değerleridir. Gurbetçilerin her iki alanda da prob-

*Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

lemleri bulunmaktadır. Ya kendi kültürünü ve dilini unutarak asimile olmakta ya da egemen grubun diline ve değerlerine yabancı kalarak ve o kültüre uyum sağlayamayarak gettolaşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti gurbetçilerin kendi dillerini ve değerlerini koruyarak buldukları ülkelere uyum sağlamaları için gerekli hizmetleri vermeye çalışmaktadır. Birçok ülkede Türkçe eğitim veren okullar açılmıştır. Bu okulların temel amacı gurbetçilerin ana dillerini muhafaza etmelerini sağlamaktır. Yine yabancı ülkelere din görevlileri gönderilmektedir. Buradaki amaç ise uzaktaki yakınlarımızın değerlerini muhafaza etmelerine yardımcı olmaktır.

2009 yılı verileri, 1264 öğretmenin, 1074 din görevlisinin yurtdışına gönderildiğini ve 3900 Türk derneğinin bulunduğunu göstermektedir.

Bulduğu ülkeye entegre olamamış gurbetçilerin karşılaştıkları temel sorunlardan birisi de işsizliktir. Gerekli eğitimi alamamış, egemen toplumun dilini konuşma yeterliliğine sahip olmayan gurbetçiler, kendilerine yapılan ayrımcılığın da tesiriyle iş bulmakta zorlanmaktadırlar. İşsizlik hem onların içinde buldukları ülkelerde saygın bireyler olarak yaşamlarını zorlaştırmakta hem de aile içi sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Entegrasyonun gerçekleşebilmesi için katkı sunması gereken iki önemli aktör de yabancı ülke devletleri ve toplumlarıdır. Yabancı devletlerin gurbetçilerin kendi kültür ve dillerini muhafaza ederek topluma uyum sağlamaları için gerekli düzenlemeleri yapmaları önemlidir. Ne yazık ki son zamanlarda özellikle Almanya ve Fransa gibi

ülkelerde gurbetçilerin asimile edilmesine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Roger Brubaker'ın ifade ettiği gibi bu düzenlemeler eski sıkı asimile düzenlemelerine benzemese bile uyumu hedef alan düzenlemeler de değildir.²

Gurbetçilerin buldukları ülkelere uyum sağlayabilmelerinde, içinde buldukları toplumun onlara göstereceği tolerans ve hoşgörü de önemlidir. Vatandaşlarımızın kendine ait de-

İkinci ve üçüncü nesil gurbetçiler arasında hem kendi kültürünü muhafaza edip hem de buldukları ülkelerde saygın bireyler olan birçok vatandaşımız milletvekilliği, doktorluk ve avukatlık gibi saygın mesleklerle sahip olmaya başlamışlardır.

ğerleri ve kültürleri o ülke için zenginliktir. Yabancı ülke toplumları bunun bilincinde olarak gerekli hoşgörüyü gösterebilirlerse gurbetçilerin zihinlerinde kurdukları bariyerler çok çabuk yıkılabilecektir. Hoşgörünün yerini yabancı düşmanlığına bırakması vatandaşlarımızın buldukları ülkelere uyumlarını zorlaştırmaktadır. Son zamanlarda özellikle

Batı Avrupa ülkelerinde yabancı düşmanlığı artmaktadır. Bu durum hem vatandaşlarımızın uyumunu zorlaştırmakta hem de onların ontolojik güvenlik sorunlarına yol açabilmektedir.

Asimilasyon Kıskaçı

Asimilasyondan bir grubun, kendisini farklı kılan aslı kültürünü, dilini ve değerlerini terk ederek egemen gruba benzemesini anlıyoruz. Yabancı ülke okullarında eğitim alan, kendisine bu ülkelerin kültürel değerleri dikte edilen gurbetçiler asimilasyonla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yabancı ülke devletlerinin asimilasyon politikaları da zorunlu asimilasyona sebep olmaktadır. Son zamanlarda Almanya ve Fransa gibi ülkelerde asimilasyonist söylem ve politikaların geri dönmesi gurbetçiler için yeni bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

Brubaker'a göre Fransa'da kamusal alanda asimilasyonist söylemler geri gelmekte, farklılıkların bir arada yaşama söylemleri ya geri planda kalmakta ya da itibarsızlaşmaktadır. Almanya'da ise kamu politikaları gurbetçilerin asimile edilmesine yönelik olarak değişiklikler arz etmektedir. Almanya hükümeti vatandaşlığa kabul kriterlerini liberalleştirerek daha fazla gurbetçinin vatandaş ol-

masını sağlamıştır. Bu politika değişikliği bir anlayış değişikliğinin sonucudur. 1990'lara kadar gurbetçiler farklı fakat eşit olarak değerlendirilirken, 1990'lardan sonra farklılıkların ortadan kalkması için gerekli düzenlemelere gidilmektedir.³

Yabancı ülkelerdeki Türk okulları, dernekleri ve camileri değerlerimizi ve dilimizi diri tutmaya çalışsalar da tüm bu çabalar bazı ikinci ve üçüncü nesil

Yabancı devletlerin gurbetçilerin kendi kültür ve dillerini muhafaza ederek topluma uyum sağlamaları için gerekli düzenlemeleri yapmaları önemlidir. Ne yazık ki son zamanlarda özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkelerde gurbetçilerin asimile edilmesine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

gurbetçileri asimile olmaktan kurtarmaya yetmemektedir. Yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız, çocuklarının asimile olmaması için ya grup içi damat veya gelin bulmakta ya da Türkiye'den ithal damat veya gelin getirmekteler. İthal damat veya gelinler uyum konusunda ailelere sorun çıkartsalar da asimilasyona direnç göstermektedirler.

Kırsal kesimden gelen ve kısa zamanda belli bir miktar parayı biriktirmek isteyen gurbetçiler gece gündüz çalışmaktadır. Bu kadar çok çalışmanın bir neticesi olarak çocuklarıyla yeterince ilgilenememektedirler. Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olması da eklenince çocuklarıyla gerektiği şekilde ilgilenemeyen, onların ihtiyaçlarına ilgisiz kalan ebeveynler çocuklarını sokaklara kaptırbilmektedirler. İlgiden yoksun bu gençler ya uyuşturucu bağımlısı olmakta ya da sokak çetelerinin kurbanları haline gelmektedirler.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, hem vatandaşlarımızın kendi dil ve değerlerini korumada gösterdikleri dayanıklılık hem de devletimizin çabaları sonucunda Batı Avrupa ülkelerindeki gurbetçilerimiz diğer milletlere oranla değerlerini ve dillerini daha fazla muhafaza etmektedirler.⁴

İslâm fobisi

Amerika'ya yönelik 11 Eylül saldırıları, medyanın İslâm'ı terörizm ile eşitlemesi ve yanlı propagandaların bir sonucu olarak Batı ülkelerinde müslümanlara ve İslâm'a karşı olumsuz önyargılar artmıştır.⁵ Basitçe "İslâm korkusu ve nefreti" olarak tarif edebileceğimiz bu sosyal vakıanın kökleri çok derinlerdedir. Bir insanın sırf Müslüman olması sebebiyle ayrımcılığa uğraması veya manevi ve fiziki saldırılara maruz kalması İslâm fobisinin hayattaki izdüşümüdür. Oryantalist söylemin oluşturduğu zeminde esensiyalist yaklaşımın bir sonucu olan İslâm korkusu ve nefreti son yıllara kadar ırkçılık ve yabancı düşmanlığı analizleri arasında kaybolmasına rağmen, İslâmî sembollere gösterilen düşmanlık İslâm fobisinin ayrı bir kategori olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Vatandaşlarımızın çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle Batı ülkelerinde ortaya çıkan ve yaygınlaşma

İslâmî sembollere gösterilen saygısızlık ve bunları kullanan gurbetçilerin maruz kaldıkları ayrımcılık ve saldırılar gurbetçiler için en önemli sorunların başında yer almaktadır. İsviçre'deki minare yasağı oylaması ve kabul edilmesi İslâm fobisinin Batı toplumlarındaki etkisinin en açık göstergesidir.

eğilimi gösteren İslâm fobisi gurbetçilerin buldukları ülkelere uyum süreçlerini aksatmakta ve onları toplumdan izole etmektedir. Yabancı düşmanlığı ile birleşen İslâm fobisi gurbetçiler için önemli bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır. İslâmî sembollere gösterilen saygısızlık ve bunları kullanan gurbetçilerin maruz kaldıkları ayrımcılık ve saldırılar gurbetçiler için en

önemli sorunların başında yer almaktadır. İsviçre'deki minare yasağı oylaması ve kabul edilmesi İslâm fobisinin Batı toplumlarındaki etkisinin en açık göstergesidir

Sonuç

Tüm saydığımız problemlere karşın uzakta yaşayan yakınlarımız buldukları ülkelerde önemli kazanımlar elde etmişlerdir. İkinci ve üçüncü nesil gurbetçiler arasında hem kendi kültürünü muhafaza edip hem de buldukları ülkelerde saygın bireyler olan birçok vatandaşımız bulunmaktadır. Birçok vatandaşımız milletvekilliği, doktorluk ve avukatlık gibi saygın mesleklerle sahip olmaya başlamışlardır. İşçi statüsünde giden vatandaşlarımızın çocukları ekonomik olarak orta ve orta üst sınıfa yükselmektedirler. Entegrasyon ve kimlik problemlerini aşmış, asimilasyon kıskaçından kurtulmuş ve İslâm fobisi gibi günümüz toplumsal hastalıklarına karşı gerekli önlemlerini almış gurbetçilerimiz için gelecek daha parlak olacaktır. ■

D İ P N O T L A R

- 1 David Laitin, Identity in Formation, Cornell University Press, 1998, 16.
- 2 Roger Brubaker, "The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany, and the United States," Ethnic & Racial Studies, Jul2001, Vol. 24 Issue 4, 536.
- 3 Roger Brubaker, "The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany, and the United States," Ethnic & Racial Studies, Jul2001, Vol. 24 Issue 4, 536-538.
- 4 Evelyn Ersanilli, "The Cultural Integration of Turkish Immigrants in Germany, France and Netherlands: A Controlled Comparison," Conference Papers -- American Sociological Association, 2007 Annual Meeting.
- 5 Junaid Rana, "The Story of Islamophobia," Souls: A Critical Journal of Black Politics, Culture & Society, Apr-Jun2007, Vol. 9 Issue 2, p148-161.

Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Yavrum! Allah’a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.”

İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: “Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.”

“Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.”

(Lokmân, öğütlerine şöyle devam etti:) “Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde, yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.”

“Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.”

“Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.”

“Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkinini, şüphesiz eşeklerin sesidir!”

Lokman Sûresi 13-19

LOKMÂN HEKİM'İN NASİHATLERİNDEN

Aza kanaat edersen, dünyada senden zengin kimse olmaz.

Başkalarının menfaatine ortaklık etme.

Başkalarının varlığını ve huzurunu kıskanma.

Başkalarını küçük düşürecek kaş-göz işaretlerinden sakın.

Borçtan sakın! Çünkü borç gündüzleri utanma geceleri ise üzüntü ve kederdir.

Büyük kayaları yerinden oynatmak, söz anlamayana söz anlatmaktan kolaydır.

Büyüklerle konuşurken uzun laf etme.

Cahili elçi gönderme! Eğer akıllı bulamazsan o görevi bizzat kendin yap.

Çocuğunu küçük yaşta terbiyeli yetiştirirsen büyüdüğünde faydasını görürsün.

Dilini “Allah’ım, beni affet” demeye alıştır. Çünkü öyle anlar vardır ki, o saatlerde Allah duaları reddetmez, istediğini ihsan eder.

Nice ağır yükler taşıdım. Fakat kötü komşu kadar ağır bir yüke rastlamadım. Nice acılar tattım, fakat fakirlikten daha şiddetli bir acı tatmadım.

Dostlarına saygı ve ikram et.

Dört şey dört şey kazandırır: Sükût insanı selamette bulundurur, iyilik insanı emniyette tutar, cömertlik insanın itibarını arttırır, şükür nimeti bereketlendirir.

Dört şey geri gelmez: Ağızdan çıkmış söz, geçirilmiş kaza, hedefe atılmış ok, ömürden geçen günler.

Denenmiş doğru şeyler hakkında kötü düşünme.

Dünya işleri için kendini üzme

Edep, nesepten, soydan yeğdir.

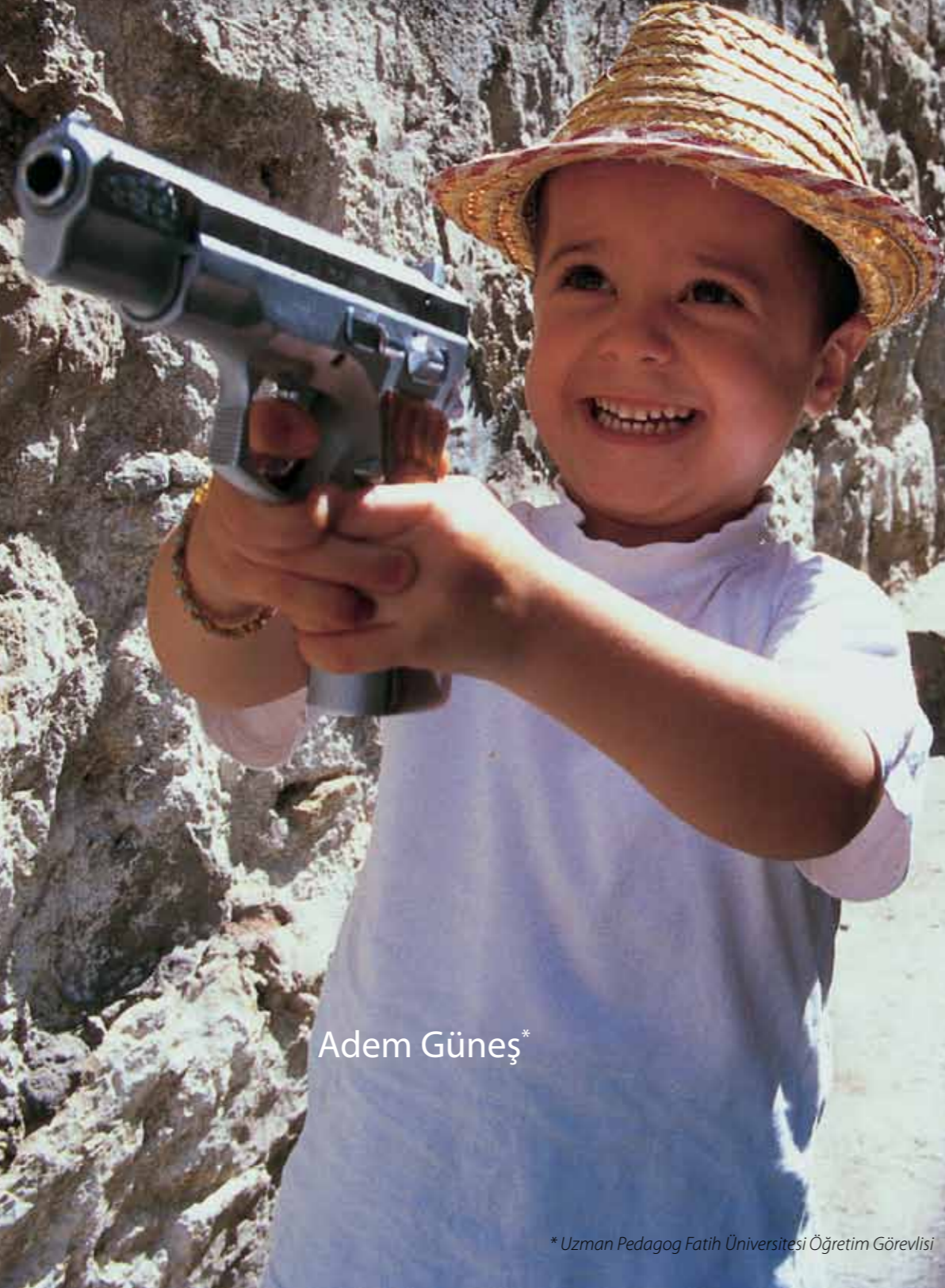
Emniyetli ol ki, zengin olasın. Kendini, kalbin günahkar olduğu halde insanlara Allah’tan korkar gibi gösterme.

Gençlikte zahmete katlan ki, ihtiyarlıkta rahata eresin.

Gördüğünü gizlemek, şüphe ettiğini açıklamaktan daha güzeldir.

**Ali Haydar Bayat’ın Türk Kültüründe Lokmân Hekim isimli eserinden alıntılanmıştır.*

DİZİLERİN ROLÜ

Adem Güneş*

*Uzman Pedagog Fatih Üniversitesi Öğretim Görevlisi

□ İnsan dünyaya geldiğinde henüz bir kişiliği ve karakteri yoktur. Minik bir bebeğin masum bedeninin ve ruhunun ileride nasıl bir kişiliğe bürüneceğini de hiç kimse bilemez. Anne babalar için çok uzun gibi gelse de, aslında çok kısa süren erken çocukluk ve ikinci çocukluk dönemlerinde çocuklar kendi kişiliklerinin ilk temel taşlarını oturturlar. Erken çocukluk dönemi dediğimiz dönem, bir binanın temeli gibidir. *İlk dört yaşa denk gelen erken çocukluk döneminde, o binanın oluşumu için hangi malzeme kullanılmışsa, çocuğun gelecek yaşamının neredeyse tamamı o temelin üzerine inşa edilecektir. Çocuk daha sonra ikinci çocukluk döneminde, erken çocukluk döneminde atılmış olan bu temelin üzerine kişiliğini yavaş yavaş inşa eder. Yedi yaşına kadar geçen sürede çocuk artık kendi kişiliğinin ve karakterinin gövdesinin ana hatlarını tamamlamıştır.* Bundan sonra ise ana hatları ile belirlenmiş olan kişiliğin ince detayları şekillenmeye başlayacaktır.

Bu açıdan baktığımızda, çocuk terbiyesini önemseyen anne babaların çocuklarının ilk yedi yaş döneminde dikkatli olmaları ve çocuklarının ruhunun nasıl şekillendiğini izlemeleri gerekir. Çocuk ruhunun şekillenmesinde bu dönem çok özel olsa da pratik yaşama baktığımızda anne babaların çocuklarını en çok ihmal ettikleri dönemin de yine bu dönem olduğunu görmekteyiz. Zira çocuk bu dönemde kişiliğinin nasıl şekillendiğini etraftan gizler. Sanki bu dönemde çocuğun oyun oynamaktan ve anne babayı rahatsız etmekten başka bir işi yokmuş gibi gelir yetişkinin dünyasına...

Halbuki, sokaklarda koşan, koltuklar üzerinde taklalar atan, yerlerde yatıp anne babayı bunaltırcasına ağlayan veya kardeşiyle yeni kavgalar için bahane arayan o çocuğun ruhu, yaşadığı bu problemler karşısında anne babasının üreteceği çözümlerle şekillenecektir. Bir başka deyişle çocuk, kendi ruhundaki buyurucu iç kılavuzun tesiriyle problemler çıkartır ve bu problemler karşısında yetişkinlerin ürettiği çözümlerle de kişiliğini ve karakterini şekillendirir. *Bizim karşımızda nefes nefese duran ve heyecanla bir şeyler anlatmaya çalışan, kardeşini şikâyet etmekten neredeyse bizi dinleyemez hale gelmiş olan çocuğun ruhi hafızası anne babasını büyük bir titizlikle*

izlemekte; onun gözlerine, kaşlarına, dudaklarının kıpırdamasına ve sükûnet içinde kendisine muamele edilmesine odaklanmaktadır. Anne babalar o sırada çocuğun dış görünüşüne aldanıp, bir kaypak zeminde bulunduğunu farketmeden "rastgele" bir tavırla bu özel dakikaları geçiştirirse, işte çocuk da karşılaşacağı meselelere bu kadar kayıtsız ve kişilik gelişiminde yetersiz kalacaktır.

Günümüz çocuklarının en temel problemi kişilik ve karakter eğitimlerini yeterince alamamalarıdır. Zira çocukların, güncel yaşamda karşılaştıkları problemleri anne babalarına sunmak için yeterli zamandan yoksundurlar. Çocuk anne babasına karşılaştığı problemleri uzun uzun anlatmak yerine, televizyon karşısında neşeli vakit geçirmeyi daha cazip bulmaktadır. Birçok anne baba, çocuklarının kendileriyle yeterince iletişim kurmadıklarından, iç dünyalarını yeterince açmadıklarından dert yanarlar. Aslında çocuğun kendini yavaş yavaş anne babaya kapatması bir "benlik koruma" yöntemidir. Zira *çocuk kendi dünyasını açmaya çalıştığı anne babasından kendisine yönelik bir empati kurulmadığını hissetmeye başladığında, yavaş yavaş anne babasına kendi duygu dünyasını açmaktan vazgeçer. Bir başka deyişle, çocuk kendisini hissedemeyen ebeveynini artık kendi dünyasının içinden çıkartmaya ve orada yeni bir dünya oluşturmaya başlar. Tecrübeler göstermektedir ki, günümüz çocuklarının anne babalarına alternatif olarak oluşturdukları bu yeni dünya "sanal yaşam" içerikli olmaktadır.* Çocuk ya kendisini dinleyecek kadar vakti olmayan anne babaya karşı yılmak bilmeyen bir "varlığını kanıtlama" savaşı verecek ya da anne babasının kendisini yok kabul etmesini kendisi de kabul ederek, kendine yeni bir yaşam alanı oluşturacaktır. İşte bu yaşam alanı günümüzde genellikle televizyon dizileri veya internet dünyası olmaktadır.

Aslında çocuğun kendisini böylesine televizyona kaptırmış olması bir bakıma anne babaların da hoşuna gitmektedir. Zira çocuk kendisini televizyona kaptırmış olmakla, yaramazlıklarını sanki azaltmış görünmekte, gerektiği zaman televizyonun ortadan kaldırılması tehditleriyle daha kolay davranış eğitimine sokulmakta, hatta bir vicdan bahanesi olarak anne babalar çocuklarının

Bir çocuğun kişilik eğitimini bizzat anne babasından alması gerekir. Çocuk, karşılaştığı bir problemin ailede nasıl çözüldüğünü görerek eğitimini alır. Babasının olaylar karşısında nasıl da şaşmaz bir direnç ile onurlu yaşadığını görerek karakterini güçlendirir. Annesinin kendisi ile olan sıcak temasını ruhu ile hissederek sevebilme yeteneğini geliştirir.

televizyonun güzel dizilerinden ve filmlerinden iyi ve doğruyu öğrendiklerini, televizyonun eğitime katkıda bulunduğunu söylemektedirler.

Bir çocuğun kişilik eğitimini bizzat anne babasından alması gerekir. Çocuk, karşılaştığı bir problemin ailede nasıl çözüldüğünü göreyerek eğitimini alır. Babasının olaylar karşısında nasıl da şaşmaz bir direnç ile onurlu yaşadığını göreyerek karakterini güçlendirir. Annesinin kendisiyle olan sıcak temasını ruhuyla hissederek sevebilme yeteneğini geliştirir. Eğer eğitim aile içinde yaşayarak gerçekleşmiyorsa

maalesef böylesi çocuklarda bir süre sonra kişilikten kaynaklanan zafiyetler anne babanın karşısına problem olarak çıkmaktadır. Bir süre sonra çocuklar kendi örf, âdet, gelenek, din ve kültürel değerlerini televizyonda gördükleri değerlerle kıyaslamaya, kendi ailelerini beğenmemeye, onları hor görmeye ve dışlamaya doğru bir sürecin içine girmektedirler.

Birçok anne baba, ailece geçirilecek olan birkaç saatlik zaman diliminde birbirleriyle iletişim kurmak yerine, birbirlerini devreden çıkartıp televizyonla "monolog" bir iletişimi tercih etmektedirler.

Özetle denilebilir ki, çocukların bir emici sünger gibi kişilik ve karakter eğitimini aldıkları ilk yedi yaş döneminde, dizilerde gördükleri kişileri taklit yolu ile kendilerine bir "idol" olarak kabul etmeleri, dizilerde gördükleri oyuncu kahramanları gerçek yaşam kişiliklerine çevirmeleri çocuk masumiyetinin içerisinde oldukça kolaydır. Bir anne babanın, gelecek on yıllarda çocuklarıyla yaşayacağı bütün davranış kalıplarının temeli ni oluşturan bu evrede, dizilerdeki davranış kalıplarını değil, kendi aile kültürünü kopyalaması için "gerçek" yaşamı çocuklarına yaşatmaları gerekmektedir.

Buraya kadar anlattığımız şeyler, duyarlı anne babaların bir yanılığ sonucunda çocuklarını "iyi dizi"lere emanet etmelerinin ço-

cuk üzerindeki davranış bozukluklarına dikkat çekmek içindi. Ancak bir de, bilinçsizce çocuklarına rastgele televizyon dizileri sunan aileler var ki, böylesi ailelerin yaşayacakları dramın bir süre sonra herkese ibret olacak nitelikler taşıyacağı tecrübeleriyle sabittir. İlgisizliği bir alışkanlık haline getirmiş aileler yüzünden televizyondaki çeşitli kişilik bozukluklarını veya ahlâk dışı davranışlarını normal yaşam standardı olarak öğrenen çocuklar ve bu çocukların zarar verdiği sosyal yaşam, günümüz toplumları için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır.

Diziler sadece çocuk ruhunu anormalleştirip aileden kopuk olarak gelişimini aksatmaz, aynı zamanda, yukarıda da ifade edildiği gibi, aile fertlerinin birkaç saatliğine bir araya geldikleri ortak yaşam saatlerinde geliştirilecek olan duyguların da zedelenmesine sebep olur. Bunların en başında da aidiyet duygusu gelmektedir. Küçük kardeşin karakter ve kişilik kopyalaması farklı bir dizi kaynaklı iken, büyük kardeş bir başka dizideki yaşam tarzına göre kendi kişiliğini oluşturduğu için ortak bir norm belirlenmesi hemen hemen imkânsız bir hale bürünmektedir. Böylesi bir durum ise, aile içinde ortak davranış kodlarının, ortak bir aile dilinin gelişmesine engel olduğu gibi, aile içindeki bireylerin birbirlerinin davranış dillerini anlamalarına da büyük bir engel olmaktadır. Zira aile birlikteliğinde en önemli faktör ortak bir davranış dili kullanılıyor olmasıdır.

O halde, bir ailenin idaresinden sorumlu olan anne baba, çocuk yetiştirirken her sahada olduğu gibi, evlerinde çocuklarının karakter ve kişiliklerinin şekillenmesinde büyük bir etkisi olan televizyon ve dizilere karşı bir baykuş gibi dikkatli olmalıdır. Seçecekleri diziler ortak yaşam saatlerini sekteye uğratmayacak şekilde sınırlandırılmış olmalı, o ailenin davranış kodlarına aykırı olmamalı, aile bireyleri aileleriyle geçirdikleri zamanın en güzel diziden bile daha eğlenceli olduğunu hissetmelidir. ■

Bizim karşımızda nefes nefese duran ve heyecanla bir şeyler anlatmaya çalışan, kardeşini şikâyet etmekten neredeyse bizi dinleyemez hale gelmiş olan çocuğun ruhî hafızası anne babasını büyük bir titizlikle izlemekte, onun gözlerine, kaşlarına, dudaklarının kıpırdayışına ve sükûnet içinde kendisine muamele edişine odaklanmaktadır.

ÇOCUKLARIN DİLİNDEN

**Ben büyüyünce baba olacağım.
Çocuklarımı çok seveceğim.
Eşimi üzmeyeceğim,
Kızımı, oğlumu eşit tutacağım.
Onları istedikleri yere götüreceğim.
Oğlum ile maça gideceğim.
Onlara daha çok zaman ayıracağım.
Çok merak ediyorum eve geç gelen
Babalar gece işleri yokken
Dışarıda ne işle uğraşırlar
Üşüyünce üstlerini kim örter?
Umutluyum yarınlar güzel olacak.**

Ahmet Çağlayan, Eğitimcî Özlenen Babalar

AİLE EĞİTİM PROGRAMLARI ÜZERİNE*

Alpaslan Durmuş**

□ Aile Eğitimi Denildiğinde

Aile eğitimi, aile yaşantısını ve aile içindeki bireyi desteklemeye yönelik eğitimsel çabadır. Aile eğitimlerinde içerik bütüncül bir yaklaşımla ebeveyn eğitimi, evliliğe hazırlık, eşler arasındaki ilişkiyi geliştirme, sağlık okuryazarlığı, finansal okuryazarlık vb. konularda geniş bir alana yayılabilmektedir.¹

Aile eğitimi çabaları, literatürde birbiriyle tamamen ya da kısmen örtüşen çeşitli isimlerle anılmaktadır: *aile yaşam eğitimi, aileyi zenginleştirme, aileyi geliştirme, aileye destek, aileyi yetkinleştirme* vb.

Temel amacı *önleme, işbirliği* ve *eğitim* olan aile eğitimi, tüm unsurlarını içerecek şekilde şöyle tanımlanabilir:

Aile eğitimi, aileyi oluşturan bireylerin:

- Yaşam boyu değişen rollerine, ilgilerine, gelişim görevlerine uyum sağlamalarını kolaylaştırmaya,
- Psikolojik sağlıklarını desteklemeye ve güçlendirmeye,
- Aile içinde üstlendikleri rollerle ilgili becerilerini ve bilgilerini geliştirmeye,
- Ev içerisindeki ilişki yapısını takviyeye,
- Hayat kalitesini geliştirmeye ve zenginleştirmeye,
- Bireylerin, eşlerin ve ailenin var olan potansiyellerini kullanabilmeleri hususunda onları cesaretlendirmeye odaklanmıştır;
- Çoğunlukla örgün eğitim sisteminin dışında gerçekleştirilen,
- Formel anlamda yapılmış geçmişi sanayi devrimine kadar geri giden,
- Yetişkin eğitimi niteliğindeki,
- İşbirliğine dayalı,
- Önleyici temelli eğitimlerdir (Şahin, Özbey, 2007: 9; Duncan & Goddard, 2005; Arcus, Schvanefeldt & Moss, 1993).

Aile Eğitim Programları

Aile eğitimi uygulamalarının başarısı, sunulan programların sürekli yenilenmeleri ve geliştirilmeleriyle doğru orantılıdır. Aile eğitimlerinin uzun geçmişine rağmen tanımından eğitim programlarına, metodolojisinden içerik ve uygulamalarına birçok yönüyle daha fazla araştırma ve geliştirmeye ihtiyaç duyulmakta, bu yöndeki çabalar güncelliğini korumaktadır (Hughes, 1994). Ancak aile eğitimi programlarının hazırlanmasında *işbirlikçi, modüler ya-*

pıda, kapsamlı ve toplum temelli bir yapıda olmasına dikkat edilmesinin, eğitim programlarının niteliğini arttıracığı söylenebilir (Duncan & Goddard, 2005).

Program ve içerik geliştirme kadar önemli bir diğer husus ise bu eğitimlerin aile bireylerine nasıl ulaştırılabileceğidir. Bu noktada birbirinden farklı yönleriyle avantajlı birçok farklı ulaşma yolu zikredilebilir. Örneğin seminerler, belirli aralıklarla ailelere ulaştırılan yayınlar, aile mektupları, video filmler, kitaplar, destek grupları, televizyon programları, web siteleri vs. Bu süreçte kullanılan eğitim araç gereçleri ise genellikle üniversitelerin eğitim bölümlerinde hazırlanabildiği gibi, ticarî kurumlar tarafından da üretilmektedir.

Aile Eğitime Neden İhtiyaç Var?

Toplumun kurucu unsuru olan ailenin başlıca fonksiyonları arasında soyun devamı, çocuk bakımı, eğitimi, sosyalleştirilmesi, koruyuculuk, psikolojik destek vb. konular sayılabilir (Sanay, 1990: 41). Bu fonksiyonları üstlenen ailenin bunları en iyi şekilde yerine getirmesi, toplumun huzurunun sağlanması, bireyin mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesi açısından zorunludur.

Ekonomik, siyasi, sosyolojik, teknolojik vb. değişme ve gelişmelerle karşılaşan birey ve aile, yaşamını bunlara göre yeniden düzenlerken zaman zaman problemlerle karşılaşmakta ve kimi zaman bunların üstesinden gelmekte zorlanmaktadır. Ayrıca söz konusu problemlerin türü ve niteliği çok kısa süreler içinde değişebilmektedir. Bu durum, aileyi ve aileyi oluşturan bireyleri sözü edilen değişmelere ve meydan okumalara karşı hazırlıklı hale getirerek, onları bilgi ve tecrübeyle destekleyerek büyük oranda çözülebilir.

Öte yandan ebeveynlikle ilgili bilgi ve becerilerin kompleks yapısı, nesilden nesile doğal yollarla aktarılmasında kesintilerin oluşması, çözülen ya da değişime uğrayan gelenek dokusu vb. aile eğitimlerinin bir başka gerekçesi olarak zikredilmelidir.²

Aile, toplumsal hayatın önemli kurumlarından biri, belki de birincisidir. Türk toplumu için de bu böyledir. Nitekim Türk toplumunun aileye değer veren geleneksel yapısı, ailenin mutluluk kaynağı olarak algılanması sonucunu doğurmaktadır.³ Dolayısıyla aileye fayda sağlayacak her türlü yaklaşım özelde birey ve aile sağlığını, genelde ise tüm toplumun sağlık ve mutluluğunu destekleyecektir. Zira yapılan araştırmalar, aile yaşam doyumu, evli-

lik doyumunu ve bireysel yaşam doyumunun tamamıyla karşıtığını ve doyum ölçekleri arasında yüksek ilişkiler elde edildiğini göstermektedir.

Ülkemizde aile eğitimi denildiğinde daha çok eşler arası ilişkilerin ve ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinin akla geldiği söylenebilir (Sanay, 1990). Nitekim çocuk eğitimiyle ilgili olarak bu çerçevede yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2001 yılı *Aile Raporu*'nun "Aile'de Eğitim ve Sorunları" bölümü de genel itibarıyla çocukların eğitimine odaklanırken aile eğitimine, ebeveynlerin kendi aralarındaki ve çocuklarıyla kurdukları iletişim ve ilişkilere özel bir önemle eğilmektedir (Özdoğan, 2001). Bütün bu zikredilen ve zikredilmese de akla gelebilecek gerekçelerden hareketle, aile eğitimi konusunun öneminin farkında olduğu ancak yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, kompleks bir yapıya sahip olan ailenin sorunlarının çözümüne –bütüncül bir perspektifle yaklaşmadığı için– yeterince katkı sağlanamadığı söylenebilir.

Aile Eğitimi Konusunda Mevcut Politikalar

Ülkemizde ailenin korunması Anayasanın 41. maddesi ile teminat altına alınmıştır. Ülkemiz, gerek hükümet programlarında, gerekse kalkınma planlarında belirtildiği üzere, okul öncesinden başlayarak emeklilik sonrasına kadar her düzeydeki eğitimin geliştirilmesi ve yaygın-

laştırılması amacıyla, tüm kesimlerin harekete geçirilmesini hedeflemiş bulunmaktadır. Nitekim 4 Temmuz 2006 tarihli "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler" konulu Başbakanlık genelgesinde de Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne "ailelere çocuk eğitimi ve çocuk yetiştirme yöntemlerinin verildiği *Ana-Baba Okulları* programlarının yaygınlaştırılarak, kurumsal alt yapının oluşturulması ve gerekli işbirliğinin yapılması" sorumluluğu verilmiştir. Ayrıca 7 Eylül 2007 tarihinde yayımlanan "60. Hükümet Programı Eylem Planı"nda Sosyal Yapının Güçlendirilmesi (SYG) amacıyla yapılacak faaliyetlerden SYG-28 numaralı faaliyet alanında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) sorumlu kuruluş olarak görevlendirilmiştir. SYG 28 nolu maddede yer alan faaliyetin tanımı "Aile kurumunun güçlendirilmesi, statüsünün geliştirilmesi ve aile üyelerinin bir bütün olarak yaşam standartlarının yükseltilmesi yönünde çalışmalar sürdürülecektir." şeklinde ifade edilmiştir (60. Hükümet Eylem Planı, 2008: xiii ve 13). Bu çerçevede Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne verilen görevler şu şekilde sıralanmıştır:

Aile eğitimi ve danışmanlığı konusunda ihtiyaçlar belirlenecek, sosyokültürel uyum sorunları yoğun olan bölgelere yönelik sosyal hizmet modelleri geliştirilecek ve uygulanacaktır.

Türkiye'de kamu, özel sektör ve STK'lar tarafından

verilen aile destek hizmetlerinin kalitesinin bilimsel ölçütlere göre tanımlanması için ulusal ve uluslararası alanda yerleşmiş kalite standartları olan kurum ve kuruluşlarla işbirliğine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Aile alanında basılı ve görsel materyaller geliştirilecek ve bu hedeflerin hedef kitleye ulaştırılması için çalışmalar yapılacaktır.

Devlet Planlama Teşkilatı *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*'nda da çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için ideal ortam olan aileye yönelik eğitici programların yaygınlaştırılması (madde 624) öngörülmüştür (DPT, 2006: 97).

Dokuzuncu Kalkınma Planı ile üç yıllık perspektifle hazırlanan *Orta Vadeli Program (2009-2011)*'a uygun olarak mevcut durum analizinin yanı sıra bir yıllık dönem için makroekonomik, sektörel ve bölgesel politikaların belirlendiği, amaç, hedef, strateji ve öncelikler ile bu doğrultuda bütün kamu kesiminin alması gereken tedbirlerin yer aldığı politika dokümanı da bu hususu ele almıştır. *2009 Yılı Programı*'nın "gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele" bölümünde "ailenin bütünlüğünün korunması, bilinçlendirilmesi ve ekonomik olarak desteklenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi" şeklinde ifade edilen 86 Sayılı Öncelik'e binaen 178 Nolu Tedbir'de "Yoğun göç, hızlı ve çarpık kentleşme sonucunda ortaya çıkan sosyokültürel uyum sorunlarını azaltmak ve aile kurumunu güçlendirmek" denilerek bir dizi çalışmanın yapılması öngörülmüştür (RG, 30/10/2008). Bu çalışmaları yapmakla görevli olan ASAGEM, çalışmaların bir kısmını tamamlamış olup bir kısmını ise sürdürmektedir:

Aile eğitim ihtiyaçlarının analiz edilmesi (2009-2010'da tamamlandı.)

Aile eğitimi müfredatı geliştirme çalışmalarının yapılması (2009-2010'da tamamlandı.)

Aile destek hizmet modelleri geliştirilmesi (2009 yılında başlayan çalışmalar değişik fazlarda sürmekte)

Eğitim programları materyalleri hazırlanması (2010'da başlamış olan çalışmalar tamamlanmak üzere-dir.)

Hâlihazırda bu eğitimi veren kurumların akreditasyonuna yönelik çalışmaların yürütülmesi (2011 yılında AEP/Aile Eğitim Programı uygulayacak kurumlar çerçevesinde başlatılacaktır). ■

D İ P N O T L A R

- 1 NCFR (National Council on Family Relations), *Standarts 2009*, http://www.ncfr.org/pdf/cfle_cert/Standards_2009.pdf adresinden 23 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir, 2009 (a); 2009 (b).
- 2 Benzer konuları ele alan iki araştırma kıyaslanarak bu gerekçe de illendirilebilir: Timur'un (1972: 5) yaptığı çalışmada Türkiye'de çekirdek aile oranı % 59.7 iken, ASAGEM ve TÜİK tarafından yapılan çalışmada (2006: 1) bu oran % 80.7'dir.
- 3 Örneğin 2008 Yaşam Memnuniyeti İstatistiklerine göre, ülkemizin % 70.08'i mutluluk kaynağı olarak "ailenin tümü'nü" göstermiştir. Nitekim aynı istatistiksel veri setine göre Türkiye'de genel mutluluk düzeyi "çok mutlu" olduğunu ifade edenlerde % 8.23, "mutlu" olduğunu ifade edenlerde ise % 47.52 dir. Nüfusun % 30.34'ü "orta derecede mutlu" olduğunu ifade ederken, "mutsuz" olanların oranı % 11.43, "çok mutsuz" olanların oranı ise % 2.47'dir.

K A Y N A K L A R

- 1 60. Hükümet Eylem Planı, T.C. 60. Hükümet Programı Eylem Planı (10 Ocak 2008), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ep2008.pdf> adresinden 20 Eylül 2009'da edinilmiştir.
- 2 Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü & Türkiye İstatistik Kurumu, *2006 Aile Yapısı Araştırması*, ASAGEM & TÜİK, Ankara, 2006.
- 3 Arcus, M. E., Schvaneveldt, J. D., Moss, J. J. (Eds.), *Handbook of Family Life Education Volumes I & II*. Newbury Park, CA, Sage Publication, 1993.
- 4 *Dokuzuncu Kalkınma Planı: 2007-2013*, <http://www.sp.gov.tr/documents/KP2007-2013.pdf> adresinden 20 Eylül 2009'da edinilmiştir.
- 5 Hughes, R., "A Framework for Developing Family Life Education Programs", *Family Relations*, 1994, 43, pp. 74-80.
- 6 NCFR (National Council on Family Relations), *Family Life Education*, http://www.ncfr.org/cert/FLE_presentation.ppt adresinden 23 Mayıs 2009'da alındı, 2009 (b).
- 7 NCFR (National Council on Family Relations), *Standarts 2009*, http://www.ncfr.org/pdf/cfle_cert/Standards_2009.pdf adresinden 23 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir, 2009 (a).
- 8 Özdoğan, B., "Ailede Eğitim ve Sorunları", 2001 Yılı Aile Raporu, ASAGEM Yayınları, Ankara, ss. 149-292.
- 9 RG (30/10/2008), 2009 Yılı Programı, 30/10/2008 tarih ve 27039 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete.
- 10 Sanay, E., "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı", *Türkiye Aile Yılı 1990, Aile Araştırma Kurumu*, Ankara, ss. 40-48.
- 11 Tezel Şahin, F., Özbey, S., "Aile Eğitim Programlarına Niçin Gereksinim Duyulmuştur? Aile Eğitim Programları Neden Önemlidir?", *Aile ve Toplum Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2007, 3 (12), ss. 7-12.
- 12 Timur, S., *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.

*Bu yazı ASAGEM (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü) adına yürütülmüş "Aile Eğitim Programı Geliştirme Projesi" kapsamında literatür araştırmasına dayanmaktadır. Projenin literatür taraması safhasında emeği geçen Abdulkadir Abduşoğlu, Aynur Erdoğan, Azize Nilgün Canel, A. Esra İşmen Gazioğlu, Fatma Özdoğan, Fethullah Haksöyler, Murat Şentürk, Mustafa Otrar, Mustafa Turğut, Rahime Beder Şen, Semra Demirkan, Yusuf Alpaydın'ı ve çalışmaya destek veren proje sahibi ASAGEM'e teşekkür ederim.

KÜÇÜK KIZ

Sema MARAŞLI*

□ -Allah rızası için.

Bülent, avucunu açmış ona doğru elini uzatan adama ters ters baktı. Elli yaşlarında gösteren adam, görme-ye alıştığı hırpani kıyafetli dilencilere benzemiyordu. Üzerindeki giysiler eski fakat temizdi. Eli yüzü temiz ve sağlıklı görünüyordu. Sapasağlam adam gidip çalışacağına dileniyor, belki benden daha zengindir diye düşündü. Zaten canı çok sıkındı bir de sinirlenmişti. Alaycı bir ses tonuyla,

-Ekmek parası mı istiyorsun? diye sordu.

-Hayır, çikolata parası lazım.

Bülent'in kızgınlığı şaşkınlığa döndü. Espri yeteneği olan dilencinin hali başka oluyor diye düşündü.

-Niye siz ekmek bulamayınca çikolata mı yiyorsunuz?

-Hayır. Ekmek bulamadığımız günler genellikle bulgur pilavı yeriz, onu da bulamadıysak aç yatarız.

Bülent adamın ciddi mi konuştuğunu, yoksa dalga mı geçtiğini anlayamamıştı.

-Bugün karnınız doydun, üstüne tatlı mı istedi canın?

-Fakirin canı mı olur ki, canı tatlı istesin beyim.

-Bu bir kamera şakası mı; yoksa sen iş bulamamış stand-upçı mısın?

-Hiçbiri değil sadece fakirim. Bugün karımın doğum günü, ona çikolata götürmek istiyorum.

-Doğum gününde pasta alınır, bildiğim kadarıyla?

-O bizim için değil zenginler için. Otuz yıllık evliliğimiz boyunca ona bir kez bile pasta alamadım. Ama her doğum gününde mutlaka çikolata götürdüm. Çikolatayı çok sever.

Adamın söyledikleri Bülent'in dikkatini çekmişti. O akşam karısıyla kavga etmiş, kapıyı çarpıp kendini sokağa atmıştı. Arabasına da binmemiş, sahile kadar yürümüşü. Denizi seyretmek de onu rahatlatmamıştı. Oysa eskiden denizi seyrederken çok rahatları. Dalgalar sıkıntısını alıp götürürdü. Fakat, karısının evde ağlıyor olduğunu bildiği için olsa gerek, hiçbir şey onu rahatlatamıyordu. Dilenciyle konuşurken biraz kafası dağılmıştı. Acaba söyledikleri gerçek mi yoksa uyduruyor mu diye düşündü.

-Cebinde bir çikolata alacak para yok mu şimdi?

Bülent'in sorusu üzerine adam ceplerini boşalttı. Bir nüfus cüzdanından başka bir şey çıkmadı cebinden.

-Ben dilenci değilim. İşim yok. Günlük çalışırım, ne iş bulursam yaparım. Fakat bugün bütün gün iş aradım, aksilik bu ya. Hiçbir iş bulamadım.

Bülent oturduğu bankı işaret ederek yer gösterdi.

-Oturun biraz dertleşelim bari, dedi.

Adam çekingen çekingen oturdu yanına.

-Yok mu eşin dostun borç alacak bir akraban?

-Fakirin akrabaları da fakir olur beyim. Bulurlarsa kendi karınlarını doyururlar.

-Dilenecek kadar çok mu seviyorsun karını?

-Çok, hem de çok seviyorum. Otuz yılımı aydınlattı o benim.

-Hımmmm. Aşk, hem de otuz yıl süren bir aşk. Hayret doğrusu! Aşkın ömrü en fazla üç yıl diyorlar oysa. Sen otuz yıldan bahsediyorsun.

-Evet. Geçen yıllar sevgimi azaltmadığı gibi artırdı.

-Söyle o zaman nedir evlilikte mutluluğun sırrı? Duruma göre sen mutluluğun formülünü bulmuş gibisin.

-Ben ilkokulu bile bitirmedim, öyle formül falan bilmem.

-Formül dediysem kimya formülü sormuyorum canım. Ben de altı yıllık evliyim. Sevdiğim kadınla evlendim fakat mutlu değilim. Sürekli kavga ediyoruz. Daha iki saat önce kapıyı çarptım çıktım. Evimiz, arabamız, işimiz, gücümüz her şeyimiz var ama mutlu değiliz. Senin hiçbir şeyin yok ama mutlusun. Para mı acaba bizi mutsuz eden?

-Hiçbir şeyim yok mu? Hayır benim her şeyim var. Benim karım her şeyim. Sevgilim, eşim, arkadaşım, hayat yoldaşım. Hayatımı paylaştığım insandan daha değerli ve daha önemli ne olabilir ki dünyada? Sizin ev, araba, iş diye her şey dediğiniz şeylerdir aslında hiçbir şey olan.

-Öyle deme, şu kadar varlığın içinde bile karım her şeyden şikayet ediyor. Bir de fakir olsam kim bilir ne olur?

-Altın tasın kan kusana faydası yoktur beyim. Sen kadının ruhunu hiç anlamamışsın. Hiçbir kadın iyi bir evde oturduğu, her gün çeşit çeşit yiyecekler yediği için mut-

*Özür dilerim
seni kırdığım için.*

lu olmaz. Bir kadın kocasının her şeyi olduğunu bildiğinde ancak mutlu olur.

-Sizin mutluluğunuzun sırrı bu mu?

-Olabilir. Ben karıma değerli şeyler alamıyorum ama ona benim için ne kadar değerli olduğunu hissettiriyorum. O da çok mutlu oluyor.

-Bir kadına değerli olduğu nasıl hissettirilir?

-Küçük kızı severek.

-Küçük kız mı? Hangi küçük kız?

-Yaşı kaç olursa olsun her kadının içinde hiç büyüyen küçük bir kız vardır. O kızı ne kadar çok sever, ne kadar çok mutlu edersen, o kadını da o kadar mutlu edersin.

-Nasıl yani?

-Küçük bir kız neleri sever, nelerden hoşlanır bir düşünün. Küçük kızlar hep beğenilmek, ilgi görmek isterler. Güzel olduklarını duymaya bayılırlar. Kendilerine prensesmiş gibi davranılmasını beklerler. Küçük kızlar hep prenses olmayı hayal ederler. Sürprizlerden hoşlanırlar. Biraz şımartılmak isterler. Sevilmek ve sevildiklerini hep duymak isterler. İltifata doymaz küçük kızlar. Öyle değil mi?

-Haklısın. Benim dört yaşında bir kızım var. Adı Aylin. Her akşam boynuma sarılır "Babacığım beni ne kadar seviyorsun?" diye sorar. Giysisini değiştirdiği zaman etrafımda "Baba güzel olmuş muyum?" diye sorar durur. Güzelsin demem de yetmez ona. Harikasın prenses gibi olmuşsun demeliyim. Dünyanın en güzel kızı demeliyim.

-İşte kadınlar bir ömür boyu bunu duymak isterler. Ben elli yaşındaki karıma böyle davranıyorum. Ömrümüz olur da seksen, doksan yaşına kadar yaşarsak ben ona böyle davranmaya devam edeceğim. Ona bebeğim diye hitap ediyorum çok hoşuna gidiyor. "Bebeğim, bana bir çay yapar mısın?" dediğimde çay yapmak için nasıl koştuğunu görmelisiniz.

-Hiç kavga etmez misiniz siz?

-Kavga evliliğin tadı tuzu. Arada biz de tartışırız. Küçük barışmanın tadı ayrıdır. Benim karım bir keçi kadar

inatçıdır. Onunla barışmak için uğraşmak ayrı bir keyif verir bana.

-Benim eşim çok ciddi bir kadındır. Hiç küçük kız havası yok onda.

-Küçük kızlar büyüdükleri zaman artık sevgi, ilgi istemeye utanırlar. En ciddi ya da en yaşlı kadının bile içinde o küçük kız mutlaka vardır. Yeter ki sen o tatlı kızı sevindirmeyi, mutlu etmeyi bil. Ve o küçük kızı asla aldatma. Yoksa bir daha sana güvenmez ve ne yaparsan yap hep kuşkuyla bakar sana. Küçük kızlar hem çabuk mutlu olurlar hem de çabuk kırılırlar. Çok narindir onlar. Hoyrat elleri sevmez onlar. Yumuşak dokunuşları severler.

-Bu tavsiyeni deneyeceğim. Fakat her zaman yapabilir miyim bilmiyorum. Bazen işlerim çok yoğun oluyor, o zaman eve çok yorgun gidiyorum.

-Bu sadece bir bahane. O küçük kızı mutlu etmek dünyanın en kolay işi. Çoğu zaman birkaç tatlı söz yeterli olur. Sen o küçük kızı mutlu ettiğinde karşılığını fazlasıyla alırsın. Artık o seni rahat ettirmek, dinlendirmek için elinden gelen gayreti gösterir. Karısı mutlu olmayan erkek mutlu olamaz. Mutlu olmak isteyen erkek önce hayat arkadaşını mutlu etmelidir. Düşünsene somurtkan, mutsuz, sürekli söylenen biriyle yolculuğa çıksan sen ne kadar mutlu olabilirsin?

-Haklısın da ben de bütün gün ailem için çalışıp yoruluyorum.

-Yine para, yine dış sebepler. Evet para önemli ve gerekli ama kadınlar para için erkekleri sevmezler. Para geçici mutluluklar verir. Kadınlar hediye almayı severler. Paran varsa hediye al tabii. Ama hediyeyle mutlu olmasını bekleme. Hediye yanına sevgini katmazsan hediye bir anlamı yoktur. Benim hiçbir zaman çok param olmadı. Günlük kazandım günlük yedik. Bazen aç kaldığımız günler oldu. Hiçbir zaman karımın kulaklarına altın küpe takamadım ama her zaman kulaklarına aşk sözleri fısıldadım. Hiçbir zaman boynuna pırlanta gerdanlık takamadım ama hep öpücükler-

Hiçbir kadın iyi bir evde oturduğu, her gün çeşit çeşit yiyecekler yediği için mutlu olmaz. Bir kadın kocasının her şeyi olduğunu bildiğinde ancak mutlu olur.

le sevdim boynunu. Hiçbir zaman ona ipek elbiseler giyiremedim ama ben kendi bedenimle ipek bir elbise gibi yumuşacık sardım mutlu ettim onu.

Adam ayağa kalktı.

-Bana müsaade, artık gitmeliyim, karım merak eder. Sen de git evine küçük kızın gönlünü al. Belki o küçük kız şimdi evde ağlayıp duruyordur.

Bülent de ayağa kalktı. Kuvvetlice elini sıktı.

-Sizi tanıdığımıza çok memnun oldum.

Elini bıraktı koluna girdi. Yolun karşısındaki pastaneyi gösterdi.

-Hadi gel eşin için şuradan çikolatalı pasta alalım, dedi.

Pastayı aldılar, adam hayatında ilk defa karısına pasta götürmenin mutluluğuyla evinin yolunu tuttu. Bülent de pastanenin yanındaki manavdan karısının en sevdiği meyvelerden aldı. Evine girdiğinde karısı şişmiş gözlerle mutfak masasında oturmuş su içiyordu. Bülent hiç konuşmadan meyveleri büyükçe bir tabağa döküp yıkadı, sonra eşinin önüne koydu.

-Bunlar dünyanın en şanslı meyveleri, dedi.

İnci hiç konuşmadı.

-Sorsana niye diye.

-İnci kızgın kızgın,

-Niye? diye sordu.

-Çünkü dünyanın en güzel ve en tatlı kadınının midesine gidecek, dedi gayet ciddi bir ses tonuyla. İnci şaşırıp, aynı zamanda yüzünün ifadesi de yumuşamıştı.

-Bunlar senin sevdiğin meyveler, senin için aldım.

-Hayret bir şey! Her zaman kendi sevdiğin meyveleri alırdın. Benim hangi meyveleri sevdiğimi iyi hatırlamışsın. Aslında bu beklediğim, istediğim bir şeydi "Bak senin için sevdiğin meyveleri aldım." Demen. Ama şimdi kıymeti yok. Çünkü sana çok kırgınım, meyve alarak gönlümü alamazsın.

-Özür dilerim seni kırdığım için.

Sonra Bülent yere diz çöktü.

-Cezam neyse razıyım; ama bir tek şey istiyorum senden. Seni delice seven bu adamı senden mahrum etme.

Bülent yere çömelmiş, boynu bükük bir vaziyette çok komik görünüyordu. İnci kıkır kıkır gülmeye başladı.

-Affetmek o kadar kolay değil. Bakalım hangi cezalara katlanabileceksin, dedi.

Bülent işte o zaman ona muzip muzip bakan eşinin içinde sakladığı küçük kızı gördü. Bundan sonra her şey daha farklı olacak diye düşündü. ■

AİLE EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI TÜRLERİ, TARİHÇESİ VE İÇERİKLERİ

Azize Nilgün Canel**

** Dr. Marmara Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik

□ Çok yönlü etkileşimlerle şekillenen aile ve evlilik olgusu, tarihsel süreç içerisinde yapı ve özelliklerini, “babadan oğula, anadan kıza” aktarım ve deneyimleriyle sürdürmüştür. Sanayi Devrimi ve büyük göçler başta olmak üzere, kentleşme, modernleşme, teknolojik gelişim süreçleri gibi dönüşüm ve değişim noktaları aile ilişkilerinin geleneksel doğasını etkilemiş, çoğu zaman, kitlesel olarak yeni form ve sistemlere yönlendirmiştir. Özellikle son yıllarda toplumların değişen doğasında aileler çeşitli sebeplerle desteğe ve yardıma gereksinim duymaktadırlar.

Dünyada Aile Eğitimleri

Gerek ailelerle gerekse evli çiftlerle başlatılan aile eğitimi çalışmaları günümüzde Avrupa ve ABD’de oldukça çeşitlenmiş ve şekillenmiştir. Çok sayıda uygulama Avrupa ve ABD’de olduğu kadar Asya ve Afrika ülkelerinde de halen çeşitli kurumlar tarafından yürütülmektedir. Asya ve Afrika ülkelerinde evlilik ilişkisini geliştirme veya eş seçimine yönelik eğitim kurumlarında verilen ders içeriklerinde, ülkelerin geleneksel yapılarına uygun farklılıkların da dikkate alındığı görülmektedir.

İlk aile eğitimi hareketi ABD’de 1887’den itibaren kamu politikalarında yer almaya başlamıştır. Önceleri ziraat alanında gelişimi sağlamak amacıyla yürütülen çalışmaların içerisinde yer alan eğitimlerin daha ziyade kırsal kesimdeki aileyi eğiterek desteklemeyi hedeflediği görülmektedir. Program içerikleri ise o dönemdeki ailelerin ihtiyacını karşılayacak şekilde ev ekonomisi, yemek hazırlama, dikiş gibi bazı temel becerilerden oluşmaktadır. 1912’de çocuk sağlığı konusunda etkin bir kuruluş olan Çocuk Bürosu’nun (Children’s Bureau) kurulması, aile eğitimi hareketlerinin gelişimi üzerinde etkili olan bir başka gelişmedir. Yeni doğan ölümleri, doğum oranları, yetimhaneler, çocuk mahkemeleri gibi konularla uğraşan büro, aynı zamanda yeni doğan ve çocuk bakımı içerikli broşür ve kitapçık gibi çeşitli aile eğitim materyalleri hazırlamaya başlamıştır. O yıllarda ABD’de ilgi görmeye başlayan Ev Ekonomisi (Home Economics) hareketi, sağlıklı yetişkin ve çocuk gelişimini desteklemek, ebeveynlik, ilişkileri geliştirme ve iletişim becerileri amaçlı psikososyal içerikli aile eğitimlerine dönüşmeye başlamıştır. Bu hareket, aile terapilerinin de tarihsel sahnede hızlı gelişiminin sebebi olarak görülmektedir (Arcus, Schvanefeldt, Moss, 1993). Zaman içerisinde “ev ekonomisi” başlığı, ko-

nuyla ilgili çalışmalar yürüten üniversite ve yükseköğretim kurumları tarafından, “Sosyal Ekoloji (Human Ecology)”, “Aile Çalışmaları (Family Studies)”, “Aile Yaşam Eğitimi (Family Life Education)”, “Aile Bilimleri (Family Science)” vb. başlıklara dönüştürülmüştür. Ayrıca ailelerin eğitilmesi hareketlerinin gelişimini hızlandıran bir diğer faktör de II. Dünya Savaşı olmuştur. Savaş esnasında çok sayıda erkeğin evden ayrılması, bu esnada pek çok kadının fabrikalarda çalışmaya başlamak zorunda kalması, ailelerin sevdikleri birinin ölümü veya yaralanması gerçeğiyle karşı karşıya kalmaları, onların bu travmaları atlattıklarına yardımcı olabilecek çabaları arttırmıştır (Gladding, 2002).

Ailelere yönelik eğitim hareketlerinin Avrupa’daki yansımalarının, öncelikle Fransa’da 1929 yılındaki çabalarla başladığı görülmektedir. Bu ilk adımlar, 1949’da programların gözden geçirilmesiyle yeniden örgütlenen Paris Ana-Babalar Okulu’na dönüşmüştür. Daha sonra Fransa’daki bu hareketin, başta İsviçre, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine yayıldığı görülmektedir.

Aile yaşam eğitimlerine Asya ve Ortadoğu toplumlarında, yetişkinlerin eğitime katılma oranlarının genellikle beklenen seviyelere ulaşmamasına bağlı olarak, daha ziyade örgün eğitim müfredatı içerisinde yer vermeye çalışılmaktadır. Bu ülkelerin kültürel alt yapılarına, beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanan programların, gittikçe artan bir ilgiyle karşılandığı görülmektedir. Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde ise formel anlamda aile eğitimlerinin tarihçesi Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine göre daha yakın zamanlara dayanmaktadır. Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde aileye müdahalenin gerekli görüldüğü ilk alan nüfus eğitimi (population education) yoluyla aile büyüklüklerinin küçültülmesine yönelik projelerle 1960 ve 1970’li yıllarda başlamıştır. Bu projeler genellikle Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde yürütülmeye başlanmış, daha sonra yerel kuruluşlar tarafından sürdürülmüştür (Huang, 2005; UNFA, 2009; UNESCO Islamabad, 1999; UNICEF, 2009; World Bank, 2002).

İlk aile eğitimi hareketi, ABD’de 1887’den itibaren kamu politikalarında yer almaya başlamıştır. Önceleri ziraat alanında gelişimi sağlamak amacıyla yürütülen çalışmaların içerisinde yer alan eğitimlerin daha ziyade kırsal kesimdeki aileyi eğiterek desteklemeyi hedeflediği görülmektedir.

Türkiye’de Aile Eğitimleri

Türkiye’de doğrudan aile odaklı olmasa da, ailelerin aile yaşamıyla ilgili yetkinliklerini geliştirmeye yarayacak ilk eğitimlerin, Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün önderliğinde başlatıldığı görülmektedir.

Bunların arasında sayılabilecek "Halk Mektepleri", "Millet Mektepleri", "Halk Dershaneleri", "Halk Evleri" "Aile Okulları" gibi uygulamalar çok sayıda yurttaşımıza ulaşmayı başarmış toplu eğitim hareketleridir ve dönemin ihtiyaçlarına uygun genel yaşam becerilerini kazandırmaları açısından dikkate değer uygulamalardır.

Ülkemizde örnekleri çoğaltılabilecek olan okuma-yazma odaklı toplumsal eğitim çabalarının, doğrudan aile odaklı olarak aileleri desteklemeye yönelik içeriklere kavuşmasında ilk dikkat çeken çalışma, 1962-1963 yıllarında, Akıl Hıfzısıhhası Cemiyeti Başkanı Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel tarafından Medikososyal Merkezi ve Askeri Tıbbiye'de başlatılan "Anne-Babalara Haftalık Sohbet Toplantıları"dır.

1982-1991 yıllarında ise Erken Destek Projesi ile İstanbul'da düşük gelirli çocukların annelerinin eğitimi yoluyla çocuklarının çok yönlü gelişimi hedeflenmiştir. Daha sonra Anne Çocuk Eğitim Vakfı uzmanları tarafından geliştirilen bu program "Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)" kimliğine kavuşmuş, 1993 yılında AÇEV bünyesinde uygulanmaya başlamıştır. 15 yıldır çeşitli revizyonlardan geçirilen programın uygulamaları halen Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'yle ortak yürütülmektedir.

1989 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde başlatılan Ana-Baba Oku-

lu uygulamasında ise, "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve Eğitimi", "İletişim", "Cinsel Eğitim", "Okul, Çocukta Uyum ve Davranış Bozuklukları" ana başlıklarına sahip bir program doğrultusunda anne babalara yönelik eğitimler verilmiştir (Ateş, Erdoğan, Ergin, Gül, Günayer Şenel vd., 2004).

1995 yılında geliştirilen ve kadının aile yaşamında ve çevresinde karşılaşılabileceği tüm sorunlara karşı belli bir bilinç kazanması ve haklarını öğrenerek aktif bir eylemlilik içinde olmasını amaçlayan Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP) ise, 1995-1997 yılları arasında Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da uygulanmalarına başlamış, 2009 yılına kadar Türkiye'nin 42 ilinde uygulanarak 7500'ü aşkın kadına ulaşmıştır.

Kombassan Vakfı tarafından 1999 yılından itibaren Konya'da gerçekleştirilen "Anne ve Çocuk Sağlığı Eğitim Seminerleri" dizisi ise "Bilinçli Aile Sağlıklı Toplum" oluşumuna katkı amacıyla geliştirilmiştir. Hâlihazırda faal olmayan Tevhid Vakfı'nın 2001-2002 yıllarında uygulanmış olan kişisel eğitim programı ise aile eğitimleri içeriklerinin yanı sıra kişinin okuduğunu anlayabilme, yazarak kendini ifade edebilme yeteneği kazanabilmesi, bilgisayar kullanabilme ve günlük hayatta gerekli olabilecek sağlık bilgisi gibi pratik donanıma sahip olmasını da amaçlayan bir programdır.

1998 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde başlatılan Evlilik Okulu uygulamasında ise evliliğe aday gençlerle evli bireylerin evlilik ilişkileri ve yaşamıyla ilgili farkındalık ve bilinç düzeylerini arttırmak hedeflenmiştir. Çalışma ülkemizde doğrudan evli çiftleri hedef alan en geniş kapsamlı uygulama olarak literatürdeki yerini almış bulunmaktadır. Evlilik okulu uygulaması 1998'de 150 kişiye, 2001'de 95 ve 2004'de 128 kişiye olmak üzere üç kez düzenlenmiştir.

Aile Yaşam Eğitimlerinin İçerikleri

Dünya genelinde gelişmekte olan ülkelerde yetişkinlere yönelik eğitimlerin ana odağını okur yazarlık eğitimleri oluşturmaktadır. Ülkemizde de bu yönde başlayan çabaların giderek aile eğitimlerine dönüştüğü ve bu konuda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak aile yaşam eğitimlerinin geniş içeriğinden ziyade, anne baba eğitimleri ve evlilik eğitimleri başlıklarına önem verildiği gözlenmektedir. Oysa aile yaşam eğitimleri başlığı çok daha geniş kapsamlı bir içeriği mümkün kılmakta ve bu geniş kapsamlı içeriğe olanak sağlayacak bir programın henüz uygulanmadığı görülmektedir. Aile eğitim programlarının hazırlanmasında ve aile eğitimcilerinin yetiştirilmesinde konu içerikleri açısından odaklanılan alanlar

üzerine daha geniş bir sınıflama yapılmak istendiğinde, bu alanda çok uzun bir geçmişe sahip olan National Council on Family Relations'ın (Ulusal Aile İlişkileri Konseyi) gruplaması kullanılabilir. NCFR aile eğitimlerini şu şekilde gruplamaktadır (NCFR, 2009a: 5 ve 2009c: 1-2):

Toplumsal Bağlamda Aile ve Birey: Bu eğitim grubunda ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin kamu kurum ve kuruluşları, dinî kurumlar, meslekî örgütler gibi diğer kurumlarla olan ilişkileri ele alınmaktadır. Bu başlık altında toplanabilecek konular arasında şunlar sayılabilir: Kültürel değişkenler (gelenekler, sosyal sınıf, coğrafya vb.), evlilik kararı ve eş seçimi, farklı kültürel yapıdaki ailelerin veya azınlık ailelerinin ihtiyaçları, akrabalar ve akrabalık ilişkileri, evlilik yaşam döngüsü boyunca değişen cinsiyet rolleri ve rol beklentileri (evlilik öncesi arkadaşlık, evlilik partnerliği, ebeveyn-çocuk birlikteliği, akran birlikteliği vb.), demografik eğilimler, tarihsel içerikler, iş yaşamının aile ilişkilerine yansımaları, aile bireylerinin çeşitli kurumlarla sosyal ilişkileri... vb.

Ailenin İçsel Dinamikleri: Bu eğitim grubu ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin güçlü ve zayıf yönlerini, aile bireylerinin birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlamak amacıyla kurgulanmaktadır. Bu başlık altında toplanabilecek konular arasında şunlar sayılabilir: Aile içerisindeki sosyal süreç (çatışma ve işbirliği), aile üyelerinin birbirleriyle iletişimleri (stres ve çatışma çözümü, ilişki örüntüleri bağlamında karı-koca problemleri, ebeveyn-çocuk problemleri vb.), çatışma yönetimi, normal aile stresleri (aile yaşam döngüsü boyunca meydana gelecek değişimlere uyum sağlayabilmek, üç kuşak ailenin birbiriyle etkileşimi, yaşlıların bakımı, çalışan anne-baba vb.), aile krizleri (boşanma, yeniden evlenme, ölüm, ekonomik belirsizlik ve güçlükler, şiddet ve madde bağımlılığı vb.), ailelerin özel ihtiyaçları (evlat edinme, göçmenlik, düşük gelir, askerlik, ailede engelli birey vb.).

Bireyin Yaşam Boyu Gelişimi: Bu eğitim grubunda aileyi oluşturan bireylerin yaşam boyu fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal, ahlâkî ve kişisel gelişimleri ve değişimlerini anlamaları ve bu konuda bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır. Aile yaşam döngüsü içerisinde doğum öncesi/anne karnı, yeni doğmuş bebek, ilk ve son çocukluk dönemle-

Ülkemizde okuma-yazma odaklı toplumsal eğitim çabalarının, doğrudan aile odaklı olarak aileleri desteklemeye yönelik içeriklere kavuşmasında ilk dikkat çeken çalışma, 1962-1963 yıllarında, Medikososyal Merkezi ve Askeri Tıbbiye'de başlatılan "Anne-Babalara Haftalık Sohbet Toplantıları"dır.

ri, ergenlik, yetişkinlik, yaşlanma başlıkları altında değişen ihtiyaçlar, fizyolojik değişimler ve gelişimsel görevler hakkında bilgilendirmeler yoluyla farkındalıklar oluşturulmakta ve aileler bu dönemlere daha etkin bir şekilde hazırlanmaktadır.

Cinsellik: Bu eğitim grubunun amacı fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan yaşam boyu cinsel gelişimi anlamak ve sağlıklı cinsel uyum gerçekleştirmek olarak özetlenebilir. Bu amaçla üreme fizyolojisi, biyolojik etmenler, cinsellik ve cinsel davranışlar, cinsel değerler ve karar verme, aile planlaması, cinsel bozukluklar gibi başlıklarda eğitimler verilmektedir.

Kişilerarası İlişkiler: Bu eğitim grubunda ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin kişilerarası ilişkilerinin gelişimi

ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli yeterlilikleri edinmeleri hedeflenmektedir. Bu başlık altında toplanabilecek eğitimlerde aile bireylerinin birbirleriyle ilişkileri ve bir birey olarak diğer bireyleri algılamaları, iletişim becerileri (dinleme, empati, kendini ifade edebilme, karar verme, problem çözme, çatışma çözme vb.), karı kocanın birbirlerine karşı mahremiyetleri, eşlerin

aşk ve romantik ilişkilerinin desteklenmesi, ailenin saygı, yakınlık ve sorumluluk çerçevesinde başkalarıyla olan ilişkileri gibi konular ele alınmaktadır.

Aile Kaynaklarının Yönetimi: Bu eğitim grubunda ailenin ihtiyaçlarını karşılama konusunda çeşitli kaynakların (zaman, para, maddî varlıklar, enerji, arkadaşlar, komşular, kamusal imkânlar vb.) uygun dağılımı, kullanımını ve gelişimiyle ilgili olarak desteklenmesi ve sağlıklı kararlar almasını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda amaç belirleme ve karar verme, kaynakların uygun şekilde kullanımı ve aile bütçesinin dengeli dağılımı, sosyal çevrenin bu konudaki etkileri, yaşam döngüsü boyunca değişen ihtiyaçlar, tüketicilik ve tüketim kararları gibi başlıklarda verilen eğitimler bu grup altında toplanabilir.

Ebeveyn Eğitimi: Ailenin, çocuğunun toplumsal yaşama hazırlanması sürecinde sağlayacağı eğitim ve rehberlik becerilerini kazandırıcı bu eğitimler bağlamında şu başlıklar anılabilir: Ebeveynlik kuralları ve sorumlulukları, etkili ebeveynlik uygulamaları, ebeveyn-çocuk ilişkileri, ebeveynlikte sorun çözme şekilleri, yaşam döngüsü boyunca değişen ebeveyn rolleri...

Aile Hukuku ve Kamu Düzeni: Bu başlık altında, ailelerin yasal hak ve sorumluluklarını kavramaları ve aile üzerinde etkili kanunlar hakkında temel bilgileri edinmeleri amaçlanmaktadır. Aile ve kanun (evlilik, boşanma, aile desteği, çocuk hakları ve korunması, aile planlaması vb.), aile ve sosyal servisler (kamusal aile destek programları, huzurevleri, sosyal hizmetler vb.), ailelerin eğitim ihtiyaçları, ailenin ekonomik anlamda ihtiyaç duyabileceği yol gösterici bilgiler, aile ve din eğitimi, kamu politikaları ve aile (kamu politikalarının vergi, sivil haklar, sosyal güvenlik, ekonomik destek kanun ve yönetmelikleri vb.) gibi konuların aile üzerindeki etkileri gibi başlıklar bu eğitim grubu içerisinde sayılabilir.

İş Ahlâkı: Bu başlık altındaki eğitimlerde aileyi oluşturan bireylerin sosyal tutumlarının kalitesini ve niteliğini kavramaları, ahlâkî konuları eleştirel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan yeterlilikleri kazanmaları hedeflenmektedir. Bu amaçla sosyal tutum ve değerler hakkında bilgi, çoğulcu toplumlarda değer farklılıkları ve çeşitlilikleri kavramak ve saygı duymak, değer sistemlerini sistematik ve objektif olarak değerlendirebilmek, değer seçimlerinin sosyal sonuçları, sosyal ve teknolojik değişimlerin etik yansımaları gibi başlıklarda eğitimler verilmektedir.

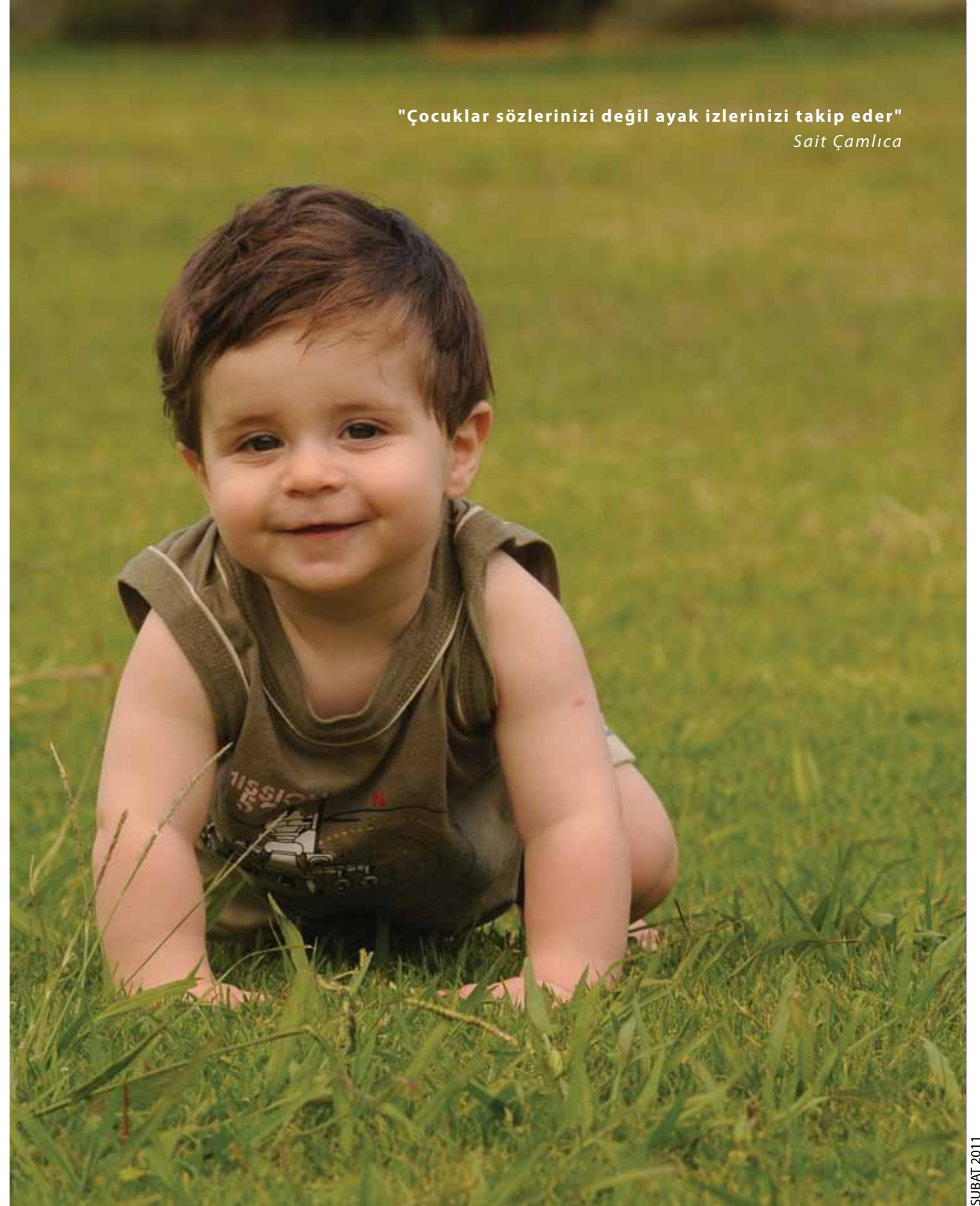
Hızla değişen dünyanın hareketli, yıpratıcı ve aile yapısı için tehlikelerle dolu yapısında güçlü, sağlıklı, bilinçli ve dengeli aileyi desteklemek için, yukarıda değinilen geniş kapsamlı aile yaşam eğitimi çabasının ve hatta hareketinin artık zamanı gelmiş görünmektedir. ■

K A Y N A K L A R

- 1 Albayrak, M., "Millet Mektepleri'nin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1994, 29, ss. 471-483. Anne Çocuk Eğitim Vakfı. (t.y.). *Erken Çocukluk Eğitimleri, Aile Eğitimi*. <http://www.acev.org/education.php?id=13&lang=tr> adresinden 21 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir.
- 2 Arcus, M. E., Schvanefeldt, J. D., Moss, J. J. (Eds.), *Handbook of Family Life Education Volumes I & II*. Newbury Park, CA, Sage Publication, 1993.
- 3 Ateş, R., Erdoğan, İ., Ergin, H., Gül, G., Günayer Şenel, H., Güngörmüş Özkardeş, O. ve diğ., *Evlilik Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- 4 Aydoğmuş, K., Baltaş, A., Baltaş, Z., Davaslıgil, Ü., Güngörmüş, O., Konuk, E. ve diğ., *Ana-Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.
- 5 ÇYGM [Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü], *Okuma-Yazma Çalışmaları*, http://cygm.meb.gov.tr/hem/okuma_prog/okuma.htm adresinden 01 Kasım 2009'da edinilmiştir.
- 6 Gladding, S., *Family Therapy: History, Theory and Practice*, NJ, Merrill Prentice Hall., 2002.
- 7 Hamamcı, Z., Sevim, S. A., "Türkiye'de Aile Rehberliği Çalışmaları", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Eylül 2004, 3 (22), ss. 77-85.
- 8 Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.). *Erken Çocukluk Eğitimi Programları*, <http://cygm.meb.gov.tr/hem/acep.pdf> adresinden 21 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir.
- 9 NCFR (National Council on Family Relations), *Content Outline of Family Life Education*, http://www.ncfr.org/pdf/cfle_cert/CFLE_Content_Outline.pdf adresinden 23 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir, 2009 (c).
- 10 NCFR (National Council on Family Relations), *Standarts 2009*, http://www.ncfr.org/pdf/cfle_cert/Standarts_2009.pdf adresinden 23 Mayıs 2009 tarihinde edinilmiştir, 2009 (a).
- 11 Okçabol, R., "Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- 12 UNESCO, Islamabad, *Population Education in PAKISTAN*, UNESCO Office, Islamabad, 1999.
- 13 UNFA Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2009, *Türkiye ve Güney Kafkasya*, <http://www.unfa.org.tr> adresinden Ağustos 2009 tarihinde edinilmiştir.
- 14 UNICEF. *Adult Literacy Classes in NIGER Emphasize the Importance of Family Education. Info by country*, from http://www.unicef.org/info/country/niger_49406.html, 2009.
- 15 Wei-Jen Huang, "An Asian Perspective on Relationship and Marriage Education", *Family Process*, Jun 2005, 44 (2), pp. 161-173.
- 16 World Bank, *Arab Republic of Egypt Strategic Options for Early Childhood Education*, World Bank Report No. 24772-EGT., 2002.

Bu yazı ASAGEM (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü) adına yürütülmüş "Aile Eğitimi Programı Geliştirme Projesi" kapsamındaki literatür araştırmasına dayanmaktadır. Projenin literatür taraması safhasında emeği geçen Abdulkadir Abduşoğlu, Alpaslan Durmuş, Aynur Erdoğan, A. Esra İşmen Gazioğlu, Fatma Özdoğan, Fethullah Haksöyler, Murat Şentürk, Mustafa Otrar, Mustafa Turğut, Rahime Beder Şen, Semra Demirkan, Yusuf Alpaydın'a ve çalışmaya destek veren proje sahibi ASAGEME teşekkür ederim.

"Çocuklar sözlerinizi değil ayak izlerinizi takip eder"
Sait Çamlıca

MUHAFAZAKÂRLIĞIN LODOS BUNALTISI

Ahmet Turan Alkan*

Dindarlar açısından mesele müşkül; onlar hem gündelik hayatın akışı içinde yerlerini ve mevkilerini tutmak, hem de "üst değerler"e itaat etmek arzusundalar. Dindarlıkla başı pek hoş olmayan bir ailede olup biten üzücü aksamalar, dindar bir ailede yaşandığında farklı boyutlara bürünüyor ve değişik anlamlar kazanıyor.

□ Türkiye’de muhafazakârlığın endâzesi yoktur; biz bu kavramı genellikle “din” eksenine yakınlık ve uzaklıkla anlıyor ve tarif ediyoruz. “Muhafazakâr çevre” dediğimiz yer, kestirmeden “dindar”ların yaşadığı ve bir arada bulunduğu yerlerdir. Dindar tabiri yeterince zarif ve kabul edilebilir bulunmadığı için muhafazakâr tabiri tercih ediliyor. Ben de bu teâmüle uyacağım; dindarlığı muhafazakârlıkla bir tutuyorum bu yazıda.

Muhafazakâr bir erkeğin kadına bakışı, Türkiye sözü konusu olduğunda sadece muhafazakârları ilgilendirmez; herkes ağzını doldura doldura konuşur. Çünkü muhafazakârlık, kabaca bundan henüz birkaç yıl öncesine kadar Türkiye’de “resmî ve millî tehdit konsepti” içinde değerlendirilmekte, doğrudan suçlu ilân edilmese de ondan daha elîm ve vahim olmak üzere “şüpheli” kabul edilmekteydi. Şüphe hâli, kanun nazarında kalkmış olabilir fakat muhafazakârlık ve onun muhtelif türevleri, Türkiye’nin egemen sınıfları nezdinde hâlâ bir tedirginlik alâmetidir. Sebebi açık: Türkiye’yi bugün muhafazakâr bir iktidar yönetiyor ve bu hükümet, tamamen meşrû usûllerle seçilerek tamamen meşrû bir hükümlanlığı kullanıyor.

Olacak iş midir?

“Ayrıksanan” Bir Hayat Tarzı

Muhafazakârların şüpheli listesinde ilk sırayı tutması, hayat tarzlarının ayrıksanması yüzündendir; bu sebeplerle muhafazakârların bütün davranışları, ilişkileri ve kendilerini ifade etme biçimleri tarassut altındadır. Ne zaman dikkat çekici bir örnekle karşılaşılrsa parmakla gösterilip, özellikle altı çiziliyor; imalara, aşığılanmalara, hakaretlere ve suçlamalara konu teşkil ediyor.

Dindarlar Görünür Hale Gelince...

Problem, kendini dindar diye tarif eden insanların ezber bozarak şehirlerde yaşamaya başlamalarıyla görünür hale geldi. Şüphe yok ki, ondan önce de şehirlerde muhafazakâr, dindar insanlar vardı. Fakat aslında yoktular; hiç bir zaman görünür hale gelemediler. Medreselerin, tekke ve zaviyelerin kapanmasına ilâveten dinî

hayata devletin getirdiği sınırlandırmalar, şehirli dindar-muhafazakâr kitleyi görünür olmaktan uzaklaştırdı; buna mukabil henüz ekonomik ve toplumsal açıdan şehirle entegre olamayan köy, barındırdığı devasa nüfusla birlikte –her mânada- görünmezliğini koruyordu.

70’li yılların sonundan itibaren yüksek şehirleşme hızı sebebiyle köy menşeliler, şehirlerde görünür hale geldiler ve şehir hayatının dağıtıcı, çürütücü tesirine karşı antikör olarak köyden getirdikleri dindarlığa sıkı sıkıya tuttular. Bu noktada iki tür dindarlık bir an için göğüs göğüse geldi ve karşılaşma kısa sürdü: Şehirli dindarlık rekabet sahasından çekildi. İmam-hatip okulları, yeni şehirli-eski köylü nüfusun çocuklarının dinlerini koruyacak derecede eğitim görmeleri, modern hayata intibak etmeleri için fevkalâde uygundu. Kısa zamanda İmam-hatipler, düz lise eğitimine alternatif teşkil edecek derecede çoğaldı, rağbet buldu. Köy menşeli dindarlar şehirlerde örgütlendiler. Önce hemşehri dernekleri, ardından lobiler oluşturdular ve siyasi hayata belediye yönetimlerinden başlayarak adım adım girdiler; birkaç başarısız denemeden sonra işi öğrendiler. Bu esnada iş hayatındaki başarılar birbiri ardına gelmeye başladı. Artık devlet nezdinde pek makbul vatandaş sayılmasalar da elleri iş tutmaya, cepleri para görmeye başlamıştı. Eğitime dört elle sarıldılar; evlatlarını okuttular. Hayat tarzlarında değil ama ait buldukları toplumsal sınıfta yükselmeye kararlıydılar. Muhafazakârlığın modernlikle imtihanı böyle başladı.

Görünür hale gelmekte erkekler açısından problem yoktu; sıkıntı kadınların toplumsallaşması esnasında ortaya çıktı. Şehirli dindarlığın baş bağlama biçimi, belki de alışıldığı, tesettür ölçülerine pek de aldırış edilmeden “başı örtmek” biçiminde algılandığı için dikkat çekmemişti. Türkiye’de başörtüsü ve tesettür, yeni dindarlığın şehirlerde tezahürüyle problem haline geldi. Dindar kadınlar ve kızlar, tesettürlü ve başörtülü olarak, diğer hemcinslerinin bulunduğu her yerde olmak istiyor, onların kullandığı her hakkı bölüşebileceklerini ileri sürüyorlardı. Rejim bu masum arzuyu tehdit olarak gördü; direndi ve asabileşti. Buna rağmen başörtüsü ve tesettür, Türkiye’de fenomen haline geldi, yaygınlaştı, tartışıldı ve tartışılıyor.

“Bir Dakika; Bu Yaptığım Doğru mu Bakalım?”

Şimdi sadede gelelim: Yani muhafazakâr bir erkeğin kadına bakışına. Konuyu kendimize dürüst kalarak anlamak ve anlatabilmek için bir model kuruyoruz. Standart bir muhafazakâr aile tasarlayalım. Erkek serbest meslekle uğraşiyor, kadın ev hanımı, üç veya dört çocuk. Şehir hayatının sıkıntılarına göğüs germek meşakkati içindeler.

Günün birinde tünelin ucunda ışık görünüyor, rahatlıyoruz. Ev ekonomisinde sıkı perhiz dönemi gevsemeye başlıyor, en azından TV’de gördüğümüz hayat standardını kendimize yakıştırmaya, “Bizim niçin olmasın?” demeye başlıyoruz.

“Bizim niçin olmasın?” düşüncesi, akabinde hemen, “Bir dakika, bu yaptığım doğru mu bakalım?” endişesini getiriyor. Eski dünyada iken bütün davranışların, ilişkilerin, tüketim kalıplarının asırlardan beri kök salmış, kemikleşmiş bir çerçevesi içinde düşünür, davranır, hareket ederdik. Aynı değerler çerçevesini yeni hayata taşımak mümkün mü?

Bu cevabı kim verir?

Bu cevabı, o soruya sormamıza sebep olan endişenin kaynağı verir: “Bir dakika, bu yaptığım doğru mu bakalım?” sorusunu bize din hatırlatıyor, cevap da oradadır.

Dine uygunsa mesele yok; devam!

Niçin vaktiyle tarlada-tapanda yük hayvanı gibi çalışa çalışa kâmeti bükülmüş, elleri sertleşip çatlamış, doğum yapa yapa mineralsiz kalmış vücudunun ağırlığı altında çöküp erken yaşlarda çekiciliğini kaybetmiş evdeki hanımın üstüne bir başkasını daha almalı mı? Sahi alabilir miyiz? Niçin olmasın ki...

-Bir dakika, bu yaptığım doğru mu bakalım?

-Doğru tabii; dinimiz cevaz veriyor!

-...!

Evet, dinin bir de “fetva-takva” ölçüsü vardır; fetva derken genellikle dinin insandan yerine getirmesini istediği asgari hadler kastedilir. Meselâ zekâtın genel kabul gören ölçüsü kırkta bir nispetidir ve servetinin kırkta birini zekât veren kişi, şer’î ödevini yerine getirmiş sayılır; takva ise onun üstündeki miktarlardır.

Dinen evliliğin yaşı nedir; bulûğ! Bulûğ, “fetva” hududu, takva sınırı ise çok daha yukarılarda bir yerde olsa gerektir. Bulûğa erdi diye

13-14 yaşlarında bir kızcağız, hatta çoğu defa kocaya giderken bile gözü bez bebeğinde, oyunda, sokakta kalan kızlardan, çocuklardan bahsediyoruz.

-Kızın ebeveyni râzı, “kız” da râzı; mihrî de tamam. E, n’olur ben bu kızı nikâhlaşsam?

-Bir dakika, bu yaptığım doğru mu bakalım?

-Doğru tabii, dinimiz cevaz veriyor!

-Peki örf?

-Dinin cevaz verdiği yerde örfün kıymet-i harbiyesi olur mu?

-...?

Viyana’da bir hâdise anlattılar bana. Başörtüsü yüzünden Avusturya’ya okumaya giden bir genç kızımız var. İmkânları kıt. Artık iş adamı mıdır, başka bir görevde midir orta yaşlı bir dindar-muhafazakâr (ve evli) arkadaşımız kızcağıza diyor ki bir vesile düşürüp:

-İkinci hanımım ol; okutayım seni buralarda. Nikâhsa nikâh!

-Ne?..

“Fetvâ”yı ölçü alırsak, olmayacak iş değil. Şer’î noktadan nazardan asgari şartları haiz her iki taraf. Üstelik kız 13-14 yaşlarında sabî-sıbyan da değil. Onların yerine biz soralım şimdi:

-Bir dakika; bu yaptığınız doğru mu bakalım?

-...!

Anlatılanlara göre varmış böyle dinî nikâhlı evlilikler! O zaman soruyu değiştirelim ve maddî imkânlarının yetmezliği yüzünden bir genç kızı ikinci eşi olarak taht-ı nikâhına alan mütedeyyin, dindar ve herhalde muhafazakâr arkadaşımıza şöyle soralım:

-Senin bir genç kızın olsa, senin gibi birine dinî nikâhla ikinci eş olmasına ne derdin?

-...?

Kırk Hopta Bir Hop...

Anadolu tabiriyle “kırk hopta bir hop” mesabesinde bu hadiseler. Muhafazakârların büyük ekseriyeti, eşleriyle ve aileleriyle partirtsiz yaşayan, sorumluluklarını müdrîk insanlardır elbette. Aradaki bir kaç hadiseden hareketle genelleme yapmak da doğru değildir; âmennâ. Mesele tek-tük hadiseler değil, muhafazakâr dindarların fetva ile takva arasında kimi zaman kolaylarına gelecek şekilde davranabilmeleri.

Muhafazakârların büyük ekseriyeti, eşleriyle ve aileleriyle partirtsiz yaşayan, sorumluluklarını müdrîk insanlardır elbette. Aradaki bir kaç hadiseden hareketle genelleme yapmak da doğru değildir; âmennâ. Mesele tek-tük hadiseler değil, muhafazakâr dindarların fetva ile takva arasında kimi zaman kolaylarına gelecek şekilde davranabilmeleri.

va ile takva arasında kimi zaman kolaylarına gelecek şekilde davranabilmeleri.

Ama Yakışıyor Haspaya...

Muhafazakâr-dindarlar büyük bir açmaz, daha doğrusu sıkıntı içindeler. Tesettür emrini yerine getirenler bir-birinden çok farklı uygulamalar gösterirken, aslında bu açmazı sergiliyor. Tesettür neyi örtmeli, kadınların saklamakta titizlenmesi gereken ziynetleri neler? Sadece başı örttüğü veya tepeden tırnağa dört başı mâmur tarzda tesettüre girdiği halde karşı cinsten bir akranyla hissî arkadaşlık eden bir hanımın fetva ile takva arasında nasıl davranması gerektiği hakkında biraz şaşkınlık. Aynı şaşkınlık dar pantolon, vücuda yapışan bulüz ve kazakla sokağa çıkan hanımların da başında. Kadınların güzelliklerini teşhir eğiliminin hudutları nereden başlar, nerede biter? Meselâ tesettür kıyafeti içinde bir hanımın yüz makyajını abartması, güzel koku sürünmekte ifrata varması ne derece doğrudur?

Etrafımızda modern hayat bütün şâşaası, çekiciliği ve kıskırtmasıyla akıp giderken hem topluma karışmak, hem de inançlarımızı korumak nasıl mümkün olabilecek?

Bu sorulara kim, tatminkâr cevaplar verecek? Nasreddin Hoca’ya atfedilen “Yakışıyor ama haspaya!” bahanesi, ne kadar bahanedir?

Ve dikkat buyrulduysa konunun sadece hanımları il-

gilendiren kısmına temas ettik; aynı ölçüler ve aynı hadler erkek için de câri değil midir?

Dengelerini Arayan Yeni Bir Hayat Tarzı

Bir hayat tarzının rükünlerini anlamak, sindirmek ve kekeleymeden uygulamak kolay değil. Muhafazakâr hayat tarzına alternatif gibi duran laikçi-seküler hayat tarzının modern dünyadan beslenen ritüelleri, yerleşik kalıpları ve alâmetleri var ve onları davranışlarında tahdit eden ilâhî menşe’li bir üst değerler silsilesi bulunmuyor. Dindarlar açısından mesele müşkül; onlar hem gündelik hayatın akışı içinde yerlerini ve mevkilerini tutmak, hem de “üst değerler”e itaat etmek arzusundalar. Dindarlıkla başı pek hoş olmayan bir ailede olup biten üzücü aksamlar, dindar bir ailede yaşandığında farklı boyutlara bürünüyor ve değişik anlamlar kazanıyor.

Bu esnada önemli bir şey daha oluyor ama; dindar-muhafazakârlar, bazen açmaz, bazen çelişki içinde yalpalarken, “Aslında dinin benden tam olarak yukarıda tutmamı istediği değerler nedir?” sorusunun de berraklaştığını hissediyor, düşünüyor, okuyor, tartışıyorlar ki bunlar sağlık alâmetidir.

Lodos bunaltısı bu; denizler dalgalanmadan durulmaz. Modern zamanların meydan okumasına doğru cevaplar vermek gerekiyor:

Tartışarak, düşünerek, okuyarak... ■

NECLA KOYTAK İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Mehmet Yüksel
Fotoğraflar: Belgin Yüksel

1946 yılında Erzurum'da doğdu, ilk orta ve yüksek tahsilini (A.Ü Ziraat Fakültesi) Erzurum'da yaptı. Ankarada D.S.İ Genel Müdürlüğünde 4 yıl etüdle planlama mühendisi olarak çalıştı. Daha sonra İ.Ü Edebiyat Fakültesinde eğitim bilimleri okudu. Özel eğitim kurumlarında öğretmenlik ve eğitim yönetmenliği yaptı. 1988 yılından beri, genç kızlar ve kadınlar için kişisel gelişim disiplinlerine ve davranış bilimlerine ağırlıklı yer veren anne eğitim seminerleri düzenlemektedir. Çocuk eğitiminde bilimsel verilerden yararlanılmasına, teminine yönelik bir duyarlılık oluşturmayı da önemseyen seminerler -kadından topluma eğitim- yaklaşımıyla insan temelinde toplumsal gelişmeyi amaçlamaktadır.

□ Eğitim alanında insanlık için yapılması gereken ilk ve en önemli şey sizce ne olmalıdır?

İnsan eğitimle insan oluyor. Her canlı doğduğu andan itibaren çok kısa sürede ana babaya benzer. Daha sonra yetişkinliğe benzer davranışlar göstermeye başlar. İnsanoğlunun ana-babasına benzer hale gelmesi için sorumluluklarını yüklenbilmesi, insan olarak gösterdiği davranışların niteliklerine eş düzeyde davranışlar geliştirmesi için ahlakî, toplumsal, psikolojik yönüyle doyum sağlayacak davranışlar sergilemesi gerekir. Bu anlamda insandan beklenen davranışları gösterebilmesi uzun yıllar alacaktır. Bence eksik olan nokta burasıdır. Yani insan tamamlanmamış, eksik bir varlık olarak doğuyor ve bu eksiğin tamamlanması doğduktan sonra yaşadığı çevre ile ilişkisi üzerinden gerçekleşiyor. Varlık olarak böyle bir yapısı var insanın. Bu nedenle eğitim insan için son derece gerekli ve olmazsa olmaz bir süreçtir.

Söylediklerinizden şunu anladık: İnsan doğumundan ölümüne kadar eğitime ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu durumda insani erdemleri topluma yerleştirmek için kadına düşen vazife nedir?

İnsani erdem derken zaten duyguların üst dereceleri, üstün dereceleri neyi ifade ediyorsa onu kastediyorsunuz zannediyorum. O anlamda toplumda insani değerlerin, erdemlerin yerleşebilmesinde kadının çok önemli rolünün olduğunu düşünüyorum. Bu sadece benim düşüncem değil tabi ki. İnsan gelişimi üzerinde yapılan araştırmalarda iyilik, sevgi, sorumluluk, diğergamlık, özveri, özgecilik gibi erdemlerin büyük ölçüde ilk yaşlarda, özellikle 0-6 yaş döneminde belleğe mal olduğu ortaya çıkmıştır. Kadının anne olarak çocukla birebir ilişki içerisinde olduğu ve çocuğu her yönüyle etkilediği bir dönemde bu değerler, bu duygular benliğe mal olmaktadır. Kadınların bilinçli bir şekilde çocuk yetiştirmeleri, çocuğun belli dönemlerdeki duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını yeterince karşılamaları ve söz konusu erdemleri yerleştirmek üzere ne şekilde davranmaları gerektiğine dair eğitimi olması gerektiğini düşünüyorum. Geleceğin mimarları olacak özneler olarak çocukların yetişmesinde birinci derecede rol oynayan kişiler annelerdir. Bu nedenle küçük yaşta özellikle annenin doğru ve etkili bir gelişim desteği vermesi halinde çocuklar üzerinden dünyanın daha yaşanabilir, daha insani de-

ğerlere dayalı bir dünya olabilmesi mümkün diye düşünüyorum.

Bir yazınızda "eğitimci annelik" modelinden bahsediyorsunuz. Bu model nasıl olmalıdır ve sizce bu modelin toplum için önemi nedir?

Toplumsal gelişimin kriterleri daha önceki dönemlerde ekonomik kriterlerle ölçülüyordu. Şimdi artık Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endekslerinden söz ediyor. Yani insanların daha eğitimi olmasını, daha eşit düzeye ulaşabilmesini kriter olarak alıyor. Bütün fırsatların eşit dağılımından kaynakların doğru paylaşılmasına kadar insanların mevcut şartlardan en iyi şekilde faydalanmasını mümkün kılacak pek çok özelliğin çocukluk yıllarında önemli ölçüde belirlendiği gerçeğinden yola çıkarsak, bu dönemlerin en iyi, en etkili şekilde değerlendirilmesi gerektiği gerçeğine varırız. Yani çocukluk döneminin gelişim niteliği hayat boyu insanın nasıl davranacağını, davranışlarının niteliğini, istikametini belirleyecektir. Annelerin bu dönemin özelliğini çok iyi bilmeleriyle, çocukların gelişimlerini doğru istikamette yönlendirmeleri mümkün olabilir. Peki bu nasıl mümkün olabilir diye sorsarsak, bu sorunun cevabı 'eğitim' olacaktır. Çocuk gelişimi uzmanları diyorlar ki, "bir toplumda el birliği ile gerçekleştirilecek sosyal, siyasal ve kültürel bir değişim için, en elverişli başlangıç noktası erken çocukluk eğitimidir." Bununla şunu demek istiyorlar: Erken çocukluk eğitiminde beklediğimiz dünyanın insanlarından nasıl davranışlar görelim istiyorsak o zaman o davranışları yeşertmenin yolunu bulmak zorundayız ki istenen yönde toplumsal bir değişim sağlayalım. O halde erken gelişim döneminin bir anlamda o alanın en etkili öznesi olan kadınlara bu kapsamda eğitim verilebilir. Bu eğitim bütün bir toplumu kuşatacak şekilde yaygınlaştırılabilir. Yani ilköğretimin tartışılmaz şekilde yararları ve gerekliliği ortadadır. Bunun gibi yetişen yeni neslin başarısı, mutluluğu, insanca özellikler içeren bir dünya kurmaları için özellikle genç kızlık döneminden başlayarak tüm kadınlara ulaşan bir eğitim modeli gerekir. Tıpkı ilköğretimde ya da tıpkı askerlik eğitiminde olduğu gibi bütün gençler evlenmeden önce evlilik ve aile hayatının mahiyetiyle ilgili eğitilmelidirler. Ayrıca çocukların gelişim özelliklerini tanımaya ve dünyaya en azından daha etkili daha fark yaratacak katkılarda bu-

Toplumsal gelişimin kriterleri daha önceki dönemlerde ekonomik kriterlerle ölçülüyordu. Şimdi artık Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endekslerinden söz ediyor. Yani insanların daha eğitimi olmasını, daha eşit düzeye ulaşabilmesini kriter olarak alıyor.

lunmak üzere geniş ve kapsamlı bir eğitim görmeleri gerektiğini düşünüyorum.

Dünyanın daha yaşanabilir hale gelmesini arzu ediyorsak her şey aynı kalmaz. Her şey aynı kaldığı zaman dünyanın değişmesini bekleyemeyiz. O yüzden topluma, toplumsal dokuya, mevcut mekanizmalara yeni me-

muş, hiçbir değeri yokmuş, hiçbir emeği yokmuş gibi o alanı iskeleyemeyiz. Gelecek neslin mutlu, sağlıklı, başarılı insanlar olması, etkili insanlar olması büyük ölçüde doğru gelişim desteği almasına bağlıdır. O gelişim desteğini tamamen içgüdüsel yeteneklere bırakmamak gerekir ki bunu küçümsemiyorum. Annelik içgüdüğü çok önem-

li fakat onun yanına anne sevgisi, anne şefkati yanına bir de eğitimle alacağı öncelikleri olacak, yaşadığı dünyayı doğru okuyacak, o dünyaya katkı yapmak için istekli olacak ve yapacağı katkıyla fark yaratacak düzeyde ve gelişimini tamamlamış kadınlara, annelere ihtiyaç var diye düşünüyorum. Bu alanı hiçbir zaman gözden çıkarmayız. Yani sadece içgüdüsel yeteneklerle yapılan annelik istenecek bir şey değildir. Onun yanına insanı tanımaya önem veren, yetiştirdiği varlığın özelliklerine vâkıf ve onu doğru şekilde destekleyecek bir bilgiye ve bilgeliğe ihtiyacı var kadınların. Bunu gerçekleştirecek bunu kazandıracak bir eğitim organizasyonu kesinlikle gerekli diye düşünüyorum.

Modern toplumun kadına biçtiği bunca rolün yanında "eğitimci annelik" rolü sizce kadına gerçek kimliğini kazandırabilir mi?

Evet, kadın hakları konusunda yüzyıllardan beri yükseltelen seslerin modern dünyada yankı bulduğundan söz edebiliriz. Yerinde bir mücadele fakat kadın konusunda her toplum batıdaki tarihsel süreci yaşamış değildir. Orada yaşanan mücadeleyi her toplum için geçerli saymak doğru olmaz. Batı derken de seküler bir anlayışa dayalı, dini, hayatın dışına taşınan ahlaki kaygılara çok da kulak asmayan bir dünya görüşünden söz ediyoruz. Bu dünya görüşünün dizayn ettiği, programladığı veya geliştirdiği söylemi birebir alıp kendi kültürümüze adapte etmenin sağlıklı bir şey olmadığını düşünüyorum. Çünkü belli değerlere, belli insanî özelliklere önem veren ve sorumluluk merkezli düşünmeye dayalı bir kültürden geliyoruz. O kültürün dünyaya vereceği çok şey var.

Çünkü batı dünyası, modern dünya, insanoğlunu sorumluluklarından adeta arındırarak bir özgürlük anlayışına taşıdı. Daha doğru

Doğrusu yaşadığımız dünya insanlara bir yandan refah umudu verirken, bir yandan da insanın aşkın tarafını, insanın belki sonsuzluğa bakan yanını ihmal ediyor ve tamamen dünya ile başlayıp dünya ile biten bir mutluluk anlayışına kilitliyor.

kanizmalar, yeni araçlar eklemeliyiz. Bu dediğim anlamdaki eğitimde kadınları yetiştirmek üzere mesleki eğitimden söz etmiyorum. Mesleki eğitim elbette ki gereklidir ama mesleki eğitimin çok fazlaca abartıldığı, her şeyin toplumda kazanılacak statüye, ekonomik özgürlüğe ilişkin değerlendirildiği günümüz söylemi içerisinde merkeze gücü ve statüyü oturtan egemen bir söylem var. Bu söylemi en azından dengelemek ve aşırı uçlara varmasını engellemek için bu eğitimin olması gerekir. Bu mesleki eğitime karşı olduğum anlamına gelmez. Elbette ki kadın ekonomiyeye de katkıda bulunacak, üretim yapacak. Bu yöndeki eğitim de önemli kadınlar için ama onu dengeleyecek farklı bir eğitim de gerekiyor. Çünkü kadının anneliği ertelenemez, devredilemez ve ücretle satın alınamaz. Bunlar insanın gelişiminde çok temel işlevi olan bir sorumluluk alanı, bir rol alanıdır. Bu alanı görmezlikten gelemeyiz. Böyle bir alanda hiçbir işlevi yok-

ifade etmek gerekirse sorumlulukla dengelenmeyen sınırsız bir özgürlükten bahsediyor batı düşüncesi. Bunun da insan gelişimi açısından olsun, insanın gerçek hürriyetini gerçek özgürlüğünü yaşaması adına olsun sağlıklı bir gelişme olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hem sonuçlarından giderek hem de insanın gelişim psikolojisi içerisinde kazanımlarının değerlendirilmesinden bunu hissetmek mümkün. Çocuklara sınırsız özgürlük tanıdığımızda çok küçük yaşlarda bile özellikle iki yaşından itibaren çocuklar kendi benliklerini bulmaya ve ilk kez kendi çevresinde kendini var etmeye çalışır, iradesini ortaya koymaya çalışır ve o güne kadar otorite olan anne babaya karşı duruş sergiler. O dönemde iradenin gelişmesi için çocuğun özgürlüğünü destekleyecek davranışlar geliştirmemiz gerekiyor. Fakat bu demek değildir ki iki buçuk üç yaşlarında başlayan bu karşı çıkma, inatlaşma sürecine sınırsız özgürlük tanıyarak çocuğun gelişmesine yol açarız. Bu düşünce yanlıştır. Çünkü tam da o çağda çocuğun hem özgürlüğünün yolunu açmak gerekiyor hem de kurallarla tanışmasını sağlamamız gerekiyor. Yani sınırsız bir özgürlük tamamen bencil, doyumsuz, hiçbir şekilde tatmin bulamayan ve mutluluğu elde edemeyen bir insana yol açar. Sınırsız özgürlük insanın sağlıklı gelişmesine, sağlıklı ve mutlu yaşamasına, hele hele toplumsal bir varlık olarak toplumun ahengini gözeterek insanca özelliklere dayalı bir toplum oluşturmasını engelleyen bir şeydir. Bu anlamda sınırsız bir özgürlükten yana olamayız. Kadına özgürlük derken kadının aile içi işlevlerini bu özgürlüğe feda etmesi gerektiğini söylemiyoruz.

Özellikle genç annelere ve motivasyonunu yitirmiş, heyecanını kaybetmiş nesillere motivasyon kaynağı olarak neleri tavsiye edersiniz?

Doğrusu yaşadığımız dünya insanlara bir yandan refah umudu verirken, bir anlamda refahı tattırırken, bir yandan da insanın aşkın tarafını, insanın belki sonsuzluğa bakan yanını ihmal ediyor ve tamamen dünya ile başlayıp dünya ile biten bir mutluluk anlayışına kilitliyor. Bu anlamda da dünyevi hazlar ve mutluluklar, insanın özündeki sonsuzluk arayışına yeterince cevap vermiyor. Ne kadar dünyevî anlamda refah, arzu ve heveslerine dönük tatminler bulsa da, insanın sonsuzluk arayışına anlam arayışına yeterince cevap bulamadığı bir dünya bu. Bu yüzden o yanımız aç kalıyor. İnsanın o yanı doymayınca yılginlık, bıkkınlık, mutsuzluk pe-

Tıpkı ilköğretimde ya da tıpkı askerlik eğitiminde olduğu gibi bütün gençler evlenmeden önce evlilik ve aile hayatının mahiyetiyle ilgili eğitilmelidirler.

şini bırakmıyor. Oysa insanın yüce idealler benimsemek, kendinden öte kendi yararını aşarak başkaları için bir şeyler yapmak ve bunun sonsuz bir zamanda karşılığını bulmak gibi bir iç programa sahip olduğunu düşünüyorum. Buna dönük gayret etmek, yüce insanlık idealleri, başkaları için yaşamak veya başkalarına yaşam desteği vermek, her şekilde başkaları için fedakârlıkta bulunmak, insanın kendi tekâmülünü getirdiği gibi mutluluk arayışına da oldukça doyurucu bir cevap bulmasını sağlıyor. Bu yüzden insanlık problemlerine çeşitli acılara çeşitli yoksulluk ve yoksunluklara duyarlı bir insan olmayı getirecek eğitimler verilmelidir. İnsan sadece kendi mutluluğuna kilitlenirse, umutsuzluğu ve anlamsızlığı aşması mümkün değildir. Dünyada yaşanan pek çok acı varken, bunlara çare olmak gibi heyecan verici bir ideal belki insanları kurtaracaktır. O yüzden bizim eğitimlerimizde belki en güçlü motivasyonu buradan alıyoruz.

Dünyanın gerçekten herkesi mutlu eden yaşanabilir bir dünya olmadığı ortada. Bu dünyanın değişmesi için bir şeyler yapabiliriz. Bu değişimi sağlamak için de epeyce güç var elimizde diye düşünüyorum. Bunun için insanlığın harekete geçmesi ve özündeki "Ben insanı balçıktan yarattım ve ona ruhumdan üfledim." diyen ayet doğrultusunda ilahi cevherin dışı vurumunun gerçekleşmesi gerekir. Sonsuz boyuttaki bu enerjinin ve gücün, insanlığın hayrına gerçekleşmesi ancak yüksek idealler benimsemekle mümkün olabilir. Onun için de gençlere, yılginlığa ve umutsuzluğa düşmüş insanlara böyle hedefler koymalı diye düşünüyorum.

Anneler üzerine yaptığınız grup çalışmalarından bahsedebilir misiniz? Bu çalışmalardan nasıl sonuçlar elde ettiniz, izlenimlerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Demin ki sorunun önümüze getirdiği tablodan yola çıkalım. Çoğu kez genç kızlara ve kadınlara hitap eden bir eğitim vermeye çalışıyoruz. Karşımıza günümüz toplumunun insanların yüreğine yüklediği az önce ifade ettiğiniz mutsuzluk, yılginlık, değersizlik duygusu, özgürlük, güven eksikliği ile malul insanlar geliyor. Öncelikli olarak bundan söz etmeliyim. Pek çok kadın inancını yitirmiş, saçını süpürge eden, sadece günlük ev işleri içerisinde aynı işleri tekrar tekrar yapmaktan öte hiçbir karşılığı olmayan, bu işlerden gerek maddeten gerekse takdir anlamında hiçbir ekonomik, sosyal ve psikolojik karşılık almadan yıpranıp gitmekten gerçekten

yılgınlığa düşmüş insanlar oluyor. Bu insanlardan en çok duyduğumuz şikâyetler bunlar. Yaptığımız dersler uzun süre bu sorunların çözümüne yönelik oluyor. Derslerimiz onların kendi içlerindeki o sınırsız potansiyele ilişkin yeni bir algılama, yeni bir ünsiyet oluşturmalarına imkân sağlıyor. Bu özgüven özellikle bir insan olarak taşıdıkları o ilahi cevherin farkına varmaları ve o potansiyeli harekete geçirmelerine yardımcı oluyor.

Annelik rolüne ilişkin toplumdaki kanaat şudur: Evde yaptığın işin hiçbir karşılığını göremezsin bu nedenle çalışmalısın ve para kazanmalısın. Evde yaptığınız işin hiçbir şekilde karşılığını görmemenizin getirdiği tatsızlık ve bu toplumun da giderek çalışan kadına daha çok önem vermesi, anneliği aşağılamaya neden olmaktadır. Çok çocuğa sahip olan annelerin "aptal mısın?" şeklinde tepki aldıklarını görüyorum. Bu anlamda annelik hiçbir doyum sağlamayan bir iş haline gelmiş bir durumda. Aslında bu kadınların en çok istediği şey özgürlük. Yaptığımız bu eğitimler sayesinde annelerin kendilerine olan güvenleri artıyor ve "başımız göğe değişirmiş gibi hissediyoruz" diyorlar. O kadar önemli şeylere imza attığımızı inanır hale geldik ki bu öz güven gerçekten onların hayatlarını çok daha doyumlu, çok daha etkili ve verimli kılıyor. Ardından çocuklarıyla olan ilişkileri düzelmeye başlıyor. Aynı şekilde eşleriyle olan ilişkilerinden çok şaşkırtıcı derecede güzel gelişmelerden söz eden hanımlar oluyor. Genelde eğitimlerimizin ardından bir kapanış ve değerlendirme toplantısı yapıyoruz. O değerlendirme toplantısını geniş katılım olsun istiyoruz, kursiyerlerimizin eşleri hatta yakınları da gelsin istiyoruz. Bunlardan bir tanesi mikrofonla sahneye çıktı eşiyile birlikte. Hani bunlar mahrem duygular diye bilinir ve çok da uluorta söylenmez. Dindar bir aile ve dedi ki bu seminerler sayesinde ben on yıl sonra eşime yeniden aşık oldum. Çünkü o kadar farklı bir insan buldum ki karşımda, birden büyüldüm. İşte bu özgüven çok önemli. Özgüven kendi varlığının farkına varmak demektir. Kendini yeniden var etmek belki de. O yüzden diyoruz ki eğitimle kadın çok şeyi değiştirebilir. Bu bizim sloganlarımızdan biri. Tıpkı "beşiği sallayan er dünyaya hükmeder" sözü gibi.

Süreklili eğitimli anneden bahsediyorsunuz, anne üzerine yoğunlaşıyorsunuz. Babaları biraz ihmal etmiyor musunuz?

Her dönemdeki katılımcılarımı-

zın ısrarla istedikleri şeylerden biri de bu, yani bu eğitimlerin babalara da verilmesi fakat babaları nerede bulmuş ki eğitim verelim. Onlar artık aslanın ağızındaki değil aslanın midesindeki ekmek parasını çıkarmakla meşgul. Günümüz ekonomisinin hedefi sadece 'doymak' değil. Daha fazla kazanmak gerekiyor. Beyleri de eğitim konusunda yakalayabilmek kolay değil. Çünkü gerçekten çok meşgul. Çok yorucu bir ekonomik statü içerisinde bize zaman ayırmaları belki mümkün değil. Bir de 'çocukların eğitimi anneden sorulur' şeklinde yanlış bir teamül, yanlış bir yaklaşım var. Parayı babalar kazanır eve getirir anne de çocuğu yetiştirir. Bunlar yanlış anlayışlar. Hâlbuki biz annelere eğitim verirken anneler eğitilsin yeter demiş olmuyoruz. Böyle bir yanlış anlamaya izin vermiyoruz. Bu çok yersiz bir şey. Anneler kolay ulaşılabildiğimiz kesimi oluşturuyor. Ayrıca kadınlar çocuklarla çok daha yakın temas içerisindedir. Doğal olarak çocukların yetişmesinin birincil aktörleri, birincil özneleri annelerdir. Hani yangında ilk kurtarılacaklar bahsinde olduğu gibi öncelik onlara diyebilirim. Keşke beyleri de karşımızda bulabilsek. Çünkü hayat hakikaten iki kanatla uçulacak iki ayakla yürünecek bir şey. Bunlardan biri olmayınca çocuk eğitiminde olsun aile de olsun dengeyi bulmak hiç kolay değil. Fakat biz ne yazık ki onlara ulaşamıyoruz.

Bunun için diyorum ki, bu işi devlete bırakmaktan çok yana değilim açıkçası. Devletin yapacağı iş değil. Derler ya eğitim devlete bırakılacak kadar basit bir iş değil. Diyorum ki beylere de askerlik esnasında hiç olmazsa pratik olması açısından içeriği insan merkezli, insanın gelişimine dönük, ideolojiden arındırılmış bir eğitim verilsin.

Aile ile ilgili projelerinizde geleneğin yanlışlarının dinin yanlışları gibi algılanmasından kaynaklanan sorunların çözümüne dair dini kurumlardan mesela Diyanetten, Aile İrşat Büroları'ndan yardım alıyor musunuz?

Bu yıl bizim 23. yılımız. 23 yıl boyunca sayısız katılımcıya sayısız kadına eğitim desteği verdik. Zaman zaman beyler de katıldı bu eğitime. Bu eğitimin çerçevesi oldukça geniş. Sadece aile içi işlevler, sadece çocuk eğitimi, sadece karı-koca ilişkileri vs. değil. Daha önce de belirttiğim gibi yaşadığımız toplumu doğru okumak, kültürümüzü eleştirel olarak ele almak birinci hedefimiz. Ayrıca küreselleşen dünyadan bize yansıyan olumsuzluklara karşı da kendi benliğimizi ve kültürümüzü savunabi-

Allah kadını yaratırken çocuğun ihtiyaçlarına tamamen paralel bir şekilde çocuğun ihtiyaçlarını tümüyle karşılayacak bir duygu yoğunluğu, bir yaratılış programı koymuş annenin içine.

leceğimiz çok geniş yelpazede bilgiler sunmaya çalışıyoruz. Çerçeve bu kadar geniş olunca özellikle kadın hakları, karı-koca ilişkileri konusunda eğitim desteği olarak dini bilgilerden de yardım alıyoruz. Müstakil dersler halinde ilahiyatçı hocalarımızdan akademik seminerler alıyoruz. Bu derslerde öncelikli olarak üzerine gidilmesi gereken bir konu olarak kadın-erkek ayrımcılığı ve özellikle karı-koca arasındaki ilişkilerin çok yanlış şekilde anlaşıldığı üzerinde durulmaktadır. Aile İrşat Büroları çok yeni bir kurum. Dediğim gibi 23 seneden bahsediyorum. Hayrettin Karaman hoca dahil pek çok hocamızdan seminer almışızdır. Aile İrşat Büroları'nın son derece gerekli bir işlevi, fonksiyonu olduğunu düşünüyorum ve doğrusu takdirle de izliyorum. Bu büroların özellikle bütün hayatının ve davranışlarının referansını din olarak gören insanımıza çok doğru rehberlik yapması gerektiğini düşünüyorum. Gerek dini anlamda gerek insan merkezli bir yolla, Kur'an'ın doğru yorumuyla geleneğin belki yeniden gözden geçirilip yanlış taraflarının ayıklanması gerekir. Bu sebeple bu büroların Kur'an'a ve Sünnet'e dayalı bir anlayış doğrultusunda toplum zihniyetinin dönüşümünün gerçekleştirilmesinde çok etkili olduğu düşünüyorum.

Sizce İslâm'ın önerdiği bir annelik modeli var mıdır? Ailevi sorunların çözümünde "Müminlerin anneleri" rol modeli olabilir mi?

Şimdi Kuran'dan ben şunu öğreniyorum. "... bakınca bizim ayetlerimizi görürsünüz" diyor. Bu anlamda gerek nefsimize gerek insanın yapısına tabiatına gerekse doğaya, uzaya her ne ise kainata bakarak gerçeği hakikati aramak bize düşüyor. O ayet onu işaret ediyor. O anlamda Allah insanı yaratırken özellikle kadını yaratırken çocuğun ihtiyaçlarına tamamen paralel bir şekilde çocuğun ihtiyaçlarını tümüyle karşılayacak bir duygu yoğun-

luğu, bir yaratılış programı koymuş annenin içine diye düşünüyorum. Anne özellikle çocuk yetiştirirken onun ihtiyaçlarını kendiliğinden sezip bulup ve gidermeye matuf donanımlarla geliyor. Zaten iç dünyasında böyle bir program var kadının annelik için. Ama bunun yanında diyorum ki, insanın tabiatına insanın ihtiyaçlarına gelişim ihtiyaçlarına ve her yaştaki farklı aşamalarda gelişim görevlerini gelişim kriterlerini öğrenerek bilgiye dayalı olarak bu gelişimi destekleyecek bir annelik formasyonu geliştirmek bizim araştırmalarımızda bilimsel bilgiye dayalı bir şekilde işi yürütmemize bağlı diye düşünüyorum. O yüzden de İslâm bize bir annelik modeli olarak şöyle şöyle olsun diye bir model belki sunmuyor. Kur'an'a baktığımızda, onu bizim içimize vermiş, programını içimize yerleştirmiş diyebiliriz. Anneliği yapmanın temel programı kadının yaratılışında var, yüreğinde var. Ama bunun yanında annelerimiz, muhterem annelerimiz Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve Hz. Aişe ve bunun gibi diğer İslâm'ın büyük kadınları bizim için örnek bir anne olması noktasında gerçekten harika modeller sunuyorlar. Onlar hem çocukları için yaptıklarıyla aile içerisinde var oldular, hem de düzenledikleri faaliyetlerle toplumsal alanda da var oldular. Ben bugün kadınlar için sadece aile içerisinde çocukları için kocası için yaşayan bir varlık olmalarını yanlış buluyorum. Bağımlı bir varlık haline gelmenin yanlış bir şey olduğunu düşünüyorum ve bu yüzden evden aileden topluma taşınacak pek çok değer olduğunu düşünüyorum kadınların eliyle. O yüzden de hem ailede var olmak hem de toplumsal sorunlara ilgi duymak ve toplumsal sorunlara çözüm üretmek noktasında da o yük annelerimizin. Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve Hz. Aişe ve Hz. Zeynep gibi annelerimiz bize toplum için yapacağımız çok şey olduğu noktasında önemli örnekler sunduklarını düşünüyorum. ■

BOŞANMA FIKHI

Nihat DALGIN*

□ Evlilik hayatının iki temel olgusu evlenme ve boşanmadır. Bir başka ifadeyle bu iki olgu; mutlu bir birlikte, bu birliktelik gerçekleşmediği zaman ise güzelce ayrılmaktan ibarettir. İnsanlık tarihine bakıldığında eşlerin ayrılımları/boşanmaları hususunda farklı yaklaşımlar görülmektedir. İlk yüzyıl toplumlarında “serbest boşanma”nın hakim olduğu kabul edilmektedir. Buna göre eşler herhangi bir prosedüre bağlı kalmaksızın boşanabiliyorlardı. Roma İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde “boşanma yasağı” şeklinde bir anlayış görülmektedir. Sonraları bu uygulama Hıristiyanlığın Katolik mezhebinin de katkısıyla dünyanın birçok ülkesinde hakim bir anlayış haline gelmiştir. İnsanlığın fitratıyla çelişen bu anlayış fazla sürmemiş, yine Hıristiyanlığın Protestan mezhebinin de öncülüğünde geçerliliğini yitirmiştir. Boşanma yasağının kalkmasında etkili olan çevreler bunun yerine serbest boşanma anlayışına dönmeyerek, “mahkemenin boşaması” ilkesini hayata geçirmişlerdir. Buna göre, eşler birbirlerini boşamaya, evlilik birlikteliğine son vermeye yetkili olmayıp, ancak eşit şekilde mahkemede boşanma davası açma hakkına sahiptirler. Bu anlayışa göre boşanma davası açma hakkında kadın ile erkek eşit hakta sahip olmakta, ancak boşama yetkisi mahkemede bulunmaktadır. Eşlerin boşanma davası açabilmeleri de belirli kurallara bağlanmış olup, kanunda belirlenen genel ya da özel sebeplerden birisi nedeniyle boşanma davası açılabilir.

Modern hukukçularımız araştırmalarında İslâm’ın boşanma anlayışını da serbest boşanma anlayışıyla aynı gördüklerinden, üç türlü boşanma anlayışı olduğu tezini ileri sürmektedirler. Halbuki işin hakikati böyle olmayıp, İslâm’ın boşanma anlayışı dördüncü bir türü oluşturmaktadır. Zira İslâm fikhınca kuralları tespit edilen boşanma anlayışı nev’î şahsına münhasır bir çeşittir. Serbest boşanmaya benzeyen yönleri olmakla beraber, boşama yetkisini kullanacak erkek ya da kadın eşe yönelik bazı kuralların bulunması özelliğiyle serbest boşanmadan farklılık arz etmektedir. İslâm, boşanmayı “sevimsiz bir helâl” olarak görmekle de boşanma yasağı sisteminden ayrılmaktadır. Boşama yetkisini erkek, kadın, hakimler bazen de hakemlerin kullanımına bırakmakla da İslâm’ın anlayışı mahkemenin boşaması sisteminden ayrılmaktadır. Yani İslâm’ın anlayışına göre; eşlerin mahkeme-

de boşanma davası açarak boşanmaları mümkün olmakla beraber, boşama yetkisi hakim tekeline bırakılmamıştır. Aşağıda İslâm’a göre boşanma olgusunun kapsamı ve rilmeye çalışılacaktır.

Boşanmanın Hükümü

Hız. Peygamber; “Allah katında helâllerin en sevimsizi talâktır/boşanmadır.” buyurmuştur. Yine Efendimiz; makul bir gerekçesi bulunmadan ayrılan erkek ve kadını kınamıştır. Bu rivayetlerden hareketle İslâm fıkıh mezheplerinde boşanmanın hükümü tartışılmıştır. Çoğunluk âlimler makul bir gerekçe bulunmadan gerçekleşen boşanmanın yasak olduğunu, ancak meşru bir gerekçe neticesinde boşanmanın helâl olacağını (boşanmada aslolan hüküm yasak olmaktır) savunurken Şâfiiler; boşanma için bir gerekçe bulunmasının gerekmeyeceğini (boşanmada aslolan hüküm mübahlıktır) ifade etmişlerdir. Ancak çoğunluğun görüşü tercihe şayandır. Bu meyanda boşanma serbestisini bir binadaki yangın merdivenine benzetmek uygun olacaktır. Yangın merdiveni her zaman kullanılsın diye yapılmaz, ancak bu merdiven yangın anında kaçış için kullanılmalıdır. İşte bu açıdan konuya bakıldığında boşanma olgusunun İslâm tarafından kabul edilmesi bir rahmet olarak görülmelidir.

Eşlerin Kaç Kez Boşanma Hakları Vardır?

İslâm boşanma hakkı hususunda eşler için kâfi gelecek bir sayıyı benimsemiştir. Yani eşlerin üç kez boşanma hakları mevcuttur. Kaynakların verdiği bilgiye göre, câhiliye döneminde bazı erkekler eşlerine zulmetmek için eşini boşuyor, iddeti bitmeden tekrar kendisine dönüyor, sonra ay geçmeden tekrar boşuyor, iddeti bitmeden tekrar dönüyordu. Bu şekilde kadının evli mi, dul mu olduğunu anlayamıyor, yeni bir evlilik için de fırsat bulamıyordu. İslâm, kadınları bu zulümden korumak için bunu asgari sayıya indirmiştir. Eşler anlaşamayıp boşan-

ma kararı aldıklarında, kadın yaklaşık üç âdet müddeti iddet bekler. Sonrasında yeni bir evlilik yapabilir. Ya da bu sırada eşine geri dönmek isterse dönebilir. Sonraki yıllarda yine anlaşmazlık söz konusu olur, problem aşılamayıp ayrılık kararı verildiğinde, isterse boşanma kararı mahkeme kararıyla verilmiş olsun, yine iddet için-

Yangın merdiveni her zaman kullanılsın diye yapılmaz, ancak bu merdiven yangın anında kaçış için kullanılmalıdır. İşte bu açıdan konuya bakıldığında boşanma olgusunun İslâm tarafından kabul edilmesi bir rahmet olarak görülmelidir.

de ya da sonrasında dilerlerse tekrar evlilik hayatına dönebilirler. Ancak bu son haklarıdır. İleriki senelerde tekrar anlaşmazlık baş gösterir ve ayrılıkla sonuçlanırsa artık geri dönüş söz konusu değildir. Ancak burada da kadın iddet müddeti içinde yeni evlilik yapamaz, iddetinin bitmesini beklemelidir (Bakara 2/228-232).

Erkeğin Bir Anda Üç Talâkla Boşamasının Hükümü Nedir?

Erkek ile kadın boşanma hakkı noktasında eşit olmakla beraber, boşama yetkisi noktasında farklı yolları izlemek zorundadırlar. Erkek tek taraflı iradesiyle eşini boşama yani talâk hakkına sahipken, kadın ancak kocasıyla anlaşması halinde talâk yolunu kullanarak boşanabilir. Peki, erkek üç boşanma hakkını bir anda kullanacak olsa bu üç mü sayılır, tek mi sayılır? Klasik dönem fıkıh mezheplerine göre bu durumda üç hak kullanılmış olur ve eşler isteseler de artık geri dönüşleri mümkün değildir. Zira Allah'ın verdiği hakları koca ayrı ayrı kullanacağı yerde bir anda kullanmıştır, sonucuna da katlanmak

İddet bekleyen kadın kapıya konmaz, eski eş iddet müddetince boşadığı eşin geçimini sağlamak ve onu evinde –ayrı bir odada ve cinsel beraberlik yaşanmadan- misafir gibi ağırlamak zorundadır. Şayet henüz iddet bitmeden birbirlerine ilgi duyar ve cinsel olarak beraber olurlarsa tekrar evlilik hayatına dönmüş sayılırlar. Şu kadar var ki bu durumda bir boşanma hakları eksilmiştir.

zorundadır. Ancak klasik dönemdeki bazı âlimlere ve günümüz akademisyenlerinin çoğunluğuna göre bir anda kullanılan üç boşama hakkı üç olmaz; ya birdir, ya da Kur'an ve sünnette böyle bir boşanma şekli düzenlenmediğine göre bu tür ifadeler boşanma ifade etmez. Biz, bilinçli olarak erkek tarafından boşanma kararının alınmış olması ve Sünnî talak (Kur'an ve Sünnetin ruhuna uygun bir şekilde boşanma kurallarına

uyularak gerçekleştirilen boşanma) için gerekli olan diğer şartların da bulunması şartıyla –ihtiyaten- bu tür boşanmanın sadece bir boşanma kabul edilmesi gerektiği şeklindeki görüşü tercihe şâyan buluyoruz.

Eşlerin Dinen de Boşanmış Sayılmaları İçin Mahkemede Boşanma Davası Açılması Şart mıdır?

Yukarıda belirtildiği gibi, İslâm'a göre boşama yetkisi hakim in tekelinde değildir. Müslüman bireyler boşanabilmek için mahkemede boşanma davası açabilecektir. Eşlerden biri buna razı olmasa dahi mahkemenin

boşamasıyla eşler boşanmış olur. Genellikle erkek, kendisinin rızası dışında eşi boşanma davası açarak boşandığında, "boşama yetkisinin kendi tekelinde olduğu, kendisi boşamadıkça kadının boşanamayacağı" şeklinde bir iddiada bulunmaktadır ki, bu iddianın hiçbir dinî/fikhî temeli yoktur. İslâm'a göre erkeğin boşama yetkisi varsa da boşama yetkisi onun tekelinde değildir. Kadın istemediği halde erkek onu boşayabildiği gibi, erkek istemese de kadın mahkemeye müracaatla eşinden boşanabilir, bu boşanma dinen de geçerlidir. Yani kadın iddetini bitirdikten sonra dilediğiyle evlenebilecektir. Burada asıl sorun şudur: Mahkemeye gitmeden erkek hanımını boşamak istese boşayabilir mi? Bu soruya dört mezhep müçtehitleri "Evet, erkek mahkemeye gitmeden de eşini boşayabilir" demişlerdir. Günümüz araştırmacılarının çoğu da aynı görüşe sahiptirler. Ancak, günümüz araştırmacıları erkeğin Sünnî talâk şartlarına uyarak boş(a)nmayı gerçekleştirilmesi halinde mahkemeye müracaat etmeden de boşama kararı verebileceği kanaatinde dirler. Bu görüşe göre, geçerli bir boşanmanın gerçekleşebilmesi için şu şartların bulunması zorunludur: Erkek öncelikli olarak ailevi sorunu tatlı dille gidermeye çalışmalı, hanımıyla yeteri kadar diyalog kurmalı, konuşarak anlaşma yollarını kullanmalıdır. Âyette buna; "İsyandan, huysuzluğundan sıkıldığınız eşlerinize öncelikli olarak nasihatla bulunun..." (Nisâ 4/ 34) şeklinde işaret edilmektedir. Sonuç alamadığında bir müddet yataklar ayrılmalıdır. Sonrasında sorun devam ediyorsa kadının yakın arkadaşlarından yardım alınmalıdır. Hatta uzmanlardan bile bu sırada yardım talep edilmelidir. Sonuç alınmadığında erkek boşanma kararı alacaksa, eşiyile beraber olmadığı ay içinde ve eşinin de âdet halinde olmadığı günlerde, iki şahit huzurunda eşini boşama kararını alabilecektir. Boşanma kararı alırken tek hakkını kullandığını beyan etmelidir. Şüphesiz mer'î hukukumuzun bu tür boşanma kararına itibar etmiyor olması nedeniyle boşanmayı düşünen eşlerin boşanma kararı akabinde mahkemeye başvurmaları gerekecektir. İslâm açısından boşanma kararını yukarıda belirtilen Sünnî talâk şartları doğrultusunda beyan eden erkeğin hanımı çoğun-

Kadın, nikâh esnasında ya da sonrasında evlilik hayatı devam ettiği süre içinde kocasıyla anlaşması şartıyla tek taraflı iradesiyle boşanma kararı alabilir.

luğun görüşüne göre şer'an boşanmış sayılacağından, kadının mahkemede boşanma davası esnasında boşanmayı kabul etmeyerek işi çıkmaza sokması yeni problemlere neden olabilecektir. Boşanmanın sonuçları hakkında tarafların birbirine zulmetme düşüncesi olmaksızın anlaşarak mahkemede boşanma davası açmaları tavsiyeye şâyan bir durum olacaktır.

Kadın Boşanma Hakkını Nasıl Kullanabilecektir?

Yukarıda kadının da boşanma hakkı bulunduğu ve bu hakkı kullanma yollarının erkekten biraz farklı olduğuna değinilmişti. Şimdi bu hususu açıklayalım.

Kadın, nikâh esnasında ya da sonrasında evlilik hayatı devam ettiği süre içinde kocasıyla anlaşması şartıyla tek taraflı iradesiyle boşanma kararı alabilir. Bu klasik dönem âlimlerimizce de benimsenen bir durumdur. "Kadının talâk hakkı yoktur" ifadesi, kocasının rızasının bulunmaması hali ile sınırlıdır. Aksi takdirde kadının da talâk hakkı vardır ki, bu durum klasik kaynaklarımızda "tefvîz-i talâk" şeklinde ifade edilmektedir.

Kocasıyla talâk konusunda anlaşamayan kadın, kocasını sevememiş, mutlu bir birlikteliği yakalayamamışsa ve gelecekte de böyle bir ihtimal göremiyorsa kocasına boşanma tazminatı ödeyerek boşanabilecektir. Konu âyetle sabittir. Ancak İslâm âlimleri sözü edilen durumda kadının ne kadar boşanma tazminatı vermesi gerekeceğini, bir başka deyişle erkeğin bu durumda istediği kadar tazminat talep edip edemeyeceğini tartışmışlardır. Kanaatimize göre bu durumdaki bayan, boşanabilmek için kocasından aldığı mehri ve kocasının kendisi için yaptığı harcamaları ona iade etmek şartıyla boşanabilmelidir. Buna klasik kaynaklarımızda "hul" veya "muhâle'a" denmekte olup, bu yolla boşanmak isteyen kadının eşi buna itiraz etmemelidir. Aksi takdirde kadın mahkemeye boşan-

ma davası açarak, kocasına boşanma tazminatı ödemek şartıyla boşanabilir. Bu durumda kadının neden boşanma tazminatı ödeyeceği sorulabilir. Bunu şöyle cevaplamak mümkündür: İslâm'a göre evlilik esnasında erkek hanımına ciddi bir meblağı mehir namıyla ödemek zorundadır. Ayrıca bütün düğün masraflarını,

Klasik dönemdeki bazı âlimlere ve günümüz akademisyenlerinin çoğunluğuna göre bir anda kullanılan üç boşama hakkı üç olmaz; ya birdir, ya da Kur'an ve sünnette böyle bir boşanma şekli düzenlenmediğine göre bu tür ifadeler boşanma ifade etmez.

yeni kurulacak aile için gerekli her türlü eşyayı almak zorundadır. Yani bütün masraflar erkek tarafından karşılanmalıdır. Böyle bir durum sonrasında erkeğin kasdı bir kusuru bulunmadığı halde ondan ayrılmak isteyen kadın, erkeğin madde-ten de daha fazla mağdur olmaması için kendisi için yaptığı harcamaları geri vermelidir. Aksi takdirde bazı kadınlar bu tür boşanmayı bir geçim aracı, bir servet avcılığı vesilesi yaparak istismar edebilirler.

Kocasının şiddetinden ve aile-vî sorumluluğunu yerine getiremeyişinden dolayı boşanmak isteyen kadın ise, doğrudan mahkemede boşanma davası açar ve kocasının kendisine yönelik olumsuz davranışlarını ispat ederse, mahkeme eşleri boşar ve bu durumda kadın aldığı mehri geri vermek zorunda da kalmaz. Görüldüğü gibi, kadının boşanabilmesi her zaman erkeğin iki dudağı arasındaki boşanma beyanına bağlı değildir. Kadın yükümlülüklerini yerine getirmeyen, üstelik medenice tavır sergilemeyen kocasının kahrını ömür boyu çekmek zorunda değildir.

Boşanmanın Sonuçları Nelerdir?

Boşanan kadın iddet beklemek zorundadır. İddet yeni bir evlilik yapmak için beklenir. Kadın kesin olarak hamile olmadığını bilse de yaklaşık 3 ay iddet beklemelidir. Birinci ya da ikinci boşanma hakkını kullanan eşler, boşanma kararı sonrasında pişmanlık duyup tekrar birleşmeye karar verilerse iddet sonuna kadar beklemek zorunlulukları yoktur. Buna göre, eski eşine dönmek için iddetin sonu beklenmezken, yeni evlilik yapabilmek için iddeti bitirmek farzdır. İddet bekleyen kadın kapıya konmaz, eski eş iddet müddetince boşadığı eşin geçimini sağlamak ve onu evinde –ayrı bir odada ve cinsel beraberlik yaşanmadan- misafir gibi ağırlamak zorundadır. Şayet henüz iddet bitmeden birbirlerine ilgi duyar ve cinsel olarak beraber olurlarsa tekrar evlilik hayatına dönmüş sayılırlar. Şu kadar var ki bu durumda bir boşanma hakları eksilmiştir.

İslâm mutluluğu yakalayamayan eşlerin -kusurlu ister erkek ister kadın olsun fark etmeksizin- medenice ayrılmayı bilmelerini ve ayrılırken de birbirlerinin özellikle maddî haklarına saygı göstermelerini, zerre kadar zulmetmeyi düşünmemelerini talim eder.

Kadın nikâh esnasında anlaş-tıkları mehrini almamış ise, boşanma esnasında alır. Bunun dışında iddet nafakasını da alır. Şayet çocuk yoksa bunun ötesinde kendisini boşayan kocasından alacak bir hakkı bulunmamaktadır. Günümüz hukuklarınca takdir edilen, ömür boyu yoksulluk nafakası şeklinde

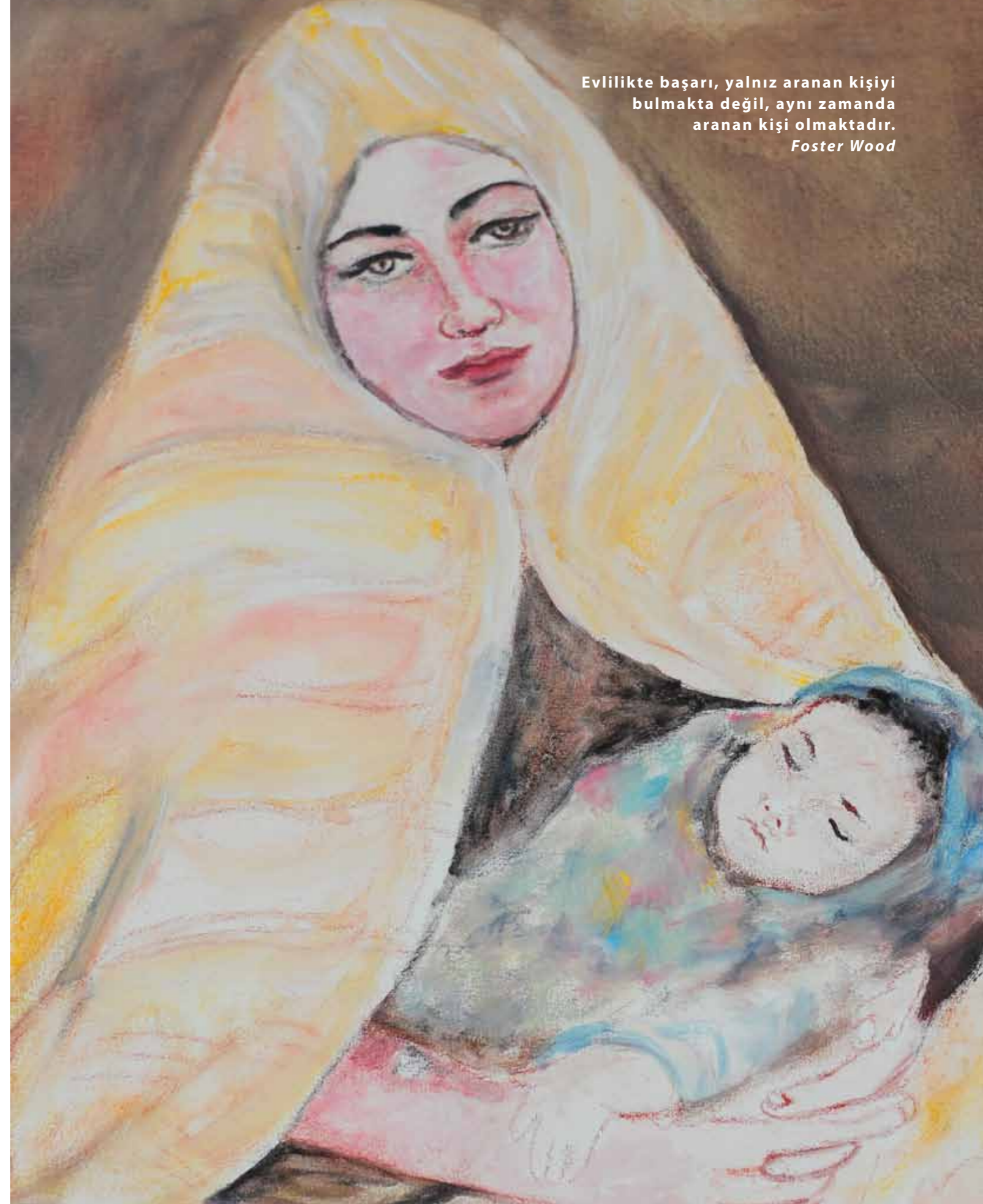
bir hak, İslâm fıkhı açısından söz konusu değildir. Kadının böyle bir nafaka alması kendisine helâl olmaz.

Kur'an'da, kadının erkeğe, erkeğin kadına madde-ten ve mânen zulmetmesi doğru karşılanmamıştır. Kimse kimseye zulmetmemelidir. Ancak her iki taraf haklarını almalı, karşısındakinin haklarına saygı göstermelidir. Boşanma kararı verdiği için kadın suçlu sayılmayacağı gibi, erkek de suçlu görülerek hem boşandığı eşine, hem de yeni evlendiği eşine ömür boyu nafaka vermek gibi ağır bir yükün altına sokulmamalıdır. İşte İslâm bu hususa dikkat çeker ve mutluluğu yakalayamayan eşlerin -kusurlu ister erkek ister kadın olsun fark etmeksizin- medenice ayrılmayı bilmelerini ve ayrılırken de birbirlerinin özellikle maddî haklarına saygı göstermelerini, zerre kadar zulmetmeyi düşünmemelerini talim eder.

Netice olarak eşler sabırla, fedakârlıkla evlilik hayatını sürdürme gayretinde olmalı, sudan bahanelerle boşanma kararı almamalıdır. Bununla birlikte, tarafların anlaşamamaları halinde boşanma önüne setler konmamalıdır. Boşanmış erkek ya da kadın, kusurlu/illetli bir birey olarak görülmemelidir. Belki de bu kimseler diğerlerine nazaran hayat tecrübesi açısından daha tecrübeli, gelecek hayat açısından daha sabırlı kimselerdir. Boşanma sonrasında gerek eski eşlerin gerekse ailelerinin birer hasım halini alması, diyalogların sıfırlanması, birbirleri aleyhine ağıza alınmayacak türden hakaretlerde bulunmaları Yüce Allah'ın müslüman toplumda olmasını arzuladığı olumsuz tavırlardır. Müslümanlar düğünlerinde, boşanmalarında, ölümlerinde itidalden ayrılmamalı, her ortamda erdemli davranışlar sergilemelidirler. ■

İslâm'a göre erkeğin boşama yetkisi varsa da boşama yetkisi onun tekelinde değildir. Kadın istemediği halde erkek onu boşayabildiği gibi, erkek istemese de kadın mahkemeye müracaatla eşinden boşanabilir, bu boşanma dinen de geçerlidir. Yani kadın iddetini bitirdikten sonra dilediğiyle evlenebilecektir.

Evlilikte başarı, yalnız aranan kişiyi bulmakta değil, aynı zamanda aranan kişi olmaktadır.
Foster Wood

Boşanmanın Psikolojik Sonuçları

Leyla Arslan*

Evlilik, toplumdaki topluma şekil itibarıyla farklılıklar gösteren nikâh töreninin tamamlanmasıyla başlayan, hukukî ve toplumsal açıdan geçerli sayılan, böylece doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan bir hayat projesidir. Boşanma ise kişilikleri, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileriyle birbirine uyum sağlayamayan, bir arada iken sosyal ve meslekî sorunlar yaşayan, bedensel ve ruhsal yakınmalar geliştirebilen kişilerin ayrı ayrı daha sağlıklı olabilmesi temeline dayanan bir sosyal gerçektir.

*Uzman Psikolog

□ Toplum tarafından kutsal bir kurum olarak kabul edilen ve ideal olarak ölüm ayırana kadar sürdürülmeye başlanan evlilikte, aksayan yönlerin eşler tarafından giderilememesi sonucunda ayrılıklar ve boşanmalar olmaktadır. Ailedeki tüm bireylerin sağlık ve iyilik halleri, karı-koca ayrılması, boşanması ve yeniden evlenmesi gibi durumlarda büyük ölçüde etkilenir.

Ölüm ayırana kadar birlikte yaşamaya karar vermiş bu bireylerin ayrılmasını etkileyen nedenler nelerdir? Bunları genel başlıklar halinde şöyle özetleyebiliriz:

- 1- Toplumsal ve kültürel değişimler ve bunların aile üzerine olan etkileri.
- 2- Aşırı kentleşme. Kırsal kesimde aileyi bir arada tutan maddî ve mânevi bağların kent yaşamında azalması sonucunda kentlerde boşanma daha sık görülmektedir.
- 3- Özgürlük anlayışındaki değişim sonucu, geleneksel görev ve bağlılık duygularında azalma.
- 4- Dini kurumların evlilik üzerindeki baskısının azalması.
- 5- Cinsel yasakların azalması ve gebeliği önleyici yöntemlerin uygulanmasıyla çocuk sayısının düşmesi. Çocuk sayısının fazla olması durumunda, evliliğin sonlandırılması eşlere oldukça güçlük çıkarmaktadır.
- 6- Evlilik öncesi ilişki kurmanın günümüzde daha kolaylaşmış olması.
- 7- Kadının toplumsal yaşama aktif olarak katılımı, kadın haklarının artışı ve kadının eğitim düzeyinin yükselmesi. Kadınların toplumsal yaşama katılmaları sonucu meslek sahibi olan ve eve gelir getiren kadınlar, kötü giden ilişkilerini sürdürmeyip daha kolay bozabilmektedir.
- 8- Kişinin özgürlüklerinin artmasına paralel olarak boşanmayı kolaylaştırıcı yasaların ortaya çıkışı. Boşanmanın kolaylaşmasıyla anlaşmazlığa düşen çiftler en son başvurulacak çözümü ilk önce düşünmekte, belki ufak bir çabayla yürüyebilecek olan evlilikler de boşanmayla sonlanmaktadır.
- 9- Eşlerin kişilik yapıları ve ruhsal durumlarına göre değişen beklentiler.

Nedeni ne olursa olsun boşanma toplumsal bir gerçektir. Acaba Türkiye genelinde toplam boşanma sayısı ve bu sayının bölgelere göre dağılımı nasıldır?

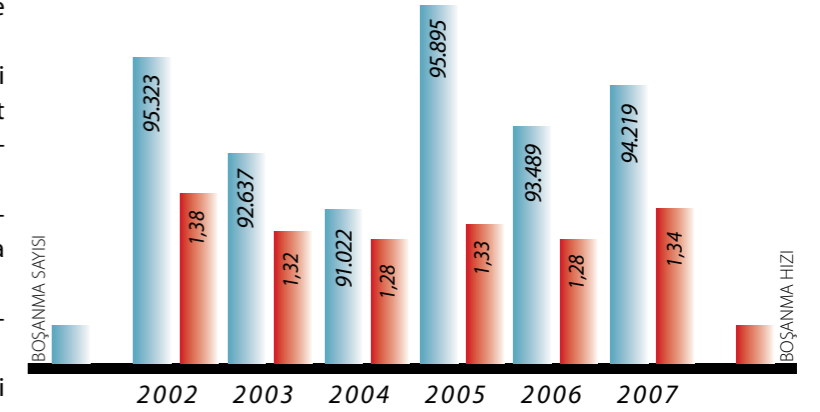
2007 yılında boşanan çiftlerin

sayısı:

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun en son verilerine göre ülkemizde boşanma oranları % 3,5'lere ulaşmıştır. 2005 yılında 95895 çift boşanırken; 2006 yılında bu sayı 93489'a düşmüştür. 2007 yılında ise bu sayı 94219 olmuştur.

2005 yılında ‰ 1.33 olan kaba boşanma hızı, 2006 yılında ‰ 1.28 iken, 2007 yılında ‰ 1.34'e yükselmiştir.

Boşanma sayısı ve boşanma hızı:

BOŞANMANIN KARI-KOCA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Boşanma eşler için mutsuz giden bir evlilikten kurtulma olsa da, sonuçta ailenin yıkımı demektir. Boşanma, eşleri hem ekonomik hem de duygusal yönden sarsmakta, toplumsal durumu etkilemektedir.

Boşanma öncesi dönemde eşlerde duygusal boşanmanın ilk belirtisi olarak düş kırıklığı görülmektedir. Eşler bu dönemde birbirlerine mutsuzluklarını belirterek sık sık tartışmaya başlarlar. Eşler arası ilişkinin bozukluğunun hissedilmesiyle birlikte korku, üzüntü, öfke ve suçluluk duyguları oluşur. Evlilikte sıkıntının yaşandığı erken dönemlerde kişilerde kaygı bozukluğu, depresyon, ülser, migren ve mutsuz bir ilişkiyi yaşamamanın vermiş olduğu diğer sağlık problemleri ortaya çıkar.

Boşanma ilk yıl için oldukça streslidir. Kişiyi yakın olan birinin ölümünden sonra veya kendisinin ölümcül bir hastalığa yakalanması sonucunda geçirilen duygusal aşamalara benzer. Hem erkeklerde hem de kadınlarda kendine güvendedeki azalma, gerçeği reddetme, kontrolün yitirilmesi, kendini insanlardan ayırma ve yalnızlık duyguları yaşanır; yorgunluk, halsizlik, depresyon gibi yakınmalar görülür. Yapı-

Yapılan çalışmalar, evli kişilerle kıyaslandığında ayrılmış olanların hastalıklara daha fazla yakalandığını; yine boşanmış erkeklerde, evli erkeklere göre beş kat daha fazla ruhsal bozukluk saptandığını; intihar riskinde artma, hastalanma, şiddete uğrama oranında artış olduğunu göstermiştir.

lan çalışmalar, evli kişilerle kıyaslan-
dığına ayrılmış olanların hastalık-
lara daha fazla yakalandığını; yine
boşanmış erkeklerde evli erkeklerle
göre beş kat daha fazla ruhsal bo-
zukluk saptandığını; intihar riskin-
de artma, hastalanma, şiddete uğ-
rama oranında artış olduğunu gös-
termiştir. Boşanmış kadınlarda da
evli kadınlara göre üç kat daha faz-
la ruhsal bozukluk saptanmıştır. Bo-
şanmadan en zararlı çıkanın genellikle kadın olduğu söy-
lenebilir. Boşanan anneyi, geçim zorluklarının üstesinden
gelmek için çabalamak ve çocukların bakımı gibi zor gö-
revler beklemektedir.

Boşanmadan yaklaşık iki yıl sonra çiftlerin çoğu ev-
liliklerindeki bozulmaya kendilerini alıştırmakta ve yeni
yaşamlarında yeni bir dengeye ulaşmaktadır. Yeni arka-
daşlıklar kurma, toplumsal etkinliklere katılma, yeni kim-
lik oluşumu, kendine güvenin kazanılması ile yeni bir ya-
şam biçimi gelişir.

BOŞANMANIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bir ailenin yakın çevresi, o aileye ve özellikle çocuk-
lara etkide bulunan kişiler ve gruplardır. Yakın çevre de-
nilince ilk aklımıza gelenler komşular, akrabalar ve öğret-
menlerdir. Çevrenin aile üzerinde etkisi büyüktür. Bu et-
kiler hem boşanma öncesi hem de sonrası dönemlerde
rol oynar.

Önceleri evli kişiler, çevrenin ve geleneklerin baskı-
sını her an üzerlerinde hissederlerdi. Evlilikler sürekli dış
çevre tarafından gözetlenir, boşanan eşlere kötü gözle
bakılırdı. Çevrenin baskısıyla boşanma en son düşünül-
len, en son başvurulacak çözüm yolu idi. Eşler kendi mut-
suzlukları pahasına da olsa evliliklerini sürdürmek zorun-
daydılar.

ÇOCUKLAR BOŞANMAYI NASIL ALGILAR

Çocukları en uzun süre etki eden, kişiliğini yönlendiren en önemli kurum ailedir. Boşanan eşler bazı durumlara dikkat etmezlerse çocuk boşanmayı büyük bir felaket duygusuyla karşılar, kendisinde uyum ve davranış sorunları görülür. Çocuk aile içi gerginliklerle ve çatışmalara şahit olursa bu durumun sorumlusu kendisiymiş gibi düşünür ve suçluluk duyar. Bu du-

Çocuk aile içi gerginliklere ve çatışmalara şahit olursa bu durumun sorumlusu kendisiymiş gibi düşünür ve suçluluk duyar. Bu durum çocuk için bir travmadır. Hissettiği sıkıntıyı sözlerle anlatamadığı zaman, farklı davranışlarla dışarı yansıtır. Bu durumu en olgun şekilde karşılayan çocukta bile davranış problemleri görülebilir.

rum çocuk için bir travmadır. Hissettiği sıkıntıyı sözlerle anlatamadığı zaman farklı davranışlarla dışarı yansıtır. Bu durumu en olgun şekilde karşılayan çocukta bile, aşırı tepkisellik, arkadaşlarıyla sorunlar, okuldan kaçma, içe çekilme, tırnak yeme, uyuşturucuya yönelme, sık hasta olma, nedensiz ağlamalar, mutsuzluk, psikosomatik belirtiler, kusma, konuşmama, kekeleme,

kendine güvensizlik, tikler gibi davranış problemlerinden birisi ya da birkaçı görülebilir. Bu nedenle aileler çocuğun boşanmanın sorumlusu olmadığını; ayrılışlar da anne ve babalıklarının devam ettireceklerini çocuğa kendileri konuşarak anlatmalıdırlar. Ayrıca belirsizlik durumları çok uzun süreç şeklinde yaşanmamalıdır. Anne baba ne kadar çabuk karar verirlerse çocuk için o kadar iyi olur. Bu durumu ilginç bir örnekle anlatmak isterim:

Çalışkan bir öğrencinin uzun zamandır derse katılmaması, arkadaşlarıyla konuşmaması, hiç sesini çıkarmaması öğretmenin ilgisini çekmişti. Evde de konuşmama başlamıştı. Bu durum anne ve babanın ilk kavgalarına şahit olduğunda babası evden ayrıldığı zaman başlamıştı. Ben onun anne babasının ayrılmasına engel olmak için böyle bir yol geliştirdiğini anladım. Bu suskunluk durumu babasının geçici de olsa eve dönmesine, ilginin kendi üzerine yoğunlaşmasına neden oluyordu. Evde ve okulda suskunluğunu iki yıl kadar sürdürdü. Terapi sonunda anne babasının ayrılığını kabul edip, birleştirme çabalarından vazgeçti. Yatılı okulu kazanıp ebeveyn sorumluluğunu taşımaktan vazgeçince konuşmama sorunu bitti. Bu olay bana çocukların aile içi etkileşimde kendilerine ne kadar büyük bir duygusal yük verdiklerini gösteren ilk örnekti.

Boşanma sürecinden, zarar görmeden geçmek isteyen bir aile hem kendileri hem çocukları için danışma hizmeti almalıdırlar. Çocuklar çatışmalı bir hayatın içinde yaşamaktansa ebeveynle tek tek zaman geçirmeyi tercih edebiliyorlar. Fakat bu durumu sağlamak için evlenme hazırlığından daha fazlasını boşanma durumunda yapmak gerekiyor.

Boşanan çiftlerde çocuk hem anne hem baba ile görüşebilmelidir. Her iki taraf ya da onların çevreleri, karşı tarafa yönelik yıkıcı eleştirilerle çocuğu yıpratmamalıdır. Bu son

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun en son verilerine göre ülkemizde boşanma oranları % 3,5'lere ulaşmıştır. 2005 yılında 95895 çift boşanırken; 2006 yılında bu sayı 93489'a düşmüştür. 2007 yılında ise bu sayı 94219 olmuştur.

derece ilkel ve çocukça bir yaklaşım şekli olup, kendi kendine yeterli olamayan, özgüveni olmayan kişilerin yapabileceği bir davranış şeklidir. Eğer ana babadan birinde sevgi ya da ilgi eksikliği yoksa, çocuğun onlardan birini diğerinden üstün tutmaması hedeflenmelidir. Aksi halde ileri dönemde çocuğun ruhsal gelişimine kalıcı darbeler indirilmiş olabilir.

Her anne baba için çocuklarını kendilerine göre daha iyi koşullarda büyütmek, kültürel açıdan daha donanımlı, olumlu ve uygar olmasını sağlamak birincil hedeftir. Bu hedef elbette ki, boşanma sonrasında da geçerlidir. Bu nedenle hem anne hem babanın her türlü görünüm, davranış ve düşünceleriyle çocuklarına örnek olmaları gerekir. Çocuk anne ya da babayı yeterince göremez ya da yeterince örnek almak istemezse uygunsuz veya yanlış kişileri örnek alabilir.

Hâkim boşanma sonucu çocukları annenin ya da babanın yanına vermektedir. Çocuk daha az gördüğü, ebeveyn ile geçireceği vakti hayal etmekte, o ana ait görüntüler çocuğun rüyalarını süslemektedir. Bu sebeple ebeveynle geçirecek zaman çocuk için doyurucu olmalıdır. Bu, çocuğun her istediğinin alınması şeklinde maddî yönde düşünülmemelidir. Çocuğun ebeveynle daha çok ve kendisine hitap edebilecek bir şekilde konuşması, çocuğun sorunlarıyla ilgili konularda dertleşmesi, kaliteli zaman geçirmesi gereklidir. Çocuk anne ve babası ile gurur duyabilmelidir.

Çocuğun yanında bulunduğu anne veya babasından bir süreliğine alınması ve birlikte yapılabilecekler için çocuğa verilen sözler tutulmalı, yerine getirilemeyecek sözler verilmemelidir. Çocuğa söylenen buluşma saatlerine uyulmalı, buluşma unutulmamalı, gecikme olacaksa mut-

laka daha önceden çocuk ve evdeki ebeveyn haberdar edilmelidir.

Ebeveyn hiçbir şekilde çocuğa yalan söylememeli, çocuğun güvenini sarsmamalıdır. Ayrılan ana baba birbirine düşmanca davranmamalı, birbiriyle çocukları hakkında konuşabilmeli, en azından çocuğun yaş günlerinde bir arada bulunmalıdırlar. Anneler veya babalar gününde, kendi gururlarını bir yana bırakıp, medenice çocukla birlikte çıkararak hediye almalı, tebrik kartı ya da telefonla birbirlerini kutlamalıdırlar. Çocukların da gelecekte, kendileri gibi, mutsuz evlilikler yaparak boşanmamaları için çalışılmalıdır. Bunun için her iki tarafın da birbirlerinin hatalarını affetmesinin bir büyüklük olduğu gerçeği çocuklara aşılmalıdır. Çocukların karşı cinsle ve evliliğe olumsuz bakmamaları için çaba harcamalıdırlar. Üzüntüleri, öfkeleri, kıskançlıkları kaygıları çocuğa yansımamalı, suçluluk hissi verilmemelidir. Anne babanın ikisi de çocuğu takip etmeli, yalnızlık duygusu yaşamasına engel olmalı, duygularını anlamalı, daima ulaşılabilir mesafede olduğunu hissettirmelidir.

Sonuç olarak anne babalar boşanma duygusunun yarattığı olumsuzluklarla ne kadar çabuk baş edebilir, hayatlarını düzene koyabilirlerse çocuk için de yeni hayat tarzlarına uyum o kadar çabuk olur. ■

K A Y N A K L A R

- 1 Nazlı Meray, İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı.
- 2 TÜİK: Türkiye Cumhuriyeti İstatistik Kurumu.
- 3 Prof. Dr. Dursun Gökdağ, Aile Psikolojisi ve Eğitimi.
- 4 Başarar Sezer, Çocuk Ergen Psikiyatristi.
- 5 Prof. Dr. Tarhan Nevzat, Son Sığınak Aile.

KULAK ÂŞIK OLURMUŞ GÖZDEN EVVEL

Sema MARAŞLI*

□ Ceyda, çevik hareketlerle kalan yemekleri buzdolabına yerleştiren Dilâ Hanım'a bakıyordu. Yaşına göre ne kadar enerjik, diye düşündü. Kırışmış yüzüne rağmen, yaklakları pembeliğini kaybetmemiş bu güler yüzlü kadını seviyordu.

Dilâ Hanım kocası Ömer'in babaannesi olduğundan Ceyda da ona babaanne diyordu. O akşam babaanne onları yemeğe davet etmişti. Yemek bitmiş birlikte mutfağı toparlıyorlardı.

Mutfakta başbaşa kalmışken Ceyda'nın ona sormak istedikleri vardı. Ömer'le henüz bir aylık evliydim ama şimdiden kavgaya başlamışlardı. Aşk onları mutlu etmeye yetmiyordu, bunu anlamıştı. Elli yıllık evliliğini aşkla götürmeyi başarmış bu kadına hayrandı ve ondan öğrenecek çok şeyi olduğunu düşünüyordu.

-Babaanne, büyükbaba ile olan aşkıza imrenerek bakıyorum. Söylesene bir aşkı bu kadar uzun süre canlı tutmanın sırrı nedir? Hadi ne olur bu çaylak geline azıcık öğüt ver.

Dilâ Hanım elindeki tencereyi bıraktı, gülümseyerek ona baktı.

-Şimdiki gençlerin öğüde ihtiyaçları yok kızım, her şeyi biliyorlar. Söylerim şimdi, ya ben bunları biliyordum dersin, ya da işine gelmez, yanlış anlarsın.

-Babaanne gençlerin her zaman büyüklerin tecrübesine ihtiyacı var. Ne olur azıcık bana öğüt ver. Aşkla evlenen arkadaşlarımin çoğu kısa zamanda birbirlerinden usandılar. Kimi boşandı, kimi de aynı evde iki yabancı olarak yaşıyorlar. Bizim de anlaşmazlıklarımız başladı. Ömer'i çok seviyorum. Bu sevgiyi kaybetmek istemiyorum. Siz bunu başarmış biri olarak bana yardım etmelisiniz.

Dilâ Hanım bir süre sustu, sonra şiir gibi konuştu:

-Söylemişler gelenler, bizden evvel,
Kulak âşık olurmuş, gözden evvel.

-Ne güzel bir söz, aşkı ne güzel tarif ediyor, bayıldım bu söze, dedi Ceyda. Benim zaten aşk deyince aklıma gelen sevdiğinle saatlerce konuşup gülüşmek.

-Konuşup gülüşmek güzel de bununla bitmiyor her şey. Aşk kulakta başladığı gibi kulakta da biter, bunu unutma. Kulaktan giren her söz önce kalbe dokunur. Kalbi ya sarar ya sarsar.

-Şâir gibi kadınsın babaanne. Normal günlük konuşmalarımız da kalbe dokunuyor diyorsun.

-Tabii en sıradan konuşmalar bile. Bu yüzden bir kadın, bir erkekle nasıl konuşulur bilmek zorunda.

-Bir erkek de bir kadınla nasıl konuşulur bilmek zorunda değil mi?

-Hemen savunmaya geçtin. Siz gençler hep karşıdakinin ne yapması gerektiği ile ilgileniyorsunuz. Bunu öğrenmenin sana bir faydası yok ki. Sen kendi yapman gerekeni öğren yeter.

-Özür dilerim babaanne. Bir kadın bir erkekle nasıl konuşmalı? Arada fark var diyorsun.

-Hem de dağlar kadar fark var. Bir kadınla konuştuğun gibi bir erkekle konuşursan erkeği kaybedersin.

Kaybedersin sözü Ceyda'yı sarstı.

-O zaman âcilen bu konuyu öğrenmem lazım.

-Bütün erkekler kahraman olmak isterler. Erkek için güç ve iktidar önemlidir. Hiçbir zaman erkekle güç yarışına girme. Konuşurken de onu yaralayıcı, kendini önemsiz hissettirecek şekilde konuşma ve asla eleştirme.

-Ama eleştirmeden yanırlarını nasıl görür ki?

-Bir kadını eleştirirsen savunmaya geçer. Bir erkeği eleştirirsen senden uzaklaşır. Bir erkeğin eleştirisini kabul edeceği tek kadın annesidir.

-Tamam, eleştiri yok. Başka neye dikkat etmem gerekiyor?

-Suçlama da yok. Erkekler suçlandıkları zaman kendilerini yetersiz hissederler. Romantik değilsin, beni düşünmüyorsun, niye böyle davranıyorsun. Suçlanmak ve hesap sorulması. Bir erkeğin en sevmediği iki şey.

-Tamam babaanne, başka ne var önemli olan?

-Emrederek konuşma. Erkekler bundan nefret eder. Ona sürekli yapacaklarını hatırlatma. Bir de sözlerinin altındaki mesajlara dikkat et. Sen ne diyorsun kocan ne anlıyor? Önemli olan onun ne anladığı.

-Nasıl yani?

-Söyle bakalım, akşam eve geç kaldı ve haber vermedi. Gelince ne dersin?

-Nerde kaldın, niye haber vermedin canım, diye sorarım.

-Böyle diyerek aslında şöyle demiş oluyorsun: Ne düşüncesiz adamsın, bir telefon bile açmıyorsun, çok kabasın. Mesaj bu. Kocana hiçbir zaman yeterli bir erkek değilsin, bir kadını mutlu etmeyi bilmiyorsun, mesajı verme.

-Geç kaldığında ne demem gerekiyor babaanne?

-Geç kalınca seni merak ettim canım, iyi misin? diye sorabilirsin.

-Hımmm. Arada fark var yani. Kulaktan girenler kalbine gidiyor yani. Şimdi ben kocama güzel görünmek için boşuna mı süslenmişim?

-Göz de önemlidir kızım, bir kadının kendine bakması önemli, ama bu kulaktan sonra gelir. Hiç görmedin mi nice güzel kadınlar çirkin kadınlarla aldatılır. Çünkü o ka-

dınlar erkeğin kulağına ne söyleyeceğini bilen kadınlar-
dır. Evdeki dırdır ederken dışarıdaki mırırmır ederek kaza-
nır. Erkeğin gözü işte o zaman güzellik falan görmez.

-Sen hep böyle mi yaptın babaanne?

-Elbette. Hâlâ bana niye âşık zannediyorsun? Bak me-
sela uzun zaman birlikte dışarı çıkmadınız. "Ben sıkıldım,
biraz dışarı çıkıp gezelim mi?" demek var bir de "Uzun za-
mandan beri beni dışarı çıkarmadın!" diye suçlayarak söy-
lemek var. İkisi arasında karşıdakinin duygularına dokun-
ma açısından çok büyük fark var.

-Senden öğrenecek çok şey var. Başka neler var
önemli olan?

-Erkekler takdir görmeyi sever. Küçük de olsa yap-
tığını takdir edersen yapmadıklarını da yapmaya başlar.
Erkekler pohpohlanmayı sever. Bir erkeği ne kadar çok
översen seni o kadar çok sever.

-Biz kadınlar da iltifatı, güzel sözü hep kendimize
bekliyoruz. Erkeklerin bundan hoşlanacağını hiç düşün-
memiştim.

-İnan ki erkekler kadınlardan daha düşkünder güzel
söze.

-Peki babaanne, ben eşimin hoşuma gitmeyen dav-
ranışlarını nasıl söyleyeceğim? Söyleyemezsem çatlar
ölürüm sonra.

-Erkek gibi dobra dobra değil, bir kadın gibi zeki ve
kurnazca, az önce söylediğim gibi kulağına mırıldayarak
istediğini söyleyebilirsin. Erkekler kadınların yüksek sesle
konuşmasından nefret ederler.

-Siz hiç kavga etmez misiniz babaanne?

-Kavgasız ev olmaz yavrum. Ben de kızdığım zaman
konuşurum. Fakat sesimi çok yükseltmem, dilimi kocamı
yaralamak için silah olarak kullanmam. Onu suçlamadan
kendi hissettiklerimi söylerim. Kocam çok sinirliyse de su-
sar ve fırtınanın geçmesini beklerim. Erkeklerin kırgınlık-
ları fırtına gibidir, birden gelir, çabuk da geçer. Fırtınadan
zarar görmek istemiyorsan geçene kadar bekle. Her şeye
atlama.

Mutfağı toplamışlardı. Çay da demini almıştı. Ceyda
ocağın ateşini kısayım derken yanlılıkla ocağı söndürdü.
O çayları doldururken babaanne ocağın altını açtı. Ateşe
bakarken gülümsedi.

-Aşk bir ateştir, tatlım. Arada bir gaz verip ateşi bes-
lemezsün söner gider.

Ceyda güldü.

-Ben ateşe odun atmak gerekir, diye biliyordum.

-Evet aşk ateşine odun da atmak gerekir. O da ken-
di odunluklarımız olmalı. Kibrimiz, gururumuz, eğilip bü-
kilmeye korkan yanlarımızdır. Öncelikle onları yakmalıyız

aşkın ateşinde. Pek çok âşık ateşe odunluklarını atmak ye-
rine, su döküp söndürüyor yanlılıkla.

Mutfağın kapısından çıkarken Dilâ Hanım,

-Unutma dırdır yok, mırırmır var, dedi gülerken.

Ömer oturduğu koltuktan kalkıp büyükbabasının
yanına oturdu. Biraz kısık bir sesle:

-Büyükanemle Ceyda mutfaktan gelmeden, şöyle
başbaşa kalmışken azıcık sohbet edelim. Büyükbaba, söy-
lesene bunca yıl evli kalıp da mutlu olmanın, hâlâ birbiri-
ne tatlı tatlı bakmanın sırası nedir?

Büyükbabası güldü.

-Söylemişler gelenler, bizden evvel,

Kulak âşık olurmuş, gözden evvel.

Ömer tam olarak ne demek istediğini anlamamıştı.
Büyükbabası söylediğini tekrar etti. Ömer o güne kadar
aşk ve kulak arasında bir bağlantı kurmamıştı. Aşk gözde
başlar diye biliyordu. Düşündüğünü seslendirdi.

-Yapma büyükbaba, önce göz sever, kulak sonra ge-
lir?

-Gözle başlayan çekiciliktir, aşk değildir. Pek çok ka-
dın sana güzel, çekici gelebilir ama her çekici bulduğunu
sevemezsin. Çekiciliği sevgiye dönüştüren kulaktır.

Ömer'e söz hâlâ pek mantıklı gelmemişti.

-Kulak severmiş, gözden evvel, diyorsun.

-Oğlum etrafına bir baksana. Her taraf güzel, bakı-
lı, süslü kadınlarla dolu. Fakat çoğu yalnız. Seven göz ol-
saydı bu kadınların hiçbirinin terk edilmemiş olması gere-
kirdi. Kadınlar erkeklerin gözlerine hitap ettiklerinin onda
biri kadar erkeklerin kulaklarına hitap etmeyi bilselerdi
bu kadar yalnız kadın olmazdı.

-Bak bu önemli yani. Öncelikle karımın benimle nasıl
konuşacağını öğrenmesi lazım.

-Oğlum sen karını bırak. Sorumluluğu hemen onun
üstüne atma. Sen kendi üzerine düşeni yap. Bütün anlaş-
mazlıklar hep karşı tarafın değişmesini, bir şey yapmasını
beklemekten oluyor. Sen bir kadınla nasıl konuşulur önce
onu öğren.

-Kulak severmiş, gözden önce diyorsun. Yani sözler,
kelimeler sevgiyi başlatır ve yaşatır diyorsun.

-Aynen öyle diyorum. Kadınlar güzel söze hiç daya-
namazlar. Karına sık sık iltifat et. Her geçen gün daha da
güzelleştiğini falan söyle.

-İltifat kadınlar için ekmek su gibi gerekli bir şeydir,
demişti arkadaşım.

-Çok doğru söylemiş, çünkü kadınlar güzel kelimele-
ri severler, konuşmayı severler. Her akşam ona belli bir za-
manını mutlaka ayır, o zamanda onu dikkatle dinle ve sa-

dece onunla ilgilen. Gün içinde hoşuna giden hikaye, fık-
ra, onun ilgisini çekecek şeyleri onunla paylaş. Ne güzel-
dir insanın sevdiğiyle sohbet etmesi, gülüşmesi. Sen onu
bir güldürürsen o seni on güldürür.

-Bire on diyorsun.

-Evet bire on. Sen yeter ki sevmeyi bil. Sevgi kelime-
lerdedir, kelimeler önemli dedim oğlum. Kelimeleri yazı-
ya döktüğünde de çok etkilidir. Bu yüzden arada bir ona
sevgini ifade eden küçük notlar yaz. Mesaj gönder. Sen
de duymuşsundur, internette birbirini görmeyen insanlar
yazıyla birbirlerini sevip bağlanabiliyorlar.

-Hem de çok oluyor böyle şeyler.

-Aşk kulakta başladığı gibi, kulakta da biter oğlum.
Bunu da unutma.

-Bitmesin diye neye dikkat etmem lazım?

-O bölüm biraz uzun mevzu. "Bükçe" diye kadın di-
lini anlatan bir hikaye var, onu okuyup öğrenmen lazım.

Ceyda elinde çay tepsisiyle salona gelince ikisi de
sustu. Ömer çayını yudumlarken az önce büyükbabası ile
konuştukları aklıdaydı. Fırsat bulmuşken karısına iltifat
etmek istedi.

-Teşekkür ederim canım, çay nefis olmuş, ellerine
sağlık, dedi.

Ceyda "Afiyet olsun" derken büyükbaba odaya giren
karısını süzerek

-Nişanlım, çok yoruldu, gel otur karşıma, çayını iç,
sensiz çayın tadı çıkmıyor, dedi.

Büyükanne gülümseyerek oturdu kocasının karşı-
na. Ceyda gıpta ile baktı onlara. Elli yıllık evliliğe rağmen
birbirlerine "nişanlım" diyen bu sevdalılar gibi olmalıyız
biz de, diye düşündü. Bugün öğrendiklerimi uygulama-

lıyım, hatta hemen başlamalıyım diye karar verdi. Karşı-
sındaki aynanın önünde duran Ömer'in küçüklük resmi-
ne bakarak,

-Çocukken de çok yakışıklıymışsın hayatım, dedi.

Ömer daha bir şey söyleyemeden babaanne kaptı
sözü.

-Büyükbabasına benziyor. Gençlikleri yakışıklı olu-
yor, yaşlılıkları da karizmatik ve çekici, derken göz süze-
rek kocasına baktı.

Büyükbabanın karısının sözleri karşısında gözleri ışık-
ladı. Ömer karısına iyi bir iltifat etmeye kararlıydı.

-Umarım kilo alıp yakışıklılığımı bozmam; çünkü ka-
rım nefis yemekler yapıyor, çok becerikli, dedi.

-Büyükanen de bana yıllarca nefis yemekler yaptı,
ama onun güzelliği karşısında yemekler sönük kaldı, dedi
büyükbabası.

-İnsanın sevdiği için yemek yapması büyük bir zevk
dedi, Ceyda fırsatı kaçırmak istemeyerek.

-Sevmek kolay kızım, dedi büyükbaba. Önemli olan
yıllarca bu sevgiyi yaşatacak, sevgisini her zaman hisse-
deceğin bir eşin olması. Karım benim dünyadaki cenne-
tim. O benim yazın güneşim, kışın gönül sobam. Kışın
ayazında bile onu düşününce içim ısınır, dedi.

O akşam Ömer de Ceyda da tatlı sözlerle birbirinin
gönlünü okşamada büyükanne ve büyükbaba ile yarışa-
mayacaklarını anlamışlardı, vazgeçip sustular. Daha çok
pratik yapmaları gerekiyordu. Ömer "Kurt olmuş bunlar
kurt, aşk kurdu!" diye içten içe söylendi. Kendine nasihat
edip, uygulamasına fırsat vermeyen büyükbabasına biraz
içerlemişti. ■

ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE OSMANLILARDA NİKÂH AKDİ

Ayhan IŞIK*

*Arşiv Uzmanı, İstanbul Müftülüğü

□ Osmanlı Devleti'nde nikâh akitleri ya bizzat kadılar veya kadıların verdiği izinnâme ile yetkili kılınan imamlar tarafından yapılırdı. Şer'îyye sicilleri incelendiğinde, kadıların huzurunda kıyılan çok sayıda nikâh akdinin kayıtlarına ulaşılabilir. Hatta gayri müslimlerden birçoklarının da nikâhlarını, ruhânî liderlerine değil harç miktarının daha düşük olduğu gerekçesiyle, kadı veya imamlara kıydırdıkları bu sicillerden anlaşılmaktadır.

Yıldırım Bâyezid döneminde, ilk defa mahkemede kadıların alacakları harç miktarları tespit edilirken kendilerine 12 akçe de nikâh harcı verilmesi bir karara bağlanmıştır. Sonraki yıllara ait kanunnamelerde de nikâh harcı olarak dul ve bâkireler için farklı miktarlar tespit edilmiştir. Osmanlı'da ilk zamanlar nikâhların kadı tarafından verilen izin üzerine kıyılması bir mecburiyet değilse de tatbikatta, nikâhların kadıdan alınan izin üzerine imamlar tarafından kıyıldığı ve bunların da şer'îyye sicillerine kaydedildiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde kadıdan başka nikâh memuru bulunmadığından, din adamlarına umumî bir nikâh kıyma izni ve yetkisi yerine, her münferit nikâh için özel bir izin ve izinnâme verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu tür bir uygulama her nikâh esnasında gerekli hukukî şartların oluşup oluşmadığının kadı tarafından kontrolüne de imkân sağlamıştır.

İslâm hukukunda evlenmelerin iki şahit huzurunda yapılmasından başka bir şekil şartı bulunmamasına rağmen evliliğin din ve toplum hayatında oynadığı rol sebebiyle bu akdin, nikâhın hukukî yönünü bilen din ve hukuk adamları huzurunda yapılmasına özen gösterilmiştir. Öte yandan boşanmanın erkeğe yüklediği malî yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin tespit gerekliliği, ayrılmanın vuku bulduğu zamana bağlı olarak kadının bekleme süresinin ne zaman biteceği problemi, boşanmaların da büyük ölçüde mahkeme defterlerine kaydedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Din adamlarının ancak kadıdan alınan izin üzerine nikâh kıymaları uygulamasının, kadıların bizzat nikâh kıymalarında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren başladığı düşünülmektedir. Ancak Ebus-suud Efendi fetvalarında, kadıdan izin alınmadan nikâh kıyılmasının

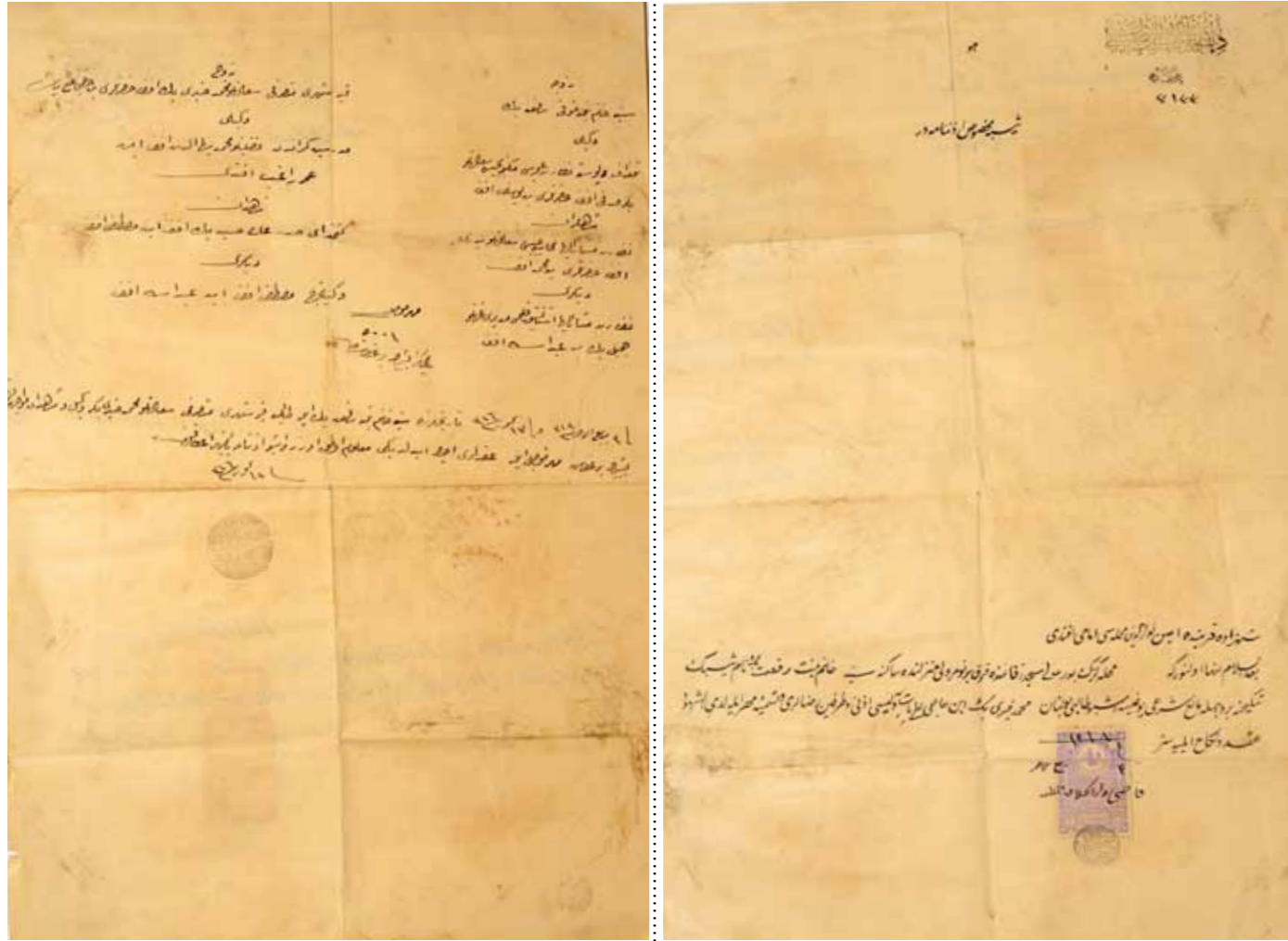
yasaklandığı belirtilmekte ise de bu yasağın hangi tarihten itibaren başladığına dair bir kayıt bulunmamaktadır.

XVI. asırdan itibaren nikâhlara kadının iştirakinin resmî bir hal aldığı, tarafların evlenmesine bir mâni olup olmadığı hususunda izinnâme denilen resmî yazıyla kadıdan izin alındıktan sonra, mahalle ve köy imamı yahut ruhânî reis tarafından kıyılması esas benimsenmiştir.

16 Safer 1276/14 Eylül 1859 tarihli Şer'îyye Mahkemeleri Nizamnamesi'nde bu mahkemelerin nikâh akitlerinden ve izinnâmelerden alacakları harçlar da düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde titizlikle uygulanan nikâh işlemlerinin mahkemelerin kontrolünde din adamlarınca kıyılması geleneğinin Tanzimat'tan sonra da "Sicill-i Nüfus Nizamnamesi ve Kanunları"yla devam ettirildiği görülmektedir. 8 Şevval 1298/2 Eylül 1881 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnamesi, Müslümanlar arasında meydana gelen evlenmelerin Şer'îyye Mahkemesi, gayri müslimler arasındaki evlenmelerin de ruhanî reisleri tarafından verilecek izinnâmeler üzerine yapılabileceğini ve nikâhları kıyan imam ve ruhanî reislerin en fazla sekiz gün içerisinde sicill-i nüfus memuruna ilmühaber verecekleri hükmünü getirmektedir. Nikâh akitlerinin devletin denetim ve kontrolünde yapılması konusunda Osmanlı Devleti'nde başlangıçtan itibaren istikrarlı bir gelişmenin devam ettiği görülmektedir.

Osmanlı döneminde kadıların nikâh kıyma vazifesi izinnâme belgesiyle imamlara verilmiş, fakat imamların bu hizmeti yerine getirmesinde de bir takım şartlar aranmıştır. İmamlar kendilerine müracaat eden herkesin nikâhını kıymamışlardır. Aşağıdaki nizamnamede de görüleceği üzere imamlar, önce nikâh için kendilerine başvuranların evlenmelerinde hukukî bir mahzur bulunup bulunmadığını araştırmakta, daha sonra kendileri için birer ilmühaber düzenleyip bağlı olduğu mahkemeden evlenebilmeleri için aldıkları izinnâmeye göre tarafların nikâhlarını şahitlerin huzurunda kıymaktadır. Kadı da, imama hitaben ve başında Seyyibe/Bakire izinnamesidir yazan bir vesika tanzim etmekte ve imam efendiye tarafların isimlerini bildirerek, "Nikâha şer'î bir engel yoksa velisi izni ve tarafeynin rızaları ve tesmiye-i mehirle şahidler huzurunda nikâhını kıyasın" şeklin-

Osmanlı Devleti'nde kadıdan başka nikâh memuru bulunmadığından, din adamlarına umumî bir nikâh kıyma izni ve yetkisi yerine, her münferit nikâh için özel bir izin ve izinnâme verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu tür bir uygulama her nikâh esnasında gerekli hukukî şartların oluşup oluşmadığının kadı tarafından kontrolüne de imkân sağlamıştır.

de yazdığı vesikayı göndermektedir. Nikâh, şahitler huzurunda kıyıldıktan sonra imam efendi bu nikâh işlemini kendisinin tuttuğu deftere kaydedip taraflar için de ikinci bir ilmühaber düzenleyerek durumu bağlı olduğu mahkemeye ve nüfus müdürlüğüne bildirmektedir. Dolayısıyla imamlar bağlı oldukları mahkemeden evlilik izinnâmesi almadan ve gerekli tahkikatı yapmadan hiç kimsenin nikâhını kıymamışlardır.

Her imamın izinnâme alacağı mahkemeler nizamnâmeyle belirlenmiştir. İstanbul için İstanbul, Galata, Üsküdar, Eyüp, Beykoz ve Yeniköy mahkemeleri evlilik izinnâmesi verme konusunda yetkilendirilmiştir. Taşrada ise bu görev taşra mahkemeleri tarafından yürütülmüştür. Her mahkeme sadece kendi sınırları içerisindeki kişilere izinnâme vermiş, her imam da sadece kendi bağlı olduğu mahkemeden izinnâme alarak sadece kendi mahallesindeki kişilerin nikâhını kıymıştır. İmam, nikâhını kıyacağı kişilerin ikametgâhını gösterir ilmühaberi, zevc

ve zevcenin tezkire-i Osmaniyelerini (nüfus cüzdanlarını) ve evlenecek olan kişi askerî erkândan ise ruhsatnamesini bağlı olduğu mahkemeye sunduktan sonra ancak izinnâme alabilirdi. İmamlar aynı zamanda nikâhını kıyacağı kişilerin evliliğine hukuken bir engel bulunup bulunmadığını da araştırmışlardır. İmamlar, nikâhtan önce düzenleyecekleri ilmühaberlerde evlenecek kişilerin isimlerini, tâbiyetlerini, bakire veya seyyibeliklerini, zevci vefat etmiş ise vefat tarihi gibi bilgilerini; nikâhtan sonra düzenleyeceği ilmühaberde ise mehr-i müeccel ve muaccelin cinsini ve miktarını, tarafların vekil ve şahitlerinin isim ve şöhretlerini içerir bilgilerinin zorunlu şekilde bulundurmışlardır. Küçük olanların ve akıl hastalarının nikâhları velilerinin izinlerine bırakılmıştır. Velileri bulunmadığı takdirde ise bu kimselerin evlenmelerine kadılar karar vermiştir.

Izinnâme vermeye yetkili mahkemelerde ilk evlenecekler için “Bakire İzinnamesi Defterleri”, ikinci kez evle-

necekler için de “Seyyibe İzinnamesi Defterleri” tutularak mahkeme tarafından kendilerine verilecek her bir izinnâme önce bu defterlere kaydedilmiş, ancak izinnâme alındıktan sonra imamlar tarafından nikâhları kıyılmıştır. Nikâhtan sonra imam efendinin düzenlediği ikinci ilmühaberdeki bilgilere göre evlilikler mahkemelerde tutulan “Münakehât Defterleri”ne, evlilikleri sona erenlerin kayıtları da yine “Müfarakât” denilen defterlere yazılmıştır. İmamlar kendi mahallesine yeni taşınmış olan kimseler için ilmühaber düzenlemeden önce belediye ve nüfus idarelerine müracaat ederek gerekli tahkikatı yaparak durumunu bilmedikleri kişilerin nikâhlarını kıymamışlardır. Aynı zamanda her mahalle ve karye imamı verdiği ilmühaberleri, bağlı olduğu mahkeme tarafından tasdiklenmiş ve mühürlenmiş bir defterde kaydını tutmuştur. İzinnâme alındığı halde herhangi bir sebepten dolayı nikâhın kıyılmadığı durumlarda ise İzinnamesi Defteri’ne şerh düşerek nikâhın kıyılmadığını belirtmiştir.

Hukukî boyutunun yanı sıra sosyo-kültürel açıdan da birer hazine değerindeki siciller arasında bulunan bu defterler üzerinde henüz geniş çapta araştırmalar yapılmamıştır. Oysa ailenin oluşmasında temel teşkil eden nikâh akdinin Osmanlıda teşekkülünün incelenmesi, günümüz insanına önemli ipuçları sunacak ve şüphesiz ilim dünyasına da önemli katkılar sağlayacaktır.

Belgenin Özeti:

İrade-i seniyye mucebince İstanbul Kadısının başkanlığında ve Şeyhülislâmın nezaretinde, mahalle imamlarının nikâh kıyma usul ve esaslarının belirlenmesi için hazırlanan nizamnâmedir.

Hüve
İstanbul Kadılığına
[Meşihat Arşivi, Gelen Evrak Fonu]
(Numara 191)
Faziletli Efendim Hazretleri

Leffen tesyîr-i savb-ı fâzilâneleri kılınan tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhî mütâlâa-sından müstebân olacağı vechile mahallât eimmesinden bazılarının nikâh ve emsâli mesâil-i mu’tenâ-bihâ hakkında ikâ’ etmiş olduk-

İmam, nikâhını kıyacağı kişilerin ikametgâhını gösterir ilmühaberi, zevc ve zevcenin tezkire-i Osmaniyelerini (nüfus cüzdanlarını) ve evlenecek olan kişi askerî erkândan ise ruhsatnamesini bağlı olduğu mahkemeye sunduktan sonra ancak izinnâme alabilirdi. İmamlar aynı zamanda nikâhını kıyacağı kişilerin evliliğine hukuken bir engel bulunup bulunmadığını da araştırmışlardır.

ları derc-i sahîfe rivâyet olunan harekât-ı gayri meşrûa’dan dolayı bu bâbda bir kâide-i sâlime ve mazbûta vaz’ı lâzım gelmesine binâen ber-mûceb-i irâde-i seniyye bir nizamnâme lâyihası kaleme alınmak üzere melfûf pusulada esâmisi muharrer zevâtan mürekkeb olarak taht-ı riyâset-i fâzilânelerinde bir encümen teşkili tensib olunmuş ve mûmâileyhime de ma’lûmât verilmiş ol-

mağla kararlaştırılacak günlerde bi’l-ictima’ ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümâyûn iktizâ-yı maslahatın hüsn-i ifâsiyla neticesinin bâ-mazbata beyân ve ifâdesine himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâveri terkîm olundu.

Fi 11 Cemâziye’-âhir sene 1304 ve fi 22 Şubat sene 1302/[7 Mart 1887]

Şeyhülislâm Ahmed Esad

[Komisyon Üyeleri]

Şûrâ-yı devlet Muhâkemât Dâiresi Reisi Semâhatlû Sâhib Beyefendi Hazretleri

Sâbık Medine-i Münevvere Kadısı Faziletli Osman Efendi

Beyrut Nâib-i Sâbıkı Faziletli Mustafa Hakkı Efendi Meclis-i Tetkikât-ı Şer’iyye Âzâsından Mekremetlü

Yahya Reşid Efendi

Müsevvid’in-i kirâmdan Yakovalı Ali Efendizâde Mekremetlü Şükrü Efendi

İcrâ-yı münâkehât hakkında nizamnâme lâyihasıdır.

Bâb-ı evvel

Mehâkim-i şer’iyyeden itâ olunacak izinnâmeye müte’alliktir.

Birinci madde: İzinnâme itâsı Dersaadet’te İstanbul ve Eyüp ve Galata ve Üsküdar ve Yeniköy ve Beykoz mahkemelerine ve taşralarda bi’l-cümle mehâkim-i şer’iyyeye münhasırdır.

İkinci madde: Umûmen mehâkim-i şer’iyye hudûtları hâricine izinnâme vermekten memnûdur.

Üçüncü madde: İzinname ahzı için imamlar tarafından on birinci maddede tarif ve beyân olduğu vechile bir kıta ilmühaber verildikçe ve zevc ile zevcenin tezkire-i Osmaniyeleri ve asâkir-i şâhânenin usûlü vechile ruhsatnâmeleri görülmedikçe bunların münderecâtı hakkında iktizâ ettiği halde tetkikât-ı lâzime ifâ olunmadıkça mehâkim-i şer'iyeden izinnâme verilmeyecektir.

Dördüncü madde: Gerek kabl'e-nikâh izinnâme ahzı ve gerek ba'de'n-nikâh mahkemede kayd olunmak için imamların göndereceği ilmühaberler on birinci ve on dördüncü maddelere muvâfık olmaz ise kabul olunmayacaktır.

Beşinci madde: Her mahkemede imamların verecekleri ilmühaberlerin kaydı için biri bâkire ve diğeri seyyibe mahsus olmak üzere iki kıta sicil tutulup bunlardan Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse mahkemelerinin sicilleri Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyeye'den tasdik ve varakaları tahtim kılınacak ve taşra mahkemeleri sicillâtı evrâkına adet vaz' olunarak hâkimler tarafından mühr ü zâtîleriyle tahtim olunacaktır.

Altıncı madde: Âhar diyârda vefât veyahut zevcelerini tatlik ettikleri haber verilen kesânın zevcelerini âhara tezvîc için verilecek izinnâmeler bunların vefât veya tatliklerinin şer'an tebeyyün ve tahakkukundan sonra itâ olunacaktır.

Bâb-ı sâni

Eimme-i mahallât ve kurâya mütealliktir.

Yedinci madde: İmamlar mensûb oldukları mahkemelerden izinnâme almadıkça akd-i nikâh icrâsından memnû'dur.

Sekizinci madde: İmamlar mahalle veyahut karyesi dâhilinde akd-i nikâha me'zûn olup âhar mahalle ve karyede icrâ-yı nikâh edemez.

Dokuzuncu madde: Akd-i nikâhları icrâ olunacak kadınla-

İzinnâme vermeye yetkili mahkemelerde ilk evlenecekler için "Bakire İzinnâmesi Defterleri", ikinci kez evlenecekler için de "Seyyibe İzinnâmesi Defterleri" tutularak 16 mahkeme tarafından kendilerine verilecek her bir izinnâme önce bu defterlere kaydedilmiş, ancak izinnâme alındıktan sonra imamlar tarafından nikâhları kıyılmıştır.

rın evveleminde bir kimesnenin taht-ı nikâh ve iddetinde olmadıkları ve nikâhlarına tâlip olanlar ile beynlerinde nesep veya reda' veya musâheret gibi mâni'-i nikâh bulunmadığı tahkik olunacaktır.

Onuncu madde: İmamlar izinnâme ahzından evvel on birinci maddeye mutâbık olarak bir kıta ilmühaber tanzim ve mensûp oldukları mahkeme-i şer'iyeye itâ ve tarafeynin tezkire-i Osmaniyelerini

ve zevc asâkir-i şâhânenin olduğu halde ale'l-usûl kumandanı tarafından verilecek ruhsatnâmeyi ibrâz edecek ve izinnâme alındıktan sonra on dördüncü maddeye tevfikân diğeri bir ilmühaber daha tanzim edip ba'de'l-akd mahkeme-i mezkûreye gönderecektir.

Onbirinci madde: İzinname ahzından evvel tanzim olunacak ilmühabere tarafeynin tâbiyyet ve hürriyet ve rukiyyet ve siğar ve kiber ve ateh ve cinneti ve zevcenin bekâret ve siyâbeti ve zevci vefât etmiş ise tarih-i vefâtı ve mutallaka ise tarih-i talâkı ve mu'tedde (iddet bekleyen kadın) olduğu sûrette inkizâ-yı iddeti derc ve beyân olunacaktır.

Onikinci madde: Akd-i nikâh ekseriyen vekâlet sûretiyle icrâ olduğundan tevkil murâd eden kadınların ber-nehc-i şer'î zâtları tarif olunduktan sonra akrabâ ve müteallikâtı ile imam ve muhtar ve daha sâir münâsip olanlar hâzır oldukları halde vekâletleri alınacaktır.

Onüçüncü madde: Tebdil-i mekân edenlerin tezkire-i Osmaniyelerince icrâsı lâzım gelen muâmelât-ı nizâmiyenin ifâ olduğu devâir-i belediye ve nüfûs idârelerine mürâcaatla tahkik olunmadıkça imamlar tarafından akd-i nikâhları için izinnâme ahzına teşebbüs olunmayacaktır.

Ondördüncü madde: İzinname ahzından sonra tanzim olunacak ilmühabere ve tesmiye olunacak mehr-i muaccel ve müaccelin cinsi ve miktarı ve mehr-i muaccelin müstevfi

olup olmadığı ve tarafeynin ve vekillerin ve şahidlerin isim ve şöhretleri derc ve tasrih kılındıktan sonra zeylini zevc ve zevce ve müteallikâtı ve imam ve muhtârân ile vekil ve şahidler imza ve temhîr edeceklerdir.

Onbeşinci madde: Her mahalle ve karye imamının nezdinde izinnâme alacağı mahkeme cânibinden musaddak ve mühr-i zâtî ile memhûr bir defter-i mahsûs bulunup on birinci ve on dördüncü maddelerde beyân olduğu vechile akidden evvel ve sonra tanzim ederek mahkemeye göndereceği ilmühaberleri ol deftere kayd ve zeylini temhîr edecek ve işbu defterler her sene Muharremü'l-haramda mensûb oldukları mahkemelere gönderilip muayene ettirilecektir.

Onaltıncı madde: Zevcesini bir veya iki defa bâyinen tatlik edenler iddetlerinin inkizâsından evvel ve sonra tecdîd-i akd ile mutallakalarını tezevvüc edebilip ancak bu misûllülere izinnâme itâsı için imamlar tarafından verilecek ilmühaberlerde talâkın kaç defa vuku' bulunduğu gösterilecektir.

Onyedinci madde: Zevcesini üç defa tatlik edip de yine almak murâd edenin mutallakası ba'de tekmi'l-i idde zevc-i âharle tezevvüc ederek muamele-i meşrûa vuku'undan sonra ol dahi tatlik edip iddeti munkaziye olmadıkça zevc-i evveline nikâh olunamayacağından bu bâbda imamlar ziyâdesiyle dikkat ve ihtimâm edecekleri gibi zevcesini bir veya iki defa ric'iyen tatlik ve iddetleri içinde mutallakalarına mürâcaat edenler için izinnâme ahzıyla tecdîd-i akde lüzüm olmayıp ancak beynlerinde vâkî olan talak-ı ric'îye imamlar vâkî oldukları halde on beşinci maddede beyân olunan defter-i mahsûslarına kayd edeceklerdir.

Lâhika

Sağır ve sağire ve ma'tûh ve ma'tûhe ve mecnûn ve mecnûnenin nikâhları veliyy-i akrabalarının iznine mütevakıf olup bunlardan asla velisi olmayanların velâyet-i tezvîci, izinnâmelerini itâ edecek hükkâm-ı şer'-i şerife mahsûsdur.

Osmanlı döneminde kadıların nikâh kıyma vazifesi izinnâme belgesiyle imamlara verilmiş, fakat imamların bu hizmeti yerine getirmesinde de bir takım şartlar aranmıştır. İmamlar kendilerine müracaat eden herkesin nikâhını kıymamışlardır.

Rakik ve rakikanın akd ve nikâhı mâliklerinin iznine mütevakıftır.

Tebe'a-i devlet-i aliyye nisvânının tebe'a-i İraniyye ile izdivâcları kemâkân memnû'dur.

İşbu nizamname ahkâmına muğâyir harekâta cür'et eden imamlar mes'ûldür.

İmamlar akd-i nikâh husûsunda icrâ edecekleri tahkikât esnâsında halledemedikleri bir şüpheye tesâdüf

ederler ise mensûp oldukları mehâkim-i şer'iyeye mürâcaatla hall-i iştibâh edeceklerdir.

İleride icâb-ı hâle göre lüzüm görünen bazı mevâd işbu nizamnameye zeyl olunacaktır.

İşbu lâyiha münderecâtına muğâyir olmayan evâmîr-i aliyye ahkâmı kemâkân mer'iyü'l-icrâ olacaktır.

Fi 15 Receb sene 1304/[9 Nisan 1887]

Reis-i encümen

Hulûsi

Emr-i nikâh şer'an ve nizâmen tetkikât-ı mükemmelere muhtâc mesâil-i mu'tenâ-bihâdan olduğundan bu bâbda bir kâide-i sâlime vaz'ı devâir-i belediyelerin mevcud olması ve nüfûs tezâkirinin te'sîs kılınması bu husûs hakkında ittihâz-ı muktezâ-yı usûl ve kavâidin icrâatınca medâr-ı suhûlet ve dâfi'-i şübühât olacağından ba'd-ez-în tetkikât-ı şer'iyeye ve nizâmiyyeye müstenid olmadıkça akd-i

nikâh icrâ olunmamak için lâzımü'l-icrâ usûl ve muâmelâta dâir bir nizamname kaleme alınması şeref-sâdır olan irâde-i isâbet âde-i hazret-i hilâfet-penâhi iktizâ-yı celîlinden olmasıyla bu husûs için teşkil buyurulan encümen-i acizânemizden kaleme alınan nizamname lâyihası leffen huzûr-ı âli-i cenâb-ı fetvâ-penâhilerine takdîm kılındı.

Ma'lûm-i âli-i cenâb-ı meşihat-penâhileri buyurulduğu üzere memâlik-i mahrûse-i şâhâne bulunan bi'l-cümle kazâlar mehâkim-i şer'iyesiyle nefsi İstanbul ve Havâss-ı Refia ve Üsküdar ve Gala-

ta mahkemeleri izinnâme itâsına me'zûn oldukları gibi Beykoz dahi başkaca bir kazâ olduğundan dâiresince izinnâme itâ edeceği bedîhî ve Rumeli Kavağ'ından Galata'ya kadar mevâki'de bulunanların izinnâme almak için Galata mahkemesine mürâaatları haklarında suûbeti müeddî olacağından Yeniköy mahkemesinin dahi dâiresince izinnâme itâsına me'zûn edilmesi tensîb olunmuş ve nizamnâme-i mezkûr ahkâm ve muamelâtın icrâsı için mezkûr İstanbul ve Havâss-ı Refia ve Üsküdar ve Galata ve Yeniköy mahkemelerinde muvazzaf birer me'mûra ihtiyaç tahakkuk edeceğinden sâye-i inâyet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde münâsibi vechile bunlara taksîm olunmak üzere tahsîsât-ı ilmiyeye ilâveten şehriye üç bin kuruşun hazîne-i celileden müceddeden tahsîs ve ihsân buyurulması tezekkür kılınmıştır. Her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 15 Receb sene 1304/[9 Nisan 1887]

[İmzalar]

Hulûsi, Sâhib, Osman, Hakki, Yahya Reşid, Şükrü

Eimme-i mahallâtın uhdelerine mevdû' olan vezâifi hüsn-i ifâ edebilmeleri için ba'd-ez-în imâmet tevcîhinde ehliyet ve liyâkat ve iffet ve istikâmet aranılarak sû-i ahlâk ashâbından bir takım câhil ve nâ-ehil kimesnelere cihet tevcîh olunmaması ve emr-i imtîhân ve intihâbda pek ziyâde itînâ ve dikkat ve hitâbet tevcîhâtında dahi bu sûrete tamamıyla riâyet olunması ve şu maksadın te'mîn-i husûlû zîmnında ittihâzı lâzım gelen usûl ve muamelâtın cihat nizamnâmesine ilâveten veyahut ayrıca kaleme alınıp arz-ı atabe-i ulyâ kılınması hakkında irâde-i seniyyeyi mutazammın Mâbeyn-i Hümayûn Başkitâbet-i Celîlesi'nden Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Celîlesi'ne mevrûd tezkire mahkeme-i teftîşe havâle olunmuş olduğundan akd-i nikâha dâir bâb-ı vâlâ-yı meşihat-penâhîlerinde in'ikâdı istihbâr olunan encümen-i mahsûsta zât-ı

Din adamlarının ancak kadıdan alınan izin üzerine nikâh kıymaları uygulamasının, kadıların bizzat nikâh kıymalarında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren başladığı düşünülmektedir.

bunlar takımıyla encümen-i acizânemize havâle buyurulmuş olmasıyla inzâr-ı tetkîk ve mütâlaadan geçirilmiştir. Ma'lûm-i dakâyık-melzûm-i cenâb-ı meşihat-penâhîleri buyurulduğu vechile encümen-i mezkûrun vezâifi akd-i nikâhın sûret-i sâlime ve mevsûkada icrâsı her ne esbâba menût ise bu bâbda bir nizamnâme kaleme alınması husûsundan ibâret olmasına ve mezkûr irâde-i seniyye hükm-i celîli ise tevcîh-i cihat husûsunda lâzım gelen usûlün cihat nizamnâmesine ilâveten veyahut ayrıca kaleme alınmasına dâir bulunmasına nazaran bu husûsun müzâkeresi yine evkâf-ı hümayûnca icrâ olunmak lâzım geleceğinden binâen-aleyh mezkûr tezkire li-eclî'l-iâde melfûfâtıyla takdîm-i huzûr-ı sâmi-i meşihat-penâhîleri kılınmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 2 Receb 1304

Reis-i encümen-i

Hulûsi

Belgenin Özeti:

Seyyibe (dul) Seniyye Hanım ile Mehmed Hayri Bey'in nikâhlarının kıyılması için İstanbul Kadısı tarafından mahalle imamına gönderilen izinnâme.

Hüve

Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Kadılığı

Adet 3133

Seyyibe Mahsus İzinnâmedir

Şehzade kurbunda Emin Nureddin Mahallesi İmamı Efendi:

Ba'de's-selâm inhâ olunur. Mahallenizin Burmalı Mescid Sokağ'ında kırk bir numaralı menzilde sâkine Seniyye Hanım bint-i

Rifat Bey nâm seyyibin tenkîhine bir vechile mâni'-i şer'î yoksa işbu tâlibi bulunan Mehmed Hayri Bey ibn-i Hacı Ali Paşa'ya velisi izni ve tarafeyn rızâları ve tesmiye-i mehr ile ledeş-şuhûd akd ve nikâh eylesiniz.

Fi 3 Rebîü'l-âhir sene 1318

Kadı-i Darü'l-hilâfeti'l-aliyye

[Mühür]

Es-Seyyid Muhammed Ziyaeddin

[Belgenin arka yüzü]

Zevce: Seniyye Hanım bint-i Müteveffâ Rifat Bey
Vekili: Telgraf ve Posta Nezâret-i aliyyesi Mektupçusu Saâdetlü Bekir Sıtkı Efendi Hazretleri bin Yusuf Efendi
Şâhidân: Nezâret-i müşârun-ileyhâ Muhasebecisi Saâdetlü Bedri Efendi Hazretleri bin Mehmed Efendi
Diğeri: Nezâret-i müşârun-ileyhâ İstatistik Kalemi Müdürü İzzetlü Cemil Bey bin Abdullah Efendi
Zevc: Kırşehri Mutasarrıfı Saâdetlü Mehmed Hayri Beyefendi Hazretleri bin Hacı Ali Paşa
Vekili: Müderrisîn-i kirâmdan faziletlü Mehmed Bahaeddin Efendi ibn-i Ömer Ragıb Efendi
Şâhidân: Kethüdâ-yı Sadr-ı âli Hüseyin Bey Efendi ibn-i Mustafa Efendi
Diğeri: Vekilharç Mustafa Efendi ibn-i Abdullah Efendi
Mehr-i müeccel
5001
Yalnız beş bin bir kuruştur.

Fi 3 Rebîü'l-âhir sene [1]318 ve fi 17 Temmuz sene [1]316 tarihlerinde Seniyye Hanım bint-i Rifat Bey ile tâlibi Kırşehri Mutasarrıfı Saâdetlü Mehmed Hayri Beye vekil ve şâhidân muvâcehelerinde beş bin bir kuruş mehr-i müeccel ile akitleri icrâ edildiği ma'lûm olmak üzere işbu izinnâme bi't-temhîr itâ kılındı.

Fi 18 Temmuz sene [1]316

[Mühür]

Şehzade Kurbunda Emin Nureddin Mahallesi İmamı Hafız Salih Tefvik ■

D İ P N O T L A R

- 1- Nikâh kayıtları için bkz. İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Üsküdar Mahkemesi, Sicil no: 779, s.87, s.217, Davutpaşa Mahkemesi, Sicil no: 14, s.34b; Sicil no: 14, s.35a; İstanbul Bâb Mahkemesi, Sicil no: 345, s.31b; İstanbul Bâb Mahkemesi, Sicil no: 389, s.53b, 54a, 67a.
- 2- Nikâh kayıtları için bkz. İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Davutpaşa Mahkemesi, Sicil no: 14, s.10a, 29a.
- 3- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, Ankara 1988, s.85. Şer'iyye sicillerinde kadıların alacakları harç miktarlarının daha sonraki dönemlerde düzenlendiği görülmektedir. Fatih, Yavuz, Kanuni döneminde ve daha sonraki dönemlerde de kadıların alacakları nikâh harçlarının miktarı belirtilmiştir.
- 4- Ekrem Buğra Ekinci, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sayı 2, yıl 2006, s.41-61.
- 5- Boşanma kayıtları için bkz. İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Davutpaşa Mahkemesi, Sicil no: 14, s.34a, 35b, 39b, 42a, 44a, 45b, 46b, 49a, 52a, 54b, 57a, 58b, 59b, 62b, 63a, 65b.
- 6- Fetva için bkz. Ebussuud Efendi, Maruzat, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Bağdadi Vehbi, No:569, vr.67b; Geniş bilgi için bkz., M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislâm Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul 1983, s.37-38;
- 7- Ekinci, a.g.m., s.41-61.
- 8- Düstur: I/1300-314; 22 Cemâziye'l-ewvel 1332 tarihinde fetvahaneden hazırlanan müzekkiredede de durum açıklanmıştır. Ceride-i İlmiye, cilt:1, s.36-39.
- 9- Düstur, 1/5/83; Düstur, I/Zeyl/15; Geniş bilgi için bkz. M. Akif Aydın, "Osmanlılarda Ailenin Tarihi Tekamülü", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, C.II, s.438.
- 10- Bilgi için bkz. Ekteki seyyibe izinnâmesi örneği; Son dönem bakire izinnâmelerinde "Askerde nişanlısı yoksa nikâhını kıyasın." ifadesi yer almaktadır. Özellikle savaş döneminde askere alınanların görevlerini huzur içinde yapmaları için böyle bir hüküm konmuştur.
- 11- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde 16 adet hicri 1312-1345 yıllarını kapsayan İzinname Defteri bulunmaktadır. Yine İstanbul Kadılığı'na ait 1299-1320 yıllarını kapsayan 19 adet Seyyibe İzinname Defteri ve 1283-1331 yıllarını kapsayan 11 adet Bakire İzinname Defteri, Bakırköy Mahkemesi'ne ait 1324-1342 yıllarını kapsayan 5 adet İzinname Defteri, Küçükçekmece Mahkemesi'ne ait 1306-1332 yıllarına ait 2 adet İzinname Defteri mevcuttur.
- 12- Mahkemelerin tutacağı bu defterler Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye tarafından varakaları mühürlenecek ve tasdiklenecektir. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, III. Bölüm, Defter no: 576, s.302.
- 13- Aynı kişinin nikâh ve boşanma kaydı için bkz., Meşihat Arşivi III. Bölüm, Defter no: 722, s.94b-95a, s.118b-119a; Defter no: 277, s.34b-35a; İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi III. Bölümde, Üsküdar Mahkemesi'ne ait 1333-1343 yıllarına ait 16 adet Münakahat ve Müfarakat Defteri, Kasımpaşa Mahkemesi'ne ait 1332-1337 yıllarına ait 5 adet Münakahat ve Müfarakat Defteri, Beykoz Mahkemesi'ne ait 1335-1338 yıllarına ait 5 adet Münakahat Defteri bulunmaktadır.
- 14- Örnekler için bkz., Meşihat Arşivi III. Bölüm, Defter no: 301, s.59, kayıt: 1044; s.61, kayıt: 1056; s.98, kayıt: 1240.
- 15- Ekrem Buğra Ekinci, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sayı 2, yıl 2006, s.41-61.
- 16- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde 16 adet hicri 1312-1345 yıllarını kapsayan İzinname Defteri bulunmaktadır. Yine İstanbul Kadılığı'na ait 1299-1320 yıllarını kapsayan 19 adet Seyyibe İzinname Defteri ve 1283-1331 yıllarını kapsayan 11 adet Bakire İzinname Defteri, Bakırköy Mahkemesi'ne ait 1324-1342 yıllarını kapsayan 5 adet İzinname Defteri, Küçükçekmece Mahkemesi'ne ait 1306-1332 yıllarına ait 2 adet İzinname Defteri mevcuttur.
- 17- Mahkemelerin tutacağı bu defterler Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye tarafından varakaları mühürlenecek ve tasdiklenecektir. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, III. Bölüm, Defter no: 576, s.302.

AİLE KİTAPLIĞINDAN SEÇMELER

Kitabın K'si

Kâmil BÜYÜKER*

□ Aile, klasikleşen ifadesiyle toplumun en temel yapı taşıdır. Ne var ki evlenip yuva kuranlar kadar, boşanların sayısında da ciddi bir artış olduğu istatistikî verilerle sabit. Bilinçli evlilikler, bilinçli anne-babaları da doğurur. Bu bilincin yetişmesine bir katkı sağlayacağı ümidiyle, aile kitaplığında başucumuzda olması gereken pek çok eserden seçtiğimiz bir liste sunuyoruz.

Aileye Kılavuz Eserler

Zikredeceğimiz ilk temel eser *Delilleriyle Aile İlmihali*, (Altınoluk Yay. 635 s., İstanbul, 1995) adıyla Prof. Dr. Hamdi Döndüren tarafından yayına hazırlanmış. Eser on üç bölümden oluşmakta. Aileye dair aklınıza gelen ne kadar mesele varsa, yazarın ifadesiyle, doğumdan ölüme kadar, müminin aile içerisinde karşılaştığı eğitim, terbiye, cinsel sorunlar, aile içi hak ve sorumluluklar gibi her fert ve aileyi ilgilendiren meseleler âyetler, hadisler ve diğer deliller ışığında ele alınmış. Yazar ailenin önemine binaen esere şu sözlerle başlıyor: "İşte temeli ilk çift olan Adem'le Havva'ya dayanan ve "gen"ler yoluyla nesilden nesile geçen en güçlü kuruluş "aile yuvası"dır. Tarih boyunca bir dine inansın veya inanmasın her toplumun çekirdeğini aile oluşturmuştur. Eflatun'a kadar dayanan ve 20. yüzyılda komünizm adı ile yüz milyonlarca insan kitlelerini etkileyen yapılanmada zor, baskı ve işkence ile aile yapısı yerine cinsler arası ilişkisinin "kişisel ve özel ilişki"ye dönüştürülmesi çabaları sonuç-

suz kalmıştır."

Yine bu sahada önemli bir çalışma *Aile Rehberi* adıyla *Yeni Dünya* Dergisi (Ocak 2006, 496 s.) tarafından sahasının uzmanı bir heyet tarafından hazırlanmış. Eseri ayrıcalıklı kılan husus, klasik ilmihal havasından uzak, güncellenmiş bilgilerden oluşması, bugünü kuşatıcı bir dille yazılmasıdır. Eserin her başlığı ayrı bir yazar tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Prof. Dr. M. Emin Ay, Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Doç. Dr. Sefa Saygılı, Halil İbrahim Kutlay, Vehbi Vakkasoğlu gibi yazarlar esere katkı sağlamışlardır. Süleyman Uludağ hocanın "Aile Terbiyesi ve Toplum" başlıklı yazısından altı çizili bir satır: "Ailenin soyluluğunu inanç, bilgi ve ahlâk belirler. Soyluluk ruhtadır ve bu zaten herkeste vardır. Önemli olan bunu aile ve toplum hayatında gerçekleştirmek. Bu da aile mensuplarının eğitimi ve öğretimiyle yani edep ve terbiye yoluyla gerçekleşir." Altı bölümden oluşan kitabın *Okuma Meclisi* bölümü de ailece mutlaka okunması gereken metinlerden oluşuyor.

İslâm'da Kadın ve Aileye Farklı Bakışlar

İslâm sadece iki karşı cinsin evliliğini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda onların hukuklarını da güvence altına alır. Evlenme akdini birtakım şartlara bağlar; bu işin sözle olduğu kadar, hukukla, yazıyla da kalıcı hale gelmesini temin eder. Bundan da murat toplumun nizamı, ailenin sürekliliği ve nesil ve nesebin sıhhatini ko-

rumaktır. Bu hususların teferruatıyla ele alındığı eser ise İslâm Hukuku alanında otorite sayılan Prof. Dr. Hayreddin Karaman'ın *İslâm'da Kadın ve Aile* (446 s. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006) isimli kitabıdır. Eser piyasada dolaşan Kadın ve Aile başlıklı kitaplardan çok farklıdır. Aile hukuku ekserinde iki kitap gibi düşünülecek eserde ilk bölüm insanı/aileyi merkeze alırken ikinci bölüm güncel tartışmalardan hiç düşmeyen "İslâm'da kadın" meselesine ayrılmış. Özellikle aile hukuku ve bu hukukun tedvini konusunu irdeleyen yazar, aile hukukunun çıkışını ilk devir hadislerin tedvinine kadar götürüyor. Daha sonra aile ile ilgili fikhî hükümlerin, muamelat bölümlerinde zikredildiğini, İmam Ebu Yusuf döneminde doktrin sahasında kendini gösteren mezheplerle birlikte içtihatların da kanun olarak kullanıldığını ve Mecelle devrine kadar (1869-1876) bu hususun devam ettiğini ifade ediyor. 1917 yılında ise "Hukuk-ı Aile Kararnâmesi" adıyla İslâm'da ilk aile kanunu yayınlanmıştır. 157 maddeden oluşan kanun bizde iki yıl yürürlükte kalmış, daha sonra Suriye, Irak, Lübnan gibi bölgelerde uzun yıllar kullanılmış. Yazar, eserinin kaynakları arasında da Suriye'nin 1953 yılında kanunlaştırdığı "el-Ahvâlü-Şahsiyye" ve "Osmanlı Hukuk-ı Aile Kanunu" gibi iki önemli vesikanın olduğunu zikrediyor. Yazar, gerekli hukûkî ve ahlakî yükümlülükleri yerine getiren insanların "ancak böyle bir aile ve toplum içinde kendini bulabileceğini, fitri programında bulunan kemâli gerçekleştirebilecek, melekelerin gıpta ettiği yücelik ve derinliklere erebileceğini" ifade ediyor. Kitabın önemle okunması gereken kısımlarından birisi de sürekli gündeme getirilen Efendimiz'in evlilikleri ve aile hayatı meselesidir.

Bu meyanda zikredilmesi gereken diğer eserler şunlar:

-Prof. Dr. Mehmet Emin Ay, *Peygamberimiz'in (s.a.v.) Aile Hayatı*, 78 sayfa, Beyza Kitap, 2008.

-İhsan Atasoy, *Rasulullah'ın Aile Hayatı*, 160 s., Nesil Yayınları, 2007.

-Ahmet Muhtar Büyükcınar, *Mutlu Bir Aile Yuvası*, 165 s., Bilge Yayınları 2000.

-Yusuf Aslan, *Aile Hayatı*, 192 s., Rağbet Yayınları, 2006.

-İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi, Kolektif, 352 s., Ensar Neşriyat, 1996.

-Prof. Dr. Ahmet Yaman, *İslâm'da Aile Hukuku*, 144 s., İFAV yay. 2009.

-Yusuf Kenan Bizer, *İslâm'da Aile Hayatı Nasıl Olmalıdır?*, 227 s., İstanbul, 1971.

Aile Huzurunun Temeli: Yetişkin Eğitimi

Annelik ve babalık öğrenilebilir bir şey midir? Bu işin okulu olur mu? Olursa nasıl olur? Bu sorular çocuk için sorulsa idi hiç düşünmeden evet derdik. Ancak yapılan çalışmalar annelik ve babalığın da öğrenilesi şeyler olduğunu gösteriyor. Anne-Baba okulları, proje olarak başlayan ve halen devam eden güzel çalışmalardır. Bu işin meyvesi olarak *Anne-Baba Okulu* (240 s. Remzi Kitabevi, 1990) isimli kitabı görüyoruz. Kalabalık bir yazar grubu var. Hepsi bu okulun hocaları: Ayla Oktay, Zuhâl Baltaş, Ümit Davasgil, Özcan Köknel, Haluk Yavuzer, Oya Güngörmüş ve diğerleri. 1989-1990 yılları içinde 1000 anne-baba 33 saat bu okulda kurs görüp diploma almışlar. Esas itibarıyla Batı ülkelerinde "yetişkin eğitimi" diye tanımlanan husus, bizde ilk defa Ord. Prof. İhsan Şükrü Aksel, Hıfzısıhha Cemiyeti Başkanı olarak, Mediko-Sosyal Merkezi ve Askeri Tıbbiye'de yapılmış. Bu okula devam edemesek de en azından kitabını edinme şansımız var.

Aile okulu konusunda atlanmaması gereken bir kitap daha:

Nevzat Tarhan, *Aile Okulu* (192 s., Timaş Yayınları, 2010). Evliliklerin dünü ve bugünü arasındaki bağı çok iyi tahlil eden yazar, sorularla kitabına başlar. Neden Batı'da ve refah toplumlarında boşanma bu kadar fazla? Geçmiş asırda evlilik bağları neden daha güçlüydü? Modernizm neden aile bağlarını yok etti? Cevabı yine yazardan alıyoruz: "Bilinçli evlilik, bilinçli ebeveynlik" olarak özetleyeceğimiz hayatı en iyi şekilde yürütmek, en doğru kararları vermek, sonuçta mutlu ve başarılı olmak, "Ben" yerine

“Biz” olabilmeyi başarmak. Böyle bir başarı yolunda çeşitli sorunlarla karşılaşırız. Bu sorunlara iyi ve doğru çözümler üretebilmek için donanımına sahip olmak gerekir.” İstenebilir, yine yazarın ifadesiyle “başkalaşım” değil “değişim” ya da “reframe” değil “restore”dir.

Aile huzuru için okunacak bir küçük risale de *Aile Huzuru* (54 s., DİB Yayınları, 2008) adıyla Dr. Zekiye Demir’in kaleminden yayınlanmış. Huzurlu bir aile yuvası için nakledilmiş ilginç bir rivayet yer alıyor. Adı *bir deliye bir veli rolü*: “Rivayete göre, Ebû Müslim’e evlilikte huzurun nasıl sağlanacağı sorulur. O da şu formülü verir: “Bir deliye bir veli rolü. “Evde bey kızdığına hanım karşılık vermeyip kızgınlığın geçmesini bekler. Hanım öfkelenince de bey karşılık vermeyip sakince bekler. İşte buna, bir deliye bir veli rolü denir. Çünkü insan kızınca deli olur. Deli insana o halinde cevap verilmez, sükutla mukabele edilir. Huzur böyle sağlanır. Yoksa, içinden çıkılmaz bir hâl alır.” (s.33)

Aile müessesesinin korunmasına dair Şark ve Garp klasiklerinden derlenmiş önemli öykülerin yer aldığı ve güncel aile meselelerinin didaktik bir tarzda işlendiği birkaç eseri daha zikrederim:

- Haz. Selim Gündüzalp, İsmail Örgen, *Aile Öyküleri*, 172 s., Zafer yay. 2005.

-Ahmet Kurucan, *Boşanmak İçin mi Evleniyoruz?* 174 s., Gül Yurdu yay. 2006.

-Vehbi Vakkasoğlu, *Ailede Sevgi İletişimi*, 256 s., Nesil Yayınları, 2008.

Fetva Sorularında Aile

Fetva sorularında sıklıkla karşımıza çıkan suallere verilen cevaplar ise İstanbul Müftülüğü Yayın Grubu ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu ile ortaklaşa hazırlanan *Fetva Sorularında Aile Konuları* (71 s., İstanbul 2009) başlığıyla kitaplaşmış. Yayınlandığı tarihte büyük bir ilgi ile karşılanan kitap, “Evliliğe Hazırlık ve Nişanlanma, Evlilik, Boşanma, Cinsellik” gibi ana başlıklar etrafında on altı makaleden oluşuyor. Hayrettin Karaman, Cenksu Üçer, Nevzat Tarhan, Nevin Meriç, Uğur Yılmaz, Lamia Levent kitapta makalesi olan bazı isimler.

Ailelerin yaşamakta olduğu travmalara karşı sosyolojik tahliller içeren bir eser de şudur:

Kadir Canatan, Ergun Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 311 s., Açılım Kitap, 2009.

Küreselleşen Dünya’da Aileye bakış ve Türk Ailesi

Aile konusunun pek çok ilmi mecliste tartışıldığını ve konuşulduğunu biliyoruz. Bunun neticesi olarak yapılan ilmi toplantılar kitaplaştırılmıştır. Dikkat çekilmesi gereken ilk sempozyum Diyanet İşleri Başkanlığı ve TDV işbirliği ile 2009 yılında “Küreselleşen Dünyada Aile” başlığıyla Balıkesir’de yapıldı. Neticesi olarak da önemli bir kitap literatürümüze girmiş oldu. Eser, “*Küreselleşen Dünyada Aile* (Kutlu Doğum 2009)” (TDV Yay. 420 s., Ankara 2010) başlığını taşıyor. 2009 yılı Kutlu Doğum’unun da teması olan sempozyuma pek çok kıymetli ilim adamı iştirak etmiş. Kitabın takdiminde şu ifadeler yer almakta: “Modernleşme sürecinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan köklü dönüşümler, ailenin yapı ve fonksiyonlarında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle 21. yüzyılda hız kazanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sanayileşme, iç ve dış göç hareketleri, çarpık kentleşme gibi gelişmeler geleneksel aile yapısını, rol ve işlevlerini derinden etkilemiştir. Ne yazık ki bütün bu değişiklikler aile bütünlüğünün aleyhine olmuştur. Toplumun temeli ve çekirdeği olarak kabul edilen aile kurumu, bugün artık gerek küresel gerekse yerel ölçekte zayıflama, hatta parçalanma sürecinin sancılarını yaşamaktadır.”

Diğer bir çalışma ise “*Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*” (Komisyon, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu yay. , 1992, Ankara) adını taşıyor. 3 Cilt olarak yayına hazırlanan eserde Türk ailesinin genel yapısı; Sosyal yapı, Sosyal değişim ve Aile; Ev idaresi ve Aile; Ahlak ve Aile; Eğitim ve Aile; Hukuk ve Aile; Mimari ve Aile gibi başlıklar yer alıyor. 3. Ciltte ise açıklamalı resim ve fotoğraflar yer alıyor.

İslâm Ailesinin Temeli: Ehl-i Beyt

İstanbul’da aile eksenli çalışma yapan İnsan Vakfı’nın dört aylık periyotla yayınına devam eden *Eğitim Yazıları*

rı Dergisi, neredeyse bir kitap hüviyetinde ve her sayısında aile kurumuna yönelik başlıklar görülüyor. *Gelenekten Moderniteye Aile, Ekonomi ve Aile, Medya ve Aile, Ev ve Aile, Çocuk ve Aile* bu derginin bazı sayılarının konuları. Derginin 11. sayısından bazı başlık ve yazarları zikrederim: Nurray Yıldız, “Güçlü Aile Bilge Kadın”; A. Kadir Adıyaman, “Son Kale: Aile”; Dr. Şerafettin Kalay, “Kelimele Dünyasında Evlilik ve Aile”; Abdurrahman Arslan, “Ailenin Hicreti”.

Aile deyince İslâm tarihinde Ehl-i Beyt akla gelir. Ehl-i Beyt ya da Âl-i Beyt İslâm toplumunun da çekirdeğini oluşturur. Farklı mülahazalar olsa da “Efendimiz’in âli” dendiği zaman onun pâk nesebi gündeme gelir. “Muhammed’in âline salavat” denir. Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin nesline, yani Ehl-i Beyt’in tarihine dair son dönemde en önemli katkılardan birini M. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Gülgün Uyar yaptı. *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı* (632 s., Gelenek yay. 2004) adıyla yayınlanan eserde altı çizili birkaç satır: “Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin’in birçok yönden idealize olmuş örnek şahsiyetleri, bir mânada aile fertlerinin takip edeceği çizgiyi de belirlemiştir. Bununla birlikte Hulefâ-yi Râşidîn ve Sahabe’den müteşekkil, İslâm kültürünün en doğru bilindiği, yaşandığı ve nakledildiği toplum kesimi, ilk kuşaktan itibaren bu aile fertlerinin doğup büyüdükleri doğal çevreyi oluşturmuştur. Bütün bu unsurlar, onların ruh ve zihin yapılarının şekillenmesinde son derece etkin olmuştur.” (s.500)

Osmanlı Ailesini Tanımaya Giriş

Aileden söz ederken Osmanlı toplumunda aile konusu ihmal edilince bu sahada yapılacak çalışmalar eksik kalacaktır. *Osmanlı Toplumunda Aile* (184 s., Pan yay. 2001) bu noktada temel bir eser olma hüviyetindedir. İlber Ortaylı’nın kaleme aldığı eser aynı zamanda Türkiye Yazarlar Birliği ödüllü. Yazarın da ifadesiyle “Osmanlı Ailesi” hitap ettiği coğrafya itibarıyla çok geniş içerikli bir kavram. Öyle ki Tuna kıyısında yahut Rodoplar’da yaşayan Hristiyan Bulgarlar, müslüman Pomaklar, Hicaz’ın Arapları, Lübnan’ın Marunî’leri veya Melkit Hristiyanları, Anadolu’nun Sünni şehirli, Alevi köylü Türkmenleri, Türk-

men obası, Kürt aşiretleri, Adalı ve Egeli Rumlar, Arnavut dağlılar v.s. yazarın sayfaları sığdıramadığı daha nice aileler hep Osmanlı Ailesi’nden bir parça taşırlar. Yazar bu yapıyı şu cümlelerle özetler: “Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dinî olmaktan çok bölgeseldir, hatta etnik olmaktan çok coğrafidir.”

Ailenin Devamlılığı İçin Elzem Olan Reçeteler

Muhkem kalemiz olarak nitelendirilen ailenin korunmasına yönelik neler yapabiliyoruz? Yaptığımız şeyler acaba ne derece ailenin sürekliliğini sağlayacak düzeyde? Bu soruların cevabı aslında aile içinde -anne, baba, çocuk rollerin çok iyi öğrenilmesinde ve vazifelerin layıkıyla yerine getirilmesinde yatıyor. Bu maksatla Timaş yayınlarının neşrettiği bir dizi kitabı zikretmek faydalı olacaktır. Zira ahlâktan, dinden, ailenin yüklediği sorumluluktan habersiz yuvalar kısa süreli olmaya mahkumdur.

- Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlâk Eğitimi*, 456 s., 2010.

- Prof. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 426 s., 2010.

- Ayşenur Özkan, *Ailede Öfke Kontrolü*, 260 s., 2010.

- Rukiye Karaköse, *Ailede Sorumluluk Eğitimi*, 205 s., 2010.

- Edisyon, *Anne Baba Tutumları*, 220 s., 2010.

Bu seriyi tamamlayıcı bir diğer kitap da, zamanın en büyük afetlerinden şükürsüzlük ve kanaatsizlik hastalığına önemli hatırlatmalarla çözüm yolları arayan *İdare Edelem Anne*, (200 s., İstanbul, 2010) isimli Prof. Dr. Hüseyin Peker’in kaleminden çıkan eserdir. Kanaat nimetinin ehemmiyetine kitapta geçen şair Nabi’nin rubaisiyle işaretle ederek sözü nihayete erdirelim:

*Nâbi, sitem-i dehre tahammül hoşdur
Esbâb-ı tahammülle tecemmül hoşdur
Meydân-ı elemde ızdırâb etmekten
Dükkân-ı kanaatte tevekkül hoşdur*

(Ey Nâbi, dünyanın acısına, derdine tahammül etmek güzeldir. Tahammüle neden olan değerlerle süslenmek güzeldir. Elem meydanında acı çekmekten, kanaat dükkanında tevekkül etmek güzeldir.) (s.23) ■

